ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра української мови

На правах рукопису

Царалунга Інна Богданівна

УДК 811.161.2’373.21

УКРАЇНСЬКІ ТОПОНІМИ НА -ани (-яни)

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук

Науковий керівник:
Купчинська З. О., кандидат
філологічних наук, доцент

ЛЬВІВ – 2006

Зміст

Перелік умовних скорочень 4
Скорочення назв джерел 4
Скорочення назв областей України 14
Скорочення назв мов 15
Інші скорочення 16
Вступ 17
Розділ 1. Стан та особливості дослідження ойконімів на -ани (-яни) 23
1.1. Стан дослідження ойконімів на -ани (-яни) у слов'янському мовознавстві 23
1.2. Історія форманта -ани (-яни) 35
1.3. Розвиток форманта -ани (-яни) у контексті переходу від загальної назви до ойконіма 41
1.3.1. Відетнонімні та відкатойконімні назви 41
1.3.2. Особливості відантропонімних ойконімів на -ани (-яни) 47
Розділ 2. Лексико-семантичний і структурний аналіз ойконімів на -ани (-яни)....56
2.1. Локально-етнічні ойконіми 56
2.1.1. Назви топографічного характеру 56
2.1.1.1. Ойконіми з твірними основами на означення властивостей рельєфу 56
2.1.1.2. Ойконіми з твірними основами на означення характеру ґрунту і властивостей водного режиму 64
2.1.1.3. Ойконіми з твірними основами на означення рослинного покриву 72
2.1.1.4. Ойконіми з твірними основами на означення способу поселення, освоєння землі 79
2.1.1.5. Ойконіми з твірними основами на означення понять руху, переміщення 86
2.1.1.6. Ойконіми з твірними основами на означення місця проживання людей, утворені від прийменникових конструкцій 88
2.1.2. Назви відгідронімного походження 94
2.1.3. Відкатойконімні назви 97
2.2. Відантропонімні назви 102
2.2.1. Ойконіми, утворені від особових назв слов'янського походження.....102
2.2.1.1. Ойконіми, утворені від слов'янських композитних імен 103
2.2.1.2. Ойконіми, утворені від слов'янських відапелятивних імен 110
2.2.2. Ойконіми, утворені від особових назв неслов'янського походження 130

2.3. Географічні назви затемненого походження 134
2.4. Складені ойконіми на -ани (-яни) 136
2.5. Типові твірні основи ойконімів на -ани (-яни) 139
Розділ 3. Стратиграфія ойконімів на -ани (-яни) 150
3.1. Загальна статистика ойконімів на -ани (-яни) 152
3.2. Географія ойконімів на -ани (-яни) 160
3.3. Хронологія ойконімів на -ани (-яни) 168
Висновки 175
Список використаної літератури 183
Додатки.
Додаток А. Покажчик ойконімів на -ани (-яни) 194
Додаток Б. Картосхеми 204

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення назв джерел

АЗР Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. I–IV. – СПб., 1846–1851.

АЛМ Акты Литовской метрики, собранные Ф. И. Леонтовичем. – Варшава, 1896–1897. – Т. I. – Вып. I–II.

АЛРГ Акты литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским. Вып.1 (1390–1529). – М., 1899. – 260 с.

Алф. сп. Список сельских населенных пунктов Ушицкого уезда. – Каменец-Подольский, 1914.

Арх. сб. Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Т. I. – Вильно, 1867.

АХУ Акты Холмогорской и Устюжской епархий. Част. I–III // Русская историческая библиотека. Т. XII–XXV. – СПб., 1890–1908.

АЮЗР Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов. Ч. I–VIII. – К., 1859–1914.

Біл.-Нос. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / Підг. В . В. Німчук. – К., 1966. – 421 с.

Бірыла I Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. I: Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны по бацьку, прозвішчы. – Мінск, 1966.

Бірыла II Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. II: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі. – Мінск, 1969.

Величко I Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке / Сост. Самоил Величко. Т. I–IV. – К., 1848–1864.

Веселовский Веселовский С. Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии. – М., 1974.

Вилинбахов Вилинбахов В. Б. Топонимика и некоторые вопросы Древней Руси // Всесоюзная конференция по топонимике. – Ленинград, 1965. – С. 85–88.

ВС Седов В. В. Восточные славяне в VI–XIII вв. – М., 1982. – 325 с.

Габорак Габорак М. М. Гідронімія Івано-Франківщини. Словник-довідник. – Снятин, 2003. – 283 с.

Гал. л. I Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 год / Сост . С. А. Петрушевич // Литературный сборник. – Львов, 1874.

ГВКЛ Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год… / Под ред. В. Антоновича. – К., 1868. – 163 с.

ГСЛП Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку. – К., 1931.

ГССП Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку. – К., 1929. – 576 с.

ГОЛУ Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769 рр. Покажчик населених пунктів. – К., 1959. – 186 с.

Горпинич Горпинич В. О. Прізвища степової України. Словник. – Дніпропетровськ, 2000. – 404 с.

Гр Словарь української мови / Упор. Б. Грінченко. Т. I–IV. – К., 1907–1909.

Грамоти XIV Грамоти XIV ст. / Упор. М. М. Пещак. – К, 1974. – 256 с.

Гульдман Гульдман В. Населенные места Подольской губернии (Алфавитный перечень населенных пунктов губернии, с указанием некоторых справочных о них сведений). – Каменец-Подольский, 1893. – 636 с.

Демчук Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в українській антропонімії XIV–XVIIст. – К., 1988.

Дзендзелівський Дзендзелівський Й. О. Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу // Onomastica. Rosz. XVII. Zesz. 1–2. – Wrocław etc ., 1972. – S. 109–151.

ДМВН Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. – К., 1981. – 315 с.

Док БХ Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). – К., 1961. – 740 с.

ЕСЛГНПР Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. – К., 1985. – 255 с.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2003. – Т. I–IV.

ЖІУР Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1895–1903. Т.I–VII.

Заимов Заимов Й. Заселване на българските славяни на Балканския полуостров (проучване на жителските имена в българската топонимия). – София, 1967. – 345 с.

ЗРК на Укр Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861 р. – К., 1982. – 493 с.

ІМСУ Зк Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. – К ., 1970. – 765 с.

ІМСУ Лв Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К., 1968. – 979 с.

ИСПЕ Сецинский Е. Исторические сведения о приходах и церквах Подольской епархии. I: Каменецкий уезд. – Каменец-Подольский, 1895. – 611 с.

ЙФМ Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Покажчик населених пунктів. – К., 1965.

Карпенко Схід Карпенко Ю. О. Топонімія східних районів Чернівецької області. Конспект лекцій. – Чернівці, 1965. – 62 с.

Карпенко Центр Карпенко Ю. О. Топонімія центральних районів Чернівецької області. Конспект лекцій. – Чернівці, 1965. – 76 с.

Каталог Каталог колекції документів Київської Археографічної комісії 1369–1899 рр. – К., 1971.

Керста Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К., 1984.

КЗС Кременецький земський суд. Описи актових книг. – К., 1959–1965. – Вип. I–III.

Кр Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття // Записки наукового товариства імені Т . Г. Шевченка. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 2002. – Т.CCXLIII. – С. 374–521.

Лаз Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Т. I–III. – К., 1888–1902.

Літоп. Руськ. Літопис руський. За Іпатським списком / Пер. Л.Махновець, відп. ред. О.В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – 590 с.

Л Метр I Литовская метрика // Русская историческая библиотека. Т. XX. – Пб, 1903.

Л Метр II Литовская метрика // Русская историческая библиотека. Т. XXVII. – СПб., 1910.

ЛШ Шематизм Львівської єпархії на рік 1931–1932.– Львів, 1931.

Митр. Іл. ЕС Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови. Т. I–IV. – Вінніпег, 1979–1994.

МВГ Материалы по статистике… Волынской губернии за период 1903–1912 гг. – Житомир, 1914.

Морошкин Морошкин М. Я. Славянский именослов, или Собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. – СПб., 1867.

МПВ Материалы подворной переписи Волынской губернии в 1910 году. Изяславский уезд. – Житомир, 1913. – 373 с.

Населені місця Населені місця Кам’янецької округи (за попередніми даними Всесоюзного перепису 1926 року). – Кам’янець-Подільський, 1927.

Нариси Горпинич В. О. Нариси з контрастивної лінгвістики (новгородсько-рязансько-українські паралелі). Монографія // Ономастика і апелятиви . Вип. 19. – Дніпропетровськ, 2004. – 180 с.

ОВЕ Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии / Сост. Н. И. Теодорович. Т. I–V. – Почаев, 1888–1903.

ОЛУ Описи Лівобережної України кінця XVIII–початку XIX ст. / Упор. Т. Б. Ананьєва. – К., 1997. – 321 с.

Онишкевич Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 част. – К., 1984.

ОНСН Опис Новгородсіверського намісництва (1779–1781). – К., 1931. – 596 с.

ОПГ Описи Подільської губернії (1800 та 1819 рр.). – Хмельницький, 2005. – 106 с.

Пам Памятники, изданные Временной комиссиею для разбора древних актов. Т. I–IV.– СПб., 1848–1859.

Пачичъ Имесловъ или рhчникъ личны имена разны народа славенски скупіо Іоаннъ Пачичъ. – У Будиму, 1828. – 113 с.

Переп. кн. Переписні книги 1666 року / Підг. В. О. Романовський. – К., 1933.

Под. губ. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания В. К. Гульдмана. – Каменец-Подольский, 1889.

ПС Седов В. В. Происхождение и ранняя история славян. – М., 1979. – 155 с.

ПСП Гульдман В. К. Памятники старины в Подолии (Материалы для составления археологической карты Подольской губернии). – Каменец-Подольский, 1901.

Р Розов В. Українські грамоти XIV в. і половини XV в. Т. І. – К., 1928.

Рап Бр Рапановіч Я. Н. Слоѳнік назваѳ населеных пунктаѳ Брэсцкай вобласці. – Мінск, 1980. – 176 с.

Рап Віц Рапановіч Я. Н. Слоѳнік назваѳ населеных пунктаѳ Віцебскай вобласці. – Мінск, 1977. – 504 с.

Рап Мг Рапановіч Я. Н. Слоѳнік назваѳ населеных пунктаѳ Магілеѳ скай вобласці. – Мінск, 1983. – 240 с.

Рап Мін Рапановіч Я. Н. Слоѳнік назваѳ населеных пунктаѳ Мінскай вобласці. – Мінск, 1981. – 360 с.

Ревизия Ревизия пущ и переходов звериных в бывшем Великом Княжестве Литовском, составленная … Г. В. Воловичем в 1559 году. – Вильно, 1867 . – 382 с.

Редько Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. – К., 1969.

Реєстр Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підг. до друку О.В. Тодійчук, В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода. – К., 1995. – 588 с.

Р Метр Руська (Волинська) метрика 1652–1673 рр. // Пам’ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст. Т. V / Укл. П. Кулаковський. – Острог – Варшава – Москва, 1999. – 606 с.

Рос АТД РСФСР. Административно-территориальное деление на 1 июля 1968 года. – М., 1968. – 498 с.

РР Укр Робітничий рух на Україні 1861–1884 рр. – К., 1971.

РФ ЦентрР Советский Союз. Географическое описание в 22 томах. Российская Федерация. Центральная Россия. – М., 1970. – 907 с.

Сб Под Сборник сведений о Подольской губернии. Вып. 3 / Издание Подольского Статистического Комитета. – Каменец-Подольский, 1884.

СГУ Словник гідронімів України / Укл. І. М. Желєзняк та ін. – К., 1979. – 780 с.

СГН Укр Горпинич В. О. Словник географічних назв України. – К., 2001. – 526 с.

СДЯ Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка. Т. I–III. – М., 1989.

Сел РУ 1569-1647 Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. – К., 1993. – 534с.

Сел РУ 1826-1849 Селянський рух на Україні 1826–1849 рр. – К., 1985. – 503с.

Сел РУ 1850-1861 Селянський рух на Україні 1850–1861 рр. – К., 1988. – 448с.

Сецинский Сецинский Е. Археологическая карта Подольской губернии. – М., 1904. – 373 с.

Ск КГ Сказания о населенных местностях Киевской губерниии или статистические … заметки… / Собр. Л. Похилевич. – К., 1864.

Скрипник Скрипник Л. Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Словник-довідник. – К., 2005.

СП Словник прізвищ / Гол. ред. К. М. Лук'янюк. – Чернівці, 2002. – 424 с.

Сл УМ Словник української мови XVI–XVII ст. Вип. 1–11. Львів, 1994–2004.

СУМ Словник української мови. – К., 1970. – Т. І.

СШ Шематизм Станіславівської єпархії на рік 1931.– Станіславів , 1931.

Трійняк Трійняк І. І. Словник українських імен. – К., 2005. – 509 с.

Труды Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. 5: Материалы для истории унии в бывшем Брацлавском воеводстве во второй половине XVIII века / Под ред. Н.И.Яворовского. – Каменец-Подольский, 1890–1891.

Тупиков Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен. – СПб., 1903.

ТК Топографічні карти областей України.

Укр АТП Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. – К ., 1947. – 1063 с.

Укр АТУ Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 року . Українська РСР. – К., 1987. – 504 с.

Фаріон Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX ст. (з етимологічним словником) – Львів , 2001.

Фасмер Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т. 1–4 . – М., 2004.

Худаш Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (Утворення від слов'янських автохтонних відкомпозитних скорочених власних імен). – К., 1995.

Чучка Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. – Львів, 2005. – 704 с.

Шпітько Шпітько І. М. Творення ад'єктонімів від ойконімів з формантом -an-у в словацькій літературній мові // Ономастика і апелятиви. Вип. 10 / За ред. В. О. Горпинича. – Дніпропетровськ, 2000. – С. 175–180.

ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. – М., 1974–2003. – Вып. 1–30.

Южн. отк. Памятники Южновеликорусского наречия. Отказные книги / Ред. С. И. Котков. – М., 1977.

Яшкін Яшкін І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія. – Мінск, 1971.

AGZ Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1868–1935. – T. I–XXV.

AS Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1887–1910. – T. I–VII.

Barac-Grum Barac-Grum V. Motiviranost toponomastičkih osnova tvorenih sufiksom -ane // Втора југословенска ономастичка конференција. Скопје, 6–9 окт., 1977. – Скопје, 1980. – С. 27–31.

Bogdan Bogdan F. Dictionary of Ukrainian Surnames in Canada. – Winnipeg, 1974. – 354 s.

Brückner Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków – Warszawa, 1957. – 806 s.

Domański Domański J. Śląskie nazwy miejscowe na -'anie (→ -'any) // Onomastica. Rocz. XIV. Zesz. 1–2. – Wrocław, 1969. – S. 5–25.

Eichler Eichler E. Zur Deutung und Verbreitung der altsorbischen Bewohnernamen auf -jane // Slavia. – 1962. – S. 348–377.

Hrabec Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny. – Kraków, 1950. – 264 s.

LWR Lustracja województwa Ruskiego 1661–1665. Cz. I–III. – Wrocław, 1970–1976.

Malec Malec M. Budowa morfologiczna polskich złożonych imion osobowych. – Wrocław, 1971.

MRPS Matricularum Regni Poloniae Summaria. T. I–IV. – Varsoviae, 1905–1917.

Podlawska Podlawska D. Nazwy etniczne z sufiksami -any i -ice na terenie Polski // Onomastica. Rocz. XVII. Zesz. 1–2. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk , 1972. – S. 65–82.

Profous Profous A. Místní jména v Čechách, jejich vznik, puwodní vyznam a změny. – Praha, 1947–1957. Dil I–IV; Svoboda J., Šmilauer V. Dil V. – Praha, 1960.

Rospond SEMG Rospond S. Słownik etymologiczny miast i gmin RPL. – Wrocław, 1984. – 463 s.

Rymut Rymut K. Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1967. – 288 s.

SGKK Skorowidz gminny dla królestw i krajów w radzie Państwa Reprezentowanych. Opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31 grudnie 1900. XII. Galicya. – Wiedeń, 1907. – 1023 s.

SGKP Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880–1902. – T. I–XV.

SORG Spesial orts repertorium von Galizien. – Wien, 1893.

Stieber Stieber Z. Toponomastyka Łemkowszczyzny. Część I: Nazwy miejscowości. – Łódź, 1948.

Svoboda Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmenĭ. – Praha, 1964. – 320 s.

Taszycki V Taszycki W. Rozprawy i studia polonistyczne. V: Onomastica. – Wrocław – Kraków – Gdańsk, 1973.

Uhlár Uhlár V. Z problematiky miestnych názvov patronymických so sufixom -ice (-ovce) a obyvateľských so sufixom -any (-ovany) v Ponitrí // IX. Slovenská onomastická konferencia Nitra 26.–28. júna 1985. Zborník referátov. – Bratislava, 1987. – S. 177–182.

Zarański Gieograficzne imiona słowiańskie zestawione alfabetycznie według nazw ich niemieckich, włoskich, rumuńskich, węgierskich i tureckich, … i innych zagranicznych spolszczonych przez S. Zarańskiego. – Kraków, 1878. – 264 s.

ŹD Źródła dźiejowe. – Warszawa, 1876–1897. – T. I–XXII.

Скорочення назв областей України

Вл	Волинська	Вн	Вінницька

Вр	Воронезька
Днп	Дніпропетровська
Др	Дрогобицька
Жт	Житомирська
Зк	Закарпатська
Зп	Запорізька
Із	Ізмаїльська
ІФ	Івано-Франківська
Кв	Київська
КП	Кам’янець-Подільська
Крв	Кіровоградська
Лв	Львівська
Лг	Луганська
Мк	Миколаївська
Од	Одеська
Пл	Полтавська
Рв	Рівненська
См	Сумська
Стн	Станіславівська
Тр	Тернопільська
Хрк	Харківська
Хрс	Херсонська
Хм	Хмельницька
Чрк	Черкаська
Чрв	Чернівецька
Чрг	Чернігівська

Скорочення назв мов

блр.	білоруська
болг.	болгарська
гот.	готська
д.-інд.	давньоіндійська
д.-луж.	давньолужицька
д.-рус.	давньоруська
д.-укр.	давньоукраїнська
і.-є.	індоєвропейська
лит.	литовська
луж.	лужицька
макед.	македонська
н.-луж.	нижньолужицька
пол.	польська
прасл.	праслов’янська
рос.	російська
рум.	румунська
серб.	сербська
словац.	словацька
словен.	словенська
ст.-сл.	старослов’янська
ст.-укр.	староукраїнська
тюрк.	тюркська
укр.	українська
хорват.	хорватська
чеськ.	чеська

Інші скорочення

діал.	діалектний
мн.	множина
НП	населений пункт
обл.	область
одн.	однина
ОН	особова назва
ПН	прізвищева назва
пор.	порівняйте
п-т	повіт
р-н	район
суч.	сучасний

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українські топоніми, як і ономастикон узагалі, є невід'ємною частиною лексичного складу мови. Важлива роль у дослідженні власних географічних назв належить лінгвістиці. За їх допомогою можна простежити формування словникового складу мови, поширення тих чи інших мовних явищ. Особливої ваги набуває комплексний підхід до вивчення власних географічних назв, який полягає у їх синхронічному та діахронічному аналізі, у застосуванні методів стратиграфії.

У загальнослов'янській та українській топонімійних системах одне з чільних місць посідають топоніми з формантом **-ани (-яни)**. Вони як одні з найдавніших у слов'янському топоніміконі демонструють лексичне багатство мови частини слов'янських територій, бо належать до низки тих архаїчних утворень, які виникли у період консолідації слов'янських племен, формування ранньослов'янських державних інститутів. Оскільки переважну більшість українських топонімів на **-ани (-яни)** становлять назви поселень, то ми будемо послуговуватися у роботі терміном **ойконіми**. Поширення назв поселень з формантом **-ани (-яни)** на теренах України зумовлене загальною для всіх слов'ян мовно-історичною тенденцією розвитку топонімів цієї словотвірної моделі. Це особливо актуально у наш час, коли значно зросла цікавість до вивчення глибинних етнолінгвістичних та історико-культурних процесів розвитку людства, зокрема, раннього періоду історії України.

Українські ойконіми з формантом **-ани (-яни)** ще не були предметом спеціального вивчення. Частково ці назви досліджено у працях Г. Ф. Шила, Є.М. Черняхівської, Д. Г. Бучка [108; 103; 8]. Окремі назви привертали увагу Ю.О. Карпенка, Я.О. Пури, В. В. Котович, В. П. Шульгача, Я. Рудницького [37; 72; 46; 109 ; 126]. Проте спостереження зазначених дослідників не дають достатнього уявлення про весь ареал українських ойконімів на **-ани (-яни)**, про їх лексико-семантичні особливості, словотвірну будову.

Інтерес до дослідження географічних назв із формантом **-ани (-яни)** не випадковий, а зумовлений науковими і практичними потребами.

Мета і завдання роботи. Актуальність теми нашого дослідження визначається завданнями, які стоять перед українською наукою у вивченні ойконімії . Зростає зацікавлення географічними назвами, прагнення до поглибленого вивчення загальнотеоретичних питань топоніміки, що зумовлено не лише її значенням для різних галузей лінгвістики, а й місцем топонімічних досліджень в історії, географії, етнографії кожної нації. Тому **мета роботи** – виявити й опрацювати українські назви поселень на **-ани (-яни)** X–XX ст., показати всю різноманітність їх лексико-семантичної і словотвірної будови, відобразити статистику, географію поширення, хронологію цих ойконімів.

Для досягнення цієї мети у роботі ставимо такі **завдання**:

1) виявити у доступних писемних джерелах, картографічних матеріалах українські назви поселень на **-ани (-яни)** від найдавнішого періоду нашої історії до

XX ст.;

2) визначити суспільно-історичні передумови виникнення ойконімів на **-ани (-яни)**;

3) показати особливості творення згаданих ойконімів, з'ясувати при цьому зміни функції значення форманта **-ани (-яни)**, історію його становлення;

4) дати характеристику структури та семантики твірних основ ойконімів на **-ани (-яни)**;

5) простежити характер поширення ойконімів на **-ани (-яни)** протягом X–XX ст., результати спостережень узагальнити на картосхемах;

6) укласти покажчик українських ойконімів на **-ани (-яни)**.

Об'єктом дослідження обрано українські ойконіми на **-ани (-яни)**, засвідчені в історичних джерелах X–XX ст.

Предметом дослідження є структурно-семантичні особливості вказаних назв, закономірності їх творення та розвитку, поширення цих онімів на різних історичних етапах. Безпосередньому аналізові підлягали ойконіми, типові з погляду структури та семантики. Досліджуваний матеріал подано у вигляді статей.

Методи дослідження. Для вивчення ойконімів на **-ани (-яни)** у діахронному плані застосовано різні методи дослідження. Під час збирання матеріалу використано *метод формального аналізу*. На його основі назви, з одного боку, згруповано в одну ойконімну модель, з іншого – покласифіковано за формантами їх основ. Історію виникнення ойконімів на **-ани (-яни)** з'ясовано за допомогою *порівняльного методу*: *порівняльно-генетичного* – для аналізу розвитку первинного форманта, *порівняльно-ретроспективного* – для розкриття історичних умов появи аналізованих назв. При дослідженні семантики та будови твірних основ ойконімів вихідним є *структурний метод*. Історичну динаміку появи і поширення назв проаналізовано за допомогою *картографічного* та *статистичного* методів.

Джерела фактичного матеріалу. Як основу для виявлення ойконімів ми використали довідники з адміністративно-територіального устрою України, рукописні та опубліковані писемні пам'ятки, топографічні карти. Найважливіші з них такі:

1. Акты Литовской метрики, собранные Ф. И. Леонтовичем. – Варшава, 1896–1897. – Т. I. – Вып. I–II.

2. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. I–IV. – СПб., 1846–1851.

3. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов. Ч. I–VIII. – К., 1859–1914.

4. Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 рр. Покажчик населених пунктів. – К., 1959.

6. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Покажчик населених пунктів. – К., 1965.

7. Кременецький земський суд. Описи актових книг. – К., 1959–1965. – Вип. I–III.

8. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Т. I–III. – К., 1888–1902.

9. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej… T. I–XXV. – Lwów, 1868–1935.

10. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. T. I–VII – Lwów, 1887–1910.

11. Lustracja województwa Ruskiego 1661–1665. Cz. I–III. – Wrocław–Warszawa–Kraków, 1970–1976.

12. Matricularum Regni Poloniae Summaria. T. I–IV. – Varsoviae, 1905–1917.

13. Special orts repertorium von Galizien. – Wien, 1893.

14. Źródła dźiejowe. T. I–XXII. – Warszawa, 1876–1897.

Сучасні ойконіми досліджуваної моделі виявлено у таких матеріалах:

1. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. – К., 1947. – 1063с.

2. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 року. Українська РСР. – К., 1987. – 504 с.

3. Горпинич В. О. Словник географічних назв України. – К., 2001. – 525 с.

При встановленні відантропонімного етимона ойконіма спираємося на праці зі слов'янської антропонімії М. Бірили, М. Демчук, М. Морошкіна, М. Тупикова, Ю. Редька, В. Горпинича, М. Малець, В. Ташицького, Я. Свободи.

Наукова новизна. Наукова новизна дисертації полягає у тому, що вперше в українській ономастиці глибоко досліджено одну з найархаїчніших моделей ойконімів – географічних назв із формантом **-ани (-яни)**. Зокрема, вивчено суспільно-історичні передумови виникнення цих ойконімів, розкрито особливості їх творення у контексті загальнослов'янської ойконімійної системи, з'ясовано функції форманта **-ани (-яни)**, виявлено тенденції у процесі його розвитку і становлення, розкрито семантику і словотвірну будову твірних основ ойконімів на **-ани (-яни)**, унаслідок вивчення структури і семантики слов'янських ойконімів цієї моделі проаналізовано типові твірні основи, виділено ареал поширення ойконімів на **-ани (-яни)**, показано розповсюдження онімів цієї моделі на території України на різних історичних етапах протягом X–XX ст.

Недостатнє вивчення українських назв поселень із формантом **-ани (-яни)** зумовлює новизну нашого дослідження.

Теоретична і практична спрямованість дослідження. Як перше повне дослідження ойконімів на **-ани (-яни)** X–XX ст. на території України дисертація заповнює одну з прогалин в українській ойконіміці. Отримані результати важливі для системного дослідження ойконімікону України X–XX ст. Їх можна враховувати при подальшому вивченні становлення української ойконімної системи. Багатий лексичний матеріал і результати його дослідження можна використовувати у

загальнослов'янській лексикографічній практиці, у дослідженні питань соціальної історії, історичної географії, краєзнавства тощо. Вивчені і систематизовані номінації можуть стати підґрунтям для ойконімних словників і атласів, які передбачають відображення локалізації та розподілу ойконімів різних моделей на території України. З огляду на це проаналізований ойконімний матеріал є важливою інформацією для історичних, географічних, етнографічних, археологічних досліджень. Дисертацію виконано у межах наукової теми „Лексико-граматична система української мови", яка розробляється на кафедрі української мови Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на засіданнях і наукових семінарах кафедри української мови Львівського національного університету ім. Івана Франка. Окремі положення й результати дисертації оприлюднено на регіональних, всеукраїнських, міжнародних семінарах і конференціях: на щорічному ономастичному семінарі (Київ, 2004), на Міжнародній науковій конференції „Українська мова в часі і просторі" (Львів, 2004), на антропонімічних читаннях пам'яті Ю. К. Редька (Київ, 2005), на Всеукраїнській науковій конференції „Актуальні проблеми філології та перекладознавства" (Хмельницький, 2005), на Міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми типології граматичних одиниць" (Рівне, 2005).

Із теми дисертації є 10 публікацій:

1. Українські ойконіми на -ани (-яни) Карпатського реґіону // Студії з ономастики та етимології. 2004. – К., 2004. – С. 187–195.
2. До семантики твірних основ ойконімів на -ани (-яни) // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції „Загальні питання філології" (Дніпродзержинськ, 18–19 березня 2004 р.). Т. І. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 87–89.
3. До історії форманта -ани (-яни) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 34. Част. ІІ. – Львів, 2004. – С. 198–203.
4. Щодо зв'язків етнонімів та ойконімів у слов'янському ономастиконі // Вісник Уманського педагогічного університету. Філологія (Мовознавство): Збірник наукових праць / Упор. В. В. Кузь. – К., 2004. – С. 247–252.
5. Антропонімоформант -ан і ойконіми на -ани (-яни) // Актуальні питання антропоніміки / Відп. ред. І. В. Єфименко. – К., 2005. – С. 237–242.
6. Особливості відетнонімних та відкатойконімних власних географічних назв // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Хмельницький, 12–13 травня 2005 р.). – Хмельницький, 2005. – С. 63–65.
7. Складені ойконіми на -ани (-яни) // Матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції „Слов'яни: історія, мова, культура" (Дніпродзержинськ, 18 травня 2005 р.). Т. 1. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 60–62.
8. Локально-етнічні топоніми на -ани (-яни) // Ономастика і апелятиви. Вип. 24. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 138–143.
9. Християнські імена та українські ойконіми на -ани (-яни) // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 13. – Рівне, 2005. – С.

89–91.

10. Локально-етнічні ойконіми на -ани (-яни): назви топографічного характеру // Мандрівець. – Тернопіль, 2005. – № 6. – С. 42–51.

РОЗДІЛ 1
Стан та особливості дослідження ойконімів на **-ани (-яни)**

Наукове вивчення ойконімів певної словотвірної моделі потребує удосконалення теоретичних засад таких досліджень, створення для них загальнотеоретичної бази: слід уніфікувати класифікацію онімів цієї моделі, удосконалити критерії та принципи дослідження фактичного матеріалу. Тому вважаємо за необхідне розглянути наукові праці, що стосуються вивчення онімів на **-ани (-яни)**, виробити критерії проведення лексико-семантичного і структурного аналізу ойконімів на **-ани (-яни)**.

1.1. Загальний стан дослідження ойконімів на -ани (-яни) у слов'янському мовознавстві

Актуальність дослідження ойконімії визначається дедалі зростаючою зацікавленістю мовознавців до найменувань поселень. На сучасному етапі в українській ономастиці існує дві категорії ойконімних досліджень – вивчення ойконімної системи в межах окремої історико-географічної території України, так зване регіональне, і комплексне дослідження певної структурно-словотвірної моделі географічних назв, або так зване ареальне. Регіональне й ареальне дослідження передбачають розгляд ойконімів у лексикологічному, структурно-семантичному, історичному, географічному аспектах, що зумовлює основні етапи роботи: збирання ойконімного матеріалу, його інвентаризацію і класифікацію, структурний, словотвірний, етимологічний, статистичний аналіз матеріалу, вияв ареалів певних ойконімів. Регіональний аналіз географічних назв дає змогу визначити словотвірні моделі, репрезентовані на певній території, етимологізувати їх з урахуванням антропонімії і діалектної лексики краю, встановити їх продуктивність, ареали поширення у певні історичні періоди, простежити динаміку ойконімійної системи регіону, а також соціально-економічні, історичні, демографічні процеси, що відбувалися протягом певного періоду. Причому мовознавець має змогу залучити у сферу вивчення майже всі найменування поселень, проаналізувати їх у зіставленні з місцевими природно-географічними, історико-етнографічними даними. Під ономастичним ареалом учені розуміють поширення певної групи власних імен, об'єднаних спільними критеріями стосовно словотвору чи лексем, які лежать у їх основі [111: 76]. Ареальне дослідження ойконімів дає можливість глибоко й усебічно опрацювати сучасні та історичні назви певної структурно-словотвірної моделі, з'ясувати особливості їх виникнення, показати різноманітність твірних основ, простежити динаміку та ареали їх поширення, провести порівняльний аналіз з назвами цієї моделі на інших слов'янських територіях, визначити їх місце у загальнослов'янському ономастичному контексті.

Одним із найважливіших завдань сучасної ономастики є вивчення найдавніших і найбільш значущих моделей ойконімів з погляду структури та семантики їх основ, кількісної і територіальної репрезентації у різні історичні періоди. Палітра структурно-словотвірних моделей ойконімів України надзвичайно різноманітна і складна. У ній наявні архаїчні моделі назв поселень, утворені на загальнослов'янському мовному ґрунті:

***-jь:** укр. *Добромиль*, рос. *Судомир*, блр. *Лукамір*, луж. *Trebogoč*, серб. *Lutomer*, чеськ. *Toužim*, болг. *Маломир*, пол. *Domaradz*;

***-ьskъ:** укр. *Турійськ*, рос. *Изборск*, блр. *Слуцк*, пол. *Rajsk(o)*, болг. *Водельськ(о)*;

-ичі (< *-itji): укр. *Сновидовичі*, рос. *Витославичи*, блр. *Семігосцічы*, луж. *Domaslavići*, серб. *Berislavići*, пол. *Radłowice*;

-ани/-яни (< *-jane): укр. *П'ятничани*, рос. *Вержавляне*, блр. *Подрэчаны*, словац. *Sučany*, луж. *Delany*, чеськ. *Jezeřany*, пол. *Olszany*;

-ин (< *-inъ), -ів (< *-ovъ/*-evъ): укр. *Пирятин*, блр. *Столін*, чеськ. *Slovičin*, болг. *Видин*, укр. *Чернігів*, рос. *Юрьев*, пол. *Kraków*, болг. *Радичев*;

-инці (< *-inьci), -івці (< *-ovьci): укр. *Микулинці*, рос. *Ногатинцы*, болг. *Драйинци*, словен. *Sodišinci*, укр. *Боришківці*, рос. *Миловцы*, болг. *Райчиловци*, серб. *Milosavci*, словац. *Budkovce* [51: 12].

Перелік найдавніших топонімійних моделей можна продовжити, зокрема, утвореннями на **-ата (-ята)**, **-изна, -иха, -иця**, **-ище**, **-увата** та ін. Кожна з наведених моделей ойконімів має свої лексико-семантичні та словотвірні особливості, представляє певну групу географічних назв, яка, проектуючись на територію, виявляє певний колектив, що репрезентував свою культуру і жив у відповідний час.

Особливо цінні для дослідників архаїчні назви поселень, що сягають своїм корінням праслов'янської доби. Чи не найбільш повно з-поміж найдавніших структурно-словотвірних моделей ойконімів України вивчені географічні назви на **-ичі** [49; 51]. Дослідженню топонімів на ***-jь** присвячено праці О. А. Купчинського, Л. Н. Радьо [52; 50; 73]. Ґрунтовний аналіз топонімів структурно-словотвірної моделі на **-ин**, **-ів** містить дисертаційна робота З. О. Купчинської [48]. Формування ареалу українських топонімів на **-івці**, **-инці**, їх структурно-семантичні особливості дослідив Д. Г. Бучко [11].

Проблемі вивчення слов'янської ойконімної структурно-словотвірної моделі з формантом **-ани (-яни)** присвячено значну кількість праць, проте в українських ономастичних студіях ці назви населених пунктів розглядали лише принагідно і здебільшого в регіональних дослідженнях. Одним з перших вивчав українські топоніми на **-ани (-яни)** Г. Ф. Шило, який дослідив ці назви з погляду їх структури і семантики [108: 132–135]. Науковець кваліфікував їх як назви ранньослов'янського періоду, що зберігають продуктивність і на сучасному етапі. За структурою Г.Ф. Шило поділив топоніми на **-ани (-яни)** на суфіксальні та префіксально-суфіксальні утворення. Дослідник вирізнив відапелятивні та відантропонімні назви на **-ани (-яни)**. На думку вченого, щодо семантики твірних основ топонімів на **-ани (-яни)** переважають назви на позначення природних особливостей певної місцевості (*Вільшани*, *Озеряни*), менш продуктивні назви, утворені від імені засновника поселення (*Іванчани*, *Микитяни*) [108: 132].

Є. М. Черняхівська здійснила спробу порівняльного аналізу структури топонімів і *топоантропонімів* (виділено нами. – І. Ц.) – назв осіб за місцем проживання, утворених за допомогою суфіксів **-ан(и), -ц(і)**. Вона визначила продуктивність формантів та їх розташування на території західних областей України [103: 175–176].

Д. Г. Бучко аналізує назви населених пунктів зазначеної моделі в межах Покуття [9]. Дослідник зауважує, що оніми цієї моделі засвідчені на всіх слов'янських територіях. На означення топонімів на **-ани (-яни)** учений увів термін *відетнонімні назви.* Вони вказують на походження, спосіб заселення певної території та інші ознаки й утворені шляхом топонімізації етнонімних назв найменувань жителів. Дослідник підкреслює живучість іменувань поселень за назвою людей, що оселилися в них, припускаючи, що у цьому знайшла відображення архаїчна дворищна система заселення території [9: 20–22]. Автор простежує продуктивність цієї структурно-словотвірної моделі в топоніміконі Покуття протягом XIII–XX ст., зауважуючи, що утворення на **-ани (-яни)** становлять одну з характерних рис покутської топонімії. До найдавніших назв із цим формантом, тобто фіксованих після XIII ст., він зараховує ойконім *Драгомирчани*, утворений від суфіксального композита *Драгомирко*. Процес їх утворення закінчився у XVIII ст. із завершенням формування усіх архаїчних типів топонімів, що існували на Покутті у той час [9: 32, 47].

Покутські ойконіми на **-ани (-яни)** аналізує Д. Г. Бучко й у статті „*Ойконіми Покуття на -ани, -яни на загальноукраїнському фоні*" [8: 83–86]. Дослідник зауважує, що назви поселень зазначеної моделі належать до найбільш архаїчних як в українській, так і у слов'янській ойконімії. Автор порушує питання походження та структури українських ойконімів на **-ани (-яни)** порівняно з польськими, чеськими, словацькими онімами цієї моделі. Внаслідок аналізу твірних основ покутських і загалом українських ойконімів на **-ани (-яни)** вчений дійшов висновку, що переважна більшість з них походить від іменників, які є найменуваннями людей за характером місцевості, де вони оселилися або звідки походять (*Озеряни*, *Ставчани*), або ж які вказують на переселенців з інших місцевостей чи населених пунктів (*Галичани*, *Тисменичани*). Поодинокими прикладами представлено ойконіми, мотивовані особовими назвами (*Драгомирчани*, *Гошани*). На думку Д. Г. Бучка, українські ойконіми на **-ани (-яни)** розвинули давню традицію творення етнонімів (поляне, древляне), тому є відетнонімними. Локалізуються топоніми досліджуваної моделі головним чином на Правобережній Україні (Буковина, Покуття, Бойківщина, Наддністрянщина) – на найдавніше заселених територіях.

Ю. О. Карпенко розглядає топоніми на **-ани (-яни)** у складі буковинської топонімії [37]. Мовознавець визначає ці оніми як назви людей за ознаками якоїсь однієї особи або за ознаками місця проживання, що стали згодом назвами місця їх проживання, причому утворювалися вони і від імен засновників, і від імен власників поселень (*Ворничани, Петричани*) [37: 60–61]. Поряд з українськими ойконімами на **-ани (-яни)** дослідник виявляє романізовані варіанти топонімів цієї моделі з **-eni** (*Лужани*, 1453 – *Lujeni*, 1662), (*Михучани*, 1508, тепер с. *Михайлівка – Mihuceni*, 1762) і робить висновок, що серед молдавських варіантів буковинських топонімів формант **-ень** продуктивніший, ніж формант **-ани** (**-яни)** серед слов'янських варіантів [37: 17]. При цьому у XVIII ст. повністю відбулося розщеплення слов'янської моделі на **-ани** (**-яни)** та молдавської на **-ени**, **-ень**, вони розвинулися у дві різні топонімічні моделі, які належать різним мовам і пов'язуються лише генетично [37: 76]. Автор порушує питання кількісної характеристики топонімів на **-ани (-яни)**, їх просторової локалізації упродовж XV–XX ст., простежує динаміку

розвитку цієї словотвірної моделі, за поширеністю новотворів установлює її відносну продуктивність у певний період.

Я. О. Пура, здійснюючи комплексне дослідження етимології, словотвору та інших аспектів назв населених пунктів Рівненщини, зараховує назви поселень на **-ани (-яни)** до множинних ойконімів на **-и, -і**: *Дубляни, Могиляни, Нагоряни, Озеряни, Подоляни, Поляни* [72]. На думку мовознавця, часто вони мають антропонімійну основу, тобто походять від ОН *Дублян*, ОН *Могилян* тощо, виражають патронімність чи формальну плюралізацію різних лексико-семантичних структур, у яких **-и, -і** є нейтральним топонімічним формантом [72: 115]. Трактування географічних назв з формантом **-ани (-яни)** як множинних ойконімів на **-и, -і** вважаємо неточним, оскільки не враховано семантичне навантаження цього форманта, особливості його функціонування.

В. В. Котович у дисертаційній роботі „*Ойконімія Опілля XII–XX ст.*" зараховує ойконіми на **-ани (-яни)** до дуже давньої слов'янської топонімічної моделі [45]. Мовознавець кваліфікує їх як відетнонімні назви поселень, що виникли шляхом топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за характером чи за якимись іншими особливостями місцевості, на якій вони оселилися (*Озеряни* < *озеряни* – „люди, що оселилися біля озера"), або від назв поселень, з яких вони прибули (*Перемишляни* < *перемишляни* – „переселенці з Перемишля") [45: 6]. В. В. Котович установлює продуктивність назв населених пунктів цієї моделі на досліджуваній території протягом XII–XX ст., вивчає ареал їх поширення і робить висновок, що загалом ойконіми на **-ани (-яни)** становлять 1,9 відсотка від усіх назв поселень регіону [45: 8].

Назви поселень на **-ани (-яни)** Волинської області стали об'єктом дослідження В. П. Шульгача [109]. В етимологічному словнику „*Ойконімія Волині*" науковець кваліфікує ойконіми цієї словотвірної моделі як назви жителів за місцем проживання (*Бужани*, *Замшани*) або за місцем походження (*Галичани*, *Туричани*). Одну назву цієї структурної моделі (*Вікторяни*) визначено як утворену за аналогією до похідних на **-ани (-яни)** і пов'язану з особовим іменем (*Віктор)* [109: 27]. Особливу увагу автор приділяє варіантності найменувань, що дає змогу в багатьох випадках встановити правильну форму ойконіма і відновити його колишні мотиваційні засади.

Я. Рудницький у монографії „*Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*" одним із перших у слов'янській ономастиці кваліфікує ойконіми на **-ани (-яни)** як місцеві назви, утворені від назв певних груп людей і пов'язані з топографічними властивостями терену: *Horbjany* „люди, які мешкають на горбі"; *Ričany* „люди, які мешкають над Рікою", *Vyšńany* „люди, які мешкають у вижній частині" [126: 142–143].

Заслуговує на увагу ономастична праця польського вченого З. Штібера „ *Toponomastyka Łemkowszczyzny*" [130]. Автор визначає географічні назви на **-ани (-яни)** як первісні назви мешканців поселень за особливостями їх поселення чи за їх походженням (*Nadolany* – „ті, що мешкають на долі", *Niebieszczany* – „ті, що прийшли з місцевості, званої **Niebieskie*") [130: 34].

До аналізу слов'янських географічних назв на **-ани (-яни)** вдається В. Ташицький у праці „*Słowiańskie nazwy miejscowe*" [133]. Такі найменування він

називає етнічними, бо первісно вони були назвами груп людей, тобто означали меншу чи більшу групу людей, назва яких мотивована характером місцевості, яку вони заселяли або з якої походили (пол. *Nagórzany*, *Krakowiany*, чеськ. *Podlužany*, *Olomoučany*) [133: 244]. Це визначення В. Ташицького на той час, як і сьогодні, мало певні хиби через те, що поза ним залишилися топоніми, мотивовані особовими назвами. Тому 1973 року з'являється його стаття „*Nieetniczne nazwy miejscowe na -any*" [132: 100–107], у якій учений стверджує, що формант **-ани (-яни)** міг проникати між родові назви (*Borzęciany* – „рід чи піддані *Borzęta*", *Grzegorzany* – „рід чи піддані *Grzegorza*"). Таких топонімів, на думку дослідника, небагато, проте, зважаючи на значеннєвий характер цих назв, їх не можна об'єднувати з етнічними назвами [132: 107]. У названій праці автор використовує поодинокі приклади східнослов'янських ойконімів досліджуваної моделі, тому його висновки не вважаємо остаточними.

С. Роспонд у монографії „*Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*" виділяє географічні назви з формантом **-ани (-яни)** як загальнослов'янський онімний тип: пол. *Brzeżany, Dębiany*; чеськ. *Bukovany, Olomou čany*; серб. *Brežani, Doljani* [122]. У праці „*Słownik etymologiczny miast i gmin RPL*" дослідник кваліфікує такі топоніми як етнічні назви за характером терену, заселеного мешканцями: *Bielany, Lipiany* [123]. Вони сформувалися від найдавніших племінних назв і означали людей, названих від характеристик території [123: 209].

Білоруські назви поселень з формантом **-аны (-яны)** принагідно аналізує В. А.Жучкевич у монографії „*Топонимика Белоруссии*" [32]. Учений визначає продуктивність суфікса, проводить статистичне дослідження вказаних назв, нараховуючи на території Білорусі 666 топонімів на **-аны (-яны)**. Їх поширення тяжіє до західної частини білоруських територій: блр. *Озераны, Горяны, Беляны, Дворчаны, Жмурняны, Липняны, Могиляны* [32: 57]. На північно-східних територіях суфікс розвивається з різних литовських формантів: блр. *Кимяны, Беняны, Ошмяны, Утканы, Даукшаны*. Вказуючи на різноманітність утворень з цим формантом, дослідник визначає основне його значення у топоніміці – „узагальнююче визначення місця" [32: 57]. Паралельно В. А. Жучкевич розглядає білоруські назви з формантом **-ане (-яне)**, кваліфікуючи його як суфікс „походження". Такі назви характеризують мешканців села за їх походженням: блр. *Дорогляне, Забычане, Ильяне, Загоране* [32: 65]. Такий поділ уважаємо невиправданим через спільність походження назв поселень на **-аны (-яны)** і топонімів на **-ане (-яне)**.

За свідченнями В. А. Никонова, для Білорусі найбільш характерні назви населених пунктів, які виникали як назви не самих місць, а їх мешканців, що потім метонімічно стали назвами місць [62: 42]. Тож географічні назви з формантом **-аны** здебільшого означали не місце, а його жителів: *Замасцяны, Лужаны, Шчалканы, Гальшаны* [62: 46]. Вони поширилися на території Білорусі з північного заходу, а саме – з Литви, тому найчастіше трапляються в районах, суміжних з нею. На решті територій топоніми на **-аны** не перевищують одного відсотка від усіх назв населених пунктів [62: 46].

Західнослов'янські географічні назви з суфіксом **-any** дослідила польська учена Є. Якуш-Боркова [116]. Вона визначила високу продуктивність цього „назвотворчого" суфікса, простежила його семантику та походження [116: 37].

Класифікуючи західнослов'янські ойконіми з суфіксом **-any**, Є. Якуш-Боркова звернула увагу на родові назви цього типу, утворені від антропонімів: *Bojany, Vojany , Křečany* [116: 40].

Вивченню польських географічних назв на **-ани (-яни)** присвятила ґрунтовну розвідку Д. Подлявська [120]. Учена розглянула походження форманта **-ани (-яни)** (< **-*janino-/ -*enino-**), що виступає у топонімах на теренах усієї Славії [120: 71]. У дослідженні Д. Подлявська використала формальний, структурний та стратиграфічний методи. На її думку, залежно від значення твірних основ польські назви на **-ани (-яни)** можуть походити:

1) від інших топонімів: назв поселень (*Gorzyczany – Gorzyce*, *Jaślany – Jaslo*); гідронімів, оронімів (*Pobużany – Bug*, *Solany – Sola*); хоронімів (*Litwiany – Litwa*, *Pomorzany – Pomorze*);

2) від властивостей місцевості: рельєфу (*Górzany – „góra"*, *Polany – „pole"*), рослинного світу (*Olszany – „olsza"*, *Topolany – „topola"*);

3) від особливостей матеріальної культури, врядування (*Zadworzany – „dwór"*) [120: 68–69].

Дослідниця визначила продуктивність назв кожної групи, виокремлюючи четверту групу – двозначні назви, тобто такі, що можуть походити від апелятивів і від топонімів (*Mościany – Mosty/ „mosty"*, *Podolany – Podole/ „doly"*). З огляду на словотвірну будову географічних назв Д. Подлявська виділила назви суфіксального (*Wolany*, *Sośniczany*) і префіксально-суфіксального (*Pobierzany*, *Zagruszany*) типів, причому перших засвідчено 77 відсотків, а других – 23 відсотки усіх назв [120: 69–70]. Вона простежила розвиток топонімів на **-ани (-яни)** від XII до XX ст., з'ясувала їх територіальне розміщення [120: 76–77]. Проте вважаємо, що це дослідження дещо неповне через брак у ньому аналізу відантропонімних назв на **-ани (-яни)**.

Ґрунтовний аналіз сілезьких топонімів на **-'anie (→ -'any)** містить розвідка Й . Доманського [113]. Беручи за основу визначення етнічних назв В. Ташицького, дослідник наголосив, що ці назви могли позначати як великі племена, що мешкали на обширних територіях, так і мешканців малих сіл. Учений з'ясував походження форманта, його значення у формуванні слов'янської топонімії. Реконструйовані та сучасні ойконіми Й. Доманський проаналізував з погляду словотвору і походження, поділивши їх на дві групи: 1) назви з суфіксом **-'anie (→ -'any)**: *Krakowianie, Legniczanie, Podborzany, Rohożany, Zaolszany* та ін.; 2) назви, які припустимо засвідчують суфікс **-'anie (→ -'any)**: *Gruszanie, Gwozdziany, Rzymianie* [113: 8–17]. Назви другої групи саме через можливість зарахування ойконімів до родових назв учений кваліфікував як сумнівні. Автор проаналізував ойконімний матеріал щодо статистики, хронології та географії поширення назв у Сілезії.

Давньолужицькі етнічні назви на **-ани (-jane)** дослідив Е. Ейхлер у статті „ *Zur Deutung und Verbreitung der altsorbischen Bewohnernamen auf -jane*" [114]. Ця праця вирізняється багатим історичним матеріалом, ґрунтовним вивченням функцій форманта, а також різних форм топонімів зазначеної моделі. Дослідження важливе, бо містить огляд назв, що перейшли зі слов'янських територій у німецький діалект та які сьогодні нелегко розпізнати. Автор локалізує сучасну назву, подає усі зафіксовані її варіанти, реконструює давню назву, визначає її твірну основу,

проводить паралелі з іншими слов'янськими мовами: наприклад, *Clieben*, на південному сході від Мейсона; 1205, 1213 *Clewan*, 1350 *Clewen*, 1515 *Kleben*; з давньолужицької *Clevane > chlew* „хлів", пор. словац. *Chlievany*, укр. *Хлівчани* [114: 355].

Топоніми на **-ани (-яни)** неодноразово були об'єктом зацікавлень чеських мовознавців. Вагомим внеском у дослідження чеських назв на **-ани (-яни)** є багатотомна праця А. Профоуса „*Mistní jmena v Čechach…*" [121]. П'ятий том указаної розвідки містить додатки Я. Свободи і В. Шмілауера. Саме у розділі „*Склад чеських географічних назв*" подано класифікацію чеських назв на **-ани (-яни)** за семантикою твірних основ [121 V: 631–636]. В. Шмілауер поділяє їх на назви, у твірних основах яких відображено особливості: землі (*Skalany*, *Hliňany*), води (*Vodňany*, *Řečany*), рослинного світу (*Doubravany*, *Olšany*), тваринного світу (*Rybňany*, *Kožlany*), матеріальної та духовної культури, в тому числі й назви інших поселень (*Mlyňany*, *Krakovany*), а також – імена людей, зокрема гіпокористики (*Malčany – Malik*, *Chotyčany – Chotyka*). Аналіз чеських топонімів на **-ани (-яни)** здійснив Я. Спал [128; 129]. На думку ученого, первісно – це назви мешканців, утворені за назвою місця їх проживання: *Bylany, Kožušany, Metličany, Opařany, Trboušany* [128: 274–280]. Ономаст класифікував досить неоднорідні за характером твірних основ ойконіми на **-ани (-яни)** на відіменникові, відприкметникові та утворені від прийменникових конструкцій [129: 7–10].

В. Угляр присвятив статтю проблематиці словенських ойконімів з суфіксом **-any (-ovany)** [134]. Учений зараховує такі назви до найдавніших утворень у слов'янській ойконімії [134: 178]. Вони утворювалися, на думку автора, від апелятивів і від особових назв. Особливо зацікавили мовознавця останні. Він обґрунтовано виводить від їх особових назв: *Borčany* – ОН *Bork(o), Nadľany* – ОН *Nadľa, Chynorany* – ОН *Chynor, Chrabrany* – ОН *Chrabor* [134: 180–181]. Цінним є зауваження В.Угляра, що стосується ойконім із суфіксом **-ovany**: *Hrušovany* – люди з міста *Hrušov*, *Šimonovany – Šimonova* ves [134: 182]. Це молодші за походженням назви, утворені за допомогою посесивного суфікса **-ov** і суфікса **-any** [134: 181].

Хорватські топоніми, утворені за допомогою форманта **-ане**, стали об'єктом дослідження В. Барац-Грум [112]. Мовознавець простежує їх функціонування від появи у найстаріших пам'ятках (XI ст.) до сучасності. Згідно з висновками В. Барац-Грум, ці назви є нестандартизованими щодо словотвору, наголошування, території вживання. Розчленовуючи ойконіми цієї моделі на синхронному рівні, лінгвіст поділяє їх на групи: 1) ті, які мають в основі апелятивне слово, що вказує прямо на причину мотивації: *Doljane, Grižane, Visočane*; 2) ті, які мають незрозумілу морфему: *Voćane, Srakane*; 3) ті, стосовно яких дослідження матеріалу показують, що причина мотивації була іншою від тієї, яка видавалася логічною і прийнятною: *Bilišane, Biljane* [112: 29].

За походженням хорватські топоніми на **-ане** класифіковано на:

– патронімні (в основі яких ім'я, прізвище чи прізвисько): *Bilišane, Biljane, Civljane, Dragljane, Jašane, Kanjane, Karane, Lučane, Mrljane, Petrčane, Pužane, Rašćane, Režane, Puljane, Srakane, Šapjane, Ugljane, Vačane, Veljane*;

– етноніми: *Ramljane, Riđane, Umljane, Voćane, Vaćane, Koljane, Neviđane, Srijane, Visočane, Bokane, Bregovljane, Breštane, Brušane, Grižane, Doljane, Igrane,*

Jezerane, Kobljane, Lišane, Pećane, Planjane, Umčane, Zavojane [112: 30].

І, за твердженням дослідниці, хоч мотив називання окремих населених пунктів точно визначити неможливо, своїми назвами вони все ж засвідчують, на скільки ця група ойконімів тісно пов'язана з людиною, з її життям і працею у давні часи, коли виникали такі назви [112: 30].

Для вивчення топонімів у сучасній ономастиці широко використовується стратиграфічний метод. Лінгвістична стратиграфія – це аспект дослідження, при якому аналізують хронологічну послідовність формування лексичних пластів будь-якої мови і визначають відносний вік лексичних одиниць [87: 6]. Метод стратиграфічного аналізу в ономастиці полягає у зіставленні окремих етапів становлення ономастичних систем, а також у порівнянні ономастичних станів різних епох [68: 203]. Під стратиграфією у топоніміці Р. О. Агєєва розуміє наявність пластів топонімії, які мають певну просторово-часову характеристику, а під стратифікацією – встановлення чи виділення таких пластів [1: 15]. Стратиграфічний метод передбачає виділення, опис і аналіз так званих *топонімічних страт* або пластів топонімії, що різняться лінгвістично й історично. Як зазначає О.В. Суперанська, „стратифікація в ономастиці виявляється не тільки вертикальною, глибинною, але й горизонтальною, такою, що відображає одночасне проникнення в ономастикон конкретної епохи елементів різних мов чи шляху поширення якогось явища на певній території" [87: 6]. При синхронічному підході до вивчення топонімії великого значення набувають морфологічна і словотвірна характеристика різних пластів топонімів, їх морфонологічні особливості, функціонування у мові. При діахронічному підході найбільш важливими є встановлення просторового поширення топонімів різних пластів, визначення топонімічних ареалів, їх хронологізація.

Уперше запровадив поняття топонімічної стратиграфії С. Роспонд: „Топонімічна стратиграфія – це пошук структурно-топонімічних шарів, залежних від часу і території" [125: 159]. Метод стратиграфії найповніше розроблено у польській ономастиці. С. Роспонд здійснив спробу створення топономастичного атласу „*Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych*" [124]. Учений обґрунтував доцільність використання картографічного методу дослідження. Він запропонував створити загальнослов'янські карти для вибраних словотвірних типів топонімів. Проте така робота сповільнилася через брак ономастичних словників і монографій у певних слов'янських мовах, єдиних принципів збору, опрацювання та подання матеріалу.

В українській топоніміці стратиграфічний метод активно застосовують в ареальних дослідженнях, зокрема, О. А. Купчинський, Д. Г. Бучко, З. О.Купчинська, Л. Н. Радьо [52; 11; 51; 48; 73].

Порівнявши досягнення українських і зарубіжних ономастів у галузі топоніміки, доходимо висновку, що географічні назви на **-ани (-яни)** як загальнослов'янська ойконімна модель опрацьовані неповно. Попередні дослідження із слов'янської топонімії засвідчили інтерес спеціалістів до ареального аспекту вивчення ойконімів, оскільки такий підхід дає можливість детально проаналізувати певний реєстр назв поселень, зробивши відповідні лінгвістичні висновки. Зокрема, власні географічні назви на **-ани (-яни)** привертали увагу Г.Ф.

Шила, Д. Г. Бучка, Є.М. Черняхівської, Д. Подлявської, Й. Доманського, Я.Спала, Е. Ейхлера, В.Барац-Грум [108; 8; 103; 120; 113; 128; 129; 114; 112]. Здебільшого до вивчення цих назв зверталися принагідно у регіональних дослідженнях Д. Г. Бучко, Ю. О. Карпенко, В.В. Котович, Я. О. Пура, В. П.Шульгач, В. А. Жучкевич, З. Штібер, В. Ташицький, С. Роспонд, А. Профоус, В. Шмілауер [9; 37; 45; 72; 109; 32; 130; 132; 133; 122; 121]. Проте спостереження вказаних дослідників не дають достатнього уявлення про весь ареал українських ойконімів на **-ани (-яни)** як цілісну систему та його зв'язки з інослов'янськими ойконімійними системами. Актуальність дослідження зумовлюється тим, що це одна з найархаїчніших моделей ойконімів не лише у східнослов'янському регіоні, а й на території усієї Славії.

1. 2. Історія форманта -ани (-яни)

Одним із першочергових завдань топонімічних досліджень є словотвірний аналіз географічних назв, у якому окреме місце належить вивченню післякореневої афіксальної частини ойконіма. У процесі такого аналізу виявляється зв'язок між значенням суфікса як словотворчого компонента назви і значенням граматичної категорії числа назви, розкривається взаємозумовленість цих факторів і семантики основи ойконіма. З цього погляду спільнослов'янська словотвірна модель на **-ани (-яни)** становить особливий інтерес.

Поява назв цієї моделі припадає на давній період розвитку суспільства. Перші її деривати виникли у період первіснообщинного ладу, коли назва на **-ани (-яни)** ще не була ойконімом, а означала племінну групу, колектив людей, які заселяли певну територію, і тільки з часом вона стала назвою цієї території. За В. Ташицьким, назви поселень на **-ани (-яни)** – локально-етнічні, первісно вони означали меншу чи більшу групу людей і були мотивовані характером місцевості, яку заселяли або з якої походили: ***-janino/ *-ěnino**: пол. *Nagórzany, Załesiany, Przemyślany, Raciborzany*; чеськ. *Hořany, Olšany, Poříčany, Bítovany*; серб. *Banjani, Podgorani, Zabrdjani, Bošnjane* [133: 262]. За Я.Спалом, топоніми на **-ани (-яни)** – це первісно назви мешканців за назвою місця їх проживання, утворені за допомогою суфікса **-jan (-inъ)** [128: 274].

Географічні назви з формантом **-ани (-яни)**, що походить від ***-janinъ/ *-ěninъ** і виступає у загальнослов'янських онімних типах, виділяє у структурно-граматичній класифікації слов'янських географічних назв С. Роспонд: пол. *Brzeżany, Dębiany*; чеськ. *Bukovany, Olomoučany*; серб. *Brežani, Doljani* [122: 43]. Праслов'янські суфікси ***-janie/ *-ěnie**, з яких розвинувся польський формант **-'anie**, виступають у найдавніших староцерковно-слов'янських пам'ятках, а форми, утворені за їх допомогою в інших слов'янських мовах, дуже давні [113: 5].

За твердженнями О. М. Трубачова, похідні з формантом ***-ěninъ**, ***-janinъ** у слов'янських мовах утворюють відкритий ряд і незліченні за своєю продуктивністю, більшість із них – відтопонімні утворення чи повністю належать етнонімії [92: 3]. Єдиного уявлення про цю модель немає, але вокалізм форманта ***-ěninъ**, ***-janinъ** має ще індоєвропейські корені [92: 7].

Заслуговує на увагу думка Л. Л. Гумецької про те, що в онімах цієї моделі виступає суфікс **-ян-инъ- (<*-jan-ino-)**, який в ойконімах утворював тільки іменники у множині на **-ани (-яни)** і первісно означав жителів місцевості, названої в

основі слова: *из вижнянъ, мимо Галичаны, с кобылянъ, тисмянчаны* [22: 53].

Є різні думки щодо будови форманта ***-janinъ, *-ěninъ**.

І. І. Ковалик уважає, що суфікс **-анин (-янин)** виник на ґрунті первинного суфікса **-ин**, який у ранній староукраїнській мові мав насамперед сингулятивну функцію, але також утворював деякі назви осіб за національністю [42: 44–45]. Більшої продуктивності набув згодом цей суфікс, поширений формантом **-ан (-ян)**: *землянин,* давальний відмінок мн. *свинюшаномъ; тополничане* [22: 80]. Ж. Ж.Варбот у праці „*Древнерусское именное словообразование*" виділяє простий суфікс ***-an-**, до якого в однині приєднується суфікс **-инъ**: *бежанин* рос. „беглец", мн. *бежане*; *кличанин* рос. „пугающий на охоте зверей криком", мн. *кличане* [12: 90].

Переконливими з цього приводу є погляди А. Мейє. Індоєвропейський суфікс **-inъ** служив для утворення похідних, що означали осіб, наприклад, іменник господинъ „господар дому" утворився від господь „господин". Ці слова, на думку А.Мейє, є одниною до імен, що збереглися у множині без суфікса: поганинъ „язичник" – однина від погани „язичники"; гражданинъ – однина від граждане [58: 294]. Так від спільнослов'янського **gordъ* „город" утворено похідне **gordjan-* (одн. **gordjaninъ*) „горожанин": ст.-сл. гражданинъ, болг. *гражданин*, серб. *грађанин (građanin)*, рос. *горожанин*. Імена на **-ан-** мають в однині суфікс одиничності **-ino-**, звідки однина гражданинъ при множині граждане [58: 78, 338].

У „*Нарисі праслов'янського словотвору*" Ф. Славського підкреслено, що суфіксація виступає головним способом творення іменників праслов'янської мови. Серед праслов'янських суфіксів з формантом **-n-** виділено суфікси ***-ěn-inъ** і ***-jan-inъ**. За будовою це складні суфікси, де **-ěn-** і **-jan-** містять тематичний приголосний **-n-**, друга частина – це сингулятивний суфікс **-inъ**: *gord'an-inъ – gord'an-e; Slověn-in ъ – Slověn-e* [127: 119]. Суфікси ***-*ěn-inъ** і ***-*jan-inъ** утворюють назви мешканців певних місцевостей, що репрезентовано у назвах племен і географічних назвах:

*-*gorděninъ/ gord'aninъ* „мешканець города" < **gordъ* „город";

*-*beržaninъ* „мешканець берега, узбережжя" < **bergъ* „узгір'я, урвище, берег";

*-*dvorěninъ/ dvor'aninъ* „той, хто належить до двору пана, магната" < **dvor* „двір";

*-*selěninъ/ sel'aninъ* „мешканець села" < **selo* „село, поселення";

*-*gor'aninъ* „мешканець гір" < **gora* „гора, ліс";

*-*Pol'ane* „Поляни" < **pol'e* „рівнина, поле".

Обидві форми **-ěn-** і **-jan-** мають відповідники у лит. **-ėn-as**/ **-ion-is**:

-girė´nas „мешканець лісу" < *girė, giria* „ліс";

-kalnė´nas „мешканець гір" < *kalnaĩ* „гори";

-dvarionis (давнє і діал.) „пан з двору" < *dvãras* „двір";

-kiemionis „селянин" (діал.) < *kiẽmas* „село" [127: 119].

З цього приводу прийнятною є думка В. О. Горпинича про те, що суфікс **-анин (-янин)**, який був активним у праслов'янській мові при творенні назв осіб за місцем проживання, складається з двох морфів **-ан** і **-ин**, кожен з яких у період індоєвропейської спільності незалежно один від одного утворював назви жителів [21: 35]. Наприклад, у давньогрецькій мові: 1) суфікс **-αν- (-ан):** *Βοσπορος* (Босфор) –

Βοσπορανος (*босфоран* – житель Босфора); 2) суфікс ***-v-os*: *Ταραντος* (Тарент) – *Τ αραντίνος* (*тарентинець* – житель Тарента). На їх базі в усіх слов'янських мовах сформувався суфікс **-анин (-янин)**: рос. *вологжанин*, укр. *киянин*, блр. *мінчанин*, пол . *krakowianin*, словац. *moravjanin*, серб. *загрепчанин*, болг. *пловдивчанин,* д.-рус. *юрьевчанин, половчанин, бљженянин, витблянин, устюжанин, торопчанин.* Так, мовознавець стверджує, що в індоєвропейській мові складного суфікса **-an-in** не було. Він сформувався у праслов'янській і почав взаємодіяти з формами на **-an**, унаслідок чого форми на **-anin** вирівнювалися в **-an** за аналогією до множинних форм на **-an-e** [20: 50].

В. І. Супрун вважає, що формант **-анин** складний за структурою, утворений формантом **-ан-** і сингулятивним суфіксом **-ин** [90: 41]. Слов'янський формант одиничності **-ин** сягає індоєвропейського кореня ***-oin-** і знаходить своє відображення в гот. **-ains**, лит. **-vienas**, д.-інд. **-ēna**, ст.-сл. **-инъ** [90: 41]. Суфікс **-ан-** постав зі спільнослов'янських етнічних формантів ***-jan-** і ***-ěn-**, де ***-jan-** є рефлексом і.-є. форманта ***-iōn-**, при чому у множині до форманта **-ан-** додавалася флексія **-е**, яка у спільнослов'янській мові регулярно відповідала сингулятивному **-ин** [90: 42–43]. Тож суфікс **-анин** , що вживався ще у спільнослов'янський період, активно утворював етнічні імена в давніх слов'янських мовах.

Б. Ліндерт, досліджуючи суфікс **-ани (-яни)** < ***-janino-/ -*enino-,** зазначала: „К. Бругман виводив формант **-jan-inъ** з праіндоєвропейського форманта **-iōn**, а **-ěn-inъ** Ф. Міклошич і В. Вондрак виводили зі слов'янського форманта **-ēno**, Й. Зубатий – із латинського форманта **-ēnus**. Якщо приймемо, що праслов'янський формант ***-jan-inъ** відповідав, як уважали К. Бругман і В. Вондрак, грецькому формантові **-ιων**, латинському **-iōn** і походив з праіндоєвропейського форманта **-iōn**, а праіндоєвропейський формант **-iōn** виступав в апофонічному ряді: **-en, -on, -ēn, -ōn, -ien, -ion, -iēn, -ion**, – то можемо вважати, що у формантах **-jan-in, -an-inъ, -ěn-in** приховано на праіндоєвропейському ґрунті суфікс **-n-** апофонічного ряду **-iōn-, -ōn-, -ēn-**" [117: 37–38].

Паралельне існування суфіксів **-jane** та **-ěne** розглядає у межах дослідження давньолужицьких топонімів на **-jane** Е. Ейхлер. На його думку, тип **-ěne** залишив сліди тільки у південнослов'янських мовах (пор. словен. *Lipljene, Vrbljene*), а також назву слов'ян *Slověne* утворено за допомогою суфікса **-ěne** (прасл. < ***-ěnino-**) [114: 348–349].

Причина розбіжності думок щодо виникнення і розвитку форманта **-ани (-яни)** полягає у відсутності документальних джерел, які б відображали процес формування суфікса протягом віків. У комплексі морфем окремого слова важко виявити суфіксальні елементи у їх первісних зв'язках і структуру суфіксів загалом. „Під впливом мовних і позамовних факторів форманти у „лінгвістичній безперервності" настільки змінювалися як в акустичному, так і у фізичному та психофізіологічному відношеннях, що стерлися майже всі сліди їх первісної структури" [51: 40].

Парадокс словотвірної моделі на ***-ěninъ**, ***-janinъ**, на думку О.М.Трубачова, полягає у зростанні її продуктивності, у тому, що ця давня модель словотворення з індоєвропейським походженням засвідчена майже виключно слов'янськими новотворами, серед яких жоден не має відповідника за межами слов'янських мов [

92: 10]. Найбільше поширені похідні на **-ěne**, **-jane** у функції етнонімів і назв мешканців, хоча є приклади відмінної функції і семантики: *бhжанинъ* „втікач; біженець”, *кличанинъ* „той, хто лякає на полюванні звірів криком чи шумом”, *ловьчанинъ* (?), *люжанинъ* „мирянин”, *пир#нинъ* „учасник бенкету, учти”, *полчанинъ* „воїн”, *сhми"нинъ* „сім’янин, слуга”, *торжанинъ* „торговець” [92: 12]. Ці деривати містять вказівку на зв’язок із соціальним станом, групою людей, заняттям, характерною дією. Останні особливі через свою чітку співвіднесеність з дієсловами, тому, як уважає вчений, широка мотивація назв на ***-ěninъ**, ***-janinъ** підтверджує можливість перегляду проблеми деяких похідних з цим суфіксом, що традиційно виводяться від місцевих і водних назв [92: 12].

В українській мові у складі форманта відбулася зміна флексійного **-е** на **-и**. Цей процес дослідники простежують і в західнослов’янських мовах. Й. Доманський пов’язує його з тим етапом розвитку назв, коли етнічні назви перейшли з категорії особових іменників у категорію предметних [113: 20]. Це спричинило зміну форми закінчення: *Breścane – Brześciany* [120: 72]. Відбувалася вона у той період, коли подібні зміни проходили у відпатронімних і відродових топонімах, тобто від другої половини XIII – до першої половини XIV ст. [113: 20; 120: 72].

Іменники-назви осіб з суфіксом **-анин (-янин)**, мн. **-ани (-яни)**, широко представлені в писемних пам’ятках української мови XVI–XVII ст. На думку О.В. Кровицької, особові назви цього словотвірного типу належать до давніх слов’янських утворень [47: 90]. У писемних джерелах Київської Русі засвідчено назви осіб за територіальною та етнічною ознаками, в їх основах виступають конкретні географічні назви і етноніми: IX–XII ст. – *египьтяне, корсуняне, ладожане, побережанинъ*. В українській мові XIV–XV ст. більшість найменувань такого типу становлять катойконіми – *корчичане, озєрчанє, оболючанє, ступлянє* та ін. У XVI–XVIII ст. спостерігається активне поповнення цієї групи новими репрезентантами, поряд з назвами осіб за територіальною та етнічною ознаками з’являються назви осіб за місцем проживання узагалі, які мотивуються іменниками зі значенням місця проживання чи перебування: *волосчанинъ* „мешканець волості”, *городянинъ*, *горожанинъ* „міщанин”, *передмешанинъ* „мешканець передмістя”, *хуторянинъ* „хуторянин”. Отож, основним суфіксом при творенні катойконімів і етнонімів в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. був деривaційний афікс **-инъ**, **-анинъ, -янинъ** [47: 31]. Похідні утворення, як правило, функціонували зі словотвірним значенням „житель певної території, місця, названих твірним словом”, „представник певного племені, народності, названих твірним словом”, яке формувалося шляхом семантичних трансформацій: а) „назва території, місця” < „сукупність осіб, які населяють їх” < „представник певної території, місця”; б) „назва племені, народності” < „сукупність осіб певного племені, народності” < „представник певного племені, народності”.

У системі українського суфіксального словотвору іменників цей тип дериватів досить продуктивний. Більшість апелятивів словотвірного типу з суфіксом **-анин (-янин)** – це назви осіб за національністю, місцем проживання або народження. Мотивувальні слова тут переважно топоніми, що означають країни, міста, місцевості, рідше – загальні назви зі значенням місцевості: *росіянин, вінничанин, побережанин, горянин* [84: 79–80]. Сюди ж зараховують представників

давніх слов'янських племен: *полянин, древлянин, волинянин* тощо. Невеликі групи утворюють назви цього типу зі значенням „послідовник релігійного вчення" (*лютеранин, християнин*), „член певного колективу, угруповання" (*каторжанин, мирянин, односільчанин*).

У сучасних слов'янських мовах від основ іменників, які означають країну, місцевість, населений пункт за допомогою похідного суфікса **-анин (-янин)** утворюються назви осіб за їх належністю до певного колективу, організації, народу [43: 147]. За висновками досліджень І. І. Ковалика, „суфікс **-анин (-янин)** продуктивний у межах словотворчого розряду назв осіб за національністю або територіальними ознаками в східнослов'янських і в деяких південнослов'янських мовах (болгарській і сербохорватській), у більшості західнослов'янських і в словенських мовах у цьому типі назв використовується суфікс **-ан**" [43: 152].

Отже, в історичному розвитку загальні назви на **-ани (-яни)** функціонували передусім як назви народностей, жителів певних історико-етнографічних чи географічних регіонів і як катойконіми.

1. 3. Розвиток форманта -ани (-яни) у контексті переходу від загальної назви до ойконіма

Ойконіми на **-ани (-яни)** утворювалися двома шляхами: 1) від загальних назв груп людей за особливостями їх поселення чи походження: від етнонімів і від катойконімів; 2) від особових назв. Первісною основою цих ойконімів була загальна назва колективу, яка переходила на назву місця, де проживав цей колектив, після чого назва місця (території) переходила на назву поселення.

1. 3.1. Відетнонімні та відкатойконімні назви

Процес розвитку форманта **-ани (-яни)** (< ***-janino-/ *-ěnino-)** тісно пов'язаний із розширенням сфери його функціонування. Протягом своєї багатовікової історії він виконував основну, хоч і не єдину, **етнічну** функцію. Це первинна функція форманта, яка з'являється у ранній період життя слов'ян, полягає в тому, що за допомогою цього форманта позначалися основні характеристики (місце проживання, походження) певного колективу.

Племінні формації як об'єднання племінних союзів, згідно з дослідженнями Б. О. Рибакова, зародилися у надрах праслов'янського ареалу ще задовго до VI–VII ст. н. е. [78: 186]. Складову частину союзів слов'янських племен становили племінні об'єднання з назвами на **-ани (-яни) (< -ěn-/-jan-)** [94: 59]. Деривати цієї моделі засвідчені вже у початкових розділах „Літопису руського", в яких ідеться про події I тис. н. е.: *бужани, деревляни, волиняни, поляни, полочани, сіверяни, поморяни* (Літоп. Руськ.: 2–12). Це назви слов'янських племен, час існування яких (V-IX ст.) більшість дослідників вважають переддержавним періодом в історії східних слов'ян [33: 187]. Як свідчать літописні дані, тоді виникали племінні союзи, до яких входили сусідні споріднені племена. Пізніше вони увійшли до складу Київської Русі, що сформувалась як державна структура наприкінці X ст. У її межах існували 15 слов'янських племен, які сучасні історики поділяють на такі групи: південно-західну (*поляни, сіверяни, деревляни, волиняни, дуліби, тиверці, уличі, білі хорвати*), північно-східну (*в'ятичі, радимичі*), північно-західну (*дреговичі, кривичі, словени*) [

33: 195].

Дослідник слов'янської етнонімії Г. А. Хабургаєв стверджує, що утворення з формантом **-ани (-яни)** складають найчисленнішу групу „племінних" назв [99 : 172]. До неї належать такі назви племен: *бужани, волиняни, деревляни, полочани, поляни, сіверяни, мазовшани, поморяни* [99: 172–173].Учений зауважує, що у тексті літопису наявні не лише етнонімні назви цієї моделі, а й назви населення міст: *кияни, галичани, любечани, міняни, пиняни, смольняни* [99: 174]. Аналізуючи літописний матеріал, науковець з'ясовує, що досліджуваний варіант суфікса є типово східнослов'янським. Для наіменувань населення за територіальною ознакою назви на **-ани (-яни)** могли з'явитися не раніше XVIII-XIX ст. Активізація їх збігається з розпадом родоплемінних зв'язків і оформленням територіальних сільських общин, які з часом стали складати основу місцевих політичних об'єднань – волостей чи земель. При цьому твірна основа дериватів на **-ани (-яни)** (навіть якщо вона є у назві волості) сягає безпосередньо гідроніма чи історичної назви області, яка може бути пов'язана з більш старим етнонімом, що закріпився з часом як географічна назва [99: 188–189]. А. Г. Хабургаєв пов'язує процес розширення сфери функціонування етнонімів на **-ани (-яни)** з оформленням територіально-політичних об'єднань внаслідок занепаду родоплемінних відносин.

Л. Мошинський у системі праслов'янських племінних назв виділяє паралельні утворення на ***-jane** і на ***-*itji**: **Lędzanie – *Lędzicy, *Dziadoszanie – * Dziadoszycy* [119: 65-73]. На рівні етнонімії спостерігаємо змішування давніх формантів **-ани (-яни)** та **-ичі**, про що свідчать паралелі у межах одного й того ж етноніма. Причина цього – велика продуктивність двох зазначених моделей при утворенні назв на означення колективів: *Пуповичи/Пуповляне* (АЗР II: 98, 149), *Путилковичи/Путилковляне* (Л Метр II: 786), *Весничи/Весничане* (Л Метр II: 835–836). Можливо, у зв'язку зі змішуванням патронімійної моделі на ***-itji** та етнонімійної моделі на **-ани (-яни)** виникають **відантропонімні** утворення на **-ани (-яни)** на позначення колективу людей із вказівкою на засновника чи власника поселення. Відантропонімні ойконіми на **-ани (-яни)**, що з'явилися пізніше, є формальними, утвореними за аналогією.

Незважаючи на етнічну диференціацію слов'ян, у назвах їх етноколективів знаходить своє відображення формант **-ани (-яни)**, а продуктивність утворень із цим суфіксом свідчить про рівень мовного зближення слов'янських племен. Словотвірна модель на **-ани (-яни)** представлено у багатьох слов'янських етнонімах: східнослов'янських – *сіверяни, поляни, деревляни, бужани, волиняни*; західнослов'янських – *слензани, вісляни, поморяни, древ'яни, укряни*; південнослов'янських – *неретвляни, тревуп'яни, коновляни, дукляни* [85: 80].

Після розпаду первіснообщинного ладу почалося внутрішньотериторіальне членування племен, викликане суспільно-економічними процесами, які відбувалися у період раннього середньовіччя. Виникають малі етногрупи, нові малоплемінні скупчення. Такі менші спільноти мають **локально-етнічні** назви, бо означають поселенців певних територій з **малими** скупченнями населення: *полочани*, що виділилися з кривичів, *куряни*, *смолняни* (чи *смоляни*) [51: 172]. Внаслідок історичного розвитку союзи слов'янських племен перестають існувати, щезають колективи-носії давніх етнонімів на **-ани (-яни)**, проте зберігається традиція

називати колективи людей дериватами цієї словотвірної моделі: *Деревляне,* 1446, Луцький п-т (AS III: 5); *Поляни,* 1492 (АЛРГ: 56); *Поляни*, 1570, Луцький п-т (Сел РУ 1569-1647: 370); *Bużany,* 1545, з опису Луцького замку (ŹD VI: 42); *Поморяны,* 1789, Золочівський п-т (АЮЗР III/V: 522). Функція форманта **-ани (-яни)**, що вказує на особливості поселення, походження мешканців, зазначена в передсуфіксальній частині назви, виступає на рівні власних назв колективів на **-ани (-яни)** і закріплюється у назвах місцевостей із цим формантом. Отже, ойконімізація етнонімів зумовлена територіальною спадкоємністю ойконімів і етнонімів на **-ани (-яни)**. Такі ойконіми з'являються у пізньому середньовіччі. Найдавніші їх фіксації на території України сягають XIV ст.: *Gliniany*, 1397, Львівська земля (AGZ X: 2); Озер#ны, 1396, Дубенський п-т, поблизу Острога (Грамоти XIV: 128); *Tyssmyenycza alias Tyssmyenyczany*, 1377, Галицька земля (MRPS IV/III: 360); *Manasterczany*, 1378, Галицька земля (MRPS IV/III: 360); *Stawczany*, 1396, Львівське староство (AGZ II: 37), *Mogilany*, 1399, Львівська земля (AGZ X: 2); пор. польські оніми цієї ж моделі: *Kobylany vide Kobyle*, 1366, Кросненський п-т (AGZ III: 36); *Podolany*, 1363, Краківська земля (MRPS IV/III: 355).

Як стверджує В. П. Лемтюгова, ойконіми на **-ани (-яни),** як назви колективів за місцем проживання, відтворюють у своєму складі катойконіми у формі множини, основою яких стали власні назви населених пунктів: ойконім – катойконім – ойконім (*Задвір'я* < *задворяни* < *Задворяни*) [53: 139]. Тож функція форманта **-ани (-яни)** утворювати назви людей за їх походженням знайшла своє відображення у катойконімах. Це явище простежується не тільки в українській мові, а й на білоруському і російському матеріалі. Так, пам'ятки писемності засвідчують такі українські, російські і білоруські назви на **-ани (-яни)** на позначення жителів: 1494р. – *Свислочане* (пор. 1496 р. – *Свислоч* (АЛРГ: 64), *Бобруяне* (пор. 1496 р. – *Бобруескъ* (АЛРГ: 64), *Мозыряне* (АЛРГ: 87) (пор. 1496 р. – *Мозыр* (АЛРГ: 64); 1507 р. – *отъ Полочанъ* (АЛРГ: 121) (пор. 1492 р. – *в Полоцку* (АЛРГ: 56); *до Пчичанъ* (АЛРГ: 229) (пор. 1496 р. – *Пчич* (АЛРГ: 64); 1407 р. – *Львовчяне – Львов* (АЗР I: 31); 1597 р. – *Haliczany – Halicz* (AGZ XX/IV: 14); 1221 р. – *Белжане – Белз* (Літоп. Руськ.: 379); 1479 р., Новгородська земля – *Цебляне – Цебло, Ратчане – Ратъчинъ, Вличане – Влицы* (АЗР I: 81); 1511 р., Новгородська земля – *Лучане* (АЗР II: 98) – *Луки* (АЗР II: 149); 1499 р. – *Случане – Слуцьк* (АЗР I: 186); 1511 р. – *Туровляне – Туров* (Л Метр I: 736); 1494 р. – *Велижане – Велиж* (АЛМ I: 43); 1497 р. – *Торопчаномъ – Торопец* (АЗР I: 171); 1503 – *Витбляне – Витебск* (АЗР I: 352); 1624 р. – *Глинчане – Глинки* (АХУ I: 43); 1681 р. – *Устюжане – Устюг* (АХУ I: 558); 1577 р. – *Кгданьщанъ* – мһсто *Кгданьское* (АЗР III: 210); 1692 р. – *Яренчане – Яренскъ* (АХУ I: 1067); 1495 р. – *Жолудчаны – Жолудокъ* (АЛМ I: 84); 1499 р. – *Копыляне – Копыль* (АЗР I: 186); 1415 р. – *Сакольчане – Сакольчи* (АЗР I: 38); 1605 р. – *Важане – Вага* (АХУ II: 174); 1607 р. – *Ненокшане –* съ *Неноксы* (АХУ II: 184). Як показали дослідження П.П.Чучки, катойконіми є цінним джерелом при встановлені етимології самого топоніма, оскільки частина їх утворюється не від сучасної основи топоніма, а від давнішої, часто непохідної: *ужани – Ужок, волосяни – Волосянка, копашани – Копашново, лучани – Лучки, собатани – Собатино* [104: 245]. При цьому в катойконімах засвідчено паралельне вживання формантів **-ани (-яни), -ичі, -ці**, що, за свідченням В. О. Горпинича, було досить поширеним явищем у староукраїнській мові:

Козельскъ – козличи – козляне, Вятка – вятичи – вятчане, Корсунь – корсунци – корсуняне, Колывань – колыванци – колыванъчане, Новый Торгъ – новоторжьци – новоторжане [18: 127–132].

Загальна назва людей переходила на назву місця, де вони проживали: 1516р., *Близняне* – „люди села *Близной*" (Л Метр І: 74); 1516 р., *Гичане* – „люди из села *Гичичь*" (Л Метр І: 75); *Молодечане* – „люди двора *Молодечно*" (Л Метр І: 581); 1493 р., *Осово* – „тые люди *Осовляне*" (АЗР І: 130); 1495 р., *Дублане* (!) – „люди господарскіе двора *Дубно*" (АЛМ І: 86); 1559 р., *Плотница* – „ съ подданными господарскими *Плотничаны*" (Ревизия: 128–129); 1500 р., *Титовянский* двор – „людьми *Титовяномъ*" (АЛМ ІІ: 61); 1520 р., *Озерничане* – „люди имһнья *Озерницы* " (Л Метр І: 1448).

Завдяки перенесенню назви колективу переселенців на найменування території, яку він заселяв, катойконім переходив у ойконім. Процес переходу катойконімів в ойконіми простежуємо в таких назвах: *Смольняни* – мешканці м. Смоленська (1128, Літоп. Руськ.: 183) і *Смольняне* – назва поселення „*...его именіе на имя Смоляне*" (1484, АЛМ І: 20); *Видбляне* (!) – жителі м. Вітебська (1496, АЛМ І: 104) і *Видблане* – село у Смоленському п-ті (1499, АЛМ ІІ: 2).

Етноніми і катойконіми засвідчені в основах особових імен: „*бояринъ ... на имя Ловгинъ Курянинъ*" (1488, АЛМ І: 28); *Микита Устюжанинъ* (1624, АХУ І: 63); у *Ильи Тарасова Глинчанина* (1625, АХУ І: 62); *Гришка Вологжанинъ* (1632, АХУ ІІІ: 124); *Янъ Подолянинъ* (1519, Л Метр І: 1299); *Федор Перемышленин* (1641, Южн. отк.: 30); *Случанин Семен* (1609, ДМВН: 130); *Федко Галичанин* (1540, АЗР ІІ: 370); *Суморокъ Радогощанинъ* (1519, Л Метр І: 1304); *Ивашко Немерчанинъ* (1514, ЛМетр І: 79); *Ивану Смолнянину* (1496, АЗР І: 164); *Степан Смолнянинъ* (1525, АЗР ІІ: 165); *Федко Торопчянинъ* (1525, АЗР ІІ: 165); *Несмеянъ Ягрышанинъ* (1624, АХУ І: 59); *Карпъ Пһнежанинъ* (1624, АХУ І: 61); *Коста Лбучанин* (1528, Бірыла І: 229); *Stanislaus Ziemianin* (1540, MRPS IV/I: 393); *Podolanyn Iohannes* (1466, AGZ XV: 444); *Янъ Подолянинъ* (1515, Л Метр І: 205). Про таку взаємодію антропонімних і топонімних основ пише М. В. Бірила: „на базі антропонімних основ, що виступають у назвах жителів на **-анин (-янин)**, склався плюральний тип ойконімів на **-ани (-яни)**: *Красняни, Прудняни, Палачани, Прудзяни*" [2: 52–53].

Функція форманта **-ани (-яни)** розширюється, він виступає у гелонімах, оронімах тощо, тобто в інших типах онімів, яким він не властивий, зокрема, у таких топонімах: 1565 р. – озеро *Мшани* (АЮЗР VII/II: 313), 1570 р. – урочище *Нагоряни* (AGZ X: 102), 1602 р. – болото *Карани (Караньє)* (ŹD XXI: 478); 1624 р. – узгір'я *Озеряни*: „…około wzgórzu, *Ozierzany* zwanego" (ŹD XXI: 377); 1765–1769 рр. – урочища *Ольшани* (ГОЛУ: 82), *Щербани* (ГОЛУ: 85); 1786 р. – ліс *Кіздани* (АЮЗР VI/II: 303); 1791 р. – урочище *Квіздани* (АЮЗР VI/II: 420), 1950 р. – річка *Глиняни* (Hrabec: 94), 2003 р. – потік *Кобиляни* (Габорак: 116). Виникнення цих онімів – результат зміни первісного семантичного навантаження форманта **-ани (-яни)** – назви групи людей. Можливо, він формально утворював нові власні назви, які виникали за аналогією до вже наявних назв з формантом **-ани (-яни)** на позначення мешканців.

Лінгвістичний аналіз українських ойконімів на **-ани (-яни)** засвідчив, що вони виникли внаслідок продуктивності форманта **-ани (-яни)** в етнонімах, утворених на слов'янському мовному тлі. Поява перших омонімних етнонімів і ойконімів сягає глибокої давнини, коли і місцевість, і народність, що проживала на цій місцевості, позначались одним і тим же іменем. Українські географічні назви на **-ани (-яни)** належать до загальнослов'янської ойконімної моделі. Поширення їх на території України зумовлене спільною для усіх слов'ян мовно-історичною тенденцією розвитку онімів на **-ани (-яни)**. На досліджуваній території вони сягають своїми коренями I тис. н. е., і пам'ятки засвідчують їх уже у пізньому середньовіччі.

Отже, назви місцевостей на **-ани (-яни)** за формою є pluralia tantum. Вони розвинулись як результат переосмислення неозначеної множини (назва групи людей) в одиничні предмети (назва місця проживання цих людей). Географічні назви на **-ани (-яни)** здебільшого виникли завдяки семантичному способу творення. Спочатку з'являлася назва якогось колективу людей, а потім – назва території, яку він заселяв. Перша функція форманта **-ани (-яни)** на рівні дотопонімних величин повністю збігається із функцією того ж форманта найдавніших етнонімів, друга, топонімна, розширюється порівняно з етнонімною і регламентується характером освоєння земель, розмірами заселеної території та ін. Унаслідок „топонімізації" онімів на позначення географічних об'єктів проявляється омонімія між етнонімами і географічними назвами. Першим етапом у виникненні й розвитку цієї групи топонімів було творення ойконімних форм семантичним способом.

1. 3. 2. Особливості відантропонімних ойконімів на -ани (-яни)

В основах деяких ойконімів на **-ани (-яни)** лежить власна назва особи, що, можливо, була засновником поселення або лише володіла об'єктом, у якому жив первісно споріднений колектив. Це значення кваліфікуємо як вторинне, оскільки на первісному етапі свого розвитку назви на **-ани (-яни)** виникали внаслідок семантичного переосмислення назв поселенців за місцем їх проживання чи походження. На рівні етнонімії спостерігаємо змішування давніх формантів **-ани (-яни)** та **-ичі**, причиною чого є велика продуктивність цих моделей при утворенні назв на означення колективів. Можливо, у зв'язку зі змішуванням патронімічної моделі на **-*itji** та етнонімічної моделі на **-ани (-яни)** виникають **відантропонімні** утворення на **-ани (-яни)** на позначення колективу людей із вказівкою на засновника роду, власника поселення: *Drohomirczany* (1439, AGZ XII: 64), *Zdomyś lany* (перша половина XVII ст., Волинське воєводство, Ратненське староство, ŹD V: 161), *Hosczany* (1509, Львівська земля, MRPS IV/II: 54), *Jurany* (1577, Володимирський п-т, Волинське воєводство, ŹD XIX: 73), *Wiktorany* (1545, Луцький п-т, Волинська земля, ŹD VI: 37, 52), *Iwanczany* (1463, Збаразький п-т, AS I: 54), *Jakowczany* (1678, Хм, Кр: 446).

Зважаючи на те, що ойконіми на **-ани (-яни)** утворювалися і від особових назв, доцільно розглянути антропоніми з формантом **-ан**. Це пов'язано з проблемою розмежування омонімних ойконімних форм на **-ан** у множині (*Білани, Шияни*) та ойконімів на **-ани (-яни)** (*Озеряни, Долиняни*). Таке явище спричинене тим, що омонімізуються антропонімійний формант **-ан + и** (для множини родових назв) та топонімійний формант **-ани (-яни)**.

Формант **-ан** потрапляв у поле зору багатьох мовознавців. Насамперед він становить інтерес як антропонімотвірний суфікс. Ю. К. Редько одним із перших в українській антропоніміці звернув на нього увагу як на словотвірний елемент українських прізвищ. Розглядаючи суфіксальну будову українських прізвищ (а це 9200 назв, записаних в усіх областях України), учений виділив низку прізвищетвірних формантів. Зокрема, 224 прізвища, тобто 2,43 відсотка, утворено за допомогою суфікса **-ан** (<***-анъ**) [75: 111].

За походженням дослідник поділяє їх на:

а) прізвища, що походять від власних імен: *Грицан*, *Климан*, *Федан*;

б) прізвища, що походять від топонімів або надані за місцем проживання: *Бережан*, *Подолян*, *Чернівчан*. На наш погляд, це твердження потребує детальнішого опрацювання ойконімного матеріалу, бо не завжди зрозуміло, що було первинним – прізвище *Бережан*, від якого утворився ойконім *Бережани*, чи процес формування онімів рухався у протилежному напрямку.

в) прізвища атрибутивного характеру, утворені від прикметникових основ: *Білан*, *Сухан*, *Лисан*;

г) прізвища, утворені від первісних прізвиськ: *Балан* (від *Бала*), *Долян* (від *Доля*), *Капустян* (від *Капуста*).

Можливість походження прізвищ від власних імен і первісних прізвиськ свідчить про те, що суфікс **-ан** має відтінок патронімічності.

У „*Довіднику українських прізвищ*” Ю. К. Редька засвідчено 11 прізвищ із вказаним формантом: *Галан* (Редько: 91), *Дзьобан* (Редько: 104), *Кипран* (Редько: 123), *Милян* (Редько: 157), *Обіщан* (Редько: 167), *Скидан* (Редько: 201), *Хоптян* (Редько: 231), *Цьокан* (Редько: 234), *Чекан* (Редько: 235), *Чернівчан* (Редько: 237), *Шиян* (Редько: 242). Навіть така невелика кількість назв свідчить про різноманітність функцій суфікса.

Ще у праслов’янській мові суфікс ***-анъ** був багатофункціональним:

1) від іменникових основ утворював:

– патронімічні особові форми: **bratanъ* „син брата”, **sestranъ* „син сестри”;

– гіпокористичні особові імена: словац. *Stojanъ* < *Stojislavъ*, *Stojimirъ*; *Vojanъ* < *Vojislavъ*;

– експресивні особові форми, широко представлені в усіх слов’янських мовах: словен. *okan* „той, що має великі очі”, рос. *брюхан* „людина з великим животом”;

2) від прикметникових основ утворював назви осіб з експресивним забарвленням: **suchanъ* „суха, худа людина” < **such* „сухий”; **brzanъ* „швидка людина” < **brzъ* „швидкий”;

3) від дієслівних основ утворював назви осіб, виражаючи кваліативну ознаку: **běganъ* „людина, що біжить” < **běžati* „бігти”; **mlʹčanъ* „людина, що мовчить” < **mlʹčati* „мовчати” [127: 130].

В українській мові утворення на **-ан** засвідчені ще з XI ст. в апелятивних назвах осіб, що виражають предметну, атрибутивну та процесуальну ознаки. Так, О. В. Кровицька у дослідженні іменників-назв осіб чоловічого роду XVI–XVIII ст. виділяє словотвірний тип іменників із суфіксом -**анъ (-янъ**) [47: 72]. Він

функціонує у трьох моделях: 1) іменникова твірна основа + **-анъ**: *братанъ* < *братъ*, *самаританъ* < *самаритъ*, словотвірне значення похідного іменника – „особа-носій предметної ознаки”; 2) прикметникова основа + **-анъ**: *грубиянъ* < *грубый*, словотвірне значення – „особа-носій атрибутивної ознаки”; 3) дієслівна твірна основа + **-анъ**: *смиянъ* < *смиятися*, словотвірне значення – „особа-носій процесуальної ознаки”. За твердженням науковця, цей словотвірний тип непродуктивний: він представлений невеликою кількістю утворень.

Р. Й. Керста, вивчаючи пам’ятки XVI ст., зафіксувала декілька варіантів християнських імен з суфіксом **-анъ**: *Петранъ*, *Seman*, *Thruchan*, *Kosthan* [40]. Ім’я *Педанъ* (< *Педъ* < *Федъ* < *Феодоръ*) дослідниця виділяє в основі патроніма *Педаненко*. На підставі патронімів реконструюються варіанти чоловічих назв: *Митанъ* < *Mithanowicz* (< *Димитрий*), *Леванъ* < *Lewaniowicz* (< *Леонтъ*), *Луканъ* (< *Lukanowicz*) [40: 88]. На її думку, давні антропоніми виступають і в основах українських топонімів, зокрема, *Болянъ* < *Bolianowicze*, *Доманъ* < *Доманичі*, *Стоянъ* < *Stoyanicze*.

Б. Б. Близнюк, аналізуючи анропонімікон Гуцульщини, підкреслює, що формант **-ан** у прізвищах міг виражати як здрібнілість/згрубілість, так і патронімічність, тому розмежовувати патронімічну і кваліативну функції форманта важко. Тож більшість онімів дослідниця розглядає як утворення подвійної словотвірної мотивації [4: 201–205]. Патронімічну функцію суфікс **-ан** виконує в антропонімах, основи яких – давньослов’янські відапелятивні імена та прізвиська: *Думан* (< *Дума*), *Калитан* (< *Калита*), *Козян* (< *Коза*) тощо. Прізвища, в основі яких лежать власні імена, Б. Б. Близнюк кваліфікує як прізвища з подвійною словотвірною мотивацією.

В українських прізвищевих назвах Прикарпатської Львівщини кінця XVIII – початку XIX ст. дослідниця історичної антропонімії І. Д. Фаріон виділяє суфікс **-ан,** що має кваліативне і катойконімне функціонально-семантичне навантаження [98]. Прізвища, утворені від власних імен за допомогою кваліативного суфікса **-ан**, а це відкомпозитні гіпокористичні прізвища типу *Budzan* < *Будзь* < *Budziwuj* і прізвищеві назви, утворені від церковно-християнських імен (*Kostan*, *Borhan*), виражають певну суб’єктивну оцінку [98: 67].

Відапелятивні прізвищеві назви з антропонімоформантом **-ан** (*Birban* < з пол . *birba* „обман”) мовознавець трактує як кваліативи дещо умовно через неможливість розмежувати патронімічну і кваліативну функції форманта [98: 91]. Відкатойконімні прізвищеві назви на **-ан** утворено від назв населених пунктів, зокрема, від непохідних твірних катойконімних основ типу *Rysan* (< *Рисы*), *Slobodzian* (< *Слобода*), а також від назв на **-ани** типу *Podolan* < *подоляни*. І.Д. Фаріон зауважує, що антропоніми на **-ан** від етнонімів на **-ани (-яни)** властиві усій слов’янській території [98: 95].

Отже, як підтверджує апелятивний і онімний матеріал, суфікс **-ан** виконував кваліативну, патронімічну та катойконімну функції.

Антропоніми на **-ан** виступають у множинній формі в топонімах: ОН *Білан* (Реєстр: 532) > *білани* „рід чи піддані Білана” > НП *Білани* (Bielany, 1448, AGZ X: 6); ОН *Стоянъ* (Реєстр: 560; Демчук: 63) > *стояни* „рід чи піддані Стояна” > НП *Стояни* (Stojany, 1629, ŹD XX: 136). Д. Г. Бучко розглядає такі назви як родові або

відродинні [5: 154–164]. Вони можуть частково омонімізуватися з ойконімами на -**ани (-яни)** через звуковий збіг суфікса і флексії. Як зазначає Д. Г. Бучко, за структурно-граматичними ознаками родові або відродинні назви – це первинні назви безафіксної деривації, що походять від назв родин [5: 155]. Від відетнонімних ойконімів на **-ани (-яни)** родові назви відрізняються нульовими афіксами, а наявні у їх основах суфікси не топонімо-, а антропонімотвірні форманти. За твердженням Г . Ґурновича, родові назви – безсуфіксальні, плюральні, відособові назви населених пунктів – виступають у всіх слов'янських мовах і можуть бути утворені від різних типів особових назв [115: 5–6].

За походженням прізвища класифікуємо як назви, утворені від:

1) гіпокористичних форм слов'янських імен-композитів:

НП *Бояни* (Bojany, 1578, ŹD XVI: 407) < ОН *Боянъ* < *Бославъ*, *Боимиръ* (Реєстр: 530);

НП *Воляни* (1884, РР Укр: 378) < ОН *Волянъ* (Тупиков: 150) < *Wolbor*, *Wolmir* (Malec: 126);

НП *Галани* (Galany, 1890, SORG: 174) < ОН *Галанъ* < *Галимиръ*, *Галесинъ* (Реєстр: 534; Демчук: 58);

НП *Стояни* (Stojany, 1629, ŹD XX: 136) < ОН *Стоянъ* < *Стоимиръ*, *Стойгневъ* (Реєстр: 560; Демчук: 63);

2) християнських особових імен:

НП *Грицани* (Грицани, 1946, Лв, Укр АТП: 350) < ОН *Грицан* (Фаріон: 175) < *Григорій*; засвідчено ряд топонімів, пов'язаних з християнськими власними іменами, що кваліфікуємо як назви, утворені за аналогією до похідних на **-ани (-яни)**: НП *Микитяни* (Микитяни, Микитинці, Київський п-т, 1765, АЮЗР V/II/I: 6) < *Микита*; НП *Юрани* (Jurany, 1577, Володимирський п-т, Волинське воєводство, ŹD XIX: 73) < *Юра*, *Юрій*; НП *Іванчани* (Iwanczany, 1463, Збаразький п-т, AS I: 54) < ОН *Іванча* < *Іван*; НП *Вікторяни* (Wiktorany, 1545, Луцький п-т, ŹD VI: 37, 52) < *Віктор* (пор. [109: 27]). Паралельно можна говорити про те, що, вичленовуючи в цих ойконімах антропоніми на **-ан**, ми поповнюємо анропонімікон моделей цього типу, не засвідчених іншими джерелами;

3) первісних прізвиськ:

НП *Гарлани* (1946, Тр, Укр АТП: 578) < ОН *Гарлан* (Бірыла II: 103);

НП *Кирдани* (1623, Київське воєводство, AGZ X: 271) < ОН *Кирданъ* (Реєстр: 544);

НП *Кожани* (1613, ЖІУР VII: 127) < ОН *Кожанъ* (Бірыла II: 210);

НП *Лисани* (1946, КП, Укр АТП: 236) < ОН *Лисанъ* (Бірыла II: 260);

НП *Мазани* (1569, Київське воєводство, ŹD XXII: 622) < ОН *Мазан* (Фаріон: 232; Бірыла II: 266);

НП *Мовчани* (1599, Ямпільський п-т, АЮЗР VIII/I: 343) < ОН *Мовчанъ* (Веселовский: 202; Реєстр: 552; Бірыла II: 279);

НП *Пузани* (1765, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 515) < ОН *Пузан* (Веселовский: 261);

НП *Рубани* (1890, SORG: 41) < ОН *Рубан* (Бірыла II: 353);

НП *Чолгани, Чолкани* (*Czolhany*, 1468, Жидачівський п-т, AGZ XV: 88), (*Чолканы*, 1766, Покуття, АЮЗР III/III: 754) < ОН *Чолкан* (Горпинич: 345);

НП *Шияни* (1946, См, Укр АТП: 549) < ОН *Шиянъ* (Демчук: 131; Бірыла ІІ: 494);

НП *Шумани* (1765, ГОЛУ: 131) < ОН *Шуман* (Бірыла ІІ: 483).

Отже, простежується явище омонімії у назвах pluralia tantum, що ускладнює їх етимологізування. Критерієм розмежування ойконімів на **-ани (-яни)** та відродинних ойконімів на **-и/-і** можна вважати наявність антропонімів з суфіксом **-ан** в українському ономастиконі. Виявлений ойконімний матеріал дає підстави для відновлення втраченого фонду антропонімів, зокрема **Микитян*, **Юран*, **Іванчан*, **Вікторян*.

Таким чином, ойконіми на **-ани (-яни)** становлять особливий інтерес для дослідників. Проте, незважаючи на архаїчність утворень цього типу та їх цінність для вивчення історії заселення слов'янських теренів, а також для історії мови, в українському мовознавстві такі назви ще не були об'єктом спеціального монографічного вивчення. Порівнявши досягнення українських і зарубіжних ономастів у галузі топоніміки, доходимо висновку, що географічні назви на **-ани (-яни)** як загальнослов'янська онімна модель вивчені частково. Дотепер ці ойконіми розглядали принагідно у регіональних дослідженнях, тому стан їх опрацювання некомплексний.

Формант **-ани (-яни)** пройшов складну історію формування. Його виникнення, зокрема, його первісний елемент ***-n-**, сягає індоєвропейської епохи. Суфікс **-ан-и (-ян-и)** < ***-jan-e** < ***-janino/ *-ěnino** – продуктивний формант праслов'янської доби. За його допомогою творилися назви мешканців певних місцевостей, племен, катойконіми, географічні назви. Порівняно стабільний характер функціонування цього форманта склався ще у давню слов'янську епоху, про що свідчить різноманітне семантичне навантаження утворень з формантом **-ани (-яни)**.

Формант **-ани (-яни)**, однина **-анин (-янин)**, тісно пов'язаний з топонімією. Регулярно утворюючи назви народностей і назви мешканців від назв населених пунктів на **-*jь**, **-ичі**, **-ів (<-ов)**, **-ин**, він виступає і у власне топонімійній функції, творячи, завжди у множині, назви поселень, які історично є назвами мешканців певної території. Ойконіми на **-ани (-яни)** творилися двома способами: 1) від загальних назв груп людей за особливостями їх поселення чи походження: від етнонімів і від катойконімів; 2) від особових назв. Первісною основою цих ойконімів була загальна назва колективу, яка переходила на назву місця, де проживав цей колектив, після чого назва місця (території) переходила на назву поселення.

Основна функція форманта **-ани (-яни)**, як відзначалося, локально-етнічна, – вказівка на меншу чи більшу групу людей за певною ознакою території, де вони оселилися або з якої вони походили. Вона випливає з різних характеристик тієї місцевості, на якій розташовувалися й осідали люди, або зумовлена назвами населених пунктів, з яких ішло переселення. Так, за допомогою форманта **-ани (-яни)** назви на позначення території поширювалися на людей, а потім означали і людей, і ті поселення, у яких вони жили. Апелятив поступово втратив своє загальне значення і набув значення одиничності. Основним при переході назв однієї категорії в іншу (назви поселенців на назву поселення) був факт колективного освоєння і

заселення земель.

Поряд з цим засвідчено топоніми на **-ани (-яни)**, в яких функція форманта генетично не пов'язана з функцією суфікса **-ани (-яни)** < ***-janinъ (*-ěninъ)** – назви, що є, вірогідно, наслідком аналогії до локально-етнічних назв поселень цієї моделі.

Окремі ойконіми на **-ани (-яни)** утворено від родових чи патронімічних назв . Їх твірні основи первісно означали нащадків чи підданих певної особи і мотивовані власною назвою особи, що заснувала поселення або лише володіла об'єктом, у якому жив первісно споріднений колектив. Це значення вторинне. Такі ойконіми можуть також уважатися утвореними за аналогією до продуктивних ойконімійних дериватів на **-ани (-яни)**, оскільки на первісному етапі свого розвитку назви на **-ани (-яни)** виникали внаслідок семантичного переосмислення назв поселенців за місцем їх проживання чи походження. Причиною їх появи вважаємо змішування на рівні етнонімії давніх формантів **-ани (-яни)** та **-ичі** внаслідок великої продуктивності цих моделей при утворенні назв на означення колективів. Тож у зв'язку зі змішуванням патронімної моделі на **-*itji** та етнонімної моделі на **-ани (-яни)** виникають **відантропонімні** утворення на **-ани (-яни)** на позначення колективу людей із вказівкою на засновника чи власника поселення.

Зазначимо, що існує проблема розмежування омонімних ойконімних форм на **-ан** у множині (*Білани, Шияни*) та ойконімів на **-ани (-яни)** (*Озеряни, Долиняни*), що спричинено омонімізацією антропонімійного форманта **-ан + и** (для множини родових назв) та топонімійного форманта **-ани (-яни)**. Таким чином, простежується явище омонімії у назвах pluralia tantum, що ускладнює їх етимологізування. Критерієм розмежування назв поселень на **-ани (-яни)** та відродинних ойконімів на **-и/-і** можна вважати наявність антропонімів з суфіксом **-ан**, їх засвідчення в українському ономастиконі. Виявлений ойконімний матеріал дає підстави для відновлення втраченого фонду особових назв (**Микитян*, **Юран*, **Іванчан*, **Вікторян*).

РОЗДІЛ 2
Лексико-семантичний і структурний аналіз ойконімів на **-ани (-яни)**

Важливим завданням досліджень з ойконіміки є вивчення лексико-семантичної і словотвірної будови географічних назв. Оскільки словотвірна семантика в ономастиці зводиться до значень тих елементів, які утворюють топонім, і дорівнює тому словотвірному значенню топоніма, яке проявляється у динаміці, тобто при утворенні топоніма [44: 171], предметом нашої уваги є лінгвістичний аналіз структури, семантики твірних основ і етимології українських ойконімів на **-ани (-яни)**. За семантикою і походженням основ ойконіми цієї моделі поділяємо на *локально-етнічні* і *відантропонімні* (за термінологією Д. Г. Бучка *відродинні* [5: 155]).

2.1. Локально-етнічні ойконіми

Ці назви виникли внаслідок топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за різними їх характеристиками. В. Ташицький уважає, що локально-етнічні топоніми на **-ани (-яни)** первісно означали меншу чи більшу групу людей, назва яких була мотивована характером місцевості, яку вони заселяли або з якої походили, а пізніше вони закріплювалися за місцем, де осідали люди [133: 262]. З репрезентованих на території України локально-етнічних ойконімів виділено такі структурно-семантичні групи.

2.1.1. Назви топографічного характеру

Назви топографічного характеру утворено від загальновживаних апелятивів. Здебільшого це ойконіми, в основі яких лежить вказівка на особливості поселення, місце проживання людей, спосіб освоєння земель та ін.

2.1.1.1. Ойконіми з твірними основами на означення властивостей рельєфу

Бережани (4):

(*Бережани*, 2001, Тр, Бережанський р-н, СГН Укр: 31), (*Бережани*, 1946, Тр, Бережанський р-н, Укр АТП: 553), (*Бережани*, 1848, Сел РУ 1826-1849: 444), (*Brzeżany*, ЙФМ, циркул Бережани, Й IX – 23, Ф IX – 9: 25), (*Бережани*, 1648, Галичина, Пам I: 218), (*Brzeżany*, 1567, AGZ X: 93); (*Brzeszany*, 1475, Галицька земля, AGZ VI: 184), (*Brzezani*, 1416, біля Пруту, AGZ V: 39);

(*Бережани*, 1986, Лв, Пустомитівський р-н, Укр АТУ: 184), (*Бережани*, 1946 , Лв, Винниківський р-н, Укр АТП: 327), (*Brzezany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 156);

(*Бережани*, 1593, Кременецький п-т, Волинське воєводство, КЗС I: 104), (*Бережаны*, 1507, Волинська земля, Л Метр I: 552), (Áережаны, 1470, Луцький п-т, AS I: 65);

(*Brzezany*, 1530, Кам'янецький п-т, Подільське воєводство, ŹD XIX: 164), (*Brzezany*, 1528, Кам'янець-Подільський п-т, MRPS IV/II: 373), пізніше у XIX ст. – НП *Бережанка* (ИСПЕ I: 380),

поділяємо думку Д. Г. Бучка, що *бережани* „люди, що оселилися на берегах" або „переселенці з с. Береги" [8: 52], від апелятива *берег* „берег, схил", що пох. з

прасл. **bergъ* „берег, підвищення, схил” (ЭССЯ I: 191), пор. *бережан* „прибережний житель” (ЕСУМ I: 170); рос. *бережане* „жители берега” (СДЯ I/I: 70), пор. також українське прізвище *Бережанин* (Чучка: 58). Фонетичні процеси: чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Ойконім має аналоги на інослов’янських теренах – пол. *Brzežany* (Podlawska: 69), чеськ. *Břežany* (Profous I: 190), словац. *Brežany* (Шпітько: 176), д.-луж. *Beržane* (Eichler: 361), хорват. *Brežane* (Barac-Grum: 29), болг. *Брежани* (Заимов: 110).

Брижани (1): (*Брижани*, 2001, Пл, Новосанжарський р-н, СГН Укр: 45), (*Брижани*, 1946, Пл, Новосанджарський р-н, Укр АТП: 419), пов’язуємо з апелятивом *бриж*а „складка, зборка, зморшка” (ЕСУМ I: 256). Можливо, назва відгідронімна, пор. р. *Бриж* пр. притока Снову, пр. притоки Десни, Чрв (СГУ: 69), а також пор. ПН *Брижан* (Горпинич: 80).

Верхани, Вергуни (1): (*Верхани*, також *Вергуни*, 1765, Київський п-т, Черкаський округ, АЮЗР V/II/I, 213, 331), пов’язуємо з апелятивом *верх* (Фасмер I: 301), тобто *верхани* „поселенці зверху”. Різні варіанти ойконіма ускладнюють його етимологізацію, зокрема, назва *Верхани* може походити від гіпокористичного імені *Верх,* пор. ОН *Верх, Вершило, Верхун* < ОН *Верхослав* (Демчук: 68), *Верхуслав* (Пачичъ: 14), тож *верхани* „рід чи піддані *Верхана*” < ОН *Верхан, Верхун* < ОН *Верх* < ОН *Верхослав* (Демчук: 68), пор. апелятив *вергун* „вид печива”, пор. також ПН *Вергун* (Реєстр: 533).

Вижняни, Вижляни (1): (*Вижняни*, 2001, Лв, Золочівський р-н, СГН Укр: 73), (*Вижняни*, 1946, Лв, Глинянський р-н, Укр АТП: 328), (*Вижняни*, 1931, Глинянський деканат, ЛШ: 46), (*Wyźniany*, 1890, староство Перемишляни, SORG: 414), (*Wyżlany*, *Wyżniany*, ЙФМ, циркул Бережани, Й IX – 330, Ф XVIII – 43: 53), (*Вижляни*, 1648, деканат Глиняни, АЮЗР I/IV: 529), (*Wyznany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 159), (*Wyznany*, 1407, Львівська земля, AGZ IV: 70), від *вижняни* „поселенці на верхньому, вищому місці”, пов’язуємо з апелятивом *вижний* „верхній, горішній” (ЕСУМ I: 372). Ойконім має відповідник в іншій слов’янській топонімійній системі – д.-луж. *Vyšnane* (Eichler: 360).

Горяни (3):

(*Горяни*, 1986, Вн, Барський р-н, Укр АТУ: 10), (*Горяни*, 1946, КП, Вовковинецький р-н, Укр АТП: 226), (*Горяни*, 1765, Стародубський полк, ГОЛУ: 90);

(*Горяни*, 2001, Зк, Ужгородський р-н, СГН Укр: 107), (*Горяни*, 1946, Зк, Ужгородська округа, Укр АТП: 692);

(*Горяни*, 2001, Лв, Жовківський р-н, СГН Укр: 107), (*Горяни*, 1946, Лв, Рава Руський р-н, Укр АТП: 145), (*Horany*, 1890, староство Рава Руська, SORG: 427),

від апелятива *горяни* „поселенці на горі, мешканці гір” < *гора* „підвищення земної поверхні; горище” з прасл. **gora* (ЭССЯ VII: 29-30), пор. *гірянин* „гірник, верховинець” (ЕСУМ I: 562). Можливе походження ойконіма від слов’янського відапелятивного особового імені *Гора*, пор. ОН *Гора*, *Горин* (Бірыла II: 114), ПН *Горан, Горян* (Bogdan: 92), або від слов’янського гіпокористичного імені *Горян* < *Горимир, Горовлад* (Пачичъ: 45). Ойконім має відповідники на інших слов’янських теренах – блр. *Гаране/Гараны* (Рап Віц: 100, 282), пол. *Goržany* (Podlawska: 68), чеськ. *Hořany* (Profous I: 690), д.-луж. *Goŕane* (Eichler: 356), болг. *Горяни* (Заимов:

120).

Дебряни (1): (*Debriany*, 1890, староство Борщів, SORG: 40), пов'язуємо з апелятивом *дебра* „яр, улоговина; лісові хащі" від прасл. **dъbrь*, початкове значення якого „заглибина, яма, долина, яр > густий ліс" (ЕСУМ II: 20), пор. укр. діал. *дебр* „глибокий яр, порослий лісом" (ЭССЯ V: 174), пол. *debra, debrz* „діл" (Brückner: 86), можливо *дебряни* „мешканці НП Дебри" (*Debry*, староство Борщів, 1890, SORG: 40). Ю. В. Шевельов зараховує зміну **dъbrь*-**dьbrь* до давньоукраїнської доби у фонологічному розвитку української мови (від середини XI ст. до кінця XIV ст., див. [107: 54–55]): дьбрь „труднопрохідне місце" замість дъбрь, споріднене з лит. *duburỹs* „западина", пор. також діал. *дебр* „гора, поросла лісом на верхівці" [107: 137].

Долиняни (5):

(*Долиняни*, 2001, ІФ, Рогатинський р-н, СГН Укр: 137), (*Долиняни*, 1946, Стн, Рогатинський р-н, Укр АТП: 514), (*Dolinyany*, 1881, Рогатинський п-т, SGKP II: 101), (*Doliniany*, ЙФМ, циркул Бережани, Й IX – 254, Ф IX – 181: 104), (*Dolinyani*, 1440, AGZ XIV: 79);

(*Долиняни*, 2001, Вн, Муровано-Куриловецький р-н, СГН Укр: 137), (*Долиняни*, 1946, Вн, Муровано-Куриловецький р-н, Укр АТП: 26), (*Долиняни*, 1848, Могилівський п-т, Подільська губернія, Сел РУ 1826-1849: 449), (*Долиняны*, 1765, АЮЗР V/II/I: 448), (*Долиняни*, 1604, Подільське воєводство, Кр: 465), (*Dolinyany*, 1530, Подільське воєводство, ŹD XIX: 170);

(*Долиняни*, 2001, Чрв, Хотинський р-н, СГН Укр: 137), (*Долиняни*, 1946, Чрв, Хотинський р-н, Укр АТП: 646), (*Долиняны*, 1843, Чрв, Карпенко Схід: 23). (*Dolinani* , 1774, Чрв, Карпенко Схід: 23).;

(*Долиняни*, 2001, Лв, Городоцький р-н, СГН Укр: 137), (*Долиняни*, 1946, Лв, Городоцький р-н, Укр АТП: 329), (*Doliniany*, 1890, староство Городок, SORG: 167), (*Doliniany*, ЙФМ, циркул Перемишль, Й XIII – 29, Ф XIII – 67: 104), (*Долиняни*, 1636, Львівський п-т, Сел РУ 1569-1647: 466), (*Doliniany*, 1578, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 66),

від апелятива *долиняни* „ті, які оселилися в долині" < *долина* (ЕСУМ II: 89) з прасл. **dolina* „долина, низина" (ЭССЯ V: 61-62). Погоджуємося з В. В. Котович, яка кваліфікує ойконім *Долиняни* (*Dolinyani*, 1443, ІФ, Рогатинський р-н, AGZ XIV: 79) як похідний від апелятива *долиняни* „поселенці в долині" або від катойконіма *долиняни* „переселенці з НП Долина" (*Долина*, Вл, ІФ, Кв, Пл та ін. обл., СГН Укр: 136) [46: 99].

Доляни (1): (*Dolany*, 1534, Галицька земля, MRPS IV/III: 18), від *доляни* „поселенці на долах" < *діл* „низ; долина; підлога; яма" (ЕСУМ II: 89), ст.-укр. *долъ* „долина", „яма, могила, рів", „долівка, земля", „низ" (Сл УМ 8: 112–113), пор. прасл. **dol'an(in)ъ* „житель долини", яке кваліфікують як похідне з суфіксом *-'an(in)ъ/ -ěn(in)ъ* від прасл. **dolъ* „низ, долина" (ЭССЯ V: 63). Можливо, походить від слов'янського відапелятивного особового імені **Дол*, пор. ОН *Долич*, *Долів* (Бірыла II: 133) або від слов'янського відкомпозитного гіпокористичного імені **Dol* < * *Dolhomil* (Демчук: 39). Ойконім має аналоги в інших слов'янських мовах – пол. *Dolany* (Rymut: 45), чеськ. *Dolany* (Profous I: 419), словац. *Doľany* (Шпітько: 175), д.-луж. *Doľany/Doľane* (Eichler: 352–354), хорват. *Doljane* (Barac-Grum: 28), болг.

Доляни (Заимов: 127).

Коритняни (1): (*Коритняни*, 2001, Зк, Ужгородський р-н, СГН Укр: 207), (*Коритняни*, 1946, Зк, Ужгородський округ, Укр АТП: 692), від апелятива *коритняни* „поселенці у долині, яру", пор. прасл. **koryto* „річище, яр" (ЕСУМ ІІІ: 21), укр. *коритня* „русло річки, ложбина, довга яма, долина з похилими берегами" [24: 109–151]. Пор. чеський топонім *Korytany* (Profous II: 314).

Кривчани (2):

(*Кривчани*, 2001, Хм, Кам'янець-Подільський р-н, СГН Укр: 217), (*Кривчани*, 1946, КП, Староушицький р-н, Укр АТП: 247), (*Кривчаны*, 1893, Подільська губернія, Ушицький п-т, Гульдман: 230), (*Кривчани*, 1765, Кам'янецький п-т, Ушицький округ, АЮЗР V/II/I: 638), (*Krzywczany*, 1627, Хм, Кр: 430);

(*Кривчаны*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/III: 173), (*Krzywczany*, 1604, Вн, тепер – с. Бернашівка, Кр: 472), від апелятива *кривчани* „поселенці на кривому місці", що походить від *кривець*, прасл. **krivьcь*, пор. рос. діал. *кривéц* „зігнута лінія берега ріки або озера", болг. *кривецъ* „крива деталь плуга", словен. *krívec* „кривонога людина" (ЭССЯ XII: 174–175), що пов'язуємо з апелятивом *кривий* від прасл. **krivъ* „кривий, вигнутий, викривлений" (ЕСУМ ІІІ: 88), менш імовірно *кривчани* „переселенці з НП Кривець" (*Кривець,* Кв, Чрк, СГН Укр: 216), або ж відгідронімна назва, пор. *Кривець* – гідронім у бас. Случі п. Горині і 18 ідентичних назв у межах України [110: 137].

Лужани (1): (*Лужани*, 2001, Чрв, Кіцманський р-н, СГН Укр: 234), (*Лужани*, 1946, Чрв, Кіцманський р-н, Укр АТП: 641), (рос. *Лужане*, 1453, Чрв, Карпенко Центр: 41), від апелятива *лужани* „поселенці на лузі" < *луг*, прасл. **l^gъ* „кривизна, зниження поверхні землі; низький ліс, прибережні зарості, болото" (ЕСУМ ІІІ: 298). За твердженням Ю. О. Карпенка, на місці цього поселення дійсно знаходяться луги [39: 41]. Можливо, це відкатойконімне утворення „поселенці з НП Луг", пор. НП *Луг* (Зк, СГН Укр: 234). Фонетичні процеси: чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Ойконім репрезентований в інших слов'янських мовах – блр. *Лужаны* (Рап Мін: 157), чеськ. *Lužany* (Profous II: 698), д.-луж. *Lužane* (Eichler: 358).

Лукчани (1): (*Лукчани*, 1622, Хотинська волость, Каталог: 41), можливо, локально-етнічна назва за топографічними характеристиками місцевості – *лукчани* „поселенці на луках", де літера **-к-**, вірогідно, є наслідком помилкового запису.

Лучани (1): (*Лучани*, 2001, Лв, Жидачівський р-н, СГН Укр: 235), (*Лучани*, 1946, Др, Новострілищанський р-н, Укр АТП: 145), (*Luczany*, 1884, п-т Бібрка, SGKP V: 794), (*Luczany*, 1721, Жидачівський п-т, AGZ X: 404), (*Лучани*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 259, 282), (*Luczany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 166), (*Luczany*, 1461, Львівська земля, AGZ VI: 66), *лучани* „поселенці на луках", від апелятива *лука* „згин, луговий чи лісовий простір у згині річки" (Фасмер II: 531). Можливо, *лучани* „мешканці с. *Луки*, *Лука* " Жт., Пл. обл. (Реєстр: 550), а також пор. ОН *Лучанинъ* (Реєстр: 550), ПН *Лучан*, *Лучанин* (Чучка: 349–350); фонетичні зміни – чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Ойконім має аналоги в інших слов'янських мовах: пол. *Łączany* (Zarański: 110), чеськ. *Loučany* (Profous II: 668), д.-луж. *Lučane* (Eichler: 357), хорват. *Lučane* (Barac-Grum: 28), болг. *Лучани* (Заимов: 138).

Острівчани (1): (*Острівчани*, 2001, Хм, Кам'янець-Подільський р-н, СГН Укр: 296), (*Острівчани*, 1946, КП, Кам'янець-Подільський р-н, Укр АТП: 233), (*Островчане, Островчинцы*, XIX ст., Кам'янецький п-т, „...на ровной возвышенности , окаймлённой с севера на юг двумя ручьями, соединяющимися на востоке в один ручей, некогда были окружены лесом", ИСПЕ I: 306-308), (*Островчаны*, 1765, АЮЗР V/II/I: 169), від *острівчани* „поселенці на острівці, острівку", пов'язуємо з апелятивами *острів*, *острівець*, пор. *острів'янин* „житель острова" від прасл. * *ostrovъ* „той, що обтікається" (ЕСУМ IV: 227).

Печеряни (1): (*Peczerany*, 1593, Київська земля, маєтність Києво-Печерського монастиря, АЮЗР I/I: 387), від апелятива *печеряни* „мешканці печер" < *печера* „порожнина в землі, що має вихід; заглибина під берегом річки; нора; дірка; яма, рів; місце для вогню", від прасл. **pektera* „печера, яма", утвореного від **pektь* „піч" (ЕСУМ IV: 364).

Поляни (6-?):

(*Поляни*, 2001, Лв, Золочівський р-н, СНГ Укр: 329), (*Поляни*, 1968, ІМСУ Лв: 401), (*Поляни*, 1848, Львівський округ, Сел РУ 1826-1849: 451), (*Polany*, ЙФМ, циркул Жовква, Й XIX – 141, Ф XIX – 128: 244), (*Polany*, 1674, Львівська земля, AGZ X: 325);

(*Поляни*, 1986, Рв, Березнівський р-н, Укр АТУ: 233), (*Поляны*, XIX ст., Рівненський п-т, Березенська волость, ОВЕ II: 571), (*Поляны*, 1765, Луцький п-т, Березнівський округ, АЮЗР V/II/I: 351), (*Polany*, 1623, Брацлавське воєводство, ŹD XXI: 637), (*Поляни*, 1569, Луцький п-т, Сел РУ 1569-1647: 370), як пише М.І. Теодорович, це село отримало свою назву від назви слов'янського племені *полян* (ОВЕ II: 571);

(*Поляни*, 1986, Тр, Збаразький р-н, Укр АТУ: 262);

(*Поляни*, 1986, Хм, Волочиський р-н, Укр АТУ: 299);

(*Поляни*, 1946, Чрв, Сторожинецький р-н, Укр АТП: 645);

пол.? (*Polany*, 1461, у Перемишлі, AGZ IX: 85),

від апелятива *поляни* „поселенці в польовій, безлісій місцевості" < *поле* „поле, рівнина", прасл. **polje* „відкрите місце, простір; рівнина, поле; рілля" похідне від **polъ* „широкий, плоский, порожній, неродючий" (ЕСУМ IV: 486), пор. ОН *Полянин*, *Полянинко* „той, хто проживає в польовій місцевості" (Бірыла II: 312). Ойконім пов'язуємо також з етнонімом *поляни* – назва східнослов'янського союзу племен, що жили в середньому Подніпров'ї з центром у місті Києві, нині пд. половина Київської, пн. частина Черкаської і північно-західна частина Полтавської обл., пор. *поляне* (Літоп. Руськ.: 2-8). Зважаючи на омонімність апелятива *поляни*: 1) *поляни* – назва східнослов'янського племені; 2) *поляни* – множина від слова „поляна" – „частина поля, оточена лісом"; 3) *polanie* – назва племені у Великопольщі (Фасмер III: 322), важко визначити ойконімні назви, похідні від цього етноніма. Назва поширена на території Славії: блр. *Паляны* (Рап Мін: 205) і *Паляне* (Рап Віц: 293), рос. *Поляны* (РФ ЦентрР: 446), пол. *Polany* (Stieber: 39), хорват. *Poljane* (Barac-Grum: 30). Ойконіми-аналоги належать до ареалів східних і західних полян, тож ці паралелі виникли на обох територіях ще за часів спільнослов'янської єдності, що й простежується тепер в онімії східних і західних слов'ян [85: 65], пор. топоніми *Поляни* – луки у Золочівському окрузі Лв. землі, (1848, Сел РУ 1826-1849:

281), *Великі Поляни* – луг у Буковинському окрузі (1849, Сел РУ 1826-1849: 326), а також антропонім *Polanyn* Iohannes (1456, AGZ XIV: 479), ПН *Полянин* (Чучка: 461).

Росошани (1): (*Росошани*, 2001, Чрв, Кельменецький р-н, СГН Укр: 362), (*Росошани*, 1946, Чрв, Кельменецький р-н, Укр АТП: 641), (*Росошани*, 1622, Хотинська волость, Каталог: 41), погоджуємося з думкою Ю. О. Карпенка , що *росошани* „мешканці росохи" [38: 49], пор. *росоха* „розвилина річки, розвилок кола" , первісно – „сук, гілка" (Фасмер ІІІ: 505), хоч засвідчено й ОН *Росоха*, пор. ОН *Росоха* (Бірыла ІІ: 349), *Росоха* Афанасий, 1582 (Веселовский: 271), ПН *Росоха* (Реєстр: 558; Чучка: 490). Твірна основа поширена в українській топонімії: р. *Росош*, Прилуцький степ (1729, ГСЛП: 87); м. *Росошь(а)* (1566, ГВКЛ: 93); ліс *Росоша* (1553, ГВКЛ: 64); фонетичні зміни – чергування [х] – [ш] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

Сагани (1): (*Сагани*, 1946, Тр, Почаївський р-н, Укр АТП: 578), від апелятива *сагани* „мешканці річкової затоки, ложбини", пор. *сага* „річкова затока, ложбина", запозичене з тюрк. *saγa* „устя річки, низина" (Фасмер ІІІ: 543), проте є апелятив *саган* < *саґан* „котел, великий горщик, взагалі посудина" (Гр ІV: 92), пор. антропонім на *-ан* ОН *Саган*, *Саганович* (Бірыла ІІ: 360), тому ойконім можна визначати як відродинний.

2.1.1.2. Ойконіми з твірними основами на означення характеру ґрунту і властивостей водного режиму

Барчани (1): (*Барчани*, 2001, Хрк, Валківський р-н, СГН Укр: 28), (*Барчани*, 1946, Хрк, Харківський р-н, Укр АТП: 614), від *барчани* „поселенці у барці, на топкому місці", який пов'язуємо з апелятивами *бар* „мокре місце між горбами", *бара* „болото" (Фасмер І: 122), пох. від прасл. **bara* „калюжа, болото" (ЕСУМ І: 136), пор. болг. *бáра* „стояча вода, калюжа", словен. *bára* „болото, мочарі", чеськ. діал. *bara* „велике болото", словац. діал. *bara* „болото, бруд" (ЭССЯ І: 153), пор. ПН *Барчанинъ* (Реєстр: 528).

Вікняни, **Окняни (1):** (*Вікняни*, 1946, Стн, Тлумацький р-н, Укр АТП: 517), (*Окняни*, 1931, Товмацький деканат, СШ: 143), (*Вікняни*, 1847, Станіславівський округ, Сел РУ 1826-1849: 249), (*Okniany*, ЙФМ, циркул Станіславів, Й VI – 109, Ф VI –146: 57), (*Okniany*, 1578, Галицький п-т, ŹD XVIII/I: 86), (*Oknyany*, 1441, Галицька земля ?, AGZ XII: 99), від *вікняни* „поселенці біля вікна, на болоті", пор. географічний термін *вікно* „місце в болоті, не заросле водоростями; місце, де вирує вода" (ЕСУМ І: 398). Можливо, *вікняни* „переселенці з НП Вікно" (*Окно*, 1661, Коломийське староство, LWR ІІІ: 89). Засвідчено українські назви рік, джерел та боліт *Вікно, Вікна* у Лв., Вл., Рв. областях [110: 189], тому можна говорити про відгідронімне походження ойконіма.

Глиняни (1): (*Глиняни*, 2001, Лв, Золочівський р-н, СГН Укр: 97), (*Глиняни*, 1946, Лв, Глинянський р-н, Укр АТП: 328), (*Глиняни*, 1848, Золочівський округ, Сел РУ 1826-1849: 444), (*Глиняни*, 1786, Бродівський округ, ЗРК на Укр: 34), (*Gliniany*, 1661, Львівська земля, LWR ІІ: 151), (*Glinyany*, 1409, Львівська земля, MRPS ІІІ: 76), (*Gliniany*, 1397, Львівська земля, AGZ X: 2), від апелятива *глиняни* „поселенці на глині" < *глина*, прасл. **glina* < **gleina* (ЕСУМ І: 524). Зафіксовано ОН *Глина*, *Глинка* , *Глинів* (Бірыла ІІ: 111), тому вірогідне походження ойконіма від слов'янського особового імені. Щодо аналогів ойконіма, пор. пол. *Gliniany* (Podlawska: 68), чеськ.

Hliňany (Profous I: 633).

Золяни (1): (*Zolany*, 1624, Київське воєводство, ŹD XXI: 371), від *золяни* „поселенці на ґрунті білястого кольору, золистому місці", пор. *зола* „попіл; луг з попелу" (ЕСУМ ІІ: 274), а також *золь* „негода, сльота, сирий туман" (див. [93: 179]). Засвідчено й антропонім *Зола*, пор. ОН *Зола, Золин* (Бірыла ІІ: 160), *Золин* Гаврило Минич, 1606 (Веселовский: 124), тому можна говорити про відантропонімне походження назви.

Калужани (1): (*Kaluzany*, 1882, Мостиський п-т, SGKP III: 728), (*Kalużany*, ЙФМ, домінія Судова Вишня, Й XIII – 277, Ф XII – 269: 138), від *калужани* „поселенці на болотистому ґрунті", пов'язуємо з апелятивами *калюжа/калуга*, від прасл. **kaljuża* (ЕСУМ ІІ: 354), **kaluga* „болото, калюжа", похідних від **kalъ* „бруд, баговиння" (ЭССЯ IX: 125-126). Можливо, *калужани* „переселенці з НП *Kaluza"* (староство Перемишль, Польща, 1890, SORG: 347).

Кам'янчани (1): (*Кам'янчани*, 2001, Днп, Криничанський р-н, СГН Укр: 188), (*Кам'янчани*, 1946, Днп, Криничанський р-н, Укр АТП: 56), від апелятива *кам'янчани* „поселенці на кам'янистому ґрунті" або „переселенці з НП Кам'янець, Кам'янка" (СГН Укр: 188). Пов'язуємо з апелятивами *камінець*, *кам'янка*, прасл. * *kamenьcь* „камінь", „кам'яниста земля", укр. діал. *камінець* „берег, вкритий галькою", прасл. **kamenъka*: укр. діал. *камінка* „кам'яниста гора", рос. діал. *каменка* „річка або ручай з кам'янистим дном", н.-луж. *kamenka* „кам'янисте поле", пох. від прасл. основи **kamen-* (ЭССЯ IX: 133–134). Фонетичні процеси: чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

Криничани (1): (*Криничани*, 2001, Хм, Дунаєвецький р-н, СГН Укр: 217), (*Криничани*, 1946, КП, Смотрицький р-н, Укр АТП: 244), (рос. *Криничане, Криница*, XIX ст., Кам'янецький п-т, ИСПЕ І: 210–213), (*Криничаны*, 1765, Кам'янецький п-т, АЮЗР V/II/I: 155), (*Кирничаны*, 1661, Кам'янецьке староство, АЮЗР VII/II: 514), (*Kriniczani*, 1583, Подільське воєводство, ŹD XIX: 265), (*Kryniczyscza*, *Krnyczany*, 1441, AGZ XIV: 504), від *криничани* „поселенці біля джерела, у колодязному краю", пор. апелятив *криниця* „холодна, джерельна вода" (ЕСУМ ІІІ: 93), „джерело, невелика яма з водою, колодязь на водяній жилі" (Фасмер ІІ: 377).

Мокряни (3):

(*Мокряни*, 2001, Лв, Дрогобицький р-н, СГН Укр: 262), (*Мокряни*, 1946, Др, Підбузький р-н, Укр АТП: 146), (*Mokrzany*, 1890, староство Самбір, SORG: 483), (*Mokrzany*, ЙФМ, циркул Самбір, Й XIV –21, Ф XIV – 196: 201), (*Mokrzany*, XVI ст., Самбірське староство, ЖІУР І: 253);

(*Малі Мокряни*, 2001, Лв, Мостиський р-н. СГН Укр: 248), (*Малі Мокряни*, 1946, Др, Судово-Вишнянський р-н, Укр АТП: 153), (*Mokrzany Male*, 1890, староство Мостиська, SORG: 353), (*Mokrzany Male*, ЙФМ, циркул Перемишль, Й XIII – 188, Ф XIII – 142: 201), (*Mokrzany Male*, 1531, AS V: 259);

(*Великі Мокряни*, 2001, Лв, Мостиський р-н, СГН Укр: 64), (*Великі Мокряни*, 1946, Др, Судово-Вишнянський р-н, Укр АТП: 153), (*Mokrzany Wielkie*, 1890, староство Мостиська, SORG: 353), (*Mokrzany Wielkie*, ЙФМ, циркул Перемишль, Й XIII – 351, Ф XIII – 141: 201), (*Mokrzany Wielkie*, 1531, AS V: 259), (*Mokrzani*, 1441, Львівська земля – точніше не локалізується, AGZ XIII: 109),

від *мокряни* „поселенці на мокрому ґрунті”, пов’язуємо з апелятивом *мокрий*, пор. *мокряни* (мн.) „багно” (ЕСУМ ІІІ: 499), пор. ПН *Мокрянин* (Чучка: 395). Ойконім має інослов’янські відповідники: блр. *Макраны* (Рап Бр: 81), чеськ. *Mok řany* (Profous ІІІ: 126), д.-луж. *Mokŕane* (Eichler: 361), болг. *Мокрани* (Заимов: 151).

Мшани (1):

(*Мшани*, 1946, Тр, Зборівський р-н, Укр АТП: 565),

від *мшани* „поселенці на місці, поростому мохом; люди, які мешкають на болоті”, апелятив *мох* „мох” від прасл. **тъхъ*, *тохъ* (ЕСУМ ІІІ: 521). Слід ураховувати, що, крім спільнослов’янського значення *„мох”*, цей географічний термін функціонував і функціонує у значенні *„болото”* (див. [110: 176]). Зафіксовано й озеро *Мшани* у Ратнівському старостві (1565, АЮЗР VII/II: 313). Фонетичні процеси: чергування приголосних [х] – [ш] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Щодо аналогів, пор. ойконім блр. *Мшаны* (Рап Мг: 122).

Імшани (1): (рос. *Имшане*, 1779, Глухівський п-т, ОНСН: 456), від *імшани* „поселенці на місці, поростому мохом; люди, які мешкають на болоті”, від апелятива *мох*, пор. *имшинє* „мох” (ЕСУМ ІІІ: 521) (див. вище).

Озерняни (1): (*Озерняни*, 1946, Тр, Зборівський р-н, Укр АТП: 565), від *озерняни* „поселенці в озерній місцевості”, пов’язуємо з прикметником *озерний* (ЭССЯ VI: 34), менш імовірно, від назви НП *Озерна*, *Озерне* (Вл, Кв, Укр АТП: 808).

Озеряни (14):

(*Озеряни*, 1986, Рв, Дубнівський р-н, Укр АТУ: 235), (*Озеряни*, 1946, Рв, Дубнівський р-н, Укр АТП: 445), (Озеряны, XIX ст., Рівненський п-т, Висоцька волость, ОВЕ ІІ: 621), (*Езеряны*, 1765, Дубенський округ, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 68), (Озер#ны, 1463, Дубенський п-т, AS I: 56), (Озер#ны, 1396, Дубенський п-т , біля Острога, Грамоти XIV: 128);

(*Нові Озеряни*, 2001, Жт, Коростишівський р-н, СГН Укр: 278), (*Нові Озеряни*, 1986, Жт, Коростишівський р-н, Укр АТУ: 90); (*Озеряни*, 1946, Жт, Брусилівський р-н, Укр АТП: 166), (рос. *Озеряне*, 1864, 8 верст від Брусилова, Ск КГ: 169), (*Озераны*, 1765, Київський п-т, Брусилівський округ, АЮЗР V/II/I: 4), (*Озераны*, 1616, Печерський монастир, АЮЗР VII/I: 324), (рос. *Озеряне*, 1579, належало Києво-Печерському монастиреві, АЗР ІІІ: 250);

(*Озеряни*, 1986, Жт, Олевський р-н, Укр АТУ: 94), (*Озеряни*, 1946, Жт, Олевський р-н, Укр АТП: 181), (*Озеряны*, XIX ст., Овруцький п-т, ОВЕ I: 419);

(*Озеряни*, 1946, Стн, Отинянський р-н, Укр АТП: 512), (*Озеряни*, 1931, Товмацький деканат, СШ: 143), (*Jezierzany*, 1890, староство Тлумач, SORG: 608), (*Jezierzany*, ЙФМ, домінія Товмач, Й VI – 193, Ф VI – 206: 217), (*Jezierzany*, 1665, Тлумацьке староство, Галицька земля, LWR ІІІ: 40), (*Озеряни*, 1588, біля с. Солотвин, АЮЗР I/I: 238), (*Jezerzany*, 1452, Тлумач, MRPS IV/III: 398);

(*Озеряни*, 1986, ІФ, Галицький р-н, Укр АТУ: 123), (*Озеряни*, 1946, Стн, Бурштинський р-н, Укр АТП: 501), (*Озеряни*, 1931, Бурштинський деканат, ЛШ: 25), (*Jezierzany*, 1890, староство Рогатин, п-т судовий Бурштин, SORG: 435), (*Jezierzany*, ЙФМ, домінія Бурштин, Й IX – 71, Ф IX – 66: 217), (*Jezierzany*, 1578, Галицький п-т, ŹD XVIII: 87);

(*Озеряни*, 1986, Тр, Бучацький р-н, Укр АТУ: 260), (*Озеряни*, 1946, Тр, Бучацький р-н, Укр АТП: 556), (*Озеряни*, 1931, Бучацький деканат, СШ: 33), (*Jezierzany*, 1890, староство Бучач, п-т судовий Бучач, SORG: 85);

(*Озеряни*, 1946, Тр, Зборівський р-н, Укр АТП: 566);

(*Озеряни*, 1986, Тр, Борщівський р-н, Укр АТУ: 259), (*Озеряни*, 1946, Тр, Скала-Подільський р-н, Укр АТП: 579), (*Озеряни*, 1931, Скальський деканат, СШ: 117), (*Jezierzany*, 1890, староство Борщів, п-т судовий Борщів, SORG: 435), (*Озеряни*, 1838, Чортківський округ, Сел РУ 1826-1849: 391), (*Jezierzany*, ЙФМ, домінія Озеряни, циркул Чортків, Й X – 213, Ф X – 92: 217), (*Езеряны*, 1789, Борщівський п-т, АЮЗР III/V: 570), (*Езераны*, 1766, Кам'янець-Подільська земля, АЮЗР III/III: 757), (*Озераны*, 1661, Подільське воєводство, АЮЗР VII/II: 508), (*Jezierzany*, 1565, Подільське воєводство, ŹD XIX: 193), (*Озеряни*, середина XVI ст., Скальське староство, ЖІУР VII: 196);

(*Озеряни*, 1986, Чрг, Варвинський р-н, Укр АТУ: 333), (*Озеряни*, 1946, Чрг, Варвинський р-н, Укр АТП: 653);

(*Озеряни*, 1986, Чрг, Бобровицький р-н, Укр АТУ: 332), (*Озеряни*, 1946, Чрг, Бобровицький р-н, Укр АТП: 652);

(*Озеряни*, 1986, Хрс, Генічеський р-н, Укр АТУ: 290), (*Озеряни*, 1946, Хрс, Генічеський р-н, Укр АТП: 623);

(*Озеряни*, 1986, Вл, Луцький р-н, Укр АТУ: 30), (*Озеряни-Лаврівські*, 1946, Вл, Луцький р-н, Укр АТП: 62), (*Езеряны*, 1765, Дубенський округ, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 68), (*Ozerany*, 1583, Волинське воєводство, ŹD XIX: 85);

(*Нові Озеряни*, 1946, Вл, Луцький р-н, Укр АТП: 62);

(*Озеряни*, 1986, Вл, Турійський р-н, Укр АТУ: 34), (*Озеряни*, 1946, Вл, Турійський р-н, Укр АТП: 76), (*Озераны*, 1765, Володимирський п-т, АЮЗР V/II/I: 662), (*Озеряни*, 1635, Володимирський п-т, Сел РУ 1569-1647: 464), (*Ozerany*, 1577, Волинське воєводство, ŹD XIX: 69),

від апелятива *озеряни* „поселенці біля озера" < *озеро* „озеро" (ЕСУМ IV: 166). За В. П. Шульгачем, буквально, *озеряни* „поселення (поселенці) біля озера" [109: 100], поряд із цим засвідчено ОН *Озеро*, пор. *Іона Озеро*, XV ст., Переяславль (Веселовский: 229), ПН *Озерян* (Горпинич: 147). Назва має аналоги на інших теренах Славії: пол. *Jeziorany* (Podlawska: 68), чеськ. *Jezeřany* (Profous II: 138), хорват. *Jezerane* (Barac-Grum: 28).

Піщани (1): (*Pieszczan<u>a</u>*, 1618, Київське воєводство, ŹD XXI: 259), (*Pieszczany*, 1613, Брацлавське воєводство, ŹD XXI: 574), від апелятива *піщани* „поселенці на піщаному ґрунті" < *пісок* „піщана земля" (ЕСУМ IV: 415), менш ймовірно „рід чи піддані Піщана", пор. ОН *Піщан* (Бірыла II: 325), *Піщан* (Тупиков: 302), чи „переселенці з НП *Піски*" (Вл, Жт, Мк, СГН Укр: 320). Порівняйте інші слов'янські аналоги ойконіма: пол. *Pyesczany* (1505, MRPS III: 141), чеськ. *Piesčane* (Profous III: 364), словац. *Piešťany* (Шпітько: 177), болг. *Песчани/Пещани* (Заимов: 158), словен. *Píščany* (Uhlár: 179).

Плісняни (1): (*Плісняни*, 2001, Тр, Зборівський р-н, СГН Укр: 323), (*Плісняни*, 1986, Тр, Зборівський р-н. Укр АТУ: 262), (*Плісняни*, 1931, Зборівський деканат, ЛШ: 87), (*Pleśniany*, 1890, староство Золочів, SORG: 674), (*Pleśniany*, ЙФМ, циркул Броди, Й XVIII – 272, Ф XVIII – 216: 238), (*Плісняни*, 1649, Львівська земля,

ЖІУР V: 225), від апелятива *плісняни* „поселенці на пліснявому, цвілому місці”, пор. *плісінь, плісень* „цвіль, плісень; мукор головчастий, Mucor mucedo” (ЕСУМ IV: 449).

Попеляни (1): (*Попеляни*, 2001, Лв, Пустомитівський р-н, СГН Укр: 331), (*Попеляни*, 1946, Лв, Щирецький р-н, Укр АТП: 349), (*Popielany*, 1887, Львівський п-т, SGKP VIII: 784), (*Popielany*, ЙФМ, домінія Щирець, Й XII – 67, Ф XII – 139: 245), (*Popielany*, 1661, Львівська земля, LWR II: 110), (*Popyelyany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 153), від *попеляни* „поселенці на згарищі” або „поселенці на білому ґрунті”, пов’язуємо з апелятивом *попіл* (Фасмер III: 234), пор. *попелище* „місце, куди висипають попіл; згарище”, *попелиця* „попіл; ґрунт, подібний до попелу” (ЕСУМ IV: 517), хоч засвідчено й ОН *Попіл* (пор. ОН *Попіл, Попіль, Попель, Попілка* (Бірыла II: 329), *Попель*, 1516 (Л Метр I: 279)). М. Л. Худаш уважає, що *попеляни* – „вихідці, переселенці з с. Попелі (Лв)”, тобто назва відкатойконімна [100: 278].

Поточани (1): (*Поточани*, 2001, Тр, Бережанський р-н, СГН Укр: 334), (*Поточани*, 1946, Тр, Бережанський р-н, Укр АТП: 554), (*Поточани*, 1931, ЛШ: 128), (*Potoczany*, 1890, староство Бережани, SORG: 70), (*Potoczany*, ЙФМ, циркул Бережани, Й IX – 112, Ф IX – 96: 248), (*Поточани*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 232), (*Potoczany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 154), (*Potoczany*, 1423, Львівська земля, AGZ III: 183), від апелятива *поточани* „поселенці біля потоку” < *потік* „русло річки” (Дзендзелівський: 110). В. П. Шульгач визначає апелятив **potok* як один з фундаментальних гідрографічних термінів на позначення плинучої води, а численні гідроніми *Потік, Поток* дають підстави твердити про відгідронімне походження назви (див. [110: 221]). Можливо, ойконім відкатойконімний – *поточани* „переселенці з НП *Потік*” (*Potok*, 1661, Галицька земля, LWR III: 98). Фонетичні зміни: чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Засвідчено болгарський ойконім-аналог *Поточане* (Заимов: 162).

Рижани, Ружани (2):

(*Рижани*, 1986, Лв, Буський р-н, Укр АТУ: 177), (*Ryzany*, 1890, староство Золочів, SORG: 670);

(*Рижани*, 2001, Жт, Володарсько-Волинський р-н, СГН Укр: 351), (*Рижани*, 1946, Жт, Володарсько-Волинський р-н, Укр АТП: 167), (*Рижани*, 1831, Житомирський п-т, Сел РУ 1826-1849: 342), (*Ружаны*, 1765, Житомирський округ, Житомирський п-т, АЮЗР V/II/I: 55), від апелятива *рижани/ружани* „поселенці на болоті, на рудому ґрунті ”, пор. укр. *руда* „іржаве болото”, „заболочений луг”, блр. діал. *руда* „грязь”, „іржа” [110: 236], пор. *рудий* „криваво-червоний”, „брудний”, „рижий”, „бурий” (Фасмер III: 513)), пор. ойконіми-аналоги: блр. *Ружаны* (Рап Бр: 111), д.-луж. *Ryžany* (Eichler: 353).

Ставищани (1): (*Ставищани*, 2001, Хм, Білогірський р-н, СГН Укр: 404), (*Ставищани*, 1946, КП, Білогірський р-н, Укр АТП: 224), від *ставищани* „поселенці біля ставища”, пов’язуємо з апелятивом *ставище* < *став*, менш імовірно – *ставищани* „мешканці чи переселенці з НП Ставище” (*Ставище*, Хм, Хрк, Рв та ін. обл., СГН Укр: 404).

Ставчани (4):

(*Ставчани*, 2001, Лв, Пустомитівський р-н, СГН Укр: 405), (*Ставчани*, 1946, Лв, Сокольницький р-н, Укр АТП: 348), (*Ставчани*, 1931, Городецький деканат,

ЛШ: 54), (*Ставчани*, 1851, Львівський округ, ЗРК на Укр: 409), (*Stawczany*, ЙФМ, циркул Львів, Й XII – 119, Ф XII – 114: 289), (*Ставчани*, 1649, Львівський п-т, ЖІУР V: 197), (*Stawczany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 154), (*Stawczany*, 1433, Львівська земля, MRPS IV/III: 386), (*Stawczany*, 1396, Львівське староство, AGZ II: 37);

(*Ставчани*, 2001, Хм, Новоушицький р-н, СГН Укр: 405), (*Ставчани*, 1946, КП, Новоушицький р-н, Укр АТП: 237), (*Ставчаны*, 1889, Ушицький п-т, Под. губ.: 85), (*Ставчаны*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 446);

(*Ставчани*, 2001, Чрв, Кіцманський р-н, СГН Укр: 405), (*Ставчани*, 1946, Чрв, Кіцманський р-н, Укр АТП: 642), (*Ставчани*, XVI ст., Чрв, Карпенко Центр: 62);

(*Ставчани*, 2001, Чрв, Хотинський р-н, СГН Укр: 405), (*Ставчани*, 1986, Чрв , Хотинський р-н, Укр АТП: 328), (*Ставчани*, 1437, Чрв: Карпенко Схід: 54),

погоджуємося з твердженням Ю. О. Карпенка, що *ставчани* „поселенці біля ставка" (пор. [38: 54; 39: 62], від апелятива *ставок,* пор. укр. діал. *ставок* „штучна водойма", блр. *ставок* „озерце, сажалка, штучне озеро" [110: 257], менш імовірно – від антропоніма *Ставко*, пор. слов'янські ОН *Став, Ставко, Ставенков* (Бірыла II: 390), р. *Ставчани* (*Stawczany*, 1456, AGZ II: 156).

Сушани (1): (*Сушани*, 1799-1801, Новгород-Сіверський п-т, ОЛУ: 141), (*Сушани*, 1765, Топальська сотня, Стародубський полк, ГОЛУ: 121), (*Сушаны*, 1654, Стародубський полк, Лаз I: 432), від *сушани* „поселенці на сухому ґрунті", пов'язуємо з апелятивом *сухий* „сухий" від прасл. **suxъ* (Фасмер III: 813). Можливо, назва відкатойконімна, пор. НП *Суш, Суша* (Рап Мг: 170), НП *Суха* (СГН Укр: 425), пор. ПН *Сушанин* (Чучка: 542). Фонетичні зміни чергування [х] – [ш] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Стосовно ойконімних аналогів, пор. чеськ. *Sušany* (Profous IV: 237), словац. *Sušany* (Шпітько: 175), болг. *Сушани* (Заимов: 173).

Черляни (1): (*Черляни*, 2001, Лв, Городоцький р-н, СГН Укр: 482), (*Черляни*, 1946, Лв, Городоцький р-н, Укр АТП: 329), (*Czerlany*, 1890, Городоцьке староство, SORG: 166), (*Czerlany*, ЙФМ, домінія Городок, Й XII – 136: 327), (*Czerlany*, 1661, Городоцьке староство, LWR II: 191), (*Czierlany*, 1547, Городоцький п-т, MRPS IV/I: 454), (*Czerlany*, 1408, Львівська земля, AGZ IX: 17), від *черляни* „поселенці на червоному ґрунті", пов'язуємо з апелятивом *черлений* „червоний" з прасл. **čьrvienъ* „червоний" (Фасмер IV: 334), пор. ст.-сл. чрьвл~нъ „червоний, багряний", д.-рус. *чьрленыи* „червоний", укр. стар. *черлений* „червоний" (ЭССЯ IV:168).

2.1.1.3. Ойконіми з твірними основами на означення рослинного покриву

Вербани (1): (*Вербани*, 2001, Од, Великомихайлівський р-н, СГН Укр: 66), (*Вербани*, 1946, Од, Укр АТП: 372), від апелятива *вербани* < *верба* (бот.) „Salix L." (ЕСУМ I: 350). Зафіксовано і слов'янську відапелятивну особову назву *Верба* (Демчук: 128). Пор. словацький топонім *Vrbany* (Шпітько: 176).

Верб'яни, Вербляни (3):

(*Wyerzblany*, 1456, Городоцький п-т, AGZ V: 196);

(*Вербляни*, 2001, Лв, Яворівський р-н, СГН Укр: 66), (*Wierzbiany*, 1890, Яворівське староство, SORG: 224), (*Wierzblyany*, ЙФМ, домінія Яворів, Й XIII – 100,

Ф XIII – 296: 50), (*Wierzbiany*, 1658, Яворівське староство, AGZ X: 283), (*Wierzblyany* , 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 164);

(*Вербʼяни*, 2001, Лв, Жовківський р-н, СГН Укр: 67), (*Вербʼяни*, 1946, Лв, Куликівський р-н, Укр АТП: 335), (*Wierzblany*, 1893, Жовківський повіт, SGKP XIII: 398), (*Wierzblyany*, ЙФМ, циркул Жовква, Й XIX – 152, Ф XIX – 134: 50), (*Вербляни*, 1931, Буський деканат, ЛШ: 28), (*Wierzblyany*, 1890, староство Камʼянка Струмилова , п-т судовий Буськ, SORG: 687), (*Wierzblyany*, ЙФМ, домінія Буськ, Й XVIII – 48, Ф XVIII – 32: 50), (*Wierblyany*, 1578, Буський п-т, ŹD, XVIII/I: 235),

від *вербʼяни* „поселенці біля, серед верб", що повʼязуємо з апелятивом *верба*, можливо, *вербʼяни* „мешканці НП Вербʼє" (*Wyerzbye*, 1545, MRPS IV/I: 429). Фонетичні процеси: виникнення епентетичного [л'] після губного [б] під впливом j. Ойконім засвідчено на інших теренах слов'ян: пол. *Wyerzbyani* (1525, Сандомирськ., MRPS IV/II: 322), болг. *Върбяни* (Заимов:117).

Вільшани (7):

(*Вільшани*, 2001, Хрк, Дергачівський р-н, СГН Укр: 80), (*Вільшани*, 1986, Хрк , Дергачівський р-н, Укр АТУ: 277);

(*Вільшани*, 1986, Хм, Волочиський р-н, Укр АТУ: 299), (*Вільшани*, 1946, КП, Волочиський р-н, Укр АТП: 297);

(*Вільшани*, 2001, Чрг, Ічнянський р-н, СГН Укр: 80), (*Вільшани*, 1946, Чрг, Іваницький р-н, Укр АТП: 656);

(*Вільшани*, 2001, Зк, Хустський р-н, СГН Укр: 80), (*Вільшани*, 1946, Зк, Хустівський округ, Укр АТП: 693);

(*Вільшани*, 1946, Вл, Горохівський р-н, Укр АТП: 52), (*Olszany*, 1886, Луцький п-т, SGKP VII: 506);

(*Вищі Вільшани*, 2001, Пл, Полтавський р-н, СГН Укр: 77), (*Вищі Вільшани*, 1986, Пл, Полтавський р-н, Укр АТУ: 227), (*Вільшани*, 1946, Пл, Полтавський р-н, Укр АТП: 425);

(*Нижні Вільшани*, 2001, Пл, Полтавський р-н, СГН Укр: 270), (*Нижні Вільшани*, 1946, Пл, Полтавський р-н, Укр АТП: 425),

пор. урочище *Ольшани* (1765, ГОЛУ: 82).

Ойконім *Вільшани* засвідчений на території всієї України, тому зараховуємо його до локально-етнічних назв топографічного характеру на означення рослинного покриву. Поділяємо думку В. П. Шульгача, що в основі топоніма лежить назва жителів за місцем їх проживання, тобто *вільшани* – „поселенці у вільховому лісі", пор. укр. *вільха* „вільха Alnus", рос. *ольха* від прасл. **olьxa/*jelьxa* (Фасмер III: 137), тому це структурний тип на **-ани (-яни)** [109: 102]. На інших слов'янських теренах назва має такі аналоги: блр. *Альшаны* (Рап Бр: 14), пол. *Olszany* (Podlawska: 69), чеськ. *Olšany* (Profous III: 272), д.-луж. *Oľ šane* (Eichler: 359), хорват. *Jelšane* (Barac-Grum: 28), болг. *Елшани* (Заимов: 131).

Гречани (3):

(*Гречани*, 2001, Пл, Кобеляцький р-н, СГН Укр: 110), (*Гречани*, 1946, Пл, Кобеляцький р-н, Укр АТП: 407);

(*Гречани*, 1946, Лв, Краковецький р-н, Укр АТП: 333);

(*Гречани*, XVIII ст., Подільське воєводство, Кр: 495),

пов'язуємо з апелятивом *гречаний* „з гречки; (про масть) укритий коричневими крапками", що пох. від *грек*, як назва рослини, що потрапила до східних слов'ян через греків (ЕСУМ І: 592). Зафіксовано і ПН *Грек* (Реєстр: 537).

Дерев'яни, Деревляни (3):

(*Деревляни*, 2001, Лв, Кам'янсько-Бузький р-н, СГН Укр: 125), (*Деревляни*, 1946, Лв, Новомилятинський р-н, Укр. АТП: 339), (*Derewlany*, 1890, староство Кам'янка Струмилова, SORG: 241), (*Derewlany*, ЙФМ, циркул Броди, Й XVIII– 102, Ф XVIII – 72: 98);

(*Деревяны*, 1904, Подільска губернія, Сецинский: 290), (рос. *Деревяне*, XIX ст., Подільська єпархія, ИСПЕ І: 111), (*Деревяни*, 1765, Кам'янецький п-т, АЮЗР V/II/I: 136), (*Derewlany*, 1629, Кам'янецька земля, Кр: 425);

(*Деревяны*, 1649, Луцький п-т, АЮЗР III/IV: 360), (*Derewlany*, 1578, Белзька земля, Буський п-т, ŹD XVIII/I: 236),

від апелятива *деревляни* „поселенці в лісистій місцевості, серед дерев" < *дерево* від прасл. **dervo* „дерево" (ЭССЯ IV: 211), пор. *деревля* „зрубані дерева" (ЕСУМ II: 36). Можливо, ойконім пов'язаний з етнонімом *деревляни* – східнослов'янський союз племен, що жили у прип'ятському Поліссі по р. Тетереву, Уші, Уборті, Ствизі до Случі; нині – пн. частина Київської і пн. частина Житомирської обл. (Літоп. Руськ.: 6). Прозорість назви *деревляни* (той же корінь, що й у слові „*дерево*") не дозволяє чітко розмежувати назви, похідні від етноніма і від апелятива. У сучасній ономастичній системі України важко відшукати похідні від етноніма деревляни, бо численні ойконіми з такою основою сприймаються виключно на апелятивному фоні [16: 92]. Фонетичні процеси: виникнення епентетичного [л'] після губного приголосного [в] під впливом j. Засвідчено давньолужицьку ойконімну назву *Drev´ane* (Eichler: 360).

Дубляни (5-?):

(*Дубляни*, 1946, Лв, Львівський р-н, Укр АТП: 336), (*Dublany*, 1890, староство Львів, SORG: 302), (*Dublany*, ЙФМ, циркул Львів, Й XII – 23, Ф XII – 45: 108), (*Dublany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 67);

(*Дубляни*, 2001, Лв, Жовківський р-н, СГН Укр: 142), (*Дубляни*, 1946, Др, Дублянський р-н, Укр АТП: 138);

(*Дубляни*, 2001, Лв, Самбірський р-н, СГН Укр: 142), (*Dublany*, 1890, староство Самбір, SORG: 478), (*Dublany*, ЙФМ, циркул Самбір, Й XIV – 194, Ф XIV – 89: 108), (*Dublany*, 1515, Самбірський п-т, ŹD XVIII/I: 140);

(*Дубляни*, 2001, Рв, Млинівський р-н, СГН Укр: 142), (*Дубляни*, 1946, Рв, Демидівський р-н, Укр АТП: 443), (*Дубляны*, XIX ст., Дубенський п-т, Княгининська волость, ОВЕ II: 1039), (*Дубляни*, 1765, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 86), (*Дубляны*, 1552, Луцький п-т, АЮЗР VII/I: 158);

(*Dublany*, 1442, не локалізується, AGZ XIV: 50),

від апелятива *дубляни* „поселенці в дубовому лісі" < *дуб* (бот.) „Quercus robur L.; деревина дуба; дубильна речовина; (діал., іст.) вид великого човна", пор. *дуб'я, дубля* „дуби" (ЕСУМ II: 138). Проте зафіксовано ОН *Дуб*, *Дубок* (Бірыла II: 138), що дає підстави пов'язувати походження ойконіма зі слов'янським відапелятивним іменем. Фонетичні зміни: виникнення епентетичного [л'] після губного [б] під впливом j. Щодо відповідників засвідчено чеськ. *Dubany* (Profous I:

483), болг. *Дубляни* (Заимов: 129).

Дубровляни, Добрівляни, Добровляни (6 -?):

(*Добровляни*, 2001, ІФ, Івано-Франківський р-н, СГН Укр: 133), (*Добровляни*, 1946, Стн, Калуський р-н, Укр АТП: 419), (*Добровляни*, 1931, домінія Тисьмениця, СШ: 136), (*Dobrowliany*, 1890, староство Станіславів, Галицька земля, SORG: 555), (*Dobrowlany*, 1890, староство Калуш, SORG: 231), (*Dobrowlany*, ЙФМ, домінія Калуш , Й XVI – 150, Ф – XVI – 117: 101), (*Dobrowlany*, ЙФМ, домінія Єзупіль, Й XVI – 127 , Ф – XVI – 49: 101), (*Dubrowlany*, 1661, Калуське староство, Галицька земля, LWR III: 54), (*Добровляни*, 1648, Калуський п-т, ЖІУР IV: 177), (*Dubrowlany*, 1578, Галицький п-т, Галицька земля, ŹD XVIII: 86), (*Дубровляни*, середина XVI ст., Галицьке староство, ЖІУР VII: 169);

(*Добрівляни*, 2001, Тр, Заліщицький р-н, СГН Укр: 133), (*Добровляни*, 1946, Тр, Укр АТП: 562), (*Dobrowlany*, 1900, староство Заліщики, SGKK: 750), (*Добрівляни* , 1838, Чортківський округ, Сел РУ 1826-1849: 391), (*Добровляны*, 1765, Заліщицький повіт, АЮЗР V/II/I, 166), (*Dobrowlany*, ЙФМ, домінія Боришківці, циркул Заліщики, Й X – 293, Ф – X – 101: 102), (*Dobrowlany*, 1612, Кам'янецький п-т , Кр: 407), (*Dobravlany*, 1530, Кам'янецький п-т, ŹD XIX: 175);

(*Добрівляни*, 2001, Лв, Дрогобицький р-н, СГН Укр: 133), (*Добровляни*, 1946, Др, Меденицький р-н, Укр АТП: 141), (*Dobrowlany*, 1890, староство Дрогобич, SORG: 154), (*Dobrowlany*, ЙФМ, Й XIV – 193, Ф XIV – 70: 101), (*Dubrowlany*, 1515, Дрогобицький п-т, Перемишльська земля, ŹD XVIII: 143), (*Dubrowlany*, 1494, Дрогобицький п-т, Перемишльська земля, AGZ IV: 206);

(*Добрівляни*, 2001, Лв, Жидачівський р-н, СГН Укр: 133), (*Добрівляни*, 1946, Др, Ходорівський р-н, Укр АТП: 155), (*Dobrowlany*, 1890, Ходорівськ., SORG: 13), (*Dobrowlany*, домінія Ходорів, ЙФМ, Й IX – 87, Ф IX 244: 101), (*Дубровляни*, 1649, Жидачівський п-т, ЖІУР V: 25), (*Dubrowlany*, 1578, Жидачівський п-т, Львівська земля, ŹD XVIII: 80);

(*Добрівляни*, 2001, Лв, Стрийський р-н, СГН Укр: 133), (*Добрівляни*, 1946, Др , Стрийський р-н, Укр АТП: 151), (*Добрівляни*, 1931, Стрийський деканат, ЛШ: 189), (*Dobrowlany*, 1890, староство Стрий, SORG: 570), (*Dobrowlany*, ЙФМ, домінія Добрівляни, Й XVI – 73, Ф – XVI – 54: 101), (*Dubrowlany*, 1589, Стрийський п-т, Перемишльська земля, ŹD XVIII: 41);

(*Dombrowlany*, 1444, не локалізується, AGZ XIII: 158),

від *дубровляни* „люди, які оселилися у діброві, дубовому лісі; у лісі", пор. прасл. **d^brava (*d^brova)* „заглибина, яма, долина, яр", „густий ліс, який густо ріс у долинах" (ЕСУМ II: 20, 84). Можливо, відкатойконімний топонім від назви НП *Дуброва* (*Dambrowa*, 1422, AGZ V: 45), *Дуброви* (*Дубровы*, 1516, Л Метр I: 910). Засвідчено ОН *Дуброва* Станиславъ, 1522, Вильня (Л Метр I: 1031), *Дуброва, Дубрава* (Бірыла II: 139), *Дубрава* Рамєньєв, *Дубровин* Ісаак (Веселовский: 102), ПН *Добров'ян* (СП: 124), проте діапазон поширення назви на теренах України свідчить про її локально-етнічний характер, пор. чеськ. *Doubravany* (Profous I: 441), блр. *Dubrowlany* (1526, Віленська губернія, AS III: 281); фонетичні процеси – виникнення епентетичного [л'] після губного [в] під впливом j. Форма *добрівляни* відбиває наслідки зміни [у]-[о], зумовленої впливом апелятива „добро" (пор. [9: 69]).

Жебріяни (1): (*Жебріяни*, 1842, Акерманський округ, Сел РУ 1826-1849: 404), пов'язуємо з апелятивом *жабрій/жебрій/жибрій* (бот.) „осот" (ЕСУМ II: 184).

Комишани (1): (*Комишани*, 2001, Хрс, СГН Укр: 204), (*Комишани*, 1946, Хрс, Білозерський р-н, Укр АТП: 621), від апелятива *комишани* „люди, які оселилися поблизу комишів", що пов'язуємо з *комиш* „комиш" (Фасмер II: 176). Менш імовірним є походження ойконіма від антропоніма, пор. ОН *Комиш*, *Комишко*, *Комишин* (Бірыла II: 177), ПН *Комишан, Камишан* (Горпинич: 105, 230). В. В. Лобода вважає, що топонім утворено перенесенням на населений пункт назви мешканців села з відапелятивною назвою (*комиш* – с. *Комиш – комишани* – с. *Комишани*) [54: 97].

Корчани (1): (*Корчани*, 2001, См, Лебединський р-н, СГН Укр: 209), (*Корчани*, 1946, См, Лебединський р-н, Укр АТП: 532), від апелятива *корчани* < *корч* „пень; кущ" (Гр II: 289). Менш імовірне походження ойконіма від ОН *Корч*, *Корчик* (Бірыла II: 214).

Липляни, **Ліпляни (2):**

(*Липляни*, 2001, Вл, Ківерецький р-н, Укр АТП: 229), (*Ліпляни*, 1946, Вл, Киверцівський р-н, Укр АТП: 57), (*Липяны, Липляны, Липянки*, 1765, Луцький округ , Луцький пт, АЮЗР V/II/I: 343), (*Ліпляни*, 1695, Луцький п-т, Каталог: 72), (*Липляни* , 1619, Луцький п-т, Сел РУ 1569-1647: 447), (*Липляне*, 1585, Волинська земля, АЮЗР I/I: 201), (*Liplany*, 1583, Луцький п-т, ŹD XIX: 92);

(*Липляни*, 1946, Жт, Чоповицький р-н, Укр АТП: 188), (*Липляни*, 1850, Овруцький п-т, Подільська губернія, Сел РУ 1850-1861: 332), (*Липяны, Липляны*, 1765, Коростишівський округ, Житомирський п-т, АЮЗР V/II/I: 384), (*Липляны*, 1578, Київське воєводство, АЮЗР VII/II: 383), (*Ліпляни*, 1545, Овруцький п-т, АЮЗР IV/I: 49).

Ойконім має відповідники в інших слов'янських топонімійних системах: пол . *Lipiany* (Rospond SEMG: 188), чеськ. *Lipany* (Profous II: 630), словац. *Lipany* (Шпітько: 177), д.-луж. *Lipane* (Eichler: 361). Засвідчено ОН *Липа*, *Липко, Липка* (Бірыла II: 252), проте, беручи до уваги поширеність цього ойконіма на слов'янських землях, поділяємо думку В. П. Шульгача – кваліфікуємо цей онім як локально-етнічну назву топографічного характеру з твірною основою на означення рослинного покриву [109: 77], тому *липляни* „поселенці біля, серед лип", апелятив *липа* (бот.) „Tilia L." від прасл. **lipa* (ЕСУМ III: 237); фонетичні зміни – епентетичний [л'] виник після губного [п] під впливом j.

Личани (1): (*Личани*, 2001, Вл, Ківерецький р-н, СГН Укр: 230), (*Личани*, 1946, Вл, Олицький р-н, Укр АТП: 68), (*Лычаны, Лучинъ*, 1765, Володимирська земля, АЮЗР V/II/I: 95), поділяємо думку В. П. Шульгача: *личани* – буквально, „жителі, в той чи інший спосіб дотичні до лика", пор. *Ličani* – поселення в Хорватії, Боснії й Герцеговині [109: 77], чеськ. *Ličani* (Profous II: 607). Менш імовірно, що це відкатойконімне утворення від назви НП *Личі* (1864, Сквирський п-т, Ск КГ: 230), або ж від слов'янського автохтонного відапелятивного імені, пор. ОН *Лич*, *Личин*, *Личів* (Бірыла II: 261), Іван *Лич*, XVI, Новгород (Веселовский: 188), ПН *Личан* (Bogdan: 169).

Луб'яни (1): (*Lubiana*, 1890, Щирецький п-т, Львівське староство, SORG: 308), (*Lubiany*, 1661, Львівська земля, LWR II: 108), (*Лубяни*, середина XVI ст.,

Львівське староство, ЖІУР VII: 216), (*Lubyane*, 1502, Львівська земля, MRPS III: 972), (*Lubyany, Lubyana, Lubyanye*, 1444, Львівська земля, AGZ XIV: 145)), від *лубяни* „поселенці, в той чи інший спосіб пов'язані з лубом", пор. апелятив *луб* „кора" (Гр II: 379). Стосовно аналогів, зафіксовано такі назви: блр. *Лубяны* (Рап Мг: 105), пол. *Lubiany* (Rospond SEMG: 209), д.-луж. *Lub'ane* (Eichler: 368).

Рогожани (1): (*Рогожани*, 2001, Вл, Володимир-Волинський р-н, СГН Укр: 355), (*Рогожани*, 1946, Вл, Володимир-Волинський р-н, Укр АТП: 49), (*Рогожани*, 1765, Володимирський п-т, АЮЗР V/II/I: 97), (*Рогожани*, 1636, Володимирський п-т , Сел РУ 1569-1647: 465), (*Rohożany*, 1577, Володимирський п-т, ŹD XIX: 72). Поділяємо думку В. П. Шульгача, який кваліфікує назву *Рогожани* (Вл) як похідне на **-ани (-яни)**, мотиване словом *рогіз*; первісно – назва жителів за місцем проживання [109: 118], тому *рогожани* „поселенці біля, серед рогозу", пор. апелятив *рогіз* „болотна рослина, Typha", від прасл. **rogozъ* „очерет, комиш" (Фасмер III: 490). Проте зафіксовано антропонім *Рогожа*, пор. ОН *Рогожа, Рогожин* (Веселовский: 269), ПН *Рогожа* (СП: 302)). Щодо інослов'янських аналогів, засвідчено польський топонім *Rohożany* (Domański: 14-15).

Смеречани (1-?): пол. ? (*Smereczany*, 1661, староство Перемишль, LWR I: 44), від апелятива *смеречани* „поселенці у смерековому лісі", *смерека* „багаторічне вічнозелене хвойне дерево" з давн. *смрhча* „кедр" (Митр. Іл. ЕС IV: 282). Фонетичні процеси: чергування приголосних [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Аналог назви є у чеському топоніміконі – *Smrčany* (Profous IV: 117).

2.1.1.4. Ойконіми з твірними основами на означення способу поселення, освоєння землі

Бабани (1): (*Старі Бабани*, 2001, Чрк, Уманський р-н, СГН Укр: 410), (*Старі Бабани*, 1946, Кв, Уманський р-н, Укр АТП: 292), (*Бабаны*, 1864, біля Умані, Ск КГ: 347), (*Бабани*, 1765, Уманський округ, Брацлавський п-т, АЮЗР V/II/I: 195), (*Бабани*, 1641, Брацлавський п-т, Сел РУ 1569-1647: 472), пов'язуємо з апелятивом *баба* „купа, могила", пор. *кам'яна баба* „кам'яний бовван давнього походження, що найчастіше трапляється у степу на могилах" (СУМ I: 75), *кам'яна баба* „назва кам'яних ідолів на півдні Росії" (Фасмер I: 100).

Берем'яни, Беремляни, Беремяни (2):

(*Берем'яни*, 2001, Тр, Бучацький р-н, СГН Укр: 32), (*Беремляни*, 1946, Тр, Золото-Потіцький р-н, Укр АТП: 567), (*Берем'яни*, 1931, Заліщицький деканат, СШ: 65), (*Beremiany*, 1890, староство Заліщики, SORG: 655), (*Беремяны*, 1661, Подільське воєводство, АЮЗР VII/II: 516), (*Beremyany*, 1493, Заліщицький п-т, АЮЗР VIII/II: 339);

(*Берем'яни*, 1986, ІФ, Городенківський р-н, Укр АТУ: 123),

від апелятива *берем'яни* „люди-злидарі?", який пов'язуємо з *берем'я* „тягар, ноша", пор. болг. *бре́ме* „ноша, вантаж, тюк, в'язанка", макед. *бреме* „ноша, в'язанка", словен. *bréme* „тягар, ноша; тюк, зв'язка" (ЭССЯ I: 196–197), ст.-укр. *беремя* „вантаж, тягар, ноша, клунок", „повинність; обов'язки" (Сл УМ 2: 76), що пох. з прасл. **bermen*, пов'язаного з дієсловом **ber^* (ЕСУМ I: 173); фонетичні зміни: виникнення епентетичного [л'] після губного [м] під впливом j.

Богородчани, Богороджичани (2):

(*Богородчани*, 2001, ІФ, Богородчанський р-н, СГН Укр: 40), (*Богородчани*, 1946, Стн, Богородчанський р-н, Укр АТП: 499), (*Богородчани*, 1823, Станіславівський округ, ЗРК на Укр: 75), (*Богородчани*, 1648-1798, АЮЗР I/IV: 558);

(*Старі Богородчани*, 2001, ІФ, Богородчанський р-н, СГН Укр: 411), (*Старі Богородчани*, 1946, Стн, Богородчанський р-н, Укр АТП: 499), (*Bohorodczany stare*, 1890, староство Богородчани, SORG: 29), (*Bohorodczany stare*, ЙФМ, домінія Богородчани, Й VI– 11, Ф VI – 10: 36), (*Bohorodczany*, 1681, Галицька земля , AGZ XXIV: 433), (*Bohoroczany*, 1504, Галицька земля, MRPS IV/I: 235), (*Bohurodziczany*, 1441, Галицька земля, AGZ I: 27),

від *богородчани* „парафіяни церкви св. Богородиці" [100: 37].

Бочани (1): (*Бочани*, 2001, Зп, Гуляйпільський р-н, СГН Укр: 44), від апелятива *бочани* „поселенці на боці чогось", пор. *бочанин* „житель протилежного берега річки" (ЕСУМ I: 194), пор. *бік* „бік", від прасл. **bokъ* „бік, край, сторона, берег" (ЭССЯ II: 170), менш імовірно, що назва відантропонімна, пор. ОН *Бок, Боков* (Бірыла II: 57), *Бокъ* (Тупиков: 58); *Боков* Иван, 1562 (Веселовский: 43). Щодо аналогів, засвідчено російський ойконім *Бочаны* (Нариси: 60). Фонетичні зміни: чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

Горожани (2):

(*Горожани*, 1846, Самбірський округ, ІМСУ Лв: 17);

(*Horożany*, 1583, Волинське воєводство, ŹD XIX: 112),

від апелятива *город* (заст. розм.) „місто" < *горожани* „люди, які переселилися, прийшли з міста" (ЕСУМ I: 571), пор. прасл. **godjan(in)*ъ, д.-рус. *горожанинъ* „житель города", похідне з суфіксом *-jan(in)*ъ від **gordъ* „город, укріплення, фортеця" (ЭССЯ VII: 36-38). Менш імовірно, що ойконім походить від слов'янського гіпокористичного імені: *горожани* „рід чи піддані *Города*"< ОН *Городъ* < *Городиславъ* (Демчук: 71), твірна основа *-город-* < „городити" (Malec: 87).

Граждани (1): (*Граждани*, 1946, Пл, Покровсько-Багачанський р-н, Укр. АТП: 424), від *граждани* „поселенці на обгородженому місці (?)", що пов'язуємо з апелятивом *гражда* „високий дощаний паркан з дахом; садиба; хлів, стайня" (ЕСУМ I: 581) з прасл. **gordjь/*gordja*, пор. болг. *гражд* „ограда", „хлів", словен. *grája* „огорожа, загата", чеськ. *hráz* „насип, дамба, огорожа", словац. *hrádza* „гребля, дамба, насип", пол. *grodza* „загородка, огорожа" (ЭССЯ VII: 36–37).

Жежеляни, Жужеляни (2):

(*Жужеляни*, 2001, Лв, Сокальський р-н, СГН Укр: 152), (*Жужеляни*, 1986, Лв , Сокальський р-н, Укр АТУ: 186);

(*Жежеляни*, 1633, Житомирський п-т, Сел РУ 1569-1647: 460),

від *жежеляни* „поселенці на відкритому місці", який походить від апелятива *жежель* „місце, відкрите для вітру" (Гр I: 478), а також пор. *жижель* „головешка", пов'язане з *жегти* „палити, пекти" від прасл. **žegti* < **gegti* (ЕСУМ II: 191), тоді *жежеляни* „поселенці на вигорілому місці".

Колибани (1): (*Kolybanye*, 1530, Подільське воєводство, ŹD XIX: 167), (*Колыбаны*, 1493, Летичівський п-т, АЮЗР VIII/II: 338), від апелятива *колиба* „пастуший курінь; зимове дерев'яне житло гуцулів-лісорубів" (ЕСУМ II: 510), що пох. від прасл. **kolyba* „курінь, комора, халупа", яке продовжує і.-є. **kălūbā* (ЭССЯ X: 162–164).

Кучани (3-?):

(*Кучани*, 2001, Вл, Любомльський р-н, СГН Укр., 225), (*Кучани*, 1946, Вл, Головнянський р-н, Укр. АТП, 51);

(*Кучани*, 1946, Лв, Винниківський р-н, Укр АТП: 327);

(*Kuczhani*, 1540, Львівська земля – ?, MRPS IV/III: 143);

(*Kuczhani*, 1442, не локалізується, AGZ XIV: 64),

пов'язуємо з апелятивом *кутяни* „мешканці певної частини села", *кучанин* „сусід (по кутку) на селі" (ЕСУМ III: 161), пор. *куща* „шатро, намет" – запозичення зі ст.-сл. мови, ст.-сл. к@шта „шатро, хатина" є одним з рефлексів прасл. **k^tja* „хата, дім", відбитого також в українській мові – апелятив *куча* „приміщення для тварин" (ЕСУМ III: 171), пор. *куча* „приміщення для свійських тварин" від прасл. **k^tja* „шатро" похідного від **k^tati* „кутати" або **k^tъ* „кут; місце біля вогнища", а також *куча* „купа" з прасл. **kukja* „гуля, пагорб" (ЕСУМ III: 167). Засвідчено ОН *Куча, Кучка, Кучко, Кучин* (Бірыла II: 237), рос. *Куча* Игнатьевич Яковлев, XV ст., *Кучин* Наум Савельевич, 1619 (Веселовский: 175), ПН *Куч, Куча, Кучан* (Bogdan: 147), проте, виходячи з особливостей виникнення назв на **-ани (-яни)**, ми схильні зараховувати ойконім *Кучани* до локально-етнічних назв.

Могиляни (3):

(*Могиляни*, 2001, Лв, Куликівський р-н, Укр АТП: 334), (*Могиляни*, 1986, Лв, Нестерівський р-н, Укр АТУ: 182), (*Mohylany*, 1890, староство Жовква, SORG: 687), (*Mohylany*, ЙФМ, Й XIX – 152, Ф XIX – 134: 200), (*Mogilany*, 1399, Львівська земля, AGZ X: 2);

(*Могиляни*, 2001, Рв, Острозький р-н, СГН Укр: 261), (*Могиляни*, 1946, Рв, Острозький р-н, Укр АТП: 458), (*Могиляны*, XIX ст., Острозький п-т, Сіянецька волость, ОВЕ II: 737), (*Могиляны*, 1765, Луцьк., АЮЗР V/II/I: 356), (*Mohylany, Mohilany*, 1577, Луцький п-т, ŹD XIX: 39), (Могил#не, 1546, Волинська земля, AS IV: 446);

(*Могиляни*, 2001, Зп, Чернігівський р-н, СГН Укр: 261), (*Могиляни*, 1946, Зп, райцентр – Чернігівка, Укр АТП: 208),

від апелятива *могила* „яма для поховання; насип над похованим; глиняна форма", пор. прасл. **mogyla* „купа" (ЕСУМ III: 493). Репрезентовано ОН *Могила, Могилин, Могилевич* (Бірыла II: 265), але, зважаючи на первинну функцію форманта **-ани (-яни)**, кваліфікуємо *Могиляни* як локально-етнічну назву. Ойконім засвідчено на інших слов'янських територіях: блр. *Магіляны* (Рап Бр: 80), пол. *Mogilany* (Taszycki V: 100), болг. *Могилани* (Заимов: 151).

Монастирчани, Манастирчани (1): (*Монастирчани*, 2001, ІФ, Богородчанський р-н, СГН Укр: 263), (*Монастирчани*, 1946, Стн, Солотвинський р-н, Укр АТП: 516), (*Manasterczany*, 1885, Богородчанський п-т, SGKP VI: 87), (*Manasterczany*, ЙФМ, домінія Солотвино, Й VI – 91, Ф VI – 179: 202), (*Manasterczany*, 1661, Галицька земля, LWR III: 43), (*Manastyrczany*, 1515, Галицький п-т, ŹD XVIII/I: 170), (*Manastirczany*, 1447, AGZ XII: 159), (*Manasterczany*, 1378, MRPS IV/III: 360), погоджуємося з думкою Д. Г. Бучка, що *монастирчани* – це „назва людей, які належали до монастиря" [9: 91]. Менш імовірно, що *монастирчани* – це „мешканці НП Монастирець" (*Монастирець*, Лв, Зк, СГН Укр: 262). Форма *манастирчани* походить від *манастир*, пояснення якої знаходимо у Ю.

В. Шевельова: написання ***а*** у слові м̲анастир віддзеркалює правопис грецького першовзору: *μαναστηριον* [107: 646].

Огульчани (1): (*Огульчани*, 1946, Вр, Ново-Світлівський р-н, Укр АТП: 96), від апелятива *огульчани*, який пов'язуємо з *огул* „ціле, сукупність" (Фасмер III: 120), *огул, вогул* „робота на жнивах за кілька кіп" (ЕСУМ IV: 156).

Острожани (2-?):

(*Ostrożany*, 1440, Львівська земля ?, AGZ XIV/I: 72);

(*Острожани*, 2001, Чрк, Жашківський р-н, СГН Укр: 297), (*Острожани*, 1946, Кв, Жашківський р-н, Укр АТП: 268), (*Острожаны*, 1765, Київський п-т, АЮЗР V/II/I: 219), пов'язуємо з апелятивом *острог* „огороджене частоколом місце, селище, укріплений пункт; в'язниця, тюрма", з прасл. **ostrogъ* „обгороджене гострими кілками місце" (ЕСУМ IV: 228), пор. аналогічну назву – пол. *Ostrożany* (1580, Дрогицький п-т, ŹD XVII/I: 47). Ойконім може походити від катойконіма *острожани* „переселенці з НП *Острог*" (СГН Укр, 297).

Просокиряни (1): (*Просокиряни*, 2001, Чрв, Глибоцький р-н, СГН Укр: 340), (*Просокиряни*. 1848, Буковинський округ, Сел РУ 1826-1849: 316), (*Просекарени*, XVIII ст., Чрв, Карпенко Центр: 57), Ю. О. Карпенко так пояснює походження цієї назви: с. *Просокиряни* (Глибоцьк.) < *Просекарени* (народна назва *Прэсэкарени*) походить від молдавського *присэкар* „пасічник" [37: 14], таким чином *просокиряни* „люди, які займаються бджільництвом".

Пчани (1): (*Пчани*, 2001, Лв, Жидачівський р-н, СГН Укр: 343), (*Пчани*, 1946 , Др, Жидачівський р-н, Укр АТП: 139), (*Pczany*, ЙФМ, циркул Стрий, Й XVI – 106, Ф XVI – 270: 251), (*Пчани*, 1649, Жидачівський п-т, ЖІУР V: 262, 281), (*Pczany*, 1515 , Львівська земля, Жидачівський п-т, ŹD XVIII/I: 165), (*Pczani*, 1443, AGZ XIV: 89), пов'язуємо з дієсловом *пекти*, *печи* „пекти" (ЕСУМ IV: 329).

П'ятничани (4):

(*П'ятничани*, 2001, Лв, Жидачівський р-н, СГН Укр: 344), (*П'ятничани*, 1946 , Др, Новострілищанський р-н, Укр АТП: 146), (*Pietniczany*, 1890, староство Бобрка, SORG: 10), (*Pietniczany*, ЙФМ, домінія Бібрка, Й XI – 14, Ф IX – 46: 254), (*Pią tniczany*, 1661, староство Львівське, LWR II: 27), (*Pyatnyczany*, 1508, п-т Бібрка, MRPS IV/II: 21), (*Pyanthniczany*, 1444, п-т Бібрка, AS I: 40);

(*П'ятничани*, 2001, Лв, Стрийський р-н, СГН Укр: 344), (*П'ятничани*, 1946, Др, Стрийський р-н, Укр АТП: 152), (*П'ятничани*, 1931, Стрийський деканат, ЛШ: 192), (*Pietniczany*, 1890, староство Стрий, SORG: 572), (*Pietniczany*, ЙФМ, циркул Стрий, Й XVI – 88, Ф XVI – 262: 254), (*Piątniczany*, 1661, староство Стрийське, LWR I: 205), (*П'ятничани або Монастир*, XVI ст., Стрийське староство, ЖІУР I: 185), (*Piatniczany*, 1515, Стрийський п-т, Перемишльська земля, ŹD XVIII/I: 145);

(*П'ятничани*, 2001, Хм, Чемеровецький р-н, СГН Укр: 344), (*П'ятничани*, 1946, КП, Оринінський р-н, Укр АТП: 238), (рос. *Пятничане*, XIX ст., Кам'янецький п-т, „...в *Пятничанах* в XVIII веке была церковь во имя святой Параскевы...", ИСПЕ I: 382–385), (*Piatniczany*, 1721, Скальське староство, Подільське воєводство, AGZ X: 404), (*Piatniczany*, 1615, Хм, Кр: 451), (*Pyathnyczany, Piethniczani*, 1530, Кам'янецький п-т, Подільське воєводство, ŹD XIX: 163), (*Пятничаны*, 1493, Кам'янецький п-т, АЮЗР VIII/II: 341);

(рос. *Пятничане*, 1901, Подільська губернія, Вінницький п-т, ПСП: 70), (*Петничаны*, 1800, Вінницький п-т, Подільська губернія, ОПГ: 93), (*Пятничаны*, 1779, у Вінниці, Труды: 124), (*Pietniczany*, 1602, Брацлавське воєводство, ŹD XXI: 430), (*Петничаны*, 1530, Брацлавське воєводство, АЮЗР VII/II: 16). Ойконім пов'язуємо з релігійними віруваннями поселенців у Святу *Параскевію-П'ятницю*, пор., *Парасковія* – запозичення з грецької мови пов'язане з paraskeyē „приготування", „п'ятниця, переддень свята" (Трійняк: 287), або ж *п'ятничани* „переселенці з НП П'ятниця" (*Pyathnycza*, 1545, MRPS IV/III: 240). Менш імовірне походження від антропоніма *П'ятник*, пор. ОН *П'ятник* (Редько: 187), апелятив *п'ятник* „слід в снігу" (Фасмер III: 425) або „дверний гак" від прасл. **pęta* „п'ята, нога, копито" (ЕСУМ IV: 651).

Різдвяни (2):

(*Різдвяни*, 2001, ІФ, Галицький р-н, СГН Укр: 353), (*Різдвяни*, 1931, Галицький деканат, ЛШ: 44), (*Ruzdwiany*, 1889, Рогатинський п-т, SGKP X: 46), (*Ruzdwiany*, 1710, Рогатинський п-т, AGZ XXV: 118), (*Ruzdwiany*, ЙФМ, домінія Різдвяни, циркул Стрий, Й XVI – 292: 260), (*Roztwyany*, 1578, Галицька земля, Галицький п-т, ŹD XVIII/I: 96);

(*Ruzdwiany*, 1900, староство Теребовля, SGKK: 706), (*Ruzdwiany*, ЙФМ, домінія Струсів, циркул Тернопіль, Й XVII – 189, Ф XVII – 177: 260), (*Rozdwiany*, 1648, Теребовельський округ, ЖІУР IV: 200), (*Rosthwiani*, 1564, Теребовельський п-т , ŹD XVIII/I: 99), (*Rosthffiany*, сер. XVI ст., староство Теребовельське, ЖІУР VII: 131), (*Roczchwany*, 1452, староство Теребовельське, AGZ XII: 218),

пов'язуємо з релігійними віруваннями поселенців, від апелятива *Різдво*, ст. -сл. рождьство (Фасмер III: 493).

Розворяни, Розваряни (1): (*Розваряни*, 2001, Лв, Золочівський р-н, СГН Укр ; 356), (*Розваряни*, 1946, Лв, Глинянський р-н, Укр АТП: 328), (*Розворяни*, 1931, деканат Глиняни, ЛШ: 49), (*Rozworzany*, 1888, Перемишлянський п-т, SGKP IX: 849), (*Rozworzany*, ЙФМ, домінія Вижняни, Й IX – 333, Ф XVIII – 48: 262), (*Розвожани*, 1648, деканат Глиняни, АЮЗР I/IV: 529), (*Rozworzany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 161), (*Rozworzany*, 1468, не локалізується, AGZ XV: 87), пов'язуємо з апелятивом *розора* „розор, межа між двома зораними полями, проведена плугом, або між грядками, зроблена заступом" (ЕСУМ IV: 208), Фонетичні процеси: виникнення приставного [в] на початку слова перед голосним [о]. Ще пор. укр. *розвора* „дрюк, який сполучає задню і передню теліжки воза, яким регулюється довжина воза" [25: 119], яке пох. від *вор* „огорожа, тин" (Фасмер I: 350), може зіставлятися з дієсловом *розворити* „відділити у возі передок від спинки, знову їх об'єднати довгою жердиною і так подовжити віз для перевезення зрублених дерев, дошок та ін." (Гр IV: 37), діал. *розвор'яти* „подовжити віз розворою" (Онишкевич II: 183). Засвідчено антропонім *Розвора* (*Rozwora*, середина XVI ст., м. Кам'янка, ЖІУР III: 305).

Скотиняни (1): (*Скотиняни*, 2001, Хм, Городоцький р-н, СГН Укр: 387), (*Скотиняни*, 1946, КП, Городоцький р-н, Укр АТП: 229), (*Скотиняни*, 1857, Кам'янецький п-т, Подільська губернія, Сел РУ 1850-1861: 370), (*Скотыняны*, 1765, Кам'янецька земля, АЮЗР V/II/I: 153), пов'язуємо з апелятивом *скот/скотина* „скот ; майно" (Фасмер III: 655).

Хлівчани (1): (*Хлівчани*, 2001, Лв, Сокальський р-н, СГН Укр: 468), (*Хлівчани*, 1946, Лв, Рава-Руський р-н, Укр АТП: 346), (*Chlewczany*, 1890, староство Рава Руська, SORG: 430), (*Chlewczany*, ЙФМ, домінія Мости Великі, Й XIX – 131: 319), (*Хлівчани*, 1649, староство Мости, ЖІУР V: 263), (*Chlewczany*, 1531, Белзька земля, ŹD XVIII/ I: 240), пов'язуємо з апелятивом *хлівець* „маленький хлів", що пох. від прасл. **xlěvьcь* „маленький хлів, вівчарня, загін (для тварин)", пор. д.-рус. *хлh вьць* „поле, луг", похідне від прасл. **xlěvъ* „хлів; загін, стійло; приміщення для скота ; конюшня" (ЭССЯ VIII: 30–31), запозиченого з гот. *hlaiw* „могила, печера" (Фасмер IV: 243). Можливо, назва походить від слов'янського відапелятивного імені *Хлівко*, пор. ПН *Хлів* (Фаріон: 303).

Широчани (1): (*Широчани*, 2001, Днп, Апостолівський р-н, СГН Укр: 499), (*Широчани*, 1946, Днп, Апостолівський р-н, Укр АТП: 109), від апелятива *широчани* „поселенці на широкому місці" < *широкий*, пор. д.-рус. *широкий* „широкий, просторий" (СДЯ III/II: 1595). Фонетичні процеси: чергування приголосних [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових.

Шумляни (3):

(*Шумляни*, 1946, Тр, Підгаєцький р-н, Укр АТП: 577), (*Шумляни*, 1931, Підгаєцький деканат, ЛШ: 160), (*Szumlany*, 1890, староство Підгайці, SORG: 393), (*Szumlany*, ЙФМ, домінія Шумляни, Й IX – 310, Ф IX – 257: 334), (*Szumlany*, 1761, Галицька земля, AGZ XXV: 550), (*Шумляни*, 1668, Підгаєцький п-т, АЮЗР I/X: 247), (*Szumlany*, 1578, Галицький п-т, ŹD XVIII/I: 94), (*Szumlany*, 1535, Львівська земля, MRPS IV/III: 31), (*Schumlani*, *Sumlani*, 1440, Галицька земля, AGZ XII: 86);

(*Шумляни*, 2001, Тр, Бережанський р-н, СГН Укр: 503), (*Шумляни*, 1946, Тр, Бережанський р-н, Укр АТП: 573), (*Шумляни Малі*, 1931, Бережанський деканат, ЛШ: 4), (*Szumlany Male*, 1890, староство Бережани, SORG: 71), (*Шумляни*, 1846, Бережанський округ, Сел РУ 1826-1849: 420), (*Szumlani Male*, ЙФМ, домінія Бережани, Й IX – 27, Ф IX – 17: 334);

(*Schumlani*, 1435, точно не локалізується, AGZ XII: 4),

від *шумляни* „поселенці біля, серед лісу", пов'язуємо з апелятивом *шума* „ліс" (Митр. Іл. ЕС IV: 522); фонетичні зміни – виникнення епентетичного [л'] після губного [м] під впливом j. На думку М. Л. Худаша, *Шумляни* – первісно катойконім від ойконіма *Шуми*, тобто назва відкатойконімна [100: 406].

2.1.1.5. Ойконіми з твірними основами на означення понять руху, переміщення

Залишани (1): (*Залишани*, 2001, Кв, Поліський р-н, СГН Укр: 161), (*Залишани*, 1946, Кв, Розважівський р-н, Укр АТП: 284), (*Залишани*, 1836, Радомишльський п-т, Київська губернія, Сел РУ 1826-1849: 386), пов'язуємо з дієсловом *залишати*, пор. *лишити* „покинути, розлучитися; передати у спадщину; не взяти з собою; зберегти; перестати щось робити; позбавити", пох від прасл. **lišiti* „позбавити, залишити, минути" (ЕСУМ III: 252). Можливо, словоформа *Залишани* є помилковим записом назви *Залішани*, тобто „поселенці за лісом".

Мощани (3): (*Mosczany*, 1670, Володимирський п-т, P Метр: 452);

(*Мощаны*, 1903, Волинська губернія, Рівненський п-т, Тучинська волость, МВГ: 11),

(*Мощани*, 1656, Кв, біля м. Вишгород, Док БХ: 477),

пор. пол. *Moszczany* (1890, староство Ярослав, SORG: 202), можливо, пов'язане з апелятивом **mošč̑epъ(jь)*, пор. укр. *мо́щаний*, утвореним від дієслова ** mostiti* „мостити" (пор. *Примощани*).

Примощани (1): (*Примощани*, 1946, Лв, Магерівський р-н, Укр АТП: 338), від апелятива *примощани* „ті, що примостилися", який пов'язуємо з дієсловом *мостити* „настилати міст, підлогу, брук; класти, розміщати; влаштовувати гніздо", пор. *приміст* „тротуар; причал для порома; лавочка біля стінки" (ЕСУМ ІІІ: 482–483). Можливо, *примощани* „поселенці при мості" від апелятива *міст* „споруда для переходу чи переїзду через річку; дерев'яна підлога", що пох. від прасл. **mostъ* „міст; шматки дерева, дрібні гілки, накидані на болото чи грузьку землю для зручності переходу" (ЕСУМ ІІІ: 482–483).

Ухожани (1): (*Ухожани*, 2001, Од, Піщанський р-н, СГН Укр: 460), (*Ухожани*, 1946, Од, Піщанський р-н, Укр АТП: 386), від апелятива *ухожани*, який пов'язуємо з дієсловом *ходити* (Фасмер IV: 253), ще пор. мікротопонім *Ухожа*, частина с. Шельпахівка в Уманському уїзді (Ск КГ: 368). Засвідчено українські топоніми: гелонім *Охожа* (Рв.), торфовище *Охо́жа* (Вл.), урочище *Охо́жа* (Вл.), ліс *Обхожа* (См), праформа яких **obxodja* мотивована, на думку В. П. Шульгача географічним терміном, похідним від дієслова **obxoditi*, пор. наприклад, блр. діал. *ахо́жа* „велике болото", рос. діал. *охо́жа* „пасовище", хорват. *ohođa* „обхідна дорога" < **obxodja* [110: 181]. Фонетичні зміни: чергування приголосних [д] – [ж] внаслідок впливу j: [dj] < [ž].

2.1.1.6. Ойконіми з твірними основами на означення місця проживання людей, утворені від прийменникових конструкцій

Підставою для виникнення назв цієї підгрупи були прийменникові конструкції типу *„під гора*", *„за гора*", *„межи гора*", які, лексикалізуючись, творили основу ойконімів. Назви поселень могли утворюватись від сформованих раніше на основі прийменникових конструкцій – найменувань (*Загора, Підгора, Нагора*), або ж від назв, у яких прийменники *за*, *під*, *на* разом з іменником *гора* з'являються тільки із заселенням території. Є. М. Черняхівська зараховує такі назви поселень до префіксальних утворень, які містять префікс прийменникового походження: *Подоляни* [102: 146]. Поселенці отримували назви від сусідів залежно від того, де і в якому напрямку стосовно цих сусідів вони розташовувалися – за горою, під горою чи на горі, тож відповідно звалися *загоряни*, *підгоряни*, *нагоряни*. Згодом ці назви перейшли від категорії особових іменників до категорій предметних іменників, що, згідно з розвитком значень іменників чоловічого роду, привело до виникнення ідентичних за формою назв місцевостей – *Загоряни, Підгоряни, Нагоряни*.

На досліджуваній території найбільше назв утворено від конструкцій з прийменником *за*, менше – з прийменниками *під*, *по*. Одиничними прикладами представлені відапелятивні ойконіми з прийменниками *на*, *при*.

Забаряни (1): (*Забаряни*, 2001, Пл, Полтавський р-н, СГН Укр: 154), (*Забаряни*, 1946, Пл, Полтавський р-н, Укр АТП: 426), від апелятива *забаряни* „поселенці за баром", пор. *бар* „мокре місце між горбами, болото" > прасл. **bara* „калюжа, болото" (ЕСУМ І: 137). Можливо, назва відкатойконімна, пор. хутір *Забара*, який був приєднаний до с. Воютин Луцького р-ну [109: 49].

Забіляни (3):

(*Забіляни*, 1946, КП, Сатанівський р-н, Укр АТП: 242), (*Zabielany*, 1895, Проскурівський повіт, SGKP XIV: 180);

(*Забіляни*, 2001, Вн, Томашп. р-н, СГН Укр.: 154), (*Забіляни*, 1946, Вн, Томашпільський р-н, укр. АТП: 35);

(*Забіляни*, 2001, Вн, Монастирищанський р-н, СГН Укр.: 154), (*Забіляни*, 1946, Вн, Монастирищенський р-н, Укр АТП: 25),

пов'язуємо з апелятивом *білий*, можливо, *забіляни* „поселенці за білим ґрунтом", ще пор. ОН *Забһла* Данило, Стародубський полк (Лаз I: 37), ПН *Забіла* (Bogdan: 334).

Забуяни (1): (*Забуяни*, *Забуянці, Забуянь, Забіяни*, 1765, Кв, Макарівський п-т, АЮЗР V/II/I: 204), від *буй* „дикий, буйний, пишний", пор. словен. *bujíca* „ гірський потік", або ж *буй* „погост, пустырь при церкви", що пох. від д.-рус. *боуи* „кладовище" (Фасмер I: 234) – „поселенці за кладовищем?".

Загоряни (3-?):

(*Загоряни*, 2001, Хм, Новоушицький р-н, СГН Укр: 158), (*Загоряни*, 1946, КП , Староушицький р-н, Укр АТП: 247), (рос. *Загоряне*, XIX ст., Кам'янецький п-т, ИСПЕ I: 366), (*Загоржани*, 1765, Соколецький округ, Кам'янецький п-т, АЮЗР V/II/I: 431);

(*Zagórzany*, ЙФМ, домінія Городок, Й XII – 32, Ф XII – 21: 121);

пол.? (*Zagórzany*, 1524, Краківська земля, MRPS IV/II: 301),

від апелятива *загоряни* „поселенці за горою"; можливо, відкатойконімне утворення „переселенці з НП *Загір'я*" (*Zagorze*, 1430, AGZ II: 85). Ойконім має аналоги в інших слов'янських мовах: блр. *Загараны* (Рап Мін: 101), пол. *Zagórzany* (Rymut: 196), чеськ. *Zahorany* (Profous IV: 692), словац. *Zahorany* (Шпітько: 175), *Загорани/Загоряни* (Заимов: 132). Пор. також ПН *Загорян* (Bogdan: 335).

Задворани (1-?):

(*Zadworzany*, 1605, Львівська земля ?, AGZ X: 191);

пол. ? (*Задворани*, 1608, Холмський п-т, Сел РУ 1569-1647: 433),

від апелятива *задворани* „поселенці за двором". У польській мові є топонім-аналог *Zadworzany* (Podlawska: 69).

Залісяни, Залішани (4):

(*Залешане*, 1864, Радомишльський п-т, „...близ села в лесу монастырь...", Ск КГ: 161), (*Zaleszany*, 1625, Київське воєводство, ŹD XXI: 382);

(*Залішани*, 1946, Рв, Дубровицький р-н, Укр АТП: 446), (*Залһшаны*, XIX ст., Рівненський п-т, Домбровицька волость, ОВЕ II: 614);

(*Zaleszany*, 1890, староство Стрий, SORG: 577);

(*Залісяни*, 1646, Житомирський п-т, Сел РУ 1569-1647: 479),

від апелятива *залішани/залісяни* „поселенці за лісом", можливо, відкатойконімне утворення, пор. назву НП *Залісся* (*Zalesie*, 1661, LWR II: 58). Фонетичні зміни: чергування свистячого і шиплячого приголосного [с] – [ш] внаслідок впливу j: [sj] < [š]. Ойконім має аналоги в інших слов'янських мовах: блр. *Заляшаны* (Рап Мін: 104), пол. *Zaleszany* (ЙФМ, циркул Ряшів, Й V – 235, Ф V – 55: 124), чеськ. *Zalešany* (Profous IV: 718).

Заличани (1): (*Zaliczany*, 1583, Волинське воєводство, Кременецький п-т, ŹD XIX: 141), відапелятивні назва, буквально *заличани* „жителі, що мешкають за ликом”. Імовірно, назву префіксального типу утворено від топоніма: *заличани* „ті, що мешкають за *Личанами* чи прийшли з-за *Личан*”.

Залужани (4):

(*Залужани*, 2001, Лв, Городоцький р-н, СГН Укр: 162), (*Залужани*, 1946, Лв, Городоцький р-н, Укр АТП: 329);

(*Залужани*, 2001, Лв, Дрогобицький р-н, СГН Укр: 162), (*Залужани*, 1946, Др , Дрогобицький р-н, Укр АТП: 137);

(*Залужани*, 2001, Лв, Самбірський р-н, СГН Укр: 162), (*Залужани*, 1946, Др, Дублянський р-н, Укр АТП: 138);

(*Залужани*, 2001, См, Охтирський р-н, СГН Укр: 162), (*Залужани*, 1946, См, Охтирський р-н, Укр АТП: 535),

від апелятива *залужани* „поселенці за лугом”; пор. прасл. **l^gъ* „кривизна, зниження поверхні землі; низький ліс, прибережні зарості, болото” (ЕСУМ ІІІ: 298). Можливо, відкатойконімне утворення, пор. НП *Залужжя* (1619, КЗС ІІІ: 164, 219), (*Zaluze*, 1661, LWR III: 124). Фонетичні процеси: чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Щодо ойконімних відповідників репрезентовано чеськ. *Zalužany* (Profous IV: 722). Пор. також ОН *Залужан* (Пачичъ: 107).

Залучани (1): (*Zaluczany*, 1890, староство Бережани, SORG: 72), від апелятива *залучани* „поселенці за лукою”; можливо, відкатойконімне утворення „переселенці з НП *Залуччя*” (*Zalucze*, 1661, LWR III: 63). Фонетичні процеси: чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

Замшани (1): (*Замшани*, 2001, Вл, Ратнівський р-н, СГН Укр: 163), (*Замшани*, 1946, Вл, Старовижівський р-н, Укр АТП: 73), (*Замшани*, XIX ст., Вл, Ковельський п-т, ОВЕ V : 332), (*Замшани*, 1765, Ратненський округ, Володимирський п-т, АЮЗР V/II/I: 656), (*Zamszany*, 1661, Ратненське староство, Хелмська земля, LWR III: 234), (*Замшани*, середина XVI ст., Ратненське староство, ЖІУР VII: 45), (*Zamschani*, 1502, не локалізується, MRPS III: 24), поділяємо думку В. П.Шульгача, що назву утворено від апелятива *замшани* „ті, що живуть за мохом”, можливо, „поселенці за болотом”, пор. укр. діал. *мох* „болото, зарослe мохом і дрібною осокою”, блр. діал. *мох* „болото; мохове болото” [109: 53]. На підтвердження цієї гіпотези наведемо опис М. І. Теодоровича: „...(село *Замшаны*) расположено в болотистой местности. Название это село получило, вероятно, от того, что вблизи его, с севера, пролегает **болотистое место**, по местному – „*мшены*” (ОВЕ V: 332). Ойконім має відповідник у білоруській мові: *Замшаны* (Рап Бр: 56).

Зарічани (1): (*Зарічани*, 2001, Жт, Житомирський р-н, СГН Укр: 165), (*Зарічани*, 1946, Жт, Житомирський р-н, Укр АТП: 172), від апелятива *зарічани* „поселенці за рікою”. Можливо, ойконім походить від назви НП *Заріччя* (СГН Укр: 165). Ойконімні аналоги оніма зустрічаємо в інших слов’янських мовах: блр. *Зарачаны* (Рап Віц: 159), пол. *Zarzeczany* (Podlawska: 68), чеськ. *Zařičany* (Profous IV: 731).

Зарожани (1): (*Зарожани*, 2001, Чрв, Хотинський р-н, СГН Укр: 166), (*Зарожани*, 1946, Чрв, Хотинський р-н, Укр АТП: 646), (*Зарожани*, 1672, Чрв,

Карпенко Схід: 25), від апелятива *зарожани* „поселенці за рогом”. Фонетичні процеси: чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

Нагоряни (7):

(*Нагоряни*, 1946, Лв, Сокольницький р-н, Укр АТП: 348), (*Нагоряни*, 1931, Щирецький деканат, ЛШ: 230), (*Nagórzany*, п-т судовий Щирець, староство Львів, SORG: 309), (*Nagórzany*, ЙФМ, домінія Щирець, Й XII – 73, Ф XII – 133: 206), (*Nag órzany*, 1661, Щирецька земля, LWR II: 114), (*Нагоряни*, середина XVI ст., Львівське староство, ЖІУР VII: 214), (*Nagorzany*, 1515, Жидачівський п-т, Львівська земля, ŹD XVIII/I: 166), (*Nahorzany alias Piotrowa hora*, 1489, Жидачівський п-т, AGZ VII: 168);

(*Нагоряни*, 2001, Вн, Могилів-Подільський р-н, СГН Укр: 266), (*Нагоряни*, 1946, Вн, Яришівський р-н, Укр АТП: 43), (*Нагоряны*, 1884, Подільська губернія, Могилівський п-т, Сб. Под.: 64), (*Нагуржаны*, 1765, Яришівський округ, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 455), (*Nahorzany*, 1622, Кам’янецька земля, Вн, Кр: 434);

(*Нагоряни*, 1986, Рв, Дубнівський р-н, Укр АТУ: 235), (*Нагоряни*, 1946, Рв, Вербський р-н, Укр АТП: 438), (*Нагоряни*, 1829, Дубенський п-т, Сел РУ 1826-1849: 362), (*Нагораны*, 1765, Дубенський округ, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 534);

(*Нагоряни*, 1946, Чрв, Кельменецький р-н, Укр АТП: 641), (*Нагоряни*, XV ст., Чрв, Карпенко Схід: 37);

(*Нагоряни*, 1946, Жт, Словечанський р-н, Укр АТП: 185), (*Нагораны*, 1683, Овруцький п-т, АЮЗР VII/I, 488), (*Nagorany*, XVI – початок XVII ст., Овруцький п-т , ŹD XX: 184);

(*Нагоряни*, 1986, Хм, Кам’янець-Подільський р-н, Укр АТУ: 302), (рос. *Нагоряне*, XIX ст., Кам’янецький п-т, ИСПЕ I: 302–305), (*Нагоряни*, 1789, Кам’янецький п-т, Подільська губернія, АЮЗР III/V: 121), (*Nahorzany*, 1629, Кам’янецька земля, Хм, Кр: 434), (*Nahorzany*, 1530, Кам’янецький п-т, Подільське воєводство, ŹD XIX: 160), (*Нагоряны*, 1493, Кам’янецький п-т, АЮЗР VIII/II: 336);

(*Нагоряни*, 1986, Тр, Заліщицький р-н, Укр АТУ: 261), (*Нагоряни*, 1946, Тр, Товстенський р-н, Укр АТП: 581), (*Нагіряни*, 1931, Заліщицький деканат, СШ: 70), (*Nagorzany*, 1890, староство Заліщики, SORG: 656), (*Nagórzany*, ЙФМ, циркул Заліщики, Й X – 125, Ф X – 164: 206), (*Nagorzany*, 1612, Тр, Кр: 418),

від апелятива *нагоряни* „поселенці на горі”. Аналогічні ойконіми поширені на інших теренах Славії: пол. *Nagórzany* (Stieber: 34), чеськ. *Nahořany* (Zarański: 74).

Підгоряни (1): (*Підгіряни*, 1931, Теребовельський деканат, ЛШ: 208), (*Podg órzany*, 1890, староство Теребовля, SORG: 615), (*Підгір’яни*, ЙФМ, циркул Тернопіль, Й XVII – 229: 234), від апелятива *підгоряни* „поселенці під горою”. Стосовно аналогів, засвідчені ойконіми: пол. *Podgórzany* (Podlawska: 68), чеськ. *Podhořany* (Profous III: 394), словац. *Podhorany* (Шпітько: 175), болг. *Подгоряни* (Заимов: 160).

Підлішани (2):

(*Podleschany*, 1474, Львівська земля ?, MRPS I: 59);

(*Podleszczany*, 1545, з опису Крем’янецького замку, ŹD VI: 100),

від апелятива *підлішани* „поселенці під лісом”. Фонетичні зміни: чергування приголосних [с] – [ш] під впливом j – [sj] < [š]. Порівняйте болгарський ойконім-

аналог *Подлешане* (Заимов: 160).

Підлужани (2):

(*Podluszani*, 1450, Львівська земля, AGZ XIV: 305);

(*Підлужани*, 1946, Пл, Решетилівській р-н, Укр АТП: 427),

від апелятива *підлужани* „поселенці під лугом". Фонетичні процеси: чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

Підшумляни (1): (*Подшумляны*, 1648, Заваловецький деканат, АЮЗР, I/IV: 542–543), від апелятива *підшумляни* „поселенці під шумом", пор. *шум(и)* „бистрина, фарватер річки" (Дзендзелівський: 118–119), руч. *Шум*, р. *Шумна* (СГУ: 628). Фонетичні процеси: виникнення епентетичного [л'] після губного [м] під впливом -j.

Подоляни (6-?):

(*Подоляни*, 1946, Лв, Бродівський р-н, Укр АТП: 324), (*Podolany*, староство Броди, 1890, SORG: 41);

(*Подоляны*, 1765, Острозький округ, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 356), (*Podolany*, 1507, Волинь, Острозький п-т, AS III: 47);

(*Подоляни*, 1946, Тр, Шумський р-н, Укр АТП, 583);

(*Подоляни*, 2001, Хм, Кам'янець-Подільський р-н, СГН Укр: 326);

(*Подоляни*, 2001, Хм, Старосинявський р-н, СГН Укр: 326), (*Подоляни*, 1946, КП, Старосинявський р-н, Укр АТП: 246);

(*Подоляни*, 2001, Рв, Гощанський р-н, СГН Укр: 326), (*Подоляни*, 1946, Рв, Гощанський р-н, Укр АТП: 442);

пол. ? (*Podolany*, 1363, Краківська земля, MRPS IV/III: 355),

від апелятива *подоляни* „поселенці по долах", менш імовірно *подоляни* „мешканці з НП *Поділля*; поселенці з *Поділля*" (*Podolye*, 1447, MRPS I: 1), пор. ОН Янъ *Подолянинъ* (1519, Л Метр I: 1299), *Podolanyn* Iohannes (1466, AGZ XV: 444), а також засвідчено ПН *Подолян* (Горпинич: 193). Ойконімні відповідники представлені в інослов'янських топонімійних системах: блр. *Падаляны* (Рап Віц: 286), пол. *Podolany* (Rymut: 129).

Порічани (1): (*Порічани*, 1946, Вл, Камінь-Каширський р-н, Укр АТП: 55), від апелятива *порічани* „поселенці по річці", можливо, відкатойконімне утворення від назви НП *Поріччя* (СГН Укр: 332). Фонетичні процеси: чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Має аналог у чеській мові – *Poričany* (Profous III: 438).

Прилисяни (1): (*Прилисяни*, 2001, Лв, Пустомитівський р-н, СГН Укр: 336), (*Прилисяни*, 1946, Лв, Сокольницький р-н, Укр АТП: 348), від апелятива *прилисяни* „поселенці при лисій горі", пор. стале словосполучення *лиса гора* „народна назва непорослої лісом чи кущами гори; часта топографічна назва в Україні" (Митр. Іл. ЕС II: 361).

Прилужани (1): (*Прилужани*, 1946, Др, Мостиський р-н, Укр АТП: 143), від апелятива *прилужани* „поселенці при лузі", можливо, відкатойконімне утворення від назви НП *Прилужжя* (См, СГН Укр: 336). Фонетичні процеси: чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

2.1.2. Назви відгідронімного походження

Крім згаданих вище загальновживаних апелятивів, в основах локально-етнічних утворень на **-ани (-яни)** виступають власні назви водних об'єктів. Вони вказують переважно на місце розташування поселення або на місце, з якого йшло переселення людей. Такі назви могли виникати внаслідок збігу фонетичних і словотвірно-морфологічних елементів гідронімів і назв поселень або ж тільки внаслідок збігу їх словотвірних основ. Серед зафіксованих ойконімів на **-ани (-яни)** відгідронімного походження існують назви, утворені від прийменникових конструкцій типу „*за Дністром*", „*під Дністром*". Лексикалізуючись, такі прийменникові сполучення творили основи ойконімів.

Бужани (1): (*Бужани*, 2001, Вл, Горохівський р-н, СГН Укр: 48), (*Бужани*, 1946, Вл, Берестечківський р-н, Укр АТП: 47), (*Бужани*, 1765, Берестечківський округ, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 344), (*Bużany*, 1607, Київське воєводство, ŹD XXI: 109), (*Buzany*, 1545, Луцький п-т, ŹD VI: 57), поділяємо думку В. П. Шульгача, що первісно це назва жителів за місцем проживання, тобто локально-етнічна, пов'язана з назвою р. *Буг* [109: 19]: від апелятива *бужани* „поселенці на берегах р. Буг; мешканці Побужжя", пор. ОН *Бужан* (Бірыла II: 64), ПН *Бужан* (Горпинич: 205). Зафіксовано і НП *Буг* (1577, AGZ X: 123), тому можна говорити і про відкатойконімне походження назви. Ойконім *Бужани* можна пов'язувати і з етнонімом *бужани* – східнослов'янський союз племен, що жили в басейні вер. Західного Бугу; нині – Волинська область і північна частина Львівської області (Літоп. Руськ.: 6), а також з назвою жителів басейну як Південного, так і Західного Бугу. Щодо аналогів, пор. блр. *Бужаны* (Рап Віц: 61).

Забужани (2):

(*Забужани*, 1568, Луцький п-т, КЗС I: 225);

(*Забужаны*, 1779, у Вінниці, Труды: 159),

від апелятива *забужани* „поселенці за р. Буг" , пор. „ ...По якой жалобh Подн hстряне и *Забужане* и иные Украинцы ...", 1659 (Гал. л. I: 559). Порівняйте назву місцевості *Забужани* у Крем'янецькому повіті (*Zabużany*, 1895, SGKP XIV: 210).

Побужани (1): (*Побужани*, 2001, Лв, Буський р-н, СГН Укр: 324), (*Побужани*, 1946, Лв, Буський р-н, Укр АТП: 326), (*Poburzany*, 1890, староство Кам'янка Струмилова, п-т Буськ, SORG: 239), (*Poburzany*, ЙФМ, домінія Буськ, циркул Броди, Й XVIII – 41, Ф XVIII – 37: 239), (*Pobuzany*, 1531, Буський п-т, Белзька земля, ŹD XVIII/I: 234), (*Pobuszany*, 1476, Белзька земля, Буський п-т, MRPS I: 74), від апелятива *побужани* „поселенці по р. Буг".

Прибужани (2):

(*Прибужани*, 2001, Мк, Вознесенський р-н, СГН Укр: 335), (*Прибужани*, 1946, Мк, Вознесенський р-н, Укр АТП: 357);

(*Прибужани*, 2001, Лв, Кам'янко-Бузький р-н, СГН Укр, 335), (*Прибужани*, 1946, Лв, Кам'янко-Бузький р-н, Укр АТП: 332),

від апелятива *прибужани* „поселенці при р. Буг".

Дніпряни (1): (*Дніпряни*, 2001, Хрс, Новокаховський р-н, СГН Укр: 132), (*Дніпряни*, 1946, Хрс, Новомаячківський р-н, Укр АТП: 629), від апелятива *дніпряни* „поселенці на берегах р.Дніпро". Засвідчено ПН *Дніпрян* (Bogdan: 48).

Желяни, **Жиляни**, **Жуляни (1):** (*Жуляни*, 2001, Кв, Києво-Святошинський р -н, СГН Укр: 153), (*Жуляни*, 1946, Кв, Києво-Святошинський р-н, Укр АТП: 274), (

Жиляни, *Жуляни*, 1847, Київський п-т, Сел РУ 1826-1849: 427), (*Желяны*, 1748, Київське воєводство, АЮЗР III/III: 400), (рос. *Желяне*, 1686, Київська земля, АЮЗР VII/I: 528), пор. ур. *Жиляни* біля Києва (1631, АЮЗР VII/I: 373), від апелятива *желяни* „поселенці біля р. *Желань*", який пов'язуємо з назвою річки *Желань*, тепер Борщагівка (1715, Ск КГ: 19), р. *Желянь* права притока Ірпеня, нині Борщагівка (1093, Літоп. Руськ.: 135). Назва річки, на думку О. П. Карпенко, виникла на базі географічного терміна *желень*/*жолоб* [34: 80–83], про що говорить і В.А. Жучкевич: „...р. Желонь, права притока Прип'яті. Назва слов'янського походження від *желонь(желонка)* „жолоб" [32: 145]. Підтвердження цієї думки знаходимо в Ю.В. Шевельова: „У сучасній українській літературній мові є чимало слів, де на місці етимологічного ***о*** в ненаголошених складах стоїть ***и***, причому не конче перед голосним високого піднесення (*и* або *і*) в наступному наголошеному складі. Такі випадки можуть брати початок ще за середньо української доби: топонім *Жуляни* (у Києві), пор. гідронім Æåë#íþ в Іпатському літописі 1093" [107: 676–677].

Задністряни (1): (*Задністряни*, 2001, Лв, Самбірський р-н, СГН Укр: 159), (*Задністряни*, 1946, Др, Рудківський р-н, Укр АТП: 147), від апелятива *задністряни* „поселенці за р. Дністер".

Піддністряни (1): (*Піддністряни*, 2001, Лв, Жидачівський р-н, СГН Укр: 318), (*Піддністряни*, 1946, Др, Ходорівський р-н, Укр АТП: 156), (*Podniestrzany*, 1890, староство Бобрка, SORG: 14), (*Podniestrzany*, ЙФМ, Й IX – 284, Ф IX – 200: 234), (*Піддністряни*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 254), (*Podniestrzany*, 1515, Жидачівський п-т, ŹD XVIII: 165), від апелятива *піддністряни* „поселенці під р. Дністер".

Заушани (1): (*Zauszany*, XVI ст., Київське воєводство, ŹD XX: 171), від апелятива *заушани* „поселенці за р. Уша", пор. р. Уша – права притока Прип'яті, нині Уж, Уша (1151, Літоп. Руськ.: 236), (СГУ: 579).

Луквани, **Луквяни (1):** (*Луквани*, XVI ст., „...над рікою *Луква*...", Галицьке староство, ЖІУР I: 96), (*Луквяни*, середина XVI ст., Галицьке староство, ЖІУР VII: 172), від апелятива *луквани*, який пов'язуємо з назвою р. *Луква* у Галичині.

Залуквяни (1): (*Zalukvyani*, 1440, Галицька земля MRPS I: 121), від апелятива *залуквяни* „поселенці за р. Луква", пор. „...над рікою *Луква*..." (Галицьке староство, ЖІУР I: 96).

Виявлено 11 ойконімів на **-ани (-яни)**, утворених від гідронімів. Часто значення їх твірної основи уточнюється за допомогою прийменника, що перейшов у префікс.

2.1.3. Відкатойконімні назви

Ойконіми, що вказують на переселенців з інших населених пунктів чи регіонів, можна ще назвати „переселенськими" (див. [8: 83–86]). У їх основах виступають назви інших поселень, країв, країн. Вони утворилися семантичним шляхом від катойконімів у формі множини, тому їх визначаємо як відкатойконімні ойконіми.

Берестяни (2):

(*Берестяни*, 2001, Лв, Самбірський р-н, СГН Укр: 32), (*Берестяни*, 1946, Др., Старосамбірський р-н, Укр АТП: 150), (*Brześciany*, 1890, староство Самбір, SORG:

491), (*Brześciany*, 1628, Самбірське староство, AGZ XX: 271);

(*Берестяны*, 1789, Луцький п-т, АЮЗР III/V: 295), (*Берестяни*, 1601, Луцький п-т, Сел РУ 1569-1647: 425), (*Beresczanie*, середина XVI ст., Любомльське староство, ЖІУР VII: 35, 40);

від апелятива *берестяни* „переселенці з Берестя" (сучасне м. Брест, Білорусь), пор. катойконім *берестяни* „...були в нього *берестяни*, і піняни, і вишеговці..." (1097 р., Літоп. Руськ.: 154), пор. ОН Иван *Берестенин* (1528, Бірыла I: 198), а також ПН *Берестян* (Горпинич: 368). Зауважуємо на думку В. П. Шульгача, що назва *Берестяни* у Вл. обл. вказує на місце поживання людей і виникла семантичним способом від загальної назви *берестяни* „ жителі, які мешкають в берестовому лісі", пор. (волин.) *береста* "ліс, у якому переважає береза", пор. чеськ. *Břešťany* [109: 12]. Аналогічні ойконіми є в інослов'янських ойконімних системах: пол. *Bresciany* (1508, Перемишльський п-т, ŹD XVIII/I: 110), хорват. *Breštane* (Barac-Grum: 28), болг. *Брещани* (Заимов: 110). Проте, беручи до уваги наближеність волинських *Берестян* до білоруського *Берестя*, вважаємо, що ойконім походить від катойконіма *берестяни* „мешканці чи переселенці з Берестя". Ойконім *Берестяни*, зафіксований у Львівській області, кваліфікуємо як назву топографічного характеру з твірною основою на означення рослинного покриву та освоєння землі.

Бібрчани (1): (*Bobrczany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 159), (*Bobrczany*, 1461, Львівська земля, AGZ VI: 67, 68), від апелятива *бібрчани* „переселенці з НП *Бібрка*" (Лв, СГН Укр: 34). Можливо, ойконім відгідронімний – за назвою р. *Бібрка* (2): 1) ліва притока Дністра, Львівська область; 2) права притока Сяну пр. притоки Вісли, Турківський район, Львівська область (СГУ: 52).

Галичани (2):

(*Галичани*, 2001, Вл, Горохівський р-н, СГН Укр: 91), (*Галичани*, 1946, Вл, Берестечківський р-н, Укр АТП: 47), (*Галичани*, 1765, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 82), (*Haliczany*, 1661, Луцький п-т, Р Метр: 213), (*Aliczany*, 1570, Луцький п-т, ŹD XIX: 15), (*Галичаны*, 1459, Луцький п-т, АЮЗР VIII/IV: 18), від апелятива *галичани* „переселенці з м. Галич" (*Halycz*, 1448, MRPS I: 3). За В. П. Шульгачем, *Галичани* у Волинській області є словотвірним типом на **-ани (-яни)** „поселення жителів-вихідців із Галича" [109: 31];

(*Галичани*, 2001, Лв, Городоцький р-н, СГН Укр: 91), (*Галичани*, 1946, Лв, Городоцький р-н, Укр АТП: 329), (*Haliczany*, 1661, Городоцьке староство, Львівська земля, LWR II: 193), (*Haliczany*, 1537, Львівська земля, MRPS IV/III: 69), кваліфікуємо як назву жителів за місцем проживання „переселенці з Галича; жителі Галицької землі, князівства", Галицька земля – нині Лв., ІФ., Тр. обл., південна частина Хм., Чрг. обл., Жешівське, Перемишльське воєводства та східна частина Кросненського воєводства: „ ...прислав на поміч галичан..." (1139, Літоп. Руськ.: 190), пор. ОН *Галичанин* „ ... панове мещане Львовьсці, ...: Федко *Галичанинъ*, ..." (1540, АЗР II: 370). Ойконім має відповідник у пол. *Haliczany* (Podlawska: 67), у болг. *Галичани* (Заимов: 118).

Кияни (1): (*Кияни*, 2001, Хрк, Богодухівський р-н, СГН Укр: 195), (*Кияни*, 1946, Хрк, Богодухівський р-н, Укр АТП: 590), від апелятива *кияни* „переселенці з НП Київ", пор. ПН *Киянинъ* "житель Києва"(Реєстр: 544), ОН Пилип *Киянин*, 1552, (Бірыла I: 220), *Кі(и)енинъ* Богдан, 1521 (Л Метр I: 1513), ПН *Киян* (Горпинич: 142).

Щодо ойконімів-аналогів, пор. пол. *Kyany* (1475, MRPS I: 67).

Клечани (1): (*Kleczany, Kloczy*, Луцький п-т, 1451, AS III: 8), різні варіанти назви засвідчують чергування *о-е* в корені назви, *клечани* – назва відкатойконімна „мешканці с. *Клочі*", пор. чеськ. *Klecany* „люди, що були в *Клечі*" (Profous II: 234).

Крутяни (1): (*Крутяни*, 1946, Тр, Заложцівський р-н, Укр АТП: 563), від апелятива *крутяни* „переселенці з НП Крути" (*Крути*, Чрв, Чрг, СГН Укр: 219), який пов'язуємо з прикметником *крутий* „стрімкий, дуже загнутий, звивистий", що пох. від прасл. **kr^tъ* „який крутиться, в'ється; зігнутий, міцний, твердий; стрімкий , різкий" (ЕСУМ III: 110–111). Можливо, походить від слов'янського відапелятивного імені *Крут*, пор. ОН *Крут*, *Крутко* (Бірыла II: 220), *Крутик*, 1545 (Веселовский: 166). М. Л. Худаш вважає, що *крутяни* – „вихідці, переселенці з Крут" , тобто назва відкатойконімна [100: 179].

Лопляни (1): (*Loplany*, 1571, Київське воєводство, ŹD XX: 30), від апелятива *лопляни* „переселенці з НП Лопин" (*Lopin,* Київське воєводство, ŹD V: 81); усічення твірної основи, фонетичні зміни – виникнення після губного [п] епентетичного [л'] під впливом j.

Опішняни (1): (*Опішняни*, 2001, Пл, Полтавський р-н, СГН Укр: 291), (*Опішняни*, 1946, Пл, Полтавський р-н, Укр АТП: 426), *опішняни* – катойконім від назви НП *Опішня* (Пл, Зіньківський р-н, СГН Укр: 291).

Перемишляни (1): (*Перемишляни*, 2001, Лв, Перемишлянський р-н, СГН Укр: 307), (*Перемишляни*, 1946, Лв, Перемишлянський р-н, Укр АТП: 341), (*Przemyślany*, 1890, староство Перемишляни, SORG: 417), (*Przemyślany*, ЙФМ, циркул Бережани, Й IX – 243, Ф IX – 157: 230), (*Перемышляны*, 1610, Галичина, АЮЗР I/X: 517), (*Przemyslany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 160), (*Przemislany*, 1439, AGZ XIII: 85), від *перемишляни* „ переселенці з НП *Перемишль*", пор. катойконім *Przemyślane* (1656, AGZ XXI: 202), ОН Федор *Перемышленин* (1641, Южн. отк.: 30).

Поморяни (1): (*Поморяни*, 2001, Лв, Золочівський р-н, СГН Укр: 330), (*Поморяни*, 1946, Лв, Поморянський р-н, Укр АТП: 343), (*Поморяни*, 1847, Золочівський округ, Сел РУ 1826-1849: 248), (*Поморяни*, 1786, Бродівський округ, ЗРК на Укр: 34), (*Поморяни*, 1648, Галичина, ЖІУР IV: 335), (*Pomorzany*, 1594, Подільська земля, АЮЗР I/I: 444), (*Pomorzany*, 1433, Подільське воєводство, AGZ II: 98), від апелятива *поморяни* „мешканці *Помор'я*" (1848, Величко I: 302), пор. *Pomorze* (1630, AGZ XX: 287), або ж відетнонімна назва, пор. *поморяни* – група західнослов'янських племен, що населяли узбережжя Балтійського моря між нижньою течією Вісли і Одри; нині – Гданське, Слупське, Кошалінське і Щецинське в-ва, Польща (Літоп. Руськ.: 2, 172), пор. пол. *Pomorzany* (1579, Гостунський п-т, ŹD XVI: 195).

Речичани (1): (*Речичани*, 2001, Лв, Городоцький р-н, СГН Укр: 350), (*Речичани*, 1946, Лв, Івано-Франківський р-н, Укр АТП: 331), (*Rzeczyczany*, 1890, староство Городок, SORG: 168), (*Rzeczyczany*, ЙФМ, циркул Перемишль, Й XIII – 192, Ф XIII – 307: 258), (*Речичани*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 225), (*Rzeczyczany*, 1515, Львівський п-т, ŹD XVIII/I: 168), (*Rzeczyczany*, 1442, Львівська земля, MRPS IV/III: 315), від апелятива *речичани* „переселенці з НП Rzeczicza" (*Rzeczicza*, 1512, Львівська земля, MRPS IV/I: 82). Назви рр. *Річиця* (5): л. Стиру; п. Стиру п. Прип'яті; бас. Горині; п. Мельниці п. Прип'яті; л. Псла л. Дніпра, більше

20 російських таких назв-гідронімів, які пох. від прасл. **rěčica* (див. [110: 234–235]), можуть свідчити про відгідронімне походження ойконіма.

Саночани (1): (*Саночани*, 2001, Лв, Старосамбірський р-н, СГН Укр: 371), (*Саночани*, 1946, Др, Нижанковицький р-н, Укр АТП: 144), (*Sanoczany*, 1890, п-т судовий Нижанковичі, староство Перемишль, SORG: 404), (*Sanoczany*, ЙФМ, циркул Самбір, Й XIV – 168: 279), (*Sanoczany*, 1512, Львівська земля, MRPS IV/I: 96), (*Sanoczany*, 1437, з актів Перемишльського суду, AGZ XIII: 33), від апелятива *саночани* „переселенці з НП Санок/Сянок" (*Sanok*, 1512, Польща, MRPS IV/I: 96), пор. пол. *Sanoczany* (Podlawska:67).

Сучевани (1): (*Сучевани*, XVIII ст., до того – *Томинці*; тепер – *Широка Поляна*, Чрв, Карпенко Центр: 74), від *сучевани* – „мешканці, переселенці з *Сучави*", (пор. [39: 74]).

Тисменичани (1): (*Тисменичани*, 2001, ІФ, Надвірнянський р-н, СГН Укр: 439), (*Тисменичани*, 1946, Стн, Лисецький р-н, Укр АТП: 510), (*Тисменичани*, 1858, Станіславівський округ, Сел РУ 1850-1861: 169), (*Tyśmieniczany*, 1716, Галичина, AGZ XXV: 233), (*Тисьменичани*, 1648, Станіславівський деканат, АЮЗР I/IV: 557), (*Tyśmieniczany*, 1578, Галицький п-т, ŹD XVIII/I: 88), (Тисм#нчаны, 1404, Галицька земля, P: 68), (*Tyssmyenycza alias Tyssmyenyczany*, 1377, Галицька земля, MRPS IV/III: 360), від апелятива *тисменичани* „переселенці з НП *Тисмениця*" (циркул Станіславів, ЙФМ, Й – 41, Ф – 189: 304).

Угляни (1): (*Uhlany*, *Uhly*, XVI ст., Київська земля, ŹD XXII: 614), від апелятива *угляни* „мешканці НП Угли", пор. катойконім *угляни*: „ ...люди великого князства повһту Кобринского *Угляне* вели нас..." (Арх. сб.: 67). Менш імовірно, що назва відантропонімна, пор. ОН *Углик*, *Углов* (Бірыла II: 420). Щодо аналогів, пор. блр. *Угляны* (Рап Бр: 127), хорват. *Ugljane* (Barac-Grum: 28).

Черкащани (1): (*Черкащани*, 2001, Пл, Миргородський р-н, СГН Укр: 482), (*Черкащани*, 1946, Пл, Комишнянський р-н, Укр АТП: 411), пов'язуємо з назвою НП *Черкаси*, пор. ОН *Черкасъ*, *Черкашенинъ* – від катойконіма „житель м. *Черкаси*" (Реєстр: 563). Фонетичні зміни чергування приголосних [ск] – [шч] внаслідок впливу j – [skj] < [šč].

Локально-етнічні назви на **-ани (-яни)** широко представлені на теренах України. Вони становлять близько двох третіх зафіксованих ойконімів. За семантикою і походженням ми поділяємо їх на:

– **назви топографічного характеру** з твірними основами на означення властивостей рельєфу (*Бережани, Долиняни*), на означення характеру ґрунту і властивостей водного режиму (*Озеряни, Поточани*), на означення рослинного покриву (*Вільшани, Дубровляни*), на означення способу поселення, освоєння землі (*Кучани, Огульчани*), на означення понять руху, переміщення (*Залишани, Ухожани*), на означення місця проживання людей, утворені від прийменникових конструкцій (*Нагоряни, Підлішани*);

– назви відгідронімного походження (*Луквяни, Дніпряни*);

– відкатойконімні назви (*Перемишляни, Черкащани*).

Їх основи мотивовані як апелятивами (*коритo, дерево*), так і онімами (гідронімами *Луква, Уша*, ойконімами *Берестя, Галич*). Багатьом указаним ойконімам властива наявність відповідників у білоруській, російській, польській,

ческій, словацькій, давньолужицькій топонімійних системах, що свідчить про загальнослов'янську традицію називання поселень похідними утвореннями на **-ани (-яни)**, які виникли внаслідок топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за різними їх характеристиками.

2.2. Відантропонімні назви

Це ойконіми, утворені від особових назв (ОН). За походженням вони поділяються на дві групи: ойконіми, утворені від особових назв слов'янського походження, і ойконіми, утворені від особових назв іншомовного (неслов'янського) походження.

2.2.1. Ойконіми, утворені від особових назв слов'янського походження

Утворення від особових назв слов'янського походження поділяють залежно від груп слов'янських імен на підгрупи:

1) ойконіми, утворені від слов'янських імен-композитів;
2) ойконіми, утворені від слов'янських імен відапелятивного походження.

У складі української ойконімії на **-ани (-яни)** засвідчено як первісні спільнослов'янські, так і пізніші українські імена.

Традиційно у поняття слов'янське ім'я вкладають такий зміст: корінне, первісне, початкове особове власне ім'я праслов'янського походження або утворене пізніше на споконвічно слов'янському мовному ґрунті, яке має джерельну основу в лексичних фондах рідної мови, що надається новонародженій дитині за народно-побутовими традиціями [23: 12–13].

2.2.1.1. Ойконіми, утворені від слов'янських композитних імен

В основі цієї групи лежать особові назви-композити типу *Драгомир (> Драгомирчани)*, *Ждомисл (>Ждомисляни)*. Вони є праслов'янською антропонімійною спадщиною праіндоєвропейського походження, яка стала невід'ємною складовою частиною староукраїнської антропонімійної системи. Антропоніми цього типу утворювалися злиттям двох основ. У праслов'янський період такі назви виражали цілу думку-речення, яке містило відповідне побажання дитині. Тому, як відзначають дослідники, семантика багатьох з них була незрозумілою уже в епоху виникнення писемності слов'ян [23: 46]. Серед відкомпозитних антропонімійних назв виділяють безсуфіксні і суфіксальні утворення.

Дослідження структурних особливостей композитних імен, їх генези широко висвітлені в науковій літературі як у загальнослов'янському масштабі, так і у межах антропонімії конкретних слов'янських народів [83; 131; 118; 23].

Двочленні твірні основи засвідчені в поодиноких ойконімах зазначеного типу. Це пов'язуємо з тим, що продуктивний розвиток назв на **-ани (-яни)** як ойконімної моделі на території слов'ян відбувався тоді, коли двочленні іменні утворення вже відживали.

Драгомирчани (1): (*Драгомирчани*, 2001, ІФ, Івано-Франківський р-н, СГН Укр: 139), (*Драгомирчани*, 1946, Стн, Укр АТП: 510), (*Драгомирчани*, 1931, Станіславівський деканат, ЛШ: 128), (*Drohomirczany*, 1890, староство Станіславів,

SORG: 555), (*Drohomirczany*, ЙФМ, Й VI – 28, Ф VI – 97: 107), (*Drohomirczany*, 1531, Львівська земля, MRPS IV/III: 396), (*Drohomirczany*, 1439, AGZ XII: 64), від *драгомирчани* „рід чи піддані *Драгомирка*" < ОН *Драгомирко* < ОН *Драгомир* (*Драго* < *Drogo-* + *миръ* < *-mir*) < *Drogomir* (Malec: 97); чеськ. *Dragomir* (Svoboda: 75); укр. *Драгомиръ* (Демчук: 39; Тупиков: 133).

Ждомисляни (1): (*Zdomyslany*, 1661, Волинь, Ратненське староство, LWR III: 235), (*Zdomyślany*, перша половина XVII ст., Волинське воєводство, Ратненське староство, ŹD V: 161), від *ждомисляни* „рід чи піддані *Ждомисла*" < ОН *Ждомисл* (*Zdi-* < *Zdimir, Zdibor* (Malec: 84) + *-mysl* < *Dobromys, Bolemysl* (Malec: 99)).

Казимиряни (1): (*Казимиряни*, з XVIII ст. , 1961 р. об'єднаний із с. Струмок, Чрв, Карпенко Схід: 55), від *казимиряни* „рід чи піддані Казимира" < ОН *Казимир* (*Kazi-* < *kazici* „нищити, руйнувати" + *-mir*, Malec: 90–97), пор. ОН *Казимир* (Бірыла I: 93; Трійняк: 162), ПН *Казимир, Казимирко, Казимиров* (СП: 165), ПН *Кажимир* (Чучка: 245). За даними Ю. О. Карпенка, це село належало Йону *Казимиру*, тож ойконім, на думку мовознавця, походить від прізвища [38: 55].

Ойконіми, утворені від скорочених слов'янських імен-композит (гіпокористиків)

В основу географічних назв на **-ани (-яни)** покладено не лише двочленні іменні основи, але й деривати композит – скорочені двочленні особові назви, утворені шляхом усічення основ.

Підставою для їх виникнення була непридатність раніших двочленних особових назв для щоденного вжитку з огляду на їх громіздкість і довжину. Тенденція до скорочення імен-композит намітилася ще у праіндоєвропейський період. Натомість розширилася сфера вживання імен відкомпозитного походження як продуктивного і динамічнішого виду слов'янських імен (*Добръ – Добровой, Малъ – Малославъ*) [23: 52].

У пам'ятках засвідчені ойконіми з гіпокористичними твірними основами безсуфіксного і суфіксального типів.

Безсуфіксні твірні основи

Відповідно до структури твірних основ поділяємо їх на окремі групи:

– безсуфіксні твірні основи з повним скороченням одного з членів композитного імені:

-вел- (< *wel-* < *weli-* „welić" веліти): **Веляни (1-?):** пол.? (*Velany*, 1526, MRPS IV/I: 291), від *веляни* „рід чи піддані *Веляна*" < ОН *Велянъ* < ОН *Велъ* < ОН *Велиславъ*, *Велемир* (Демчук: 68), *Велебор, Велемысл* (Пачичъ: 14), пор. аналогічний хорватський топонім *Veljane* (Barac-Grum: 28);

-від- (< *vid-* < бачити, Svoboda: 91) (пор. *Веденя* Иванов, 1606 (Веселовский: 64); ОН *Веда* (Бірыла II: 84), пор. апелятив *віда* „звістка, повідомлення" (ЕСУМ I: 391)): **Відани (1):** (*Відани*, 1946, См, Грунський р-н, Укр АТП: 527), від *відани* „рід чи піддані *Відана*" < ОН *Віданъ* < ОН *Відъ* < *Vidhost, Malovid* (Svoboda: 91);

-вол- (< *wol-* < *woli-* „wolić" хотіти, Malec: 126): **Воляни (1):** (*Воляни*, 1931, Буський деканат, ЛШ: 27), (*Воляни*, 1884, Золочівський округ, РР Укр: 378), (*Wolany*, ЙФМ, Й XVIII – 40, Ф XVIII – 31: 69), пор. пол. *Wolany* (Podlawska: 70), від *воляни*

„рід чи піддані *Воляна*” (пор. блр. Андрей *Волянъ* (Тупиков: 150), чеськ. *Volan* (Svoboda: 309)) < ОН *Волянъ* < ОН *Волъ* < *Wolbor*, *Wolmir* (Malec: 126; Демчук: 69). Цілком імовірно, що ця географічна назва могла утворитися від слов’янського імені відапелятивного походження *Воля* (Реєстр: 534);

-гор- (< *-gor* „горіти”, Malec: 87): **Горани (1 -?):** (*Horany*, Віленська губернія, 1532, AS III: 396), (*Horany*, 1890, Любачівський п-т, SORG: 109), від *горани* „рід чи піддані *Горана*” < ОН *Горанъ* < ОН *Горъ* < *Dalegor, Sobiegor* (Malec: 87), назва могла виникнути і від найменування людей, які прийшли з гір або оселилися у гористій місцевості. Д. Г. Бучко зараховує топонім *Горани* (Любачівський п-т) до так званих родових або відродинних ойконімів на **-и/-і** на зразок *Витки*, *Бігалі*, які відрізняються від відетнонімних ойконімів на **-ани (-яни)** нульовими афіксами, а наявні в їх основах суфікси є не топонімо-, а антропонімотвірними [5: 155]. У її основі мовознавець убачає відкомпозитне ім’я: *Горани* – від антропоніма *Горанъ* (Морошкин: 61) < *Горивой*, *Гориславъ* (Морошкин: 62) [5: 159];

-жит- (< *žitъ* „vita” життя, Svoboda: 93): **Житани (1):** (*Житани*, 1601, Володимирський п-т, Сел РУ 1569-1647: 425), (*Žytany*, 1534, Володимирський п-т, AS III: 467), від *житани* „рід чи піддані *Житана*” < ОН *Житанъ* < ОН *Žitomir, Žitislav* (Svoboda: 93), *Žitigoj* (Демчук: 59). Існують і паралельні назви цього поселення *Житані, Житань*. А. П. Корепанова кваліфікує назву *Житань* як похідну від іменника на **-ань** від д.-рус. жито „їжа”, тобто „місце, де засівали хліб”, В.П. Шульгач говорить як про можливість утворення назви за допомогою суфікса **-j-** від особового імені **Житанъ*, так і про форму *Житяни* – похідне на **-ани** (**-яни)** [109: 48];

-з-би- (< *zby-, by-* „byti” бути, Malec: 72–73): **Збляни, Ізбляни (1-?):** (*Збляны*, 1514, Віленська губернія, Л Метр I: 836), (*Зъбляне, ЫЗбляне*, 1487–1489, Віленська губернія, Л Метр II: 284, 310); пор. пол. *Zblany* (1478, Слонімський п-т, AS III: 17), від *збляни* „рід чи піддані *Збляна*” < ОН *Зблян* < ОН *Збислав* (Веселовский: 121), *Zbygniew, Zbilut* (Malec: 73), *Збирад, Збивой* (Пачичъ: 108), можна пов’язувати з апелятивом *ізба́*, пор. словен. *îzba* „кімната”, чеськ. *jizba* „кімната”, пол. *izba, źba* „кімната, палата” (Фасмер II: 120); фонетичні зміни – виникнення епентетичного [л’] після губного [б] під впливом [j] (*Збляни* ← **Zbjany*);

-крас-: **Красляни (1):** (*Красляни*, 2001, Чрг, Прилуцький р-н, СГН Укр: 213), (*Красляни*, 1946, Чрг, Прилуцький р-н, Укр. АТП: 670), (*Красляне*, XVII ст., Прилуцький полк, Лаз III: 154), пор. блр. *Красняны* (Рап Мін: 139), від *красляни* „рід чи піддані *Красляна*” < ОН *Краслянъ* < ОН *Красъ* < *Красимир, Krasibor* (Демчук: 59), *Krasomysl* (Svoboda: 95), *Красислав* (Пачичъ: 31); приголосний [л’] виник за аналогією до слів з епентетичним [л’] після губних приголосних під впливом [j]. Можливе й інше тлумачення – основа ойконіма пов’язана з апелятивом *красний* „гарний, вродливий” (Митр. Іл. ЕС II: 286).

– безсуфіксні утворення, сформовані скороченням частини першого і другого членів композитного імені:

Гошани (1): (*Гошани*, Городоцький р-н, Лв, 1946 р. перейменоване на с. Градівка, ІМСУ Лв: 258), (*Hoszany*, 1890, староство Рудки, SORG: 455), (*Hosczany*, ЙФМ, Й XIV – 355, Ф XIV – 126: 86), (*Гошани*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 223), (*Hosczany*, 1509, Львівська земля, MRPS IV/II: 54), від *гошани* „рід чи піддані *Гоша*”

< ОН *Гошъ* < *Го[де]с[лавъ]* чи *Го[сти]с[лавъ], Гостиславъ* (Демчук: 88), фонетичні зміни [с] → [ш] (пор. [98: 172]). Можливо, ойконім відкатойконімний: *гошани* „переселенці з НП *Гоша*" (*Hoscza*, 1521, MRPS IV/I: 221).

Твірні основи, ускладнені суфіксами

Поряд із повними двочленними особовими назвами і їх скороченими варіантами зафіксовано гіпокористичні назви, що виникали від антропонімів, утворених за допомогою суфіксів.

Твірні основи з суфіксом ***-ч- (< -к-)***, що має демінутивне значення і надає антропоніму значення здрібнілості (при **-ч < -к)**. Суфікс **-к-** один із найпродуктивніших в українській мові. Зокрема, є багато прізвищ, у яких згаданий суфікс має демінутивний характер (*Балко, Дерев'янко, Сливко*) [75: 140]. У пам'ятках XVI ст. у великій кількості представлені антропоніми – гіпокористики на **-ко**. Також виявлено понад 300 варіантів імен християнського походження з цим формантом [40: 75].

Більчани (1): (*Bielczany*, 1545, Жидачівський п-т, MRPS, IV/III: 240), від *більчани* „рід чи піддані *Білка*" > ОН *Білко* < ОН *Біл* < *Білослав, Белизар* (Демчук: 65)), а також є вірогідність, що назва відкатойконімна, пор. НП *Бһлки* (Ск КГ, 229).

Верчани (1): (*Верчани*, 2001, Лв, СГН Укр: 71), (*Верчани*, 1931, Стрийський деканат, ЛШ: 188), (*Верчани*, 1946, Др, Укр АТП: 151), (*Wierczany*, 1890, староство Стрий, SORG: 573), (*Wierczany*, ЙФМ, Й XIV – 23, Ф XIV – 175: 51), (*Wierczany*, 1508, Стрийський п-т, ŹD XVIII/I: 115), (*Werczany*, 1460, AGZ XIII: 337), пор. пол. *Werczany* (1379, Ропчицький п-т, AS II: 59), від *верчани* „рід чи піддані *Верка*" > ОН *Верко* < ОН *Веръ* < *Верславъ* (Морошкин: 37; Худаш: 58).

Городчани (1): (рос. *Городчане*, 1864, Радомишльський п-т, Ск КГ: 150), (*Городчани*, 1852, Радомишльський п-т, Київська губернія, Сел РУ 1850-1861: 339), від *городчани* „рід чи піддані *Городка*" > ОН *Городко* (пор. *Pasko Horodko* (Демчук: 71) < ОН *Город* < *Grodzislaw*, *Gorodislav* (Malec: 87)). Імовірне відкатойконімне походження цієї назви: *городчани* „переселенці з НП *Городець*" (Жт, Рв, СГН Укр: 105), *Городок* (Вн, Вл, Жт, Лв, Рв та інші обл., СГН Укр: 106).

Ретчани (1): (*Retczany*, 1622, Летичівський п-т, Кр: 463), від *ретчани* „рід чи піддані *Ра(е)тка*" > ОН *Ра(е)тко* < *Recibor, Ratibor* (Malec: 106), пор. *Ратченко, Ратко* (Демчук: 80).

Твірні основи з суфіксом ***-ов***.

Цей суфікс праслов'янського походження утворював особові назви у формі присвійного прикметника від іменникових основ, власних і загальних назв. Найчастіше особові назви на **-ов (-ев)** утворювалися: від християнських імен (*Samow* < *Самъ* < *Самуилъ; Євстафиевъ* < *Євстафий*) і від прізвиськ (*Пискуновъ* < *Пискунъ, Носовъ* < *Носъ*). Такі назви виражали ставлення до батька, матері та інших членів сім'ї, вказували на залежність іменованої особи від іншої [40: 24–25].

Маловани (1): (*Малованы*, 1765, Луцька земля, АЮЗР V/II/I: 418), від *маловани* „рід чи піддані *Малова*" < ОН *Малов*, пор. ПН *Малов, Малованюк*, *Маловичко* (СП: 224) < ОН *Малъ* < *Мал[омиръ]* (пор. [98: 235]), *Malhost*, *Malobratc* (Svoboda: 78). Можливим є утворення цієї назви від слов'янського імені відапелятивного походження, пор. ОН *Малій, Малець* (Веселовский: 192), *Малко, Малич* (Бірыла II: 272).

Твірні основи з суфіксом ***-ич/-ик***, який надає антропоніму патронімного значення. Суфікс **-ич** утворював: від особових назв похідні зі значенням нащадка, спадкоємця особи, згаданої в основі слова (*вотчичь, дедичь*); від назв предметів або від збірних назв осіб – назви осіб із значенням належності до предмета, до колективу, названого основним іменником (*шляхтич, местичь)* [22: 81].

Будичани (1): (*Будичани*, 2001, Жт, Чуднівський р-н, СГН Укр: 48), (*Будичани*, 1946, Жт, Чуднівський р-н, Укр АТП: 189), від *будичани* „рід чи піддані *Будича*" < ОН *Будич/-ик* < ОН *Будъ- < Будиславъ* (Веселовский: 52), *Budmir, Bohobud* (Демчук: 62). На підставі давності твірної основи та словотворчих засобів уважаємо назву пізньої фіксації відкомпозитною. Мовознавець І. М. Желєзняк стверджує, що назва села *Будичани* Чуднівського р-ну Жт **штучно вигадана** для перейменування с. *Сербинівка* всупереч мовним законам, за зразком **відкатойконімних ойконімів**, але за основу взято близький (але не повністю контактний) гідронім: річка *Будичина*, що знаходиться в басейні *Тетерева* (СГУ: 73). Дослідниця зазначає, що для гідроніма та ойконіма слід шукати спільне онімне джерело. Пряма залежність цих двох топонімів між собою сумнівна [29: 116–117]. Отже, походження назви неясне.

Дрогичани (1): (*Drohiczany,* 1462, Руське воєводство, Хелмський п-т, AGZ V: 207), (*Drohiczani*, 1564, Руське воєводство, Хелмський п-т, ŹD XVIII/I: 184), від *дрогичани* „рід чи піддані *Дрогича*" < ОН *Дрогич/-ик*, пор. пол. ОН *Drogisz* (Демчук: 73) < *Drogo-, -drog- < Drogomir, Lubodrog* (Malec: 83).

Твірна основа з суфіксом ***-х***, який додається у переважній більшості до односкладових скорочень. Усічено-суфіксальні варіанти імен з суфіксом **-хъ** у староукраїнській, як і в усіх слов'янських мовах, належать до продуктивних. На думку Р. Й. Керсти, особові назви на **-хъ** утворювалися від давньослов'янських двоосновних особових назв (*Zdich < Zdebor, Zdemil; Stach < Stanislaw*) та від християнських імен (*Szych < Szymon, Woch < Wojciech*) [40: 95].

Дахани (1): (*Dahany*, 1890, староство Рава-Руська, SORG: 428), від *дахани* „рід чи піддані *Даха*" < ОН *Дах* (Веселовский: 92), ПН *Дах* (Bogdan: 43) < *Daczbogius, Dalibor* (Демчук: 37), *Dabog* (Svoboda: 74), *Dalegor* (Malec: 79), також ОН *Дах* може походити від давньоєврейського імені *Данило* (dān'īēl „божий суд") (Трійняк: 99-100). Р. І. Осташ слушно зауважує, що давнє ім'я з двочленного іменування помилково може сприйматися як апелятив: ОН *Дахъ* – як іменник *дах* [65 : 105–106].

Твірна основа з суфіксом ***-уш***, який виступає з нечітко визначеним значенням і утворює особові назви спільного роду. Він виявляє меншу продуктивність порівняно з іншими суфіксами. За допомогою суфікса ***-уш*** у праслов'янський період звичайно творилися гіпокористичні форми від анропонімійних композитів (*Boguš < Boguslaw*) [40: 85]. Ю. К. Редько твердить про неукраїнське походження цього суфікса, зокрема про можливе чеське та польське походження, причому прізвища на ***-уш*** утворювалися від власних імен (*Богуш* від *Богуслав, Микуш* від *Микола*) і від прикметникової основи (*Велюш* „великий"*, М'якуш* „м'який"). Деякі прізвища з цим формантом, на думку вченого, мають неясну будову (*Бакуш, Вільшуш*) [75: 162].

Требушани (1): (*Требушани*, 1969, Рахівський р-н, ІМСУ Зк: 526), від *требушани* „рід чи піддані *Требухи*", пор. апелятив *требуха/требух* „ненажера,

жадібна людина” (Фасмер IV: 96) < ОН *Требуха* (пор. ОН *Требка, Требhневичь* (Реєстр: 561), *Теребушка* (Редько: 215), *Требуха* (Тупиков: 398), ПН *Требушан* (Чучка: 558)) < ОН *Требимиръ, Требомыслъ* (Морошкин: 194), *Trzeboslawa, Trzebowit* (Malec: 119–120), *Треборад* (Пачичъ: 105). П. П. Чучка теж виділяє у цьому східнозакарпатському ойконімі основу *Треб-* [105: 202]. Менш імовірно, назва відкатойконімна – *требушани* „переселенці з НП Требухи” (пор. *Требухи*, 1893, Подільська губернія, Літинський п-т, Гульдман: 477). Фонетичні процеси: чергування [х] – [ш] унаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Зафіксовано аналогічну назву у чеському топоніміконі *Trboušany* [128: 279].

Такі ойконіми є надійним джерелом реконструкції давньоукраїнських, праслов’янських антропонімів. Ойконіми на **-ани (-яни)**, утворені від слов’янських імен-композит репрезентують у своїх основах імена-композити (*Драгомир, Ждомисл*), відкомпозитні гіпокористичні імена: безсуфіксні утворення (*Гошани, Збляни*), суфіксальні утворення (*Верчани, Будичани*).

2.2.1.2. Ойконіми, утворені від слов’янських відапелятивних імен

Велика група твірних основ відантропонімних ойконімів на **-ани (-яни)** утворена від слов’янських імен апелятивного походження, наприклад, *Козиряни* < ОН *Козир*, *Шелестяни* < ОН *Шелест*.

Як зазначає М. В. Бірила, у XV–XVIII ст. поряд з власними особовими іменами християнського календаря уживалися імена-прізвиська апелятивного походження, які співвідносяться з дохристиянськими слов’янськими іменами, наприклад, *Сорока Мицюха*, *Груша Зомнович*, *Коробка Макович* [3: 181]. Пізніше вони ставали прізвищевими назвами (ПН). Під терміном *прізвищева назва* сучасні антропоніміст розуміють такі антропоніми, що у XVI ст. почали означати цілу сім’ю, тобто ототожнювали членів однієї родини, були т. зв. перехідними (факультативними) антропонімними одиницями між індивідуальними прізвиськами, відомими ще з попередніх століть, і прізвищами в сучасному розумінні [28: 4]. І.Д. Фаріон зазначає, що у сучасному розумінні *прізвищева назва* – „це іменування людини назвою типу прізвища” [98: 7].

На думку Ю. К. Редька, прізвища, які дорівнюють апелятивам, були первісно прізвиськами. [74: 42]. За семантикою основ учений поділяє їх більш як на 30 груп: назви птахів: *Горобець, Сорока*; назви тварин: *Козел, Баран*; назви рослин: *Береза, Берест*; назви страв і продуктів споживання: *Галушка, Ковбаса*; назви занять, професій: *Коновал, Чабан*; назви абстрактних понять: *Журба, Поспіх*; назви предметів домашнього вжитку: *Глек, Макогін* та ін. Часто для такого називання використовувалась апелятивна лексика, семантика якої безпосередньо вказувала на особливість зовнішності, риси характеру особи, відображала різні сторони людського буття, наприклад, походження людини, професію, рід занять, які стали приводом для виникнення імені-прізвиська. Відапелятивне ім’я могли давати новонародженій дитині батьки або ж людина здобувала його протягом життя і діяльності.

У пам’ятках засвідчено ойконіми, утворені від слов’янських відапелятивних імен, із твірними основами безсуфіксного і суфіксального типів.

Враховуючи різноманітність значень відапелятивних особових імен, що лягли в основу назв поселень, ми виділили низку семантичних груп твірних основ ойконімів на **-ани (-яни)**.

Безсуфіксні твірні основи

Група ойконімів з безсуфіксними основами найбільше завдячує своїм розвитком загальновживаній лексиці. Виділено такі групи основ:

– твірні основи, мотивовані назвами істот та їх частин тіла:

ОН *Зозуля/Зазуля* (пор. ОН Зозуля (Демчук: 125), ПН *Зозуля* (СП: 157), ПН *Зазуля* (СП: 148), ПН *Зозуля* (Фаріон: 196), апелятив *зозуля* (Фасмер II: 103)) > **Зозуляни, Зазуляни (1):** (*Зозуляны*, 1893, Подільська губернія, Балтський п-т, Гульдман: 171), (рос. *Зазуляне*, Подільська губернія, Балтський п-т, Сб Под: 17);

ОН *Кокоша* (пор. ПН *Кокоша* (Реєстр: 545); *Кокош Федор*, друга половина XV ст. (Веселовский: 148), ОН *Кокушка* (Тупиков: 188), ПН *Кокош* (СП: 181), апелятив *кокошъ/кокоша* „курка, курка-квочка, півень" (Гр II: 267; Бірыла II: 211), від прасл. **kokotъ* „півень", **kokošь* „курка", ст.-укр. *кокошь* „півень" – похідне з суфіксом *-ošь* від звуконаслідувальної основи (ЭССЯ X: 115-118)) > **Кокошани (1):** (*Кокошаны*, 1765, Кам'янецький п-т, АЮЗР V/II/I, 175), (*Кокошаны*, 1661, АЮЗР, VII/II, 523). Ойконім має відповідник у болг. *Кокòшане* (Заимов: 138);

ОН *Кур(а)* (пор. ОН *Кур, Курич, Курів, Курівський* (Бірыла II: 23), ОН *Куръ, Куря, Курянъ* (Тупиков: 219–220), апелятив *кур/куря* „півень, курка" (ЕСУМ III: 150)) > **Куряни (1):** (*Куряни*, 2001, Тр, Бережанський р-н, СГН Укр: 223), (*Куряни*, 1946, Тр, Укр АТП: 553), (*Куряни*, 1931, Галицький п-т, ЛШ: 5), (*Куряни*, ЙФМ, Й IX – 185 , Ф IX –137: 166), (*Куряни*, 1602, Галицький п-т, Сел РУ 1569-1647: 427). Можливо, назва відетнонімна, пор. етнонім *куряни* (див. [51: 173]). Ойконім має відповідник у болг. *Куряни* (Заимов: 144);

ОН *Сова* (пор. ОН *Сова, Совенко, Совеня* (Бірыла II: 360); Іван Карпович *Сова*, XVст. (Веселовский: 294), апелятив *сова* „сова" (Фасмер, III: 704)) > **Совяни (1):** (*Совяни*, 1616, Канівський п-т, АЮЗР VII/I: 310). Порівняйте болгарський ойконім *Совяни* (Заимов: 171).

ОН *Бах* (пор. ОН *Бахів, Баханко, Бахівчук* (Бірыла II: 46), апелятив *бах* (діал.) „шкапа" (Фасмер I: 136), ще *баха* „випуклість, складка" від прасл. **bax-* „набухати, набрякати" (ЕСУМ I: 152)) > **Бахани (1):** (*Бахани*, 2001, Чрг, Ріпецький р-н, СГН Укр: 28), (*Бахани*, 1946, Чрг, Ріпкинський р-н, Укр АТП: 671), (*Бахани*, 1799-1801, Чернігівський п-т, ОЛУ: 132). Ойконім має відповідник у блр. *Баханы* (Рап Мг: 27);

ОН *Дик* (пор. ОН *Диків, Дикуша* (Веселовский: 96), *Дикъ* (Тупиков: 128), *Дик, Диків, Дичок* (Бірыла II: 130), ПН *Дикан* (СП: 120), апелятив *дик* „дикий кабан" (ЕСУМ II: 68), можливо, ойконім походить від слов'янського гіпокористичного імені , пор. ОН *Дикослав* (Пачичъ: 35)) > **Дикани (1):** (*Дикани*, 1946, Хрк, Харківський р-н , Укр АТП: 615);

ОН *Кожа* (пор. ОН *Кожа* (Бірыла II: 210; Тупиков: 185), ПН *Кожан* (СП: 180), апелятив *кожа* „шкіра, шкура" (ЕСУМ II: 492), а також пор. *кожан/кажан* "летюча миша" (Митр. Іл. ЕС II: 239)) > **Кожани (2):** (*Кожани/ Кажани/ Кожени*, 1713, Стародубський полк, ГССП: 42); (*Kožany*, 1613, не локалізується, ЖІУР VII: 127);

ОН **Котюга* (апелятив *котюга* „великий кіт; котище” (Біл.-Нос.: 194) або „собака” (ЕСУМ ІІІ: 61)) > **Котюжани (1):** (*Котюжани*, 2001, Вн, Мурованокуриловецький р-н, СГН Укр: 211), (*Котюжани*, 1946, Вн, Мурованo-Куриловецький р-н, Укр АТП: 26), (*Котюжани*, 1844, Могилівський п-т, Сел РУ 1826-1849: 412), (*Котюжаны*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 455), (*Koscuzany* , 1604, Вн, Кр: 471). Фонетичні зміни – чергування [г] – [ж] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних.

ОН *Муса* (пор. ОН *Муса, Мусевич, Мусин* (Бірыла ІІ: 289), *Муса* (Тупиков: 261), *Муса, Мусин*, друга половина XV ст. (Веселовский: 208), апелятив *муса* „морда корови” (ЕСУМ ІІІ: 458)) > **Мусани (1):** (*Мусани*, 1946, Лв, Бродівський р-н, Укр АТП: 325);

ОН *Зуб* (пор. ОН *Зуб, Зубок* (Бірыла І: 217), ПН *Зуб, Зубак, Зубаль, Зубан* (Чучка: 235), апелятив *зуб* (Фасмер ІІ: 106)) > **Зубани (1):** (*Зубани*, 1799-1801, Хорольський п-т, ОЛУ: 171);

ОН *Лещ* (пор. ОН *Лещ, Лещук, Лещенко* (Бірыла ІІ: 251), *Лещ, Лещев*, 1624 (Веселовский: 180), *Лещь* Матей, 1514, Вильня (Л Метр І: 182), ОН *Лешчан* (Пачичъ: 54), від апелятива *леш/ лещ/ ліщ/ лящ* (ЕСУМ ІІІ: 345)) > **Лещани, Ліщани (4):**

(*Ліщани*, 2001, Хм, Ізяславський р-н, СГН Укр: 232), (*Лещаны*, 1910, Волинська губернія, Ізяславський п-т, МПВ: 212);

(*Лещани*, 2001, Пл, Шишацький р-н, СГН Укр: 228), (*Лещани*, 1946, Пл, Шишацький р-н, Укр АТП: 433);

(*Liszczany*, 1890, староство Турка, Львівщина, SORG: 619);

(*Лещаны*, 1789, Волинська губернія, АЮЗР, ІІІ/V, 313), (*Liszczany*, 1545, Луцька земля, ŹD VI: 52),

ойконім може походити від апелятива *ліщани* „поселенці в ліщиновому гаю”, пор. апелятив *ліщина* „ліщина” (ЕСУМ ІІІ: 267), тоді це локально-етнічна назва топографічного характеру з твірною основою на означення рослинного покриву; не заперечуємо вірогідність походження оніма від ОН *Лесько, Лецько, Лешко* < імені грецького походження *Олексій, Олекса* (alexō „захищаю, допомагаю”) (Трійняк: 264-265). Ойконім має відповідник у болг. *Лещане* (Заимов: 146);

ОН *Па(в)ук* (пор. ОН *Паук* Петрович Заболоцький, 1550, Іван Юрійович *Паук* Каминін (Веселовский: 240), *Павук, Паук* (Бірыла ІІ: 304), від апелятива *павук* „павук” (ЕСУМ IV: 249)) > **Павучани (1):** (*Паучани*, 1765, Луцька земля, АЮЗР V/II/I: 526). Фонетичні зміни: чергування [к] – [ч] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних, виникнення вставного [в] у корені слова на стику двох голосних;

ОН *Сорока* (пор. ОН *Сорока* (Бірыла І: 260; Демчук: 124), ПН *Сорока* (Фаріон: 287), (СП: 332), ПН *Сорокан* (СП: 332), апелятив *сорока* (Фасмер ІІІ: 723)) > **Сорокани (1):** (*Сорокани*, 1926, Старо-Ушицький р-н, Кам’янецька округа, Населені місця: 44), (*Сороканы*, 1893, Подільська губернія, Ушицький п-т, Гульдман: 438);

– твірні основи, мотивовані назвами рослин, дерев та їх частин. Семантична група репрезентована такими назвами:

ОН *Капуста* (пор. ОН рос. *Капуста* Андреевич Семичев, 1582; Утеш Андреевич *Капустин*, 1570, *Капуста* Тимофей Ивановичъ (Веселовский: 133); *Капуста, Капустин, Капустюк* (Бірыла ІІ: 181), ПН *Капустян* (Горпинич: 284), від

апелятива *капуста* „капуста” (ЕСУМ ІІ: 378)) > **Капустяни, Капущани (4):**

(*Капустяни*, 2001, Хм, Новоушицький р-н, СГН Укр: 189), (*Капустяни*, 1946, КП, Миньковецький р-н, Укр АТП: 236), (*Капустяны*, 1893, Подільська губернія, Ушицький п-т, Гульдман: 190), (*Капустяны*, 1789, Ушицький п-т, АЮЗР ІІІ/V: 623), (*Капустяны*, 1661, Подільське воєводство, АЮЗР VII/II: 502), (*Kapuszciani*, 1566, Подільське воєводство, ŹD XIX: 200);

(*Капустяни*, 2001, Вн, Тростянецький р-н, СГН Укр: 189), (*Капустяни*, 1986, Вн, Тростянецький р-н, Укр АТУ: 20), (*Капустяни*, 1861, Брацлавський п-т, Сел РУ 1850-1861: 312), (*Капустяны*, 1765, Вінницький п-т, АЮЗР V/II/I: 193), (*Капущаны*, 1629, Брацлавське воєводство, АЮЗР, V/II: 403), (*Kapuściany*, 1629, Брацлавський п -т, ŹD XXII: 631);

(*Kapuściany*, домінія Нижбірок Новий, циркул Тернопіль, ЙФМ, Й XV – 263, Ф X – 55: 140), (*Kapustiany, Kapustynce*, 1604, Язловецьк., Кр: 408);

(*Капустяни*, 1946, Пл, Кишеньківський р-н, Укр АТП: 407); назву зафіксовано лише на сучасному етапі, тому кваліфікуємо її як утворену за аналогією до інших онімів цієї моделі; фонетичні зміни – чергування [ст] –[шч] внаслідок впливу j: [stj] >[šč], графічно **щ**;

ОН *Куст* (пор. ОН Василий *Куст*, 1495 (Веселовский: 174); *Куст, Кустюк, Кустовський* (Бірыла ІІ: 235), апелятив *куст* „кущ, букет” пох. від прасл. (сх.)**kustъ* (ЕСУМ ІІІ: 160)) > **Кустляни (1):** (*Кустляни*, 1600, КЗС ІІ: 50), вставний [л’] – виник за аналогією до назв з епентетичним [л’]: *Ліпляни, Дубляни*;

ОН *Лопух(а)* (пор. ОН *Лопуха* Иванов, 1579, Василий Варфоломеевич *Лопуха* Лаптев, поч. XVI ст. (Веселовский: 184), *Ло́пух, Лопухов*, *Лопуха, Лопухин* (Бірыла ІІ: 256), ПН *Лопушан* (СП: 215), апелятив *лопух/лопуш* „лопух” пох. від прасл. **lopuxъ* „лопух, рослина з великим широким листям”, похідного від **loръ (lap-)* „лист” (ЕСУМ ІІІ: 289)) > **Лопушани (1):** (*Лопушани*, 2001, Тр, Зборівський р-н, СГН Укр: 233), (*Лопушани*, 1931, Оліївський деканат, ЛШ: 145), (*Lopuszany*, староство Золочів, Зборівський п-т, 1890, SORG: 673), (*Lopuszany*, домінія Оліїв, циркул Золочів, ЙФМ, Й XVIII – 140, Ф XVIII – 188: 180), (*Лопушани*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 239), (*Lopuscany*, 1545, Львівська земля, MRPS IV/III: 241); фонетичні зміни – чергування [х] – [ш] внаслідок першої палаталізації задньоязикових приголосних. Ойконім має відповідник у болг. *Лопушане* (Заимов: 148);

ОН *Лут* (пор. ПН *Лутъ* (Реєстр: 549), апелятив *лут* „лико; молода липа; прут, хлист” (ЕСУМ ІІІ: 312), цікавою є думка С. Роспонда, що топографічна основа *lut-* первісно означала „мокрий, болотистий”, пор. укр. *Лутава*, пол. *Lutynia*, хорв. *Ljutava*, макед. *Лутишта* [77: 57, 73], тому ойконім можна визначати як локально-етнічний на означення характеру ґрунту і властивостей водного режиму) > **Лутани (1):** (*Лутаны*, 1647, Київське воєводство, АЮЗР VII/I: 359);

– твірні основи, мотивовані назвами предметів широкого вжитку, знарядь праці, типів сільськогосподарських будівель тощо:

ОН *Кіш* (пор. ОН *Кош, Кошич, Кошин* (Бірыла ІІ: 216), ПН *Кошан* (СП: 191), апелятив *кіш* „козачий табір; шалаш, стан пастухів, стоянка” (Фасмер ІІ: 359)) > **Кошани (1):** (*Кошани*, 2001, Чрг, Козелецький р-н, СГН Укр: 212), (*Кошани*, 1946, Чрг, Остерський р-н, Укр АТП: 668). Назву засвідчено лише на сучасному етапі,

тому її можна кваліфікувати як утворену за аналогією до інших онімів цієї моделі. Ойконім має відповідник у болг. *Кошани* (Заимов: 141);

ОН *Сокира (Секира)* (пор. *Секира* Василий Романович Косицкий (Веселовский: 283), апелятив *сокира* „сокира" пох. від прасл. **sekyra* „сокира" (Фасмер ІІІ: 592)) > **Сокиряни (2):**

(*Сокиряни*, 2001, Чрв, Сокирянський р-н, СГН Укр: 395), (*Сокиряни*, 1946, Чрв, Сокирянський р-н, Укр АТП: 644), (*Szokyrany*, XVII ст., Чрн, Карпенко Схід: 53), Ю. О. Карпенко вважає, що назву утворено від назви місцевості *Сокира*, оскільки біля цього поселення є поле з назвою *Сокира* [33: 61];

(*Сокиряни*, 2001, Вн, Теплицький р-н, Укр АТП: 395), (*Сокиряни*, 1946, Вн, Теплицький р-н, Укр АТП: 33), (*Сокиряны, Секираны*, 1893, Подільська губернія, Гайсинський п-т, Гульдман: 434), обидві назви засвідчено тільки на сучасному етапі, тому ойконім можна вважати утвореним за аналогією до відантропонімних назв на **-ани (-яни)**. Зафіксовано болгарський ойконім-аналог *Секиряне* (Заимов: 168).

ОН *Соха* (пор. ОН *Сохин, Сохнов* (Веселовский: 297), *Соха, Соханъ* (Тупиков: 370), ПН *Соха, Соханко, Соханюк* (СП: 333), ПН *Соха, Сохан* (Фаріон: 287), апелятив *соха* „плуг, підпорка" (Фасмер ІІІ: 729), ойконім можна пов'язувати з давньоєврейським іменем *Софон*, пор. *Сохань* < *Софон* (šefaniā „бог заховав") (Трійняк: 344–345)) > **Сохани (2):**

(*Sochany*, 1890, староство Рава Руська, SORG: 432);

(*Сохани*, 2001, См, Білопільський р-н, СГН Укр: 402), (*Сохани*, 1946, См, Білопільський р-н, Укр АТП: 523);

ОН *Цюра* (пор. ОН *Цюра, Цюркин* (Бірыла ІІ: 442), ПН *Цюра* (Горпинич: 361), ПН *Цуренко* (Горпинич: 207), апелятив *цюра/чура* „крупний пісок, гравій, снігова крупа" (Фасмер ІV: 308, 386), пор. *джура, жура, цюра, чура* „військовий слуга; зброєносець", запозичене зі східних мов – тюрк. *чур* „разом, у згоді", *чура* „друг, товариш" (ЕСУМ ІІ: 54)) > **Цюряни (1):** (*Цюряни*, 2001, Пл, Шишацький р-н, СГН Укр: 477), (*Цюряни*, 1946, Пл, Шишацький р-н, Укр АТП: 433). Ойконім можна кваліфікувати як локально етнічну назву топографічного характеру з твірною основою на означення водного режиму поселення – *цюряни* „поселенці біля джерела", пор. *дзюр, джюркач, чюркач* „джерело", *дзюрчати* – звуконаслідувальне утворення паралельне до *цюрити* (ЕСУМ ІІ: 62);

ОН *Шаг* (пор. ОН *Шага* Василий Михайлович Приклонский, 1506, Иван *Шагин*, 1585 (Веселовский: 359), *Шаг, Шагин, Шагів* (Бірыла ІІ: 460), ПН *Шагъ* (Реєстр: 564), ПН *Шаган* (СП: 389), апелятив *шаг* „гріш" (Біл.-Нос.: 394)) > **Шагани (1):** (*Шагани*, 1842, Акерманський п-т, Бессарабська область, Сел РУ 1826-1849: 404);

– твірні основи, мотивовані назвами істот за їх індивідуальними фізичними чи психічними ознаками:

ОН *Гіркий* (пор. ОН *Гірчанка, Гірчанюк* (Бірыла ІІ: 114), *Гіркун* Федор, 1495 (Веселовский: 85), ПН *Гіркий* (Фаріон: 168), апелятив *гіркий* „гіркий" з прасл. **gorkъ* (ЕСУМ І: 516), або ОН *Гірка* (СП: 92), апелятив *гірка* < *гора*)) > **Гіркани (1):** (*Гіркани*, 1946, Лв, Рава-Руський р-н, Укр АТП: 345). Можливо, це назва топографічного характеру, утворена від апелятива *гіркани* „поселенці на гірці", – локально-етнічний ойконім;

ОН *Дзюм(а)* (пор. ПН *Дзюма* (Фаріон: 184), ОН **Дзюман*, пов'язуємо з діал. *дзюма[ти]* „рюмсати" (Фаріон: 184)) > **Дзюмани (1):** (*Дзюмани*, 1946, Пл, Оболонський р-н, Укр АТП: 421);

ОН *Дрига* (пор. ПН *Дрикга, Дрыкга* (Реєстр: 538), ПН *Дрига* Чрк, Чорнобаївський р-н (Горпинич: 380), ОН *Дриган* (Тупиков: 137), апелятив *дриґа* (діал.) „той, хто дригає ногами" (ЕСУМ ІІ: 126)) > **Дригани (1):** (*Дригани*, 1946, Тр, Шумський р-н, Укр АТП: 582);

ОН **Капра* (пор. ОН *Капран* (Горпинич: 260), пов'язуємо з апелятивом *капра* „гній в очах", від прасл. **kapra* „капання, крапля" (ЕСУМ ІІ: 375), також пор. *каправий* „з очима, які гнояться" (Гр ІІ: 218)) > **Капрани (1):** (*Капрани*, 2001, Од, Комінтернівський р-н. СГН Укр: 189), (*Капрани*, 1946, Од, Комінтернівський р-н, Укр АТП: 380);

ОН *Караба* (пор. ОН *Караба, Карябкин*, ПН *Карабин* (СП: 169), апелятив *караба* – лит. *karaba* „хвороба" (Бірыла ІІ: 182), *караб* „вид їжі", походження неясне (ЕСУМ ІІІ: 381)) > **Карабани (2):**

(*Карабани*, 1946, Пл, Драбівський р-н, Укр АТП: 403);

(*Карабани*, 2001, Чрг, Новгород-Сіверський р-н, СГН Укр: 189), (*Карабани*, 1946, Чрг, Грем'яцький р-н, Укр АТП: 655). Засвідчено і блр. *Карабаны* (Рап Мін: 125);

ОН *Кирда* (пор. ПН *Кирда* (Фаріон: 204), ПН *Кирдан* (Горпинич: 336), апелятив *кирдатий* „курносий" (ЕСУМ ІІ: 435)) > **Кирдани**, **Кердани (2):**

(*Кирдани*, 2001, Кв, Таращанський р-н, СГН Укр: 194), (*Кирдани*, 1946, Кв, Таращанський р-н, Укр АТП: 289), (*Кирданы*, 1864, Таращанський п-т, Ск КГ: 427), (*Kierdany*, 1623, староство Біла Церква, AGZ X: 271);

(*Кирдани*, 2001, Жт, Овруцький р-н, СГН Укр: 194), (*Кирдани*, 1946, Жт, Овруцький р-н, Укр АТП: 180), (*Кердани*, 1765, Овруцький п-т, АЮЗР VII/III: 191);

ОН **Кошла* (пор. ОН *Кошля* (Горпинич: 31, 144), пов'язуємо з прикметником *кошлатий, розкошланий*, що зіставляється з лит. *kùšlas* „оброслий, волохатий, патлатий" (ЕСУМ ІІІ: 69)) > **Кошлани (1):** (*Кошлани*, 2001, Вн, Оратівський р-н, СГН Укр: 212), (*Кошлани*, 1946, Вн, Дашівський р-н, Укр АТП: 15), (*Кошланы*, XIX ст., Липовецький п-т, Ск КГ: 321), (*Кошланы*, 1779, у Вінниці, Труды: 122);

ОН *Пинь* (пор. ОН *Пинь* (Бірыла ІІ: 341), апелятив *пинь* „затримка, перепочинок", *пиня* „уперта людина", *пинити* „заважати, перешкоджати" (ЕСУМ IV: 371)) > **Пиняни (1):** (*Пиняни*, 2001, Лв, Самбірський р-н, СГН Укр: 314), (*Пиняни*, 1946, Др, Самбірський р-н, Укр АТП: 148), (*Piniany*, 1890, староство Самбір , SORG: 484), (*Piniany*, ЙФМ, Й XIV – 6, Ф XIV – 6: 232), (*Pynyany*, 1515, Перемишльська земля, Самбірський п-т, ŹD XVIII/I: 139), (*Pyniany*, 1469, Львівська земля, AGZ VI: 138). Ойконім має аналог у білоруській мові *Пиняны* (Рап Бр: 104);

ОН *Пузо* (пор. ОН *Пузо, Пузин, Пузів, Пузик* (Бірыла ІІ: 337), ОН *Пузанов* (Горпинич: 158), апелятив *пузо* „пузо", від прасл. **puzo* (ЕСУМ IV: 629)) > **Пузани (1):** (*Пузани*, 1765, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 515). Щодо ойконімів-аналогів, пор. блр . *Пузаны* (Рап Віц: 315);

ОН *Стрига* (пор. ОН *Стрига*, *Стригин*, апелятив *стрига* „низька пострижена людина" (Бірыла ІІ: 393); ОН *Стрига* (Тупиков: 375), ПН *Стрига* (

Горпинич: 127)) > **Стригани (1):** (*Стригани*, 2001, Хм, Славутський р-н, СГН Укр: 420), (*Стригани*, 1986, Хм, Славутський р-н, Укр АТУ: 305);

ОН *Чуча* (пор. ПН *Чучман* (Горпинич: 336), дериват з суфіксом *-ман-* від апелятива *чу́ча* „опудало" (Фасмер IV: 389), пов'язаного з *кука* „кулак", що споріднене з лит. *kaukas* „ґуля, нарив" (Фасмер II: 403), або від *кучма* „хутряна шапка" (Фасмер II: 438) > **Чучмани (1):** (*Чучмани*, 2001, Лв, Буський р-н, СГН Укр: 490), (Чучмани, 1946, Лв, Буський р-н, Укр АТП: 325), (*Czuczmany,* 1890, староство Кам'янка Струмилова, п-т судовий Буськ, SORG: 239);

ОН *Шелест* (пор. ОН *Шелест*, *Шелестів*, *Шелестович* (Бірыла II: 494), апелятив *шелест* „шелест", звуконаслідувальне (Фасмер IV: 423)) > **Шелестяни (1):** (*Шелестяни*, 2001, Хм, Новоушицький р-н, СГН Укр: 495), (*Шелестяны*, 1914, Подільська губернія, Ушицький п-т, Алф. сп.: 14), (*Шелестяны*, 1893, Подільська губернія, Ушицький п-т, Гульдман: 554), (*Шелестяни*, 1765, Камянецька земля, АЮЗР V/II/I: 161), (*Szelesciany*, 1625, Кам'янецька земля, Кр: 445);

ОН *Шум* (пор. ОН *Шум, Шумко, Шумів* (Бірыла II: 483); рос. *Шум* Семенович Тыртов, 1539; *Шум* Нездин, 1586 (Веселовский: 374), ПН *Шуман* (СП: 403), (Горпинич: 118), апелятив *шум* „шум" (Фасмер IV: 486)) > **Шумани (1):** (*Шумани*, 1946, Чрг, райцентр – Любеч, Укр АТП: 662), (*Шумани*, 1799-1801, Чернігівський п-т, ОЛУ: 131), (*Шумани*, 1765, Любецька сотня, Чернігівський полк, ГОЛУ: 131);

ОН *Щерба* (пор. ОН *Щерба, Щербів, Щербин, Щербич* (Бірыла II: 489), *Щерба* Лука, 1646, апелятив *щерба* „вибоїна, недолік" (Веселовский: 377), ПН *Щербан, Щербань* (СП: 405), апелятив *щербатий* „той, який втратив зуб" (Біл.-Нос.: 404)) > **Щербани (1):** (*Щербані*, 2001, Хм, Старосинявський р-н, СГН Укр: 504), (*Щербаны*, *Щербанье*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 437). В.В.Лобода пояснює походження топоніма так: *Щербані* – засноване в 1734 р. як зимівник старшини *Щербаня*; тут оселялися втікачі з центральних районів України і Росії, а на початку XIX ст. поселилися молдавани та українці з Поділля. Назва поселення відантропонімна, множинна (*щербанями* називали мешканців зимівника). Населений пункт зареєстровано: *Щербаны, Щербани, Щербані* [54: 228];

– твірні основи, мотивовані назвами професій, суспільних станів:

ОН *Ворник* (пор. ОН *Ворник* (Бірыла II: 90), апелятив *во́рник* від рум. *vornic* „придворний чин у Молдавії, сільський староста" (ЕСУМ I: 402)) > **Ворничани (1):** (*Ворничани*, 2001, Чрв, Хотинський р-н, СГН Укр: 86), (*Ворничани*, 1946, Чрв, Хотинський р-н, Укр АТП: 645); на думку Ю. О. Карпенка, назва *Ворничани* походить від звання людини, а саме від боярського звання у Молдавському князівстві [37: 61];

ОН *Гайда* (пор. ПН *Кгайда* (Реєстр: 537), ОН *Гайда, Гайдин*, пол. *gajda* „кобзар, дудар" (Бірыла II: 95), пор. *гайдати* „грати на флейті" (ЕСУМ I: 452)) > **Гайжани (1):** (Гайжаны, 1765, Житомирський п-т, АЮЗР V/II/I: 386);

ОН *Козак* (пор. ОН *Козак, Козаков*; рос. Яков Иванович *Козак* Кошкин, XVст. (Веселовский: 130), апелятив *козак* „козак" – давнє запозичення з тюрк. *kazak* „козак" (ЕСУМ II: 496)) > **Козачани (1):** (*Козачани*, 2001, Чрк, Шполянський р-н, СГН Укр: 201), (*Козачани*, 1986, Чрк, Шполянський р-н, Укр АТУ: 321), (*Козачани*, 1946, Кв, Мокрокалигірський р-н, Укр АТП: 280), назву можна кваліфікувати як

локально-етнічну на означення способу поселення, освоєння землі: *козачани* „поселенці, які належали до козацького стану”. Ойконім зафіксовано тільки на сучасному етапі, тому вважаємо його утвореним за аналогією до відантропонімних назв цієї моделі;

ОН *Оприш* (пор. ПН *Оприш, Опришан*, апелятив *оприш* „розбишака, розбійник” (Чучка: 418), на думку Ю. О. Карпенка, назва походить від прізвиська людини *Оприш* (пор. [39: 27]) > **Опришани (1):** (*Opreschany*, XVIII ст.; до того *Опришинці*, 1418; тепер – *Дубівка*, Чрн, Карпенко Центр: 27);

ОН *Хлуп/Хлоп* (пор. ОН *Хлопов, Хлопин* (Веселовский: 339), ОН *Хлоп, Хлопов, Хлопин,* апелятив *хлоп* „холоп, чоловік, селянин” (Бірыла II: 431), *хлупа* „біда, нужда” (Фасмер IV: 246), прасл. **xl^pati* „просити милостиню” (ЭССЯ VIII: 38)) > **Хлупляни**, **Хлопляни (1):** (*Хлупляни*, 2001, Жт, Овруцький р-н, СГН Укр: 468), (*Хлупляни*, 1946, Жт, Словечанський р-н, Укр АТП: 185), (*Хлупляны*, XIX ст., Овруцький п-т, ОВЕ I: 409), (*Хлупляны*, 1765, Овруцький п-т, АЮЗР V/II/I: 296), (*Хлупляни*, 1600, Овруцький п-т, АЮЗР I/VI: 290), (*Hluplany, Chloplany*, Київське воєводство, 1592, ŹD XXI: 8), пор. НП *Хлупинці*, XV ст., Вільня, (Л Метр II: 170); фонетичні зміни – виникнення епентетичного [л’] після губного [п] під впливом j, вирівнювання [о] в ненаголошеній позиції до [у];

ОН *Хоружа* (пор. ПН *Хоружа, Хоружий* (Горпинич: 182), апелятив *хорунжий* „прапороносець” (Гр IV: 411), рос. *хоруг(о)вь*, д.-рус. *хоругы* „прапор, стяг”, давнє **xor^gy* запозичене з монгольської мови – *oruŋgo* „знак, стяг” (Фасмер IV: 268–269)) > **Хоружани (1):** (*Хоружани*, 1946, Пл, Комишнянський р-н, Укр АТП: 411), можливо, назва відкатойконімна НП *Хоружи* (Рап Мг: 273);

ОН *Черниця* (пор. рос. ОН *Черница* Александрович Безобразов, 1495 (Веселовский: 352), апелятив *черница* „монахиня” (СДЯ III/II: 1560)) > **Черничани (1):** (*Черничани*, 1946, Пл, Чутівський р-н, Укр АТП: 432);

– твірні основи, мотивовані назвами видів праці:

ОН *Копан* (пор. ПН *Копанюк, Копанчук, Копаньов* (СП: 184), пов’язуємо з дієсловом *копати* „копати” (ЕСУМ II: 565), пор. апелятив рос. *ко́пань* „яма з водою, колодязь”, похідне від пасивного дієприкметника минулого часу **корапъ* (Фасмер II: 317), а також географічну назву *копань* „штучний, ставок, саджалка; копана криниця; викопаний рів” (Яшкін: 94)) > **Копани (2):**

(*Копани*, 2001, Рв, Дубенський р-н, СГН Укр: 205), (*Копани*, 1946, Рв, Дубнівський р-н, Укр АТП: 445);

(*Копани*, 1946, Лв, Олеський р-н, Укр АТП: 341);

ОН *Дерган* (пор., ПН *Дерга*, апелятив *дерга* „рядно, попона; чорний шерстяний жіночий одяг; ковдра” (Фаріон: 183), пов’язуємо з дієсловом *дергати* „смикати; чесати кльочя дергальним гребенем” (ЕСУМ II: 36), пор. словен. *dŕgati* „терти, точити”, пол. *dziergać* „обметувати, вишивати”, д.-рус. *дьргати* „смикати, шарпати”, укр. діал. *де́ргати* „чесати волокно”, „чесати льон, коноплю на дерганці” (ЭССЯ V: 221)) > **Дергани (1):** (*Дергани*, 1946, Жт, Ружинський р-н, Укр АТП: 184);

ОН **Зоран*, пов’язуємо з дієсловом *орати*, діал. *горати* „обробляти землю плугом, сохою” (ЕСУМ IV: 207)) > **Зорани**, **Згорани (1):** (*Згорани*, 2001, Вл, Любомльський р-н, СГН Укр: 169), (*Згорани*, 1946, Вл, Головнянський р-н, Укр АТП: 50), (*Зораны*, 1682, Волинь, АЮЗР I/X: 361). Менш імовірно – від апелятива

згорани „найменування мешканців, жителів із *гір*” [109: 56]; фонетичні зміни – виникнення приставного [г] на початку слова перед голосним [о].

ОН *Зарубан* (ОН *Заруба* Сарнацький Ян, XV ст. (Л Метр II: 637), ПН *Заруба, Зарубин* (СП: 151), ПН *Заруба*, апелятив *заруба* „заруб, закарбовування, якими визначали межі наданих наділів” (Фаріон: 194), ПН *Заруба* (Bogdan: 338), від дієслова *зарубати* „зарубати, зробити зарубку” (Гр II: 91), пор. *Заруб*, город у Київській землі на правому березі Дніпра, нині – городище за 2 км на пн Захід від с. Зарубинців Канівського району Черкаської області (1096 р., Літоп. Руськ.: 140), *Заруб*, город у Смоленській землі, на правому березі Десни (Літоп. Руськ.: 289)) > **Зарубани (1):** (*Зарубани*, 2001, Лв, Яворівський р-н, СГН Укр: 166), (*Зарубани*, 1946, Лв, Немирівський р-н, Укр АТП: 339);

ОН *Помазан* (пор. ПН *Помаз, Помазан* (Горпинич: 28), ПН *Помазан* (СП: 283), ОН *Помазів*, *Помазенків*, апелятив *помаз* – рег. „підмазка” (Бірыла II: 329), *Помазацин* Кузьма, 1614 (Веселовский: 254), пов’язуємо з дієсловом *мазати* „мазати” (ЕСУМ III: 358)) > **Помазани (1):** (*Помазани*, 2001, Із, Кілійський р-н, СГН Укр: 330), (*Помазани*, 1946, Із, Кілійський р-н, Укр АТП: 214);

ОН *Мазан* (ПН *Мазан* (Фаріон: 232), пов’язуємо з дієсловом *мазати,* пор. ОН *Маза* (Веселовский: 191), ПН *Мазило* (СП: 221)) > **Мазани (3):**

(*Massany*, *Mazany*, 1628, Київське воєводство, ŹD XX: 85), (*Mazany*, *Mosany*, 1569, Київське воєводство, ŹD XXII: 622), назва неясна;

(*Мазани*, 1946, Лв, Рава Руський р-н, Укр АТП: 345);

(*Мазани*, 1946, Лв, Великомостівський р-н, Укр АТП: 326);

ОН *Рубан* (пор. ПН *Рубан* (Горпинич: 185, 354), ОН *Руб(а), Рубин, Рубенко* (Бірыла II: 353), пов’язуємо з апелятивом *рубати,* пор. *руб, руба* „грубий одяг, лахміття” (Фасмер III: 510)) > **Рубани (2):**

(*Рубани*, 1946, См, Грунський р-н, Укр АТП: 527);

(*Рубани*, 2001, Пл, Кобеляцький р-н, СГН Укр: 362), (*Рубани*, 1946, Пл, Кобеляцький р-н, Укр АТП: 408); щодо інослов’янських аналогів, пор. блр. *Рубаны* (Рап Віц: 331);

ОН **Оран*, пов’язуємо з дієсловом *орати* „обробляти землю плугом, сохою”, пор. *оранина* „орання; рілля” (ЕСУМ IV: 207)) > **Орани (2):**

(*Орани*, 1613, Володимирський п-т, Сел РУ 1569-1647: 440), (*Ораны*, 1545, Володимирський п-т, ŹD VI: 12). На думку В. П. Шульгача, сучасний ойконім *Орані* (Вл, Володимир-Волинський р-н), відомий вже з II половини XV ст.: *Рани, Oranie, Орані, Worany* – назва темна, яка, можливо, належить до словотвірного ряду на **-ани (-яни)**. У такому разі, на думку вченого, в її основі – апелятив *вор*, пор. укр. діал. *вір* ”жердина, огорожа, частокіл”, рос. *вор* „частокіл”, блр. *вор* „хлів” [109: 102];

(*Орани*, 2001, Лв, Бродівський р-н, СГН Укр: 291), (*Орани*, 1986, Лв, Бродівський р-н, Укр АТУ: 176), (*Орани*, 1946, Лв, Пониковицький р-н, Укр АТП: 344);

– твірні основи, мотивовані назвами народних страв, продуктів харчування:

ОН *Буза* (пор.ОН *Буза, Бузюк* (Бірыла II: 64), апелятив *буз* „хмільний квас з просяної каші” (Біл.-Нос.: 63), проте засвідчено апелятив *бузан* „білий лелека, Ciconia alba” (Фасмер I: 232)) > **Бузяни (1):** (*Бузяны*, 1765, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 649), пор. блр. ойконім *Бузаны* (Рап Віц: 61). Можливо, це локально-етнічна

назва топографічного характеру з твірною основою на означення рослинного покриву, пор. *буз* „бузок”, рос. *буз* „бузина”, від прасл. (пізнього) **buzъ*, пов’язане з чергуванням приголосних з *bъzъ* (ЕСУМ І: 281);

ОН *Крупа* (пор. ОН *Крупа, Крупич, Крупеня, Крупин* (Бірыла ІІ: 220), *Крупа* Игнатий, XV ст. (Веселовский: 166), апелятив *крупа* „подрібнені зерна як продукт харчування, крупи; атмосферні опади у вигляді зернят; крупина” (ЕСУМ ІІІ: 109)) > **Крупяни (1):** (*Krupiany*, 1618, Київське воєводство, ŹD XXI: 309). Ойконім має аналоги на інших слов’янських теренах: блр. *Крупляны* (Рап Бр: 70), д.-луж. *Krupane* (Eichler: 368). Можливо, це локально-етнічна назва топографічного характеру, пов’язана з особливостями місцевого ландшафту: *крупяни* „поселенці на зернистому ґрунті”, пор. *крупець* „зернистий пісок” [110: 140];

ОН *Гірчиця* (пор. ОН *Гірчиця* (АЮЗР ІІІ/І: 217), пов’язуємо з апелятивом *гірчиця*, рос. *горчица* (Фасмер І: 445), ст.-укр. *горчица* „трав’яниста олійна рослина з родини хрестоцвітих”, „приправа до страви” (Сл УМ 7: 40)) > **Горчичани (1):** (*Горчичано*, 1914, Подільська губернія, Ушицький п-т, Алф. сп.: 3), (*Горчичани*, 1615, Кам’янецький п-т, Кр: 447) (*Hurczeczani*, 1518, Кам’янецький п-т, АЮЗР VIII/І: 43), пор. пол. *Gorziczany* (1508, Сандомирський п-т, ŹD XV: 458);

– твірні основи, мотивовані назвами одягу, його деталей:

ОН *Коба* (пор. ПН *Коба, Кобенко*, апелятив *ко́ба* (діал.) „капюшон у верхньому одязі” (Реєстр: 544); ОН *Коба, Кобів, Кобець* (Бірыла ІІ: 209)) > **Кобани, Колбани (1):** (*Кабани*, 1683, Київське воєводство, Овруцький п-т, АЮЗР VII/І: 491), (*Колбани*, 1602, Київське воєводство, ŹD XXI: 88), (*Кобани*, 1571, Київське воєводство, Овруцький п-т, Сел РУ 1569-1647: 43), (*Кобаны*, 1552, Київське воєводство, Чорнобильська волость, АЮЗР VII/І: 588). Зважаючи на апелятиви *коба, кова* „кіл, пень, жердина” (Фасмер ІІ: 266), *каба* „кіл для прив’язування лодок” (Фасмер ІІ: 147), можна кваліфікувати ойконім як локально-етнічну назву топографічного характеру з твірною основою на означення знарядь праці; фонетичні процеси – вирівнювання в ненаголошеній позиції [о] до [а]. Форма *Колбани* може свідчити про відгідронімне походження назви, пор. р.*Ковбаня* у басейні Стиру, гелоніми *Ковбані*, *Ковбаня* на теренах України, а також с. *Ковбани* на Псковщині, що мотивовані прасл. **kъlban’a, *kъlbanь* >* укр. діал. *ковбаня* „глибока яма”, „яма, наповнена водою”, *ковбань* „глибока яма, наповнена водою”, „яма, глибоке місце в річці” [110: 141–142];

ОН *Козир* (пор. ОН *Козир, Козиря, Козирин, Козиренко* (Бірыла ІІ: 210); Василий *Козыря*, 1596 (Веселовский: 148), ПН *Козир* (Горпинич: 268), апелятив *ко́зир* „козир; картуз” (Гр ІІ: 265), рос. *козырь* „назва грального карти”, „високий стоячий комір”, „навіс над дверима”, „сани з відкритим задком” (Фасмер ІІ: 279)) > **Козиряни (1):** (*Козиряни*, 2001, Чрв, Кельменецький р-н, СГН Укр: 202), (*Козиряни*, 1946, Чрв, Кельменецький р-н, Укр АТП: 641), (*Козиряни*, XIX ст., Чрв, Карпенко Схід: 29). Підтвердження цієї думки знаходимо у Ю. О. Карпенка. За його даними, село *Козиряни* належало поміщикові *Козирі* чи *Козирку* [38: 29];

ОН *Кошуля* (пор. ПН *Кошулка* (Реєстр: 546), апелятив *кошуля* „критий сукном і оторочений хутром кожух; жіноча сорочка” (Фасмер ІІ: 361); або ж, за твердженням Ю. О. Карпенка, від антропоніма *Кошул/ Кошило* (пор. [38: 31]) > **Кошуляни**, **Кощуляни**, **Коштуляни (1):** (*Коштуляни*, 2001, Чрв, Новоселицький р-

н, СГН Укр: 212), (*Кошуляни*, 1986, Чрв, Новоселицький р-н, Укр АТУ: 326), (*Кощуляни*, 1946, Чрв, Новоселицький р-н, Укр АТП: 642). Різна форма ойконіма на сучасному етапі, вірогідно, є наслідком неправильного запису назви.;

– твірні основи, мотивовані назвами абстрактних понять:

ОН *Біда* (пор. ОН *Біда, Бідин* (Бірыла ІІ: 75), Алексей *Беда*, Андрей *Бедов*, 1506 (Веселовский: 31), апелятив *біда*)) > **Бідани (1):** (*Бідани*, 2001, См, Охтирський р-н, СГН Укр: 34), (*Бідани*, 1986, См, Охтирський р-н, Укр АТП: 251);

ОН *Пильга* (пор. ОН *Пильган, Пільганчук* (Бірыла ІІ: 323), апелятив *пильга/пільга* „полегшення, вигода, користь” (ЕСУМ ІV: 405)) > **Пильгани (1):** (*Пильгани*, 2001, Вл, Горохівський р-н, СГН Укр: 314), (*Пильгани*, 1946, Вл, Берестечківський р-н, Укр АТП: 48), (*Пулганы, Пулганъ*, 1765, Берестечківський округ, Луцький п-т, АЮЗР V/ІІ/І: 84), (*Пулганы*, *Пулганово*, 1650, Луцький п-т, АЮЗР ІІІ/ІV: 409), (*Полганы*, 1552, Луцький п-т, АЮЗР VІІ/І: 162). Можна погодитися з В. П. Шульгачем, що ойконім *Пильгани* (Вл, Горохівськ. р-н), зафіксований ще як *Полгани, Пулгани*, це множинна форма антропоніма **Полган* [109: 107];

ОН *Рокош* (пор., Алексhй *Рокош*, ХІХ ст. (ИСПЕ І: 164), від ОН *Рокош* ПН *Рокошъ – рокош* „заколот” від пол. *rokosz* „заколот” (Реєстр: 558)) > **Рокошани (1):** (*Рокошаны*, 1765, Роз’ямпільський округ, Володимирський п-т, АЮЗР V/ІІ/І: 542).

Твірні основи, ускладнені суфіксами

На досліджуваній території виявлено невелику кількість відантропонімних ойконімів на **-ани (-яни)**, в основах яких лежать слов’янські автохтонні відапелятивні імена, що сформувалися за допомогою суфіксів.

*Твірні основи з суфіксом **-ов**-:*

ОН *Липов* (пор. ОН *Липа, Липко, Липов* (Бірыла ІІ: 252), ПН *Липован, Липованчук* (СП: 210), пор. апелятив *липован* „невеликий рибальський човен” (ЕСУМ ІІІ: 237); Ю. О. Карпенко вважає, що цей топонім завдячує своєю назвою російським старообрядцям *липованам*, які оселилися на Буковині у ХVІІІ ст. [37: 26, 28]) > **Липовани (1):** (*Липовани*, 2001, Чрв, Вижницький р-н, СГН Укр: 229), (*Липовани*, 1946, Чрв, Вижницький р-н, Укр АТП: 637);

*Твірні основи з суфіксом **-ин-да***, утвореним поєднанням двох суфіксів, що надають назві відчутного відтінку зневажливості (*Чехинда, Беринда*) [75: 116–117]:

ОН *Колинда* (пор. ОН **Колинда*, від апелятива *кіл,* пов’язаного з дієсловом *колоти* (Фасмер ІІ: 285)) > **Колиндяни, Колендяни (1)**: (*Колиндяни*, 2001, Тр, Чортківський р-н, СГН Укр: 203), (*Колиндяни*, 1946, Тр, Укр АТП: 582), (*Колиндяни*, 1931, СШ: 115), (*Kolendziany*, староство Чортків, 1890, SORG: 114), (*Колендяны*, иначе Райгородъ, 1765, АЮЗР V/ІІ/І: 172), (*Колиндяни*, 1617, Кам’янецька земська книга, Кр: 409), (*Kolyndziany*, 1569, Подільське воєводство, ŹD ХІХ: 227), припускаємо, що це відантропонімна назва, керуючись думкою Г. Ф. Шила: „топонім утворено від прізвища *Колинда*; прізвища на *-инда* типу *Беринда, Гринда*, особливо поширені в західних регіонах України” [108: 133].

*Твірні основи з суфіксом **-к-о***, репрезентованим у багатьох українських прізвищах, до яких входять назви, утворені від апелятивів, де флексія **-о** з’явилася на місці первісного **-а** (*Лапко, Сливко*), назви, утворені від дієслівних основ як назви діючої особи (*Гулько, Жмурко*), атрибутивні назви, утворені від прикметників (

Глушко, Дичко) тощо [75: 141]:

ОН *Дудко* (пор. ОН *Дуда, Дудка, Дудко* (Бірыла II: 139), *Дуда* Василий Родионович Квашнин, XV ст. (Веселовский: 103), ПН *Дудко* (СП: 133), від апелятива *дуда* (Фасмер I: 550)) > **Дудчани (1):** (*Дудчани*, 2001, Хрс, Нововоронцовський р-н, СГН Укр: 144), (*Дудчани*, 1946, Хрс, Ново-Воронцовський р-н, Укр АТП: 628);

ОН *Ледко* (пор. ОН **Ледко*, від апелятива *лед/лід* (Фасмер II: 474)) > **Ледчани (1):** (*Ledczany*, 1577, Волинське воєводство, Луцький п-т, ŹD XIX: 46);

ОН *Липко* (пор. ОН *Липко* (Бірыла II: 253), ПН *Липко* (СП: 210), ОН *Липко* (Горпинич: 95), пов'язуємо з апелятивом *липа, липкий* (Фасмер II: 499)) > **Липчани (1):** (*Липчани*, 2001, Вн, Могилів-Подільський р-н, СГН Укр: 229), (*Липчани*, 1946, Вн, Яришівський р-н, Укр АТП: 43), (*Липчаны*, 1893, Подільська губернія, Могилівський п-т, Гульдман: 258), (*Липчаны*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 445), (*Lipczany*, 1622, Подільське воєводство, Кр: 473);

ОН *Плешко* (пор. ОН *Плешатий, Плешивий, Плешко* (Веселовский: 246), ПН *Плешка, Плешкан, Плешко* (СП: 278), ПН *Плешков* (Горпинич: 32), пов'язуємо з апелятивом *пліш* „місце, на якому облізла шерсть; лисина на голові людини; позбавлене рослинності місце серед поля, в лісі", від прасл. **plěxь* (**pleš̌ь*) „пліш, лисина" (ЕСУМ IV: 450)) > **Плешкани (1):** (*Плешкани*, 1799-1801, Золотоноський п-т, ОЛУ: 168), (*Плешкани*, 1765, Переяславський полк, ГОЛУ: 52), (*Плешкани*, 1666, Київський п-т, Переп. кн.: 236);

ОН *Турко* (пор. ОН *Турчук, Турченя* (Бірыла II: 418), *Турко, Туркович* (Демчук: 122), пор. *турко* „назва вола з рогами, що розходяться від основи і загнуті всередину" (Гр IV: 296), а також ПН *Турчан* (Горпинич: 90)) > **Турчани (1):** (*Турчани*, 1946, Вн, Яришівський р-н, Укр АТП: 44). Вірогідне і відгідронімне походження оніма, пор. укр. р. *Турець* (3): пр. Тур'ї л. Снову п. Десни; бас. Прип'яті; п. Почайни п. Дніпра [110: 304]. Порівняйте болгарський ойконім *Турчани* (Заимов: 177).

ОН *Сушко* (пор. ПН *Сушко* (Горпинич: 28), ПН *Сушко* (СП: 341), пов'язуємо з апелятивом *сухий* (Фасмер III: 813)) > **Сущани (2):**

(*Сущани*, 2001, Жт, Олевський р-н, СГН Укр: 428), (*Сущани*, 1986, Жт, Олевський р-н, Укр АТУ: 95), (*Сущани*, 1946, Жт, Олевський р-н, Укр. АТП: 181), (*Сущаны*, XIX ст., Овруцький п-т, ОВЕ I: 428), (*Сущани*, 1765, Олевськ., АЮЗР V/II/I: 295) (*Сущаны*, 1631, Овруцький п-т, АЮЗР VII/I: 488), (*Сущани*, 1545, Овруцький п-т, АЮЗР IV/I: 48);

(*Сущани*, 2001, Кв, Кагарлицький р-н, СГН Укр: 428), (*Сущани*, 1946, Кв, Кагарлицький р-н, Укр АТП: 139), (*Сущани*, 1864 , Київський п-т, Ск КГ: 66), (*Suczczany*, 1598, Київське воєводство, ŹD XXI: 27);

ОН *Бобошко* (пор. ПН *Бобошко* (СП: 49), ПН *Бобешко* (Bogdan: 16), ОН * *Бобох*, пов'язуємо з апелятивом *біб*)) > **Бобощани**, **Бібщани (1):** (*Бібщани*, 2001, Лв, Золочівський р-н, СГН Укр: 34), (*Бібщани*, 1946, Лв, Поморянський р-н, Укр. АТП: 343), (*Бібщани*, 1931, Поморянський деканат, ЛШ: 164), (*Bubszczany*, староство Золочів, 1890, SORG: 671), (*Bubszczany, Bobszczany*, ЙФМ, Й XVIII – 181, Ф XVIII – 227: 31), (*Бобощани*, 1649, Львівська земля, ЖІУР V: 204).

Твірні основи з суфіксом ***-ик//-ич***. Більш продуктивним при творенні особових назв, що лягли в основу ойконімів на **-ани (-яни)**, виявився суфікс ***-ик// -ич***. Суфікс ***-ик*** надає іменникам різних значень: 1) значення особи за родом діяльності, за суспільним станом, за зовнішніми чи внутрішніми ознаками (*візник, сотник, мрійник*); 2) значення назви речей (*вулик*), назви приміщення (*курник*), значення здрібнілості (*вогник*) [75: 128]. Серед прізвищ із цим суфіксом виділяють назви, утворені від іменників, що виражають пестливість, зменшеність, назви професій, атрибутивні назви, утворені від прикметників та ін.:

ОН *Летик//-ич* (пор. ПН *Летяк, Летюк* (Горпинич: 50, 105), пов'язуємо з дієсловом *летіти* (Фасмер II: 488)) > **Летичани (1):** (*Letyczany*, 1583, Луцький п-т, Волинське воєводство, ŹD XIX: 109);

ОН *Ляшкович* (пор. ПН *Ляшкевич* (СП: 220), ОН *Лях, Ляшко* (Бірыла I: 232), пов'язуємо з етнонімом *лях* „поляк" (Фасмер II: 553), можливо, *ляшковичани* „переселенці з НП *Ляшковичі* ?" > **Ляшковичани (1):** (*Ляшковичани,* 1646, Перемишльський п-т, Мостиське староство, Сел РУ 1569-1647: 480);

ОН *Сербик//-ич* (пор. ОН *Серба, Сербенко* (Бірыла II: 371), ПН *Серба* (Горпинич: 106), ПН *Сербичанський* (СП: 317), пов'язуємо з етнонімом *серб* (Фасмер III: 603)) > **Сербичани (1):** (*Сербичани*, 2001, Чрв, Сокирянський р-н, СГН Укр: 378) (*Сербичани*, 1946, Чрв, Сокирянський р-н, Укр АТП: 644). Ю. О. Карпенко засвідчує давнішу форму цього ойконіма *Шербичени*, 1632 р., тому виводить цю назву поселення від особового імені *Шербич/Шербик*, джерелом якого є антропонім *Шерб* [38: 52]. У такому разі твірна основа неслов'янського походження, пор. рум. ПН *Шерба* < апелятив şerb „кріпак, невільник", „слов'янин" (Чучка: 623);

ОН *Ставик//-ич* (пор. ОН **Ставич*, пов'язуємо з апелятивом *став* (Фасмер III: 742)) > **Ставичани (1):** (*Ставичани*, 2001, Хм, Славутський р-н, СГН Укр: 404), (*Ставичани*, 1946, КП, Березdівський р-н, Укр АТП: 223);

ОН *Турик//-ич* (ОН *Тур, Турко, Турів* (Бірыла II: 418), ПН *Турик, Турич* (СП: 354-355), пов'язуємо з апелятивом *тур* (Фасмер IV: 122)) > **Туричани (1):** (*Туричани* , 2001, Вл, Турійський р-н, СГН Укр: 451), (*Туричани*, 1946, Вл, Овднівський р-н, Укр АТП: 67), (*Туричани*, 1848, Володимирський п-т, Сел РУ 1826-1849: 443), (*Туричани*, 1625, Володимирський п-т, Сел РУ 1569-1647: 452), (*Thuriczany*, 1570, Володимирський п-т, Волинське воєводство, ŹD XIX: 34). В.П.Шульгач кваліфікує назву *Туричани* (Вл) як дериват на **-ани** від основи *Туричь*, тобто „вихідці з якогось *Турича*" (пор. урочище *Турич* у Ратнівському р-ні, колишній хутір *Турича*, що належав до с. Гута Ратнівськ. р-ну Вл. обл.) [109: 139].

Твірні основи з суфіксом ***-н'-а***, засвідченим у поодиноких українських прізвищах, що мають збірне значення (*Березня, Комашня*) [75: 143]. У неслов'янських іменах (грецького походження) цей суфікс утворював кваліфікативи від несамостійних скорочених основ на голосний (*Дороня – Дорофей, Стеня – Степан*) [91: 124]:

ОН *Колодня, Колодний* (пор ПН *Колодний* (Горпинич: 351)) > **Колодняни (1) :** (*Kolodniany*, 1606, Брацлавське воєводство, ŹD XXI: 532). Можна пов'язувати з апелятивом *колодний* – прасл. **koldьnъ(ji)*, пор. ст.-укр. *колодная земл¤* „ділянка землі в лісі з колодами (пеньками), відведена для розведення **бджіл**", похідне з суфіксом *-ьnъ* від **kolda* „колода" (ЭССЯ X: 127), пор. укр. діал. *колода* „**вулик**" (

ЭССЯ X: 122). Можливо, це відкатойконімний ойконім від назви НП *Колодна, Колодне* (Пл, СГН Укр: 203).

Твірні основи з суфіксом ***-уш-/-ух-****:*

ОН *Ботуш* (пор. ОН *Бота* Ива, 1613, *Ботов* (Веселовский: 48), ПН *Бота, Ботин* (СП: 54), пов'язуємо з дієсловом *ботіти* „товстішати, жиріти" (Фасмер II: 200), пор. ст.-укр. *боты* „вид взуття типу чобіт, взуття" (Сл УМ 3: 40)) > **Батушани, Ботушани (1):** (*Батушаны*, 1901, Подільська губернія, Балтський п-т, ПСП: 280), (*Батушаны*, 1893, Подільська губернія, Балтський п-т, Гульдман: 22), (*Ботушани*, 1765, Вінницький п-т, АЮЗР V/II/I: 181).

Твірні основи з суфіксом ***-ищ-(е)***, що надає назвам відтінку згрубілості:

ОН *Конище* (пор. ОН *Конь, Коник, Конище* (Бірыла II: 212), *Конищев* Федор, 1613 (Веселовский: 153), пов'язуємо з апелятивом *кінь* (Фасмер II: 316)) > **Конищани (1):** (*Конищаны*, 1661, Подільське воєводство, АЮЗР VII/II: 512). Ойконім має відповідник у болг. *Конищани* (Заимов: 139);

Проаналізовані відантропонімні ойконіми, утворені від слов'янських відапелятивних особових імен, – це назви слов'янського походження, твірні основи яких сформувалися здебільшого безсуфіксним, рідше – суфіксальним способом. Це найдавніші найменування, твірні основи яких мають різноманітне семантичне навантаження, яке охоплює назви істот, частин тіла (*Кокошани, Мусани*), назви рослин (*Капустяни, Лопушани*), назви предметів широкого вжитку, знарядь праці (*Кошани*, *Сокиряни*), назви істот за психічними та фізичними ознаками (*Дригани, Пузани*), назви професій, суспільних станів (*Ворничани, Козачани*), назви видів праці (*Копани, Рубани*), народних страв (*Бузяни, Крупяни*), одягу (*Козиряни, Кошуляни*), абстрактних понять (*Бідани, Рокошани*) тощо.

2.2.2. Ойконіми, утворені від особових назв неслов'янського походження

Частина досліджуваних ойконімів утворилася від особових назв неслов'янського походження. Їх переважна більшість – християнські імена, засвоєння яких розпочалося на території України з IX–X ст. Одночасно з цим виникають і географічні назви, у твірних основах яких виступають імена церковного походження. Більша частина християнських імен з'являється на досліджуваній території у ролі твірних основ топонімів у XII–XIV ст. [51: 98]. На думку В.А. Никонова, церковні імена, які прийшли у Київську Русь з поширенням візантійської гілки християнства, належали кільком мовним пластам: 1) давнім мовам Передньої Азії – давньоєврейській, арамійській (*Іван, Ілля, Лука, Матвій, Мисаїл, Яків*); 2) давньогрецькій мові, пізніше – середньогрецькій – мові Візантії (*Георгій, Олександр, Олексій, Тимофій, Федір*); 3) латинській мові – мові Риму (*Валентин, Віктор, Костянтин, Сергій, Терентій*) [64: 56]. Головним чином, вони запозичені зі староєврейської, грецької і латинської мов. Давні слов'янські імена з прийняттям християнства усувалися церквою і поступово зникали з ужитку.

Християнські імена увійшли в основи українських ойконімів двома шляхами – опосередковано та безпосередньо. Назви поселень, що опосередковано утворені від християнських імен, спочатку були груповими назвами людей, а лише згодом закріпились як найменування населених пунктів. Це моделі ойконімів на **-ичі (**

-овичі/-евичі, -иничі), -івці, -инці, -ани/-яни, **-ата/-ята** та плюральні назви, лексичну основу яких становлять найменування нащадків за іменем засновника роду . Ойконіми, безпосередньо утворені від християнських імен, виражають належність поселень їх фундаторам або власникам, імена яких відображені в основах назв населених пунктів. Посесивність в українській ойконімії виражалася формантами *** -jь (*-j-a, *-j-e), -ів (-ев-а, -ев-е, -ов-а, -ов-е, -ов-о), -ин (-ин-а, -ин-е, -ин-о), -івк-а** та інші [59: 11].

Власні імена, що лягли в основу цієї групи ойконімів, походять:

1. Із грецької мови:

Григорій (grēgoreō „не сплю, пильную" (Скрипник: 53)) > ОН *Грицъ* > ОН *Грицан* (Трійняк: 94), ПН *Грицан*, *Грицян* (Bogdan: 95)) > **Грицани (1):** (*Грицани*, 1946, Лв, Яворівський р-н, Укр АТП: 350) і *Григорій*, пол. *Grzegorz – Грегор* (Бірыла I: 56) > **Грещани (1):** (*Грещани*, 1765, Червоногродський п-т, АЮЗР V/II/I: 162), при Gre-sz (c'') -cz-any < Гре-ш(c'') -к-о < Гре-ш(c'') < *Gregosz* (Фаріон: 179);

Демид (Diomedes : dios „божественний", „славний", „великий" і medō „піклуюся", „опікую" (Трійняк: 102)) > ОН **Демидян* > **Демидяни (1):** (Dimideani, 1660, Чрв, Карпенко Схід: 22);

Микита (nikaō „перемагаю" (Скрипник: 77)) > ОН *Микитан* (Трійняк: 228) > **Микитяни (1):** (*Микитяни*, 1946, Кв, Миронівський р-н, Укр АТП: 279), (рос. *Микитяне*, 1864, Канівський п-т, Ск КГ: 571), (*Микитяни*, *Микитинці*, Київський п -т, 1765, АЮЗР V/II/I: 6);

Олександр (alexō „захищаю" і anēr „чоловік" (Трійняк: 261)) > ОН *Шандро, Шандрук* (Трійняк: 262–263)) > **Шиндряни (1):** (*Шиндряни*, XVII ст., Чрв, Карпенко Схід: 23);

Олексій (alexō „захищаю" (Скрипник: 85)) > ОН *Олеш, Олешко* > **Олешвяни (1):** (*Олешвяны*, 1649, Клеванська волость, Луцький п-т, АЮЗР III/IV: 360);

Петро (petra „скеля, камінь" (Скрипник: 91)) > ОН **Петран* (Трійняк: 293) > **Петрани (1):** (*Петрані*, 2001, Вн, Жмеринський р-н, СГН Укр: 310), (рос. *Петрани*, XIX ст., Літинський п-т, ИСПЕ I: 131), (*Петрани*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 443), (*Petrani*, 1681, Вн, Кр: 503), (*Петрани або Ременна*, 1563, Літинський п-т, АЮЗР VIII/I: 207) і **Петримани (1):** (*Петримани*, 2001, Вн, Мурованокуриловецький р-н, СГН Укр: 311), (*Петримани*, 1946, Вн, Мурованo-Куриловецький р-н, Укр АТП: 26), (*Петриманы*, 1893, Подільська губернія, Ушицький п-т, Гульдман: 358), (*Петриманы*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 447), (первісно *Petrymanow vulgo Wojdanowka*, 1665, Вн, Кр: 494);

Тарас (tarassō „тривожу", „бунтую", „бентежу" (Трійняк: 355)) > ОН *Тараш* (Трійняк: 355) > ОН **Тарашан* > **Тарашани (1):** (*Тарашани*, 2001, Чрв, Глибоцький р -н, СГН Укр: 433), (*Тарашани*, 1946, Чрв, Чернівецький р-н, Укр АТП: 647), (*Taraschani*, 1774, Чрв, Карпенко Центр: 65–66). Ю. О. Карпенко вважає, що ойконім виник унаслідок стягнення назви *Татаршани*, від молд. *тэтар* „татарин" [39: 65–66], тож в основі назви може бути етнонім;

Юрій (від *Георгій*, georgos „землероб", „хлібороб" (Трійняк: 86)) > ОН *Юр, Юра* > ОН **Юран* (Трійняк: 408) > **Юрани (1):** (*Jurany*, 1577, Володимирський п-т, Волинське воєводство, ŹD XIX: 73).

2. Із латинської мови:

Венедикт/Бенедикт (benedictus „благословенний” (ЕСУМ І: 167, 348)) > ОН *Вендик* (Трійняк: 64) > *ОН *Вендичан* > **Вендичани (1):** (*Вендичани*, 2001, Вн, Могилів-Подільський р-н, СГН Укр: 65), (*Вендичани*, 1946, Вн, Могилів-Подільський р-н, Укр АТП: 8), (*Вендычаны*, 1889, Могилівський п-т, Под. губ.: 66), (*Вендичани*, 1765, Летичівський п-т, АЮЗР V/II/I: 445), (*Wandyczany*, 1622, Кам’янецький п-т, Кр: 460). О. С. Стрижак схильний пов’язувати ойконім *Вендичани* з назвою слов’янського племені *венди* (*венеди*). Основу *вендич-* дослідник зводить до *венд*, де *вендич* – можливий представник *вендичів* – племінного відгалуження *вендів* [85: 41] Тож можна твердити і про локально-етнічне походження оніма.

Віктор (victor „переможець” (Скрипник: 47)) > ОН **Вікторан*, **Вікторян* > **Вікторани, Вікторяни (1):** (*Вікторяни*, 2001, Вл, Луцький р-н, СГН Укр: 78), (*Вікторяни*, 1946, Вл, Луцький р-н, Укр АТП: 62), (*Викторианы, Викторанъ*, 1765, Луцький п-т, АЮЗР V/II/I: 343), (*Wiktorany*, 1545, Луцький п-т, Волинська земля, ŹD VI: 37, 52), як зазначає В. П. Шульгач, назву утворено за аналогією до похідних на **-ани (-яни)** [109: 27]. Можливо, відкатойконімний ойконім від назви НП *Wiktory* (ŹD XIX: 75, 79);

Климент (clemens „милосердний, поблажливий” (Скрипник: 68)) > ОН *Клим* > ОН *Климан* (Трійняк: 178) > **Климани (1):** (*Климани*, 1987 – об’єднано з с. Лагодівка Хорольського р-ну Пл, Укр АТУ: 464), (*Климани*, 1946, Пл, Хорольський р-н, Укр АТП: 430);

Костянтин (constans „постійний, стійкий” (Скрипник: 69)) > ОН *Кость* > ОН *Костич//-ик* (пор. ПН *Костич* (Горпинич: 344) > ПН *Костичан* (СП: 190) > **Костичани (1):** (*Костичани*, 2001, Чрв, Новоселицький р-н, СГН Укр: 210), (*Костичани*, 1946, Чрв, Новоселицький р-н, Укр АТП: 642), (*Костичани,* 1619, Чрв, Карпенко Схід: 30); > ОН *Кость* > ПН *Костян* (СП: 190) > **Костяни (1):** (*Костяни*, 2001, См, Липоводолинський р-н, СГН Укр : 210), (*Костяни*, 1986, См, Липоводолинський р-н, Укр АТУ: 249). Погоджуємося з твердженням Ю.О. Карпенка, що в ойконімі – антропонімні варіанти *Костюк/Костич* „син (нащадок) *Кості*” [38: 30];

Лука (lux „світло” (Скрипник: 72)) > ОН *Луц, Луцько, Луцик* (Керста: 118) > ОН *Луцан* (Трійняк: 198) > **Луцани (1):** (*Луцани*, 1946, Лв, Магерівський р-н, Укр АТП: 337), (*Lucany*, 1890, староство Рава Руська, SORG: 424), можливо, від апелятива *луцан* „товстолиций” (ЕСУМ ІІІ: 314); > ОН **Лукаць*, пор. ОН *Лукацій, Лукацько* (Трійняк: 198), ПН *Лукач*, *Лукачик* (Чучка: 374), ПН *Лукач, Лукачов* (СП: 216) > **Лукачани (1):** (*Лукачани*, XVII ст., тепер *Лукашівка*, Чрв, Карпенко Схід: 34);

Спиридон **(**spīrĭtus „душа”, „життя”, dōnum „дарунок” (Трійняк: 325–326)) > ОН *Свирид* > ОН *Рида, Ридченко, Ридько* > ОН *Ридор*, *Ридорий* > **Ридоряни (1):** (*Рыдоряны или Рыдорый*, 1576, Кременецький п-т, АЮЗР VII/I: 245).

3. Зі староєврейської мови:

Іван (yōchānān „Божа благодать; дар Богів” (Скрипник: 61)) > ОН *Іванча/* ОН *Іванко* (Трійняк: 144) > ОН **Іванчан* > **Іванчани (1):** (*Іванчани*, 2001, Тр, Збаразький р-н, СГН Укр: 180), (*Іванчани*, 1946, Тр, Збаразький р-н, Укр АТП: 564), (*Іванчани*, 1931, Збаразький деканат, ЛШ: 82), (*Iwanczany*, 1890, староство Збараж, SORG: 665), (*Iwanczany*, ЙФМ, циркул Тернопіль, Й XVII – 43, Ф XVII –183: 134), (*Iwanczany*,

1518, Збаразький п-т, AS III: 166), (*Iwanczany*, 1463, Збаразький п-т, AS I: 54);

Михайло (mīkhāel „рівний богові” (Скрипник: 79)) > ОН *Мис* > ОН **Мисан* (Трійняк: 236-240), ПН *Миса́н* (Горпинич: 301; Чучка: 383) > **Мисани (1):** (*Мисани*, 1946, Лв, Магерівський р-н, Укр АТП: 338), (*Mysany*, 1900, староство Рава Руська, SGKK: 515);

Мануїл (immānū’ēl „з нами бог” (Трійняк: 209)) > ОН *Мась* (Трійняк:209) > ПН *Масан* (СП: 229) > **Масани (1):** (*Масани*, 2001, Чрг, СГН Укр: 253), (*Масани*, 1946, Чрг, Чернігівський р-н, Укр АТП: 675), (*Масаны*, 1750, Київське воєводство, АЮЗР III/III: 530), (*Masany*, 1607, Київське воєводство, ŹD XX: 92);

Яків (yáăqōbh „він іде слідом (по п’ятах)” (Трійняк: 413)) > ОН *Яківча* / ОН *Яківко* (Трійняк: 413) > ОН **Яківчан* > **Яківчани (1):** (*Jakowczany*, 1678, Хм, Кр: 446).

На основі досліджених ойконімів можемо зробити висновок, що відантропонімні номінації на **-ани (-яни)** неслов’янського походження є поодинокими в українському ономастиконі. Засвідчено християнські імена, які прийшли в українську мову із грецької, латинської, староєврейської мов. Їх фіксації починаються від XV і тривають до XX ст.

2.3. Географічні назви на -ани (-яни) затемненого походження

Відомо, що чим далі у глибину віків сягає виникнення топоніма, тим більше затемнений його зміст. Тому в українському топоніміконі на сучасному етапі є топоніми, які час зробив непрозорими щодо семантики їх твірних основ. У зв’язку з цим одну й ту ж назву можна мотивувати по-різному. Неясні з погляду семантики твірних основ такі ойконіми на **-ани (-яни)**:

Бизмещани (1): (*Byzmyeschany*, 1498, Подільська земля, MRPS III: 212), „поселенці без місця”?, пор. апелятив ст.-укр. *безмhстіє*, *безместие* „непристойність, недопустимість” (Сл УМ 2: 48), назва неясна.

Перлікани (1): (*Перлікани*, 1946, Од, Чорнянський р-н, Укр АТП: 391), пов’язуємо з апелятивом *перлик* „рибальський пристрій, жердина, на якій є залізний молоток з діркою, ударяючи яким по каменю, виганяють рибу”, пор. пол. *perlik* „молоток для товчіння каменю”, чеськ. *perlík* „кувалда, молот” (ЕСУМ IV: 350-351), можливо, неправильний запис назви *Пелікани*.

Салгани (1): (*Салгани*, 2001, Од, Білгород-Дністровський р-н, СГН Укр: 369), (*Салгани*, 1986, Од, Білгород-Дністровський р-н, Укр АТУ: 206), пов’язуємо з апелятивом *салга*, пор. староросійське *салга* „великий казан для виварювання солі (з морської води)”, в’ятське *сайга* (<**салга*) „швидка, метка, жвава людина”, які представляють праслов’янські архетипи **sъlga, *sъlgъ* [27: 15], пор. ПН *Солганов* (СП: 330).

Фогани (1): (*Fogany*, 1890, староство Рава-Руська, SORG: 426); пор. ОН *Фуга*, апелятив *фуга* „щільний подовжений стик двох дощок” (Бірыла II: 424), ПН *Фога, Фоганич* (Bogdan: 65); наявне запозичення *ф* – неслов’янська літера – свідчить , що це пізніше утворення.

Чолгани (1): (*Чолгани*, 1931. Болехівський деканат, ЛШ: 17), (*Czołhany*, 1880 , п-т Долина, SGKP I: 867), (*Чолканы*, 1766, Покуття, АЮЗР III/III: 754), (*Чолгани*, 1649, Жидачівський п-т, ЖІУР V: 271), (*Czolhany*, 1578, Львівська земля,

Жидачівський п-т, ŹD XVIII/I: 81), (*Czolhany*, 1468, AGZ XV: 88), пов'язуємо з апелятивом *чолган*, поширеним у слов'янській топонімії, пор. гелонім *Човган*, урочище *Чолган*. В. П. Шульгач реконструює праслов'янський апелятив **čьlganъ*, похідне на *-anъ* від базових **čьlga/*čьlgъ*, і.-є. *(s)kel-* „гнути, кривити". Стосовно семантики прасл. **čьlganъ* учений порівнює семантичну палітру прасл. **kъlganъ*, пов'язаного з **čьlganъ* на основі якісного чергування: укр. діал. *ковзан* „шматок криги або облитий водою й заморожений кізяк, на якому діти катаються з гори", рос . діал. *калган, калган* „дерев'яна миска, чашка, тарілка", блр. *калган* „дурень" [110: 67–68]. Пор. ПН *Чолкан* (СП: 386). С. О. Вербич зараховує ойконім *Чолгани* до родових назв [14: 21]. В основі таких назв, на думку мовознавця, лежить ім'я засновника того чи іншого роду: *Борсуки, Шпітьки* тощо. Тож назву *Чолгани* пояснено на підставі деривaційної моделі „родова назва особи" – „назва поселення у формі множини" [14: 22]. С. О. Вербич убачає в основі ойконіма твірний антропонім **Чолган*, який з погляду морфологічної будови можна кваліфікувати як похідне із суфіксом *-ан* від дієслівної основи *чолгати* (**čьlganъ* < **čьlgati*) або як дериват від проформ **čьlga/*čьlgъ* із суфіксом *-anъ* [14: 22]. П. П. Чучка говорить про закарпатське прізвище *Чолан*, яке виводить з апелятива *чолан* „чолій" та з прізвищ *Чол, Чола* [106: 59], пор. ПН *Човганин* (Чучка: 608).

Установити семантику основ таких ойконімів важко з огляду на відсутність історичних фіксацій для обґрунтування версій походжень назв, багатозначність їх мотивувальих слів, відсутність ойконімійних паралелей. У деяких розрядах онімів відображені досить давні стадії розвитку мови, внаслідок чого первісне значення їх основ розкривається лише через поглиблений аналіз, а часто і зовсім не з'ясовується [88: 113].

2.4. Складені ойконіми на -ани (-яни)

Серед досліджуваних українських ойконімів на **-ани (-яни)**, крім простих, зафіксовано складені за структурою, так звані двохелементні назви, що виступають у формі словосполучень на зразок *Великі Мокряни*, *Нижні Вільшани*. Вони становлять порівняно невеликий відсоток від усієї кількості ойконімів з цим формантом. Автори регіональних ономастичних досліджень здебільшого обмежувалися побіжним аналізом таких ойконімів, що зумовило потребу у вивченні їх природи, мотивів виникнення.

Складені назви поселень на **-ани (-яни)** утворено шляхом лексикалізації сполучень, що виникли з форми на **-ани (-яни)** та означального слова. Поява та семантичне наповнення таких назв зумовлені позамовними факторами. Найголовнішими причинами появи складених ойконімів є розростання населених пунктів і переселення їх мешканців на нові місця, виникнення нових поселень з однаковими назвами і потреба у їх розрізненні. Диференційним чинником у такому випадку виступають препозиційні і постпозиційні означення, що додаються до назв на **-ани (-яни)**. У ролі означальних слів можуть бути якісні, відносні та присвійні прикметники, а також іменники, які вказують на спосіб розташування поселень, час їх виникнення, на величину та зовнішній вигляд об'єктів заселення, на первісну їх належність конкретній особі тощо. Прикметникові означення у назвах з формантом **-ани (-яни)** можуть виступати у формі антонімічних пар, їх значення розмежовує

тотожні члени словосполучення.

Виходячи із частиномовної належності означального або уточнювального члена словосполучення, його стосунку до означуваного слова, виділяємо ад'єктивний (прикметник + іменник: *Старі Бабани*) та субстантивний (іменник + іменник: *Долинки-Паньківчани*) типи словосполучень.

Ад'єктивний тип словосполучень найчисельніший серед складених ойконімів на **-ани (-яни)**. Такі назви утворено, головним чином, поєднанням дериватів на **-ани (яни)** з якісними прикметниками. Ці прикметники мають різне, часто протилежне, семантичне навантаження і можуть утворювати повні та неповні опозиційні пари. Відомий ономаст О. В. Суперанська говорить про таке протиставлення як про *бінарну опозицію* [88: 104]. Означення в ад'єктивному словосполученні з якісним прикметником у ролі означення може бути і непарним, але неодмінно диференційним, зокрема:

а) назви, означальний компонент яких указує на величину, зовнішній вигляд об'єкта: „великі" – „малі": *Mokrzany Male* (1531, Мостиське староство AS V: 259) – *Mokrzany Wielkie* (1531, Мостиське староство AS V: 259) – повна опозиційна пара; *Szumlani Male* (XVIII–XIX ст., ЙФМ, домінія Бережани, Й IX – 310, Ф IX – 257: 334) (пор. *Schumlani* (1440, Галицька земля, AGZ XII: 86)), *Wielkie Lubiany* (1692, Львівська земля, AGZ X: 367) (пор. *Lubiany* (1606, Львівська земля, AGZ X: 192)) – неповні опозиційні пари, що складаються з нуль-атрибута й означення „*малі*" – „*великі*", антонімічний відповідник у таких утвореннях міг узагалі не розвинутись або був утрачений;

б) назви, означальний компонент яких указує на час заснування об'єкта: „старі" – „нові": *Старі Бабани* (1946, Кв, Уманський р-н, Укр АТП: 292) (пор. попередню назву цього населеного пункту *Бабани* (1641, Брацлавський п-т, Сел РУ 1569-1647: 472)); *Bohorodczany stare* (1890, староство Богородчани, SORG: 29), первісно *Bohorodczany* (1441, Галицька земля, AGZ I: 27), (пор. пізніше утворення *Богородчани* (1648–1798, АЮЗР I/IV: 558)); *Нові Озеряни* (1986, Жт, Коростишівський р-н, Укр АТП: 181) (пор. *Озеряни* (1946, Жт, Олевський р-н, Укр АТП: 181)), *Нові Ставчани* (1946, Чрв, Кіцманський р-н, Укр АТП: 641) (пор. *Ставчани* (1946, Чрв, Кіцманський р-н, Укр АТП: 642)) – неповні опозиційні пари, що складаються з нуль-атрибута й означення „*старі*" – „*нові*"; наявність у словосполученнях антонімів дає змогу встановити, яка з двох назв первинна; можна стверджувати, що раніше існував той населений пункт, у назві якого є компонент „*старі*", що виник з появою однойменного об'єкта;

в) назви, означальний компонент яких указує на характер і місце розташування об'єкта: „вищі" – „нижні": *Вищі Вільшани* (1986, Пл, Полтавський р-н , Укр АТУ: 227) – *Нижні Вільшани* (1946, Пл, Полтавський р-н, Укр АТП: 425) – повна опозиційна пара.

У складі зазначених ойконімів виступають означальні члени (або атрибути), які безпосередньо характеризують поселення за різними його ознаками. Ономаст Д. Г.Бучко кваліфікує їх як *традиційні* атрибути, що вживаються на всій території України протягом багатьох століть [6: 17]. До ад'єктивного типу словосполучень зараховуємо утворення, що виникло по'єднанням деривата на **-ани (-яни)** з відтопонімним прикметником: *Озеряни-Лаврівські* (1946, Вл, Луцький р-н, Укр

АТП: 62), яке походить від ойконіма *Лаврів* (2001, Вл, Луцький р-н, СГН Укр АТП: 225), первісно *Ozerany* (1583, Волинське воєводство, ŹD XIX: 85), сучасна назва цього населеного пункту – *Озеряни* (1986, Вл, Луцький р-н, Укр АТУ: 30). Такі атрибути характеризують ойконіми за зв'язком з іншими об'єктами на місцевості. Роль означення у топонімійному словосполученні може бути не диференційною, а лише такою, що характеризує [37: 84]. Означення у цьому випадку служить не для розрізнення однакових топонімів, а для конкретизації семантики оніма.

Субстантивний тип словосполучень відображено у поодиноких складених назвах на **-ани (-яни)**. Топонімійне протиставлення субстантивного словосполучення ґрунтується не на антонімічності пар означальних членів, а на індивідуальній відмінності семантики слів-означень різного походження. Іменникова означальна частина до об'єднання у словосполучення могла позначати інший об'єкт і становити окрему топонімну назву з власним значенням, наприклад, *Долинки-Паньківчани* (1946, Лв, Підкамінський р-н, Укр АТП: 343). Ця складена іменникова конструкція закінчується утворенням на **-ани (-яни)**, яке могло виконувати функцію означення назви, винесеної на перше місце. У документах виявлено ойконім на **-ани (-яни)** у поєднанні з різними диференційними іменниками: назва *Глиняни* виступає як *Глиняни-Замістє* і *Глиняни-Застав'є* (1931, ЛШ: 47). Вони характеризують онім за стосунком до інших фізіографічних об'єктів: „*за мостом*" і „*за ставом*".

Немає ойконімів з означальним компонентом, який указує на приналежність географічних об'єктів певній особі, пор. *Гаврилів Камінь, Попов Кут*. Це може свідчити про пізніший час виникнення складених назв на **-ани (-яни)** (див. [9: 25]).

Деякі мовознавці зараховують до складених ойконімів конструкції зі сполучником *або*. Одна частина такого найменування є давнішою назвою, друга – новішою, або ж це поєднання назв двох сусідніх населених пунктів: *Петраны або Ременна*, 1563, Літинський п-т; *Petrymany vulgo Wojdanowka*, 1665, Вн; *П'ятничани або Монастир*, XVI ст., Стрийське староство; *Nahorzany alias Piotrowa hora*, 1489, Жидачівський п-т. На думку Д. Г. Бучка, подібні найменування становлять особливу цінність для ономаста, оскільки є своєрідним ключем для локалізації різноіменних назв поселень у різні історичні епохи [9: 29].

Аналіз складених назв дає змогу зробити певні висновки щодо їх структури та поширення. Ойконіми на **-ани (-яни)** здебільшого прості. Засвідчені двохелементні назви об'єднують ад'єктивний і субстантивний типи словосполучень. Посилена продуктивність характерна для ад'єктивних словосполучень у складі ойконімів на **-ани (-яни)**. Частково вони антонімічні – містять у своєму складі лексичні антоніми, що виконують розрізнювальну функцію. Невеликою кількістю відзначається субстантивний тип словосполучень. При обох способах творення граматичне навантаження припадає найчастіше на компонент, виражений іменником на **-ани (-яни)**.

2.5. Типові твірні основи ойконімів на -ани (-яни)

Аналіз твірних основ ойконімів дає цінний матеріал з погляду вторинного залучення лексичних одиниць певних типів і ставить нові запитання, зокрема, чому, з якої причини саме ці лексичні основи входять у таку лексичну систему і широко

функціонують у ній [68: 208]. Тож важливо дізнатися, чи є топооснова типовою у топоніміці і чи належить вона до спільнослов'янського фонду слів.

Основи власних назв у різних народів виявляють типологічну схожість, яка може бути результатом запозичення, взаємного впливу імен різних систем чи наслідком аналогічного самостійного розвитку. Ця схожість проявляється у двох аспектах: у використанні при їх формуванні основ тих самих частин мови та у залученні для цієї мети слів визначених лексико-семантичних груп [86: 8]. Порівняльне вивчення географічних назв на великих територіях допомагає виявити основні закономірності їх формування, семантику. Межі топонімійних ареалів не збігаються з сучасними лінгвістичними кордонами поширення мовних сімей чи окремих мов, що вказує на тривалі процеси запозичень і далеке проникнення топоутворень унаслідок міграцій населення [61: 323].

Вивчення онімних основ – це особлива галузь лексикології, бо сам факт вторинності залучення певних лексем в онімічний ряд не дозволяє підходити до їх аналізу з тими ж критеріями, що й до аналізу загальної лексики [89: 114]. Для того, щоб зрозуміти, чому люди при формуванні окремих назв зверталися до тих чи інших лексико-семантичних груп, ономаст повинен зрозуміти історико-культурний код відповідної епохи.

Семантика твірних основ ойконімів дає матеріал про апелятиви, що служать основами онімів, „відкриває" багато лексичних одиниць, що зникли у сучасній мові, але збереглися у складі імен. Для уточнення форми і значення лексичних одиниць їх слід зіставляти зі словами споріднених мов, з лексемами давнішого стану мови [89: 110]. Семантика апелятива-основи власної назви – це лексичне значення тієї одиниці мови, яка покладена в основу номінації. Розкриття первісної семантики основ ойконімів – справа винятково складна, оскільки, на відміну від природних об'єктів (тих, що несуть зазвичай інформацію про географічні властивості реалій), у них часто збережені характеристики суспільних відносин чи подій. Крім того, як стверджують учені, ойконіми могли зазнавати впливів географічних назв з інших країн і регіонів [89: 111].

За семантикою твірні основи ойконімів можна диференціювати на групи. Особливості лексико-семантичних груп, які виступають в онімічних рядах, зумовлені реаліями, що мотивують власні імена. У межах певних культурних зон є багато спільного у принципах добору й організації семантичних пластів, що служать для називання людей, географічних об'єктів тощо [89: 176]. Різні перетворення у суспільному житті зумовлюють зміну частотності окремих топооснов. З іншого боку , вона залежить від характеру мови, від способів і засобів вираження у ній окремих лексичних категорій. У зв'язку з цим виділяють типові топонімійні основи. У топоніміці зафіксовано певний масив типових східнослов'янських топооснов, визначено деякі їх розряди (див. [69]).

Будь-яка назвотворчість передбачає причину і мотив номінації. Мотивація імені – це комплекс причинно-наслідкових зв'язків, по-різному представлений у формуванні власних назв і не однаково доступний для спостереження та вивчення. *Соціальний* аспект мотивації проявляється у тому, що ім'я може відображати назви суспільних груп і реалій, які їх супроводжують. На землях давнього слов'янського заселення назви населених місць часто виникали з позначення колективів людей, що

там жили: *Пекарі, Конюхи, Подоляни*. *Територіальний* аспект мотивації власної назви найяскравіше проявляється у топонімії, де на вибір назви мають вплив природні умови певної місцевості [89: 20]. Мотивація за місцем знаходження, на думку мовознавців, може виявлятися зовнішньо і досить випадково стосовно самого об'єкта [89: 21]. Мотиви номінації виявляються затемненими не лише внаслідок браку інформації про життєву ситуацію, у якій відбувалося найменування. Необхідно врахувати, що у процесах ономастичної номінації є і штучний шлях надання імені, коли до виникнення немотивованого імені спричиняє суспільна потреба найменування певного об'єкта [89: 23].

Топоніми тісно пов'язані з номенклатурою таких галузей знань, як історія, географія, геологія, зокрема, з географічними апелятивами, на базі яких вони формуються. Як пише Е. М. Мурзаєв, до складу топонімів будь-якої території можуть входити топонімійні апелятиви, які вчений називає ще місцевими географічними термінами, хоч у топонімічній літературі їх визначають по-різному: індикатори, номенклатурні, загальні, народні географічні назви [60: 16]. Географічні умови, природне середовище, специфіка матеріальної культури, напрям господарства породжують географічну термінологію. Тому їх збір, систематизація, порівняльне вивчення винятково важливі для топоніміста. Порівняльний лінгвістичний аналіз дає змогу виявити близькі форми й архетипи, що вказують на давні мовні зв'язки поселенців, у назвах яких збереглися ці терміни, з предками [60: 22].

Топонімійні апелятиви утворюють більш чи менш компактну групу слів, які класифікуємо за семантикою. Вони становлять одну з категорій слів, які легко онімізуються. У таких випадках топонімійні апелятиви втрачають своє основне лексичне значення і стають онімічними основами, які вирівнюються усередині топонімів з їх основами інших типів. Кількість типових онімічних основ апелятивного походження порівняно осяжна, але не завжди зрозуміло, на якому етапі і при якому первинному значенні відбулося залучення апелятива до онімічного ряду. Імена, утворені від типових основ, становлять певний онімічний масив. Онімізація апелятива – це найдавніший спосіб творення власних назв. „Залишаючи клас апелятивів, такі назви у подальшому підлягали онімічним перебудовам (деривації)" [89: 41–42].

Місце проживання людини від найдавніших часів і до наших днів було однією з основних її характеристик. У різні епохи у різних культурно-історичних умовах існували дві тенденції топонімійної номінації – осідлої та кочової, перша з яких притаманна переважно народам індоєвропейської мовної сім'ї, друга – урало-алтайської [68: 189]. Топонімія народів з давньою осідлою культурою зазвичай була орієнтована на рельєф, ландшафт і на їх господарське використання. Але специфіка самого географічного сприйняття об'єкта (і його господарського використання) з плином часу змінюється, а тому не може бути раз і назавжди заданою. На певному етапі в топонімію осідлих народів входять найменування, пов'язані з іменами землевласників, а також меморіальні назви [89: 49].

Кожна мова, кожна топонімійна система чи підсистема певного історико-географічного регіону характеризується набором відповідних, у тому числі специфічних, лексем (твірних основ, топооснов). Це зумовлено різними соціально-

економічними, культурними, побутовими та іншими чинниками. На різних територіях існували відмінні географічні умови, що так чи інакше впливали на час освоєння цих земель, а відтак і на характер місцевих топонімів (насамперед з погляду їх твірних основ і афіксів). Багато географічних назв, власне, виникли внаслідок топонімізації апелятивів. Як стверджує В. В. Лучик, „назви дослов'янських чи давньоукраїнських поселень виникали переважно спонтанно, за природними ознаками, які впадали номінаторам у вічі [56: 91]. Отже, цілком правомірно вважати, що вихідні топооснови в ряді випадків використовувалися спершу в апелятивах, а згодом у топонімах. „У кожній топонімійній зоні існує у певний період свій набір типових і раритетних основ, які у комплексі утворюють характерне її обличчя" [69: 151–152]. Крім того, у визначені історичні періоди у групах споріднених мов діють однакові або дуже схожі норми (принципи) творення моделей географічних найменувань, бо, як твердить Д. Г. Бучко, не випадково майже одночасно, в один і той же історичний період, на території усієї Славії виникли однакові за структурою топоніми на ***-jь, -ичі, -ани** тощо [7: 137].

У формуванні топонімійної системи конкретного регіону певну роль відігравали й мова місцевого населення, його світогляд тощо. „Давно відомо, що топоніми зберігають найрізноманітнішу позамовну інформацію про фізико-географічні особливості відповідної місцевості, про колишній ареал представників рослинного і тваринного світів тощо, приховану у внутрішній формі того чи іншого оніма" [13: 28]. Якщо суспільно-історичні чинники номінації гегорафічних об'єктів є загальними, універсальними, то мовні – більш конкретними, частковими. Вони знаходять своє відображення у самих формах, моделях назв і залежать від будови та стану розвитку певної мови. „Топонімна система виконує функцію середовища, у якому знаходять своє втілення засади топонімної номінації" [7: 138].

Велика група ойконімів на **-ани (-яни)** мотивована назвами сусідніх географічних об'єктів. Найпоширенішим способом номінації поселень у цьому випадку є метонімія – перенесення назви певного природного (рідше створеного людьми) географічного об'єкта (найчастіше річки, потоку, гори і т.ін.) на поселення, що виникає поряд. Такі топоніми (ойконіми) прийнято називати відапелятивними, топографічними [7: 138].

На думку Н. В. Подольської, більшість основ топонімів на **-ани (-яни)** є типовими східнослов'янськими основами [69: 106], що підтверджує досліджений матеріал. Унаслідок вивчення структурних і лексико-семантичних особливостей слов'янських ойконімів на **-ани (-яни)** виділено типові твірні основи, які за семантикою класифікуємо на групи:

на означення особливостей рельєфу:

укр. *береж- (берег)***,** пол. *brzeż-*, чеськ. *břež-*, словац. *brež-*, д.-луж. *beržˇ-*, хорват. *brež-*, болг. *бреж-* (укр. *Бережани*, пол. *Brzeżany*, чеськ. *Břežany*, словац. *Brežany*, д.-луж. *Beržane*, хорват. *Brežane*, болг. *Брежани*);

укр. *гор-*, блр. *гар-*, пол. *gorz-*, чеськ. *hoř-*, д.-луж. *goŕ-*, болг. *гор-* (укр. *Горяни*, блр. *Гаране/Гараны*, пол. *Gorzany*, чеськ. *Hořany*, д.-луж. *Goŕane*, болг. *Горяни*);

укр. *дол-*, пол. *dol-*, чеськ. *dol-*, словац. *dol-*, д.-луж. *dol-*, хорват. *dol-*, болг. *дол-* (укр. *Доляни*, пол. *Doliany*, чеськ. *Dolany*, словац. *Doľany*, д.-луж. *Doľany/Doľ*

ane, хорват. *Doljane*, болг. *Доляни*);

укр. *луж- (луг),* блр. *луж-*, чеськ. *lúž-*, д.-луж. *luž-* (укр. *Лужани*, блр. *Лужаны*, чеськ. *Lužany*, д.-луж. *Lužane*);

укр. *луч- (лук)*, пол. *łącz-*, чеськ. *loúč-*, д.-луж. *luč-*, хорват. *luč-*, болг. *луч-* (укр. *Лучани*, пол. *Łączany*, чеськ. *Loučany*, д.-луж. *Lučane*, хорват. *Lučane*, болг. *Лучани*);

укр. *пол-,* блр. *пал-*, рос. *пол-*, пол. *pol-*, хорват. *pol-* (укр. *Поляни*, блр. *Паляны/Паляне*, рос. *Поляны*, пол. *Polany*, хорват. *Poljane*);

на означення особливостей ґрунту:

укр. *глин-,* пол. *glin-*, чеськ. *hliň-* (укр. *Глиняни*, пол. *Gliniany*, чеськ. *Hliňany*);

укр. *мокр-,* блр. *макр-*, чеськ. *mokř-*, д.-луж. *mokŕ-*, болг. *мокр-* (укр. *Мокряни*, блр. *Макраны*, чеськ. *Mokřany*, д.-луж. *Mokŕane*, болг. *Мокрани*);

укр. *озер-,* пол. *jezior-*, чеськ. *jezeř-*, хорват. *jezer-* (укр. *Озеряни*, пол. *Jeziorany*, чеськ. *Jezeřany*, хорват. *Jezerane*);

укр. *піщ- (пісок),* пол. *pyescz-*, чеськ. *piesč-*, словац. *piešť-*, болг. *песч-/пещ-* (укр. *Піщани*, пол. *Pyesczany*, чеськ. *Piesčane*, словац. *Piešťany*, болг. *Песчани/Пещани*);

укр. *риж-/руж-*, блр. *руж-*, д.-луж. *ryž-* (укр. *Рижани/Ружани*, блр. *Ружаны*, д.-луж. *Ryžany*);

на означення особливостей рослинного покриву:

укр. *берест-,* пол. *bresc-*, хорват. *brešt-*, болг. *брещ-* (укр. *Берестяни*, пол. *Bresciany*, хорват. *Breštane*, болг. *Брещани*);

укр. *вільш- (вільх, ольх),* блр. *альш-*, пол. *olcz-*, чеськ. *olš-*, д.-луж. *oľš-*, хорват. *jelš-*, болг. *елш-* (укр. *Вільшани*, блр. *Альшаны*, пол. *Olczany*, чеськ. *Olšany*, д.-луж. *Oľšane*, хорват. *Jelšane*, болг. *Елшани*);

укр. *лип-,* пол. *lip-*, чеськ. *lip-*, словац. *lip-*, д.-луж. *lip-* (укр. *Липляни*, пол. *Lipiany*, чеськ. *Lipany*, словац. *Lipany*, д.-луж. *Lipane*);

укр. *лич- (лик),* хорват. *lič-*, чеськ. *lič-* (укр. *Личани*, хорв. *Ličani*, чеськ. *Ličani*);

укр. *луб-,* блр. *луб-*, пол. *lub-*, д.-луж. *lub-* (укр. *Луб'яни*, блр. *Лубяны*, пол. *Lubiany*, д.-луж. *Lub'ane*);

*на означення особливостей рельєфу (*прийменникові конструкції*)*:

укр. *загор-,* блр. *загар-*, пол. *zagórz-*, чеськ. *zahor-*, словац. *zahor-*, болг. *загор-* (укр. *Загоряни*, блр. *Загараны*, пол. *Zagórzany*, чеськ. *Zahorany*, словац. *Zahorany*, болг. *Загоряни*);

укр. *заліш-/заліс-,* блр. *заляш-*, пол. *zalesz-*, чеськ. *zaleš-* (укр. *Залішани*, блр. *Заляшаны*, пол. *Zaleszany*, чеськ. *Zalešany*);

укр. *заріч-,* блр. *зарач-*, пол. *zarzecz-*, чеськ. *zařič-* (укр. *Зарічани*, блр. *Зарачаны*, пол. *Zarzeczany*, чеськ. *Zařičany*);

укр. *нагор-,* пол. *nagórz-*, чеськ. *nahoř-* (укр. *Нагоряни*, пол. *Nagórzany*, чеськ. *Nahořany*);

укр. *підгор-,* пол. *podgórz-*, чеськ. *podhoř-*, словац. *podhor-*, болг. *подгор-* (укр. *Підгоряни*, пол. *Podgórzany*, чеськ. *Podhořany*, словац. *Podhorany*, болг. *Подгоряни*);

укр. *подол-,* блр. *падал-*, пол. *podol-* (укр. *Подоляни*, блр. *Падаляны*, пол. *Podolany*);

інші:

укр. *круп-,* блр. *круп-*, д.-луж. *krup-* (укр. *Крупяни*, блр. *Крупляны*, д.-луж. *Krupane*);

укр. *могил-,* блр. *магіл-*, пол. *mogil-*, болг. *могил-* (укр. *Могиляни*, блр. *Магіляны*, пол. *Mogilany*, болг. *Могилани*);

укр. *угл-,* блр. *угл-*, хорват. *ugl-* (укр. *Угляни*, блр. *Угляны*, хорват. *Ugljane*).

Ці твірні основи значною мірою можуть поповнити список східнослов'янських і спільнослов'янських архаїчних типових основ. Їх архаїчність можна пояснювати тим, що „на старих слов'янських територіях один і той же колектив володів однаковим лексичним фондом і міг у різних регіонах створювати аналогічні назви" [51: 137–138].

Як показало наше дослідження, топоніми у своїй більшості походять від місцевих географічних термінів, зокрема, так званих ландшафтних назв, оскільки „назви будувалися на основі господарських, культурних, релігійних особливостей їх мешканців, звідки їх типологічна близькість у багатьох слов'янських мовах" [89: 47–48]. Зв'язок між топонімами і географічними термінами найбільш поширений у конструкціях, утворених на основі географічних термінів за допомогою топонімійних суфіксів [31: 138]. Як уважає Е. М. Мурзаєв, місцеві географічні терміни у складі топонімів визначають основу їх реалій, причому дуже часто цей термін відповідає географічному об'єктові, що іменують [60: 32]. Основи ойконімів на **-ани (-яни)** відображають характер місцевості, різноманітні її властивості, зокрема властивості рельєфу, характер ґрунту і властивості водного режиму, особливості рослинного покриву, способу поселення, освоєння землі. Наявні так звані вторинні назви, що вказують на розташування одного об'єкта стосовно іншого [7: 144]. Вони розвинулися здебільшого з колишніх прийменникових конструкцій: *за лісом, за рікою, на горі, під горою*.

Можна говорити про сполучуваність форманта **-ани (-яни)** з певними семантичними групами основ. Як показує зібраний матеріал, це переважно типові основи на означення особливостей рельєфу, ґрунту, рослинного покриву.

Українські ойконіми на **-ани (-яни)** за семантикою і походженням твірних основ є локально-етнічними та відантропонімними. Численніші назви, утворені від загальних назв груп людей за особливостями їх поселення чи походження, тобто локально-етнічні. На теренах України вони становлять близько двох третин ойконімів на **-ани (-яни)**. За семантикою і походженням поділяємо їх на:

– **назви топографічного характеру** з твірними основами на означення властивостей рельєфу (*Бережани, Долиняни*), на означення характеру ґрунту і властивостей водного режиму (*Озеряни, Поточани*), на означення рослинного покриву (*Вільшани, Дубровляни*), на означення способу поселення, освоєння землі (*Кучани, Огульчани*), на означення понять руху, переміщення (*Залишани, Ухожани*), на означення місця проживання людей, утворені від прийменникових конструкцій (*Нагоряни, Підлішани*);

– назви відгідронімного походження (*Луквяни, Дніпряни*); у їх основах виступають назви водних об'єктів. Вони вказують переважно на місце розташування поселення або на місце, з якого йшло переселення людей. Такі назви могли виникати внаслідок збігу фонетичних і словотвірно-морфологічних елементів

гідронімів і назв поселень або ж тільки внаслідок збігу їх словотвірних основ. Серед зафіксованих ойконімів на **-ани (-яни)** відгідронімного походження є назви, утворені від прийменникових конструкцій типу „*за Дністром”*, „*під Дністром”*. Лексикалізуючись, такі прийменникові сполучення творили основи ойконімів;

– відкатойконімні назви (*Перемишляни, Черкащани*); в їх основах виступають назви інших поселень, країв, країн. Вони утворилися семантичним шляхом від катойконімів у формі множини, тому їх визначаємо як відкатойконімні ойконіми.

Основи локально-етнічних ойконімів мотивовані як апелятивами (*коритo, дерево*), так і онімами (гідронімами *Луква, Уша*, ойконімами *Берестя, Галич*). Характерною для багатьох указаних назв є наявність відповідників у білоруській, російській, польській, чеській, словацькій, давньолужицькій топонімійних системах, що свідчить про загальнослов’янську традицію називання поселень похідними утвореннями на -**ани (-яни)**, які виникли внаслідок топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за різними їх характеристиками.

Відантропонімні ойконіми становлять близько третини стосовно засвідчених назв на -**ани (-яни)**. Вони утворені від особових назв. За походженням вони поділяються на дві групи: ойконіми, утворені від особових назв слов’янського походження, і ойконіми, утворені від особових назв іншомовного (неслов’янського) походження. У складі відособових назв слов’янського походження залежно від груп слов’янських автохтонних імен виділено підгрупи:

1) ойконіми, утворені від слов’янських композитних імен;

2) ойконіми, утворені від слов’янських імен відапелятивного походження.

Відантропонімні назви на **-ани (-яни)**, утворені від слов’янських композитних імен, репрезентують у своїх основах імена-композити (*Драгомирчани, Ждомисляни*), відкомпозитні гіпокористичні імена: безсуфіксні утворення (*Гошани, Збляни*), суфіксальні гіпокористичні утворення (*Верчани, Будичани*).

Відантропонімні ойконіми, утворені від слов’янських відапелятивних особових імен, – це назви слов’янського походження, твірні основи яких сформувалися здебільшого безсуфіксним, рідше – суфіксальним способами. Це найдавніші найменування, твірні основи яких мають різноманітне семантичне навантаження, що охоплює назви істот, частин тіла (*Кокошани, Мусани*), назви рослин (*Капустяни, Лопушани*), назви предметів широкого вжитку, знарядь праці (*Кошани, Сокиряни*), назви істот за психічними та фізичними ознаками (*Дригани, Пузани*), назви професій, суспільних станів (*Ворничани, Козачани*), назви видів праці (*Дергани, Копани*), народних страв (*Бузяни, Крупяни*), одягу (*Козиряни, Кошуляни*), назви абстрактних понять (*Бідани, Рокошани*) тощо.

Відантропонімні ойконіми, утворені від особових назв неслов’янського походження, виникли від християнських імен. У їх основах засвідчено християнські імена, які прийшли в українську мову з грецької, латинської, староєврейської мов: відповідно *Микитяни, Тарашани; Вікторяни, Климани; Іванчани, Яківчани*. Ойконіми на **-ани (-яни),** утворені від особових назв неслов’янського походження, поодинокі в українському ономастиконі. Їх фіксації починаються від XV і тривають до XX ст.

Виявлено неясні за семантичною структурою утворення на **-ани (-яни)**: *Бизмещани, Перлікани* тощо. Встановити семантику основ таких ойконімів важко, зважаючи на брак історичних фіксацій для обґрунтування версій походжень, їх багатозначність, відсутність топонімійних паралелей.

Серед досліджуваних українських ойконімів на **-ани (-яни)**, крім простих, зафіксовано складені за структурою, так звані двохелементні назви, що виступають у формі словосполучень на зразок *Великі Мокряни*, *Нижні Вільшани*. Аналіз складених назв дає змогу зробити певні висновки щодо їх структури та поширення. Ойконіми на **-ани (-яни)** здебільшого прості. Засвідчені двохелементні назви об'єднують ад'єктивний і суб'єктивний типи словосполучень. Посилена продуктивність характерна для ад'єктивних словосполучень у складі ойконімів на **-ани (-яни)**. Частково вони антонімічні – містять у своєму складі лексичні антоніми, що виконують розрізнювальну функцію. Обмеженою кількістю відзначається субстантивний тип словосполучень. При обох способах творення граматичне навантаження припадає найчастіше на компонент, виражений іменником з формантом **-ани (-яни)**.

Унаслідок вивчення структури і семантики слов'янських ойконімів на **-ани (-яни)** виділено типові твірні основи, які за семантикою класифікуємо на групи. Це переважно типові основи на означення особливостей рельєфу, ґрунту, рослинного покриву. Виділені твірні основи можуть поповнити список східнослов'янських і спільнослов'янських архаїчних типових основ. Як показало дослідження, ойконіми зберегли свою первісну семантичну наповненість. Здебільшого вони походять від місцевих географічних термінів.

РОЗДІЛ 3
Стратиграфія ойконімів на **-ани (-яни)**

Топоніміка як наука, що всебічно вивчає географічні назви, комплексно користується методами мовознавства, географії й історії [61: 323]. Як зауважує В.В. Сєдов, у дослідженні найдавнішої історії слов'ян лінгвістичним даним часто не вистачає просторової і хронологічної визначеності [82: 38]. Одним із аспектів комплексного топонімічного дослідження є стратиграфічний аналіз. Він передбачає кількісну характеристику, просторову локалізацію географічних назв, установлення хронології топонімів.

Під час дослідження ономастичних систем поступові ступені ономастичного переосмислення, трансонімізації і деривації створюють своєрідну стратифікацію власних назв. Термін *стратиграфія* запозичено з геології, де ним позначають вивчення нашарувань різних епох. Страти, або пласти земної кори, послідовно розташовуються один над одним без будь-яких істотних взаємопроникнень. У лінгвістичній географії піддають аналізу хронологічну послідовність формування лексичних пластів певної мови і визначають відносний вік лексичних одиниць. На відміну від геологічних, лексичні страти, в тому числі ономастичні, можуть взаємно проникати, утворюючи не лише значні „входження", але й дрібні вкраплення одна в одну [87: 6].

На підставі статистичних даних, які порівняно повно характеризують топонімічні явища вже у пізньому середньовіччі, можна зробити висновки і про розвиток цих не повністю відображених у джерелах явищ у давніші епохи [51: 116]. Результати підрахунків відсоткового відношення ойконімів окремих моделей у різні історичні періоди свідчать про еволюційні зміни у топоніміконі, допомагають визначити продуктивність словотвірних моделей, інформують про достатню повноту складу топонімічного матеріалу. Статистичний аналіз, на думку Н.В. Подольської, служить підтвердженням чи спростуванням ономастичних концепцій і гіпотез [68: 211].

Вивчення кількісного поширення окремих словотвірних моделей ойконімів в окреслених часових відрізках на певній території повинно базуватися на великій кількості писемних пам'яток, на вичерпно виявленому, добре описаному й опрацьованому матеріалі. Якщо ж порівнюються відсотки, отримані з невеликих вибірок, у яких багато що може бути випадковим, то статистичний аналіз може виявитися шкідливим [68: 211].

Дослідження топонімічних ареалів невіддільне від визначення географії поширення, локалізації назв. Для встановлення закономірностей розташування топонімів, динаміки їх розвитку у часі, просторових зв'язків і залежностей як між окремими топонімічними явищами, так і між ними і різними соціальними та природними явищами використовують картографічний метод [71: 10]. Залежно від характеру конкретного дослідження перше місце можуть посідати різні аспекти картографічного методу. Складання топонімічних карт необхідне при вивченні „географії" топонімів, бо карти – це „альфа і омега географії" [71: 10]. Такі карти дають змогу отримати наочне уявлення про ареали топонімічних явищ і процеси, що відбуваються у зонах контактів цих ареалів, про просторові зміни якісних і

кількісних характеристик матеріалів, що картографуються. Використання географічних карт, створених для однієї й тієї ж території у різний час, дає можливість розкрити динаміку топонімічних процесів [71: 11]. „Карта дає змогу показати топонімний фон території, встановити межі того чи іншого явища, – стверджує З. О. Купчинська, – за допомогою карти виявляється розміщення топонімічних явищ як мовно-історичного факту, їх розвиток у просторі" [48: 12].

До завдань картографування належить точна локалізація місць розселення людей, у мовленні яких відзначено досліджуване ономастичне явище, або місць (міст, селищ, річок і т. ін.), що іменуються певним чином [68: 209]. Виявлені унаслідок картографування ареали становлять спеціальний ономастичний текст, наукове прочитання якого ставить дослідника перед новими завданнями. Отже, карта з ономастичним навантаженням сама стає джерелом для подальшого вивчення імен. Наносячи на карту лінгвістичні дані, ми часто отримуємо екстралінгвальні висновки, що слугують підтвердженням історичних концепцій. У цьому виявляються взаємозв'язок, взаємозбагачення суспільних наук [68: 209]. Таким чином, топонімічні карти фіксують широкі мовні, історичні, етнографічні процеси.

„Стратиграфічний аналіз – це дослідження ономастичного явища чи процесу у хронологічній послідовності: від сучасності до більш ранніх періодів чи навпаки. Стратиграфічний аналіз ономастичних систем передбачає зіставлення окремих етапів їх становлення, а також порівняння ономастичних станів різних епох" [68: 203]. О. А. Купчинський убачає важливість хронології у визначенні часу появи, продуктивного функціонування та відмирання топонімійного типу, оцінки географічних назв як історичного факту, що наближає інформацію топонімії до рівня інформації датованих писемних, археологічних джерел. На думку вченого, топонімічна хронологія найдавніших слов'янських географічних назв порівняно з іншими їх характеристиками сприяє встановленню часу формування давніх слов'янських спільностей, їх консолідації, розселення і членування [51: 116].

3.1. Загальна статистика назв

Для статистичних підрахунків залучено 361 українську географічну назву з формантом **-ани (-яни)**, виявлену у джерелах X–XX ст. Про перші чотири згадані століття говоримо досить умовно, оскільки статистика назв за X–XIV ст. не дає певних підстав для прямих висновків через незначну кількість пам'яток із цього періоду. Кількість засвідчених у той час назв повністю залежить від кількості джерел. Однак брак у джерелах ойконімів на **-ани (-яни)** за X–XIII ст. не означає, що географічних назв зазначеної моделі на досліджуваних територіях не було. Цей тип назв міг розвиватися ще до появи вичерпної документальної бази. Кількість ойконімів на **-ани (-яни)** у різних століттях неоднакова (див. Таблицю 3.1).

Таблиця 3.1

Загальна кількість назв на -ани (-яни) за століттями та їх відсоток

Століття	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Кількість назв	6	46	116	153	170	166	274
Відсоток назв, %	1,66	12,74	32,13	42,38	47,09	45,98	75,9

Дані таблиці свідчать про нерівномірність між кількістю засвідчень, які припадають на ранні (X–XIV ст.), середні (XV–XVIII ст.) і пізні віки (XIX–XXст.).

Якщо відтворити результати наших підрахунків у наочній формі, то побачимо, що кількість фіксацій за століттями прямо пропорційна обсягу збережених джерел цього історичного періоду (Діаграма 3.1).

Діаграма 3.1

Кількість ойконімів на -ани (-яни) протягом XIV-XX ст.

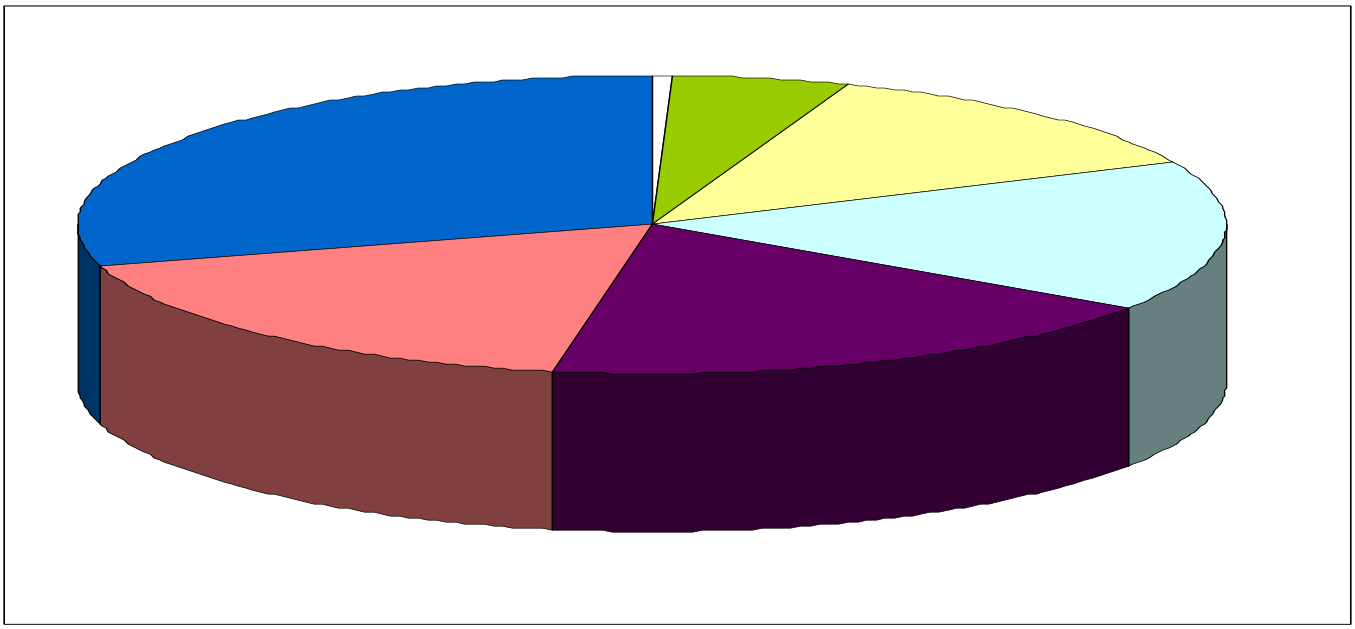

Простежуємо тенденцію до зростання кількості ойконімів на -ани (-яни) протягом X–XX ст. Так, у XIV ст. зафіксовано поодинокі назви цієї моделі. У наступних століттях – XV, XVI, XVII – спостерігаємо різке зростання їх кількості. Значне збільшення фіксацій назв поселень можна пояснити тим, що збільшилася кількість джерел порівняно з попереднім століттям. Поява численних писемних пам'яток ще не означає, що репрезентовано всі назви на -ани (-яни). У них засвідчено лише ойконіми, які мали на ту пору певне суспільно-історичне значення, стали історичною, економічною точкою. Тому маємо підстави вважати, що ця ойконімна модель на досліджуваній території розвивалася задовго до того, як з'явилися порівняно вичерпні документальні джерела. Протягом XVIII–XIX ст. відзначаємо сповільнення зростання кількості ойконімів, а у XX ст. – різке збільшення. Найбільше назв зазначеної моделі припадає на XX ст. Зростання кількості ойконімів на -ани (-яни) протягом X–XX ст. відносно стабільне, хоч і досить нерівномірне (див. Діаграму 3.2).

Діаграма 3.2

Загальна динаміка ойконімів на -ани (-яни) протягом XIV–XX ст.

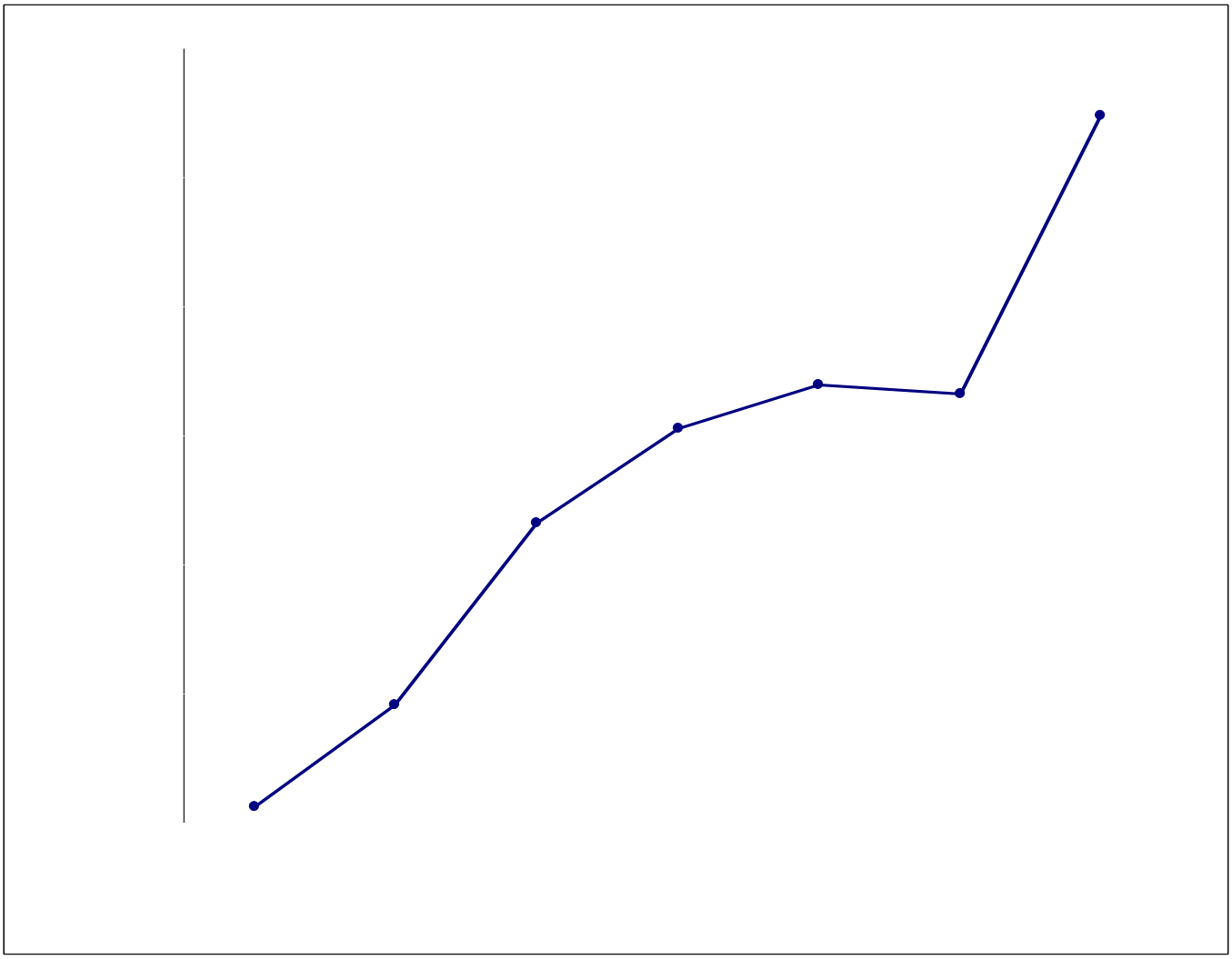

Тенденція зростання загальної кількості ойконімів на -ани (-яни) зумовлена постійним збільшенням числа збережених назв, тобто тих, що перейшли з попередніх століть (див. Таблицю 3.2). Поряд із цим спостерігаємо значне збільшення новозасвідчених назв у XV і XVI (відповідно 40 і 76 одиниць), а особливо – у XX ст. (116 одиниць). Стрімке зростання кількості таких ойконімів у досліджуваному періоді відбувалося двічі. Вперше – у XV–XVI ст. – воно було зумовлене, вірогідно, високою активністю форманта -ани (-яни) у його первісному значенні „позначення груп людей за їх місцем проживання, походження чи іншою ознакою”. Із XVII до XIX ст. кількість новоутворених назв на -ани (-яни) поступово зменшується, а згодом, у XX ст., відбувається різке їх збільшення. Особливу продуктивність цієї моделі топонімів на другому етапі – у XX ст. – можна пояснити втратою його первісного значення і уживанням ойконімів за традицією.

Таблиця 3.2

Кількість збережених, новозасвідчених і зниклих ойконімів
на -ани (-яни) за століттями та їх відсоток у кожному столітті

Століття	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Збережені	–	6	40	97	125	144	158
Збережені, %	–	13,04	34,48	63,39	73,52	86,74	57,66
Новозасвідчені	6	40	76	56	45	22	116
Новозасвідчені, %	100	86,95	65,51	36,60	26,47	13,25	42,33
Усього	6	46	116	153	170	166	274
З них зникло	–	6	19	28	26	8	–
З них зникло, %	–	13,04	16,37	18,30	15,29	4,81	–

Частина назв зазнала занепаду (див. Таблицю 3.2). Це могло бути зумовлено такими причинами:

1) мовними: заміна ойконімної форми на -ани (-яни) формами ойконімів із іншими формантами: Колыбаны (1493, Летичівський п-т, АЮЗР VIII/II: 338) – Kolybanye (1530, Подільське воєводство, ŹD XIX: 167); Петрани (1563, Літинський п-т, АЮЗР VIII/I: 207) – Петрані (2001, Вн, Жмеринський р-н, СГН Укр: 310); Brzezany (1530, Кам’янецький п-т, ŹD XIX: 164) – Бережанка (XIX ст., ИСПЕ I: 380); Lubiany (1661, Львівська земля, LWR II: 108) – Lubiana (1890, Щирецький п-т, Львівське староство, SORG: 308); Hurczeczani 1518 (Кам’янецький п-т, АЮЗР VIII/I: 43) – Горчична від XVIII ст. і тепер (Кр: 447); Kapustiany (1604, Тр, Язловецький п-т, Кр: 408) – Капустинці від XVIII ст.

і тепер.

2) позамовними:

– формальне перейменування: Krzywczany (1604, Вн, Кр: 472) – тепер с.Бернашівка; Требушани (1969, ІМСУ Зк: 526) – тепер с. Ділове (1986, Укр АТП: 105).

– зникнення об'єкта номінації: Климани (1986 – об'єднано зі с. Лагодівка Хорольського р-ну, Пл, Укр АТУ: 464); Горяни (1986 – включено у смугу м.Ужгорода (Зк, Укр АТУ: 460); Retczany (1622, Летичівський п-т, Кр: 463), тепер не існує.

Так, із 46 назв поселень на -ани (-яни) XV ст. у XVI ст. перейшло лише 40, а 6 назв зникло; у XVII ст. перейшло 97 ойконімів, а 19 зникло; з XVII у XVIII ст. перейшло 125 назв, зникло – 28 (найвищий показник кількості зниклих назв за усі століття), у XVIII ст. занепало 26 ойконімів, у XIX ст. – 8 назв. Збільшення кількості зниклих ойконімів тривало з XV до XVII ст., проте, з огляду на швидке зростання кількості новозасвідчених і збережених назв у той проміжок часу, воно майже не вплинуло на тенденцію до постійного зростання загальної кількості ойконімів.

Порівнюючи дані статистики за весь досліджуваний період, спостерігаємо непропорційність кількості збережених та новозасвідчених назв (див. Діаграму 3.3). Протягом XIV–XVI ст. новоутворені ойконіми за кількістю переважають збережені, а з XVII по XX ст. новозасвідчені назви значно йдуть на спад стосовно тих, що перейшли з попередніх століть. Це явище простежуємо аж до XX ст., у якому відбувається відносне вирівнювання тих та інших ойконімів.

Діаграма 3.3

Кількість збережених і новозасвідчених ойконімів на -ани (-яни)

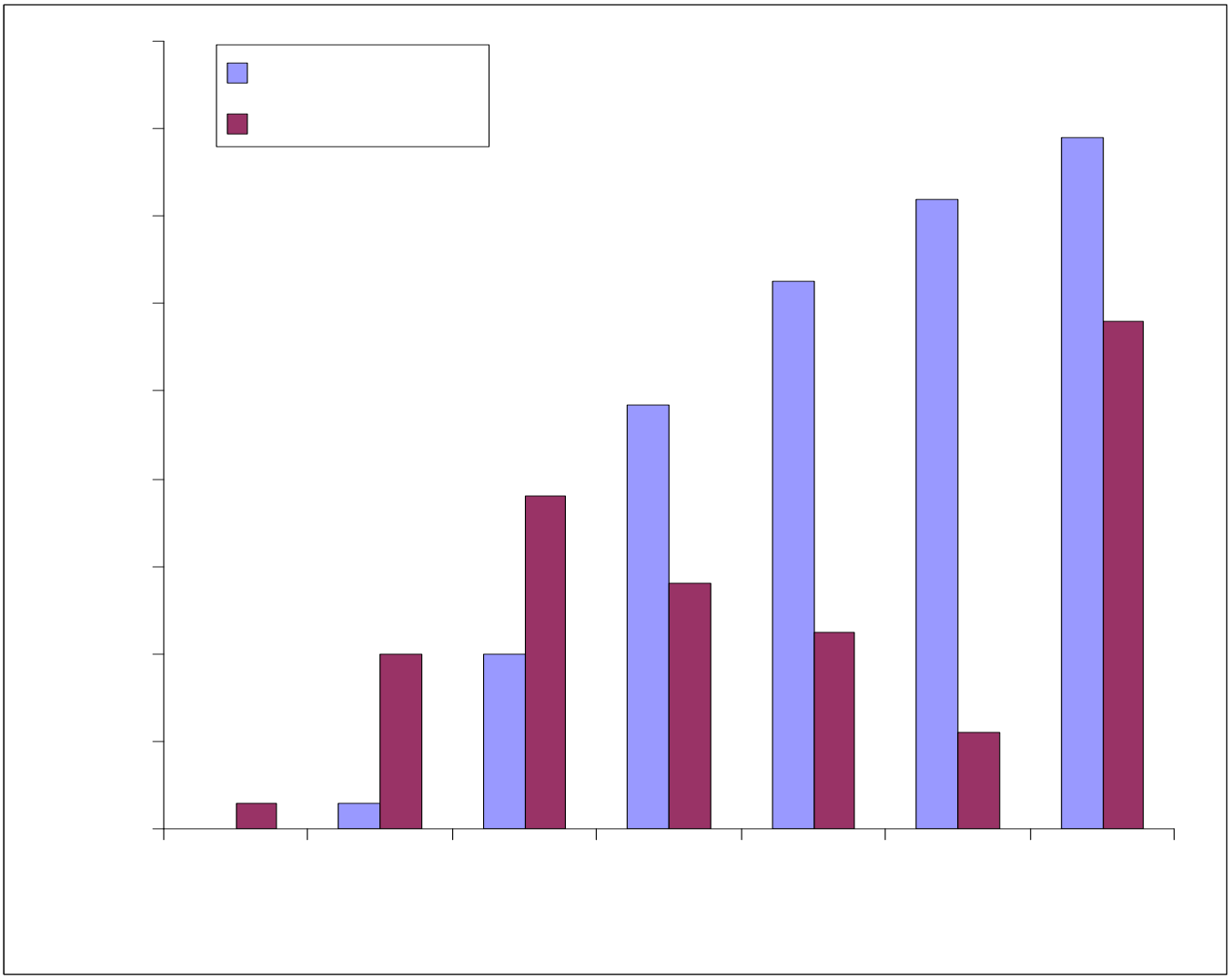

На основі даних Таблиці 3.2 створено Діаграму 3.4, за допомогою якої можна простежити динаміку збережених, новозасвідчених і зниклих ойконімів на -ани (-яни). Крива кількості зниклих назв постає низхідною, криві новозасвідчених і збережених назв за напрямком мають однакову конфігурацію – висхідну. Занепад назв збільшується з проникненням у глибину століть і зменшується у напрямку до пізнішого відрізка часу.

Виходячи з даних діаграми, можна стверджувати, що стрімке збільшення новозасвідчених ойконімів у XX ст. – періоді їх найбільшого вияву – спричинило різке збільшення загальної кількості назв, хоча крива збережених назв ішла у висхідному напрямку, а крива зниклих – по низхідній лінії.

Діаграма 3.4

Загальна динаміка збережених, новозасвідчених і зниклих
ойконімів на -ани (-яни)

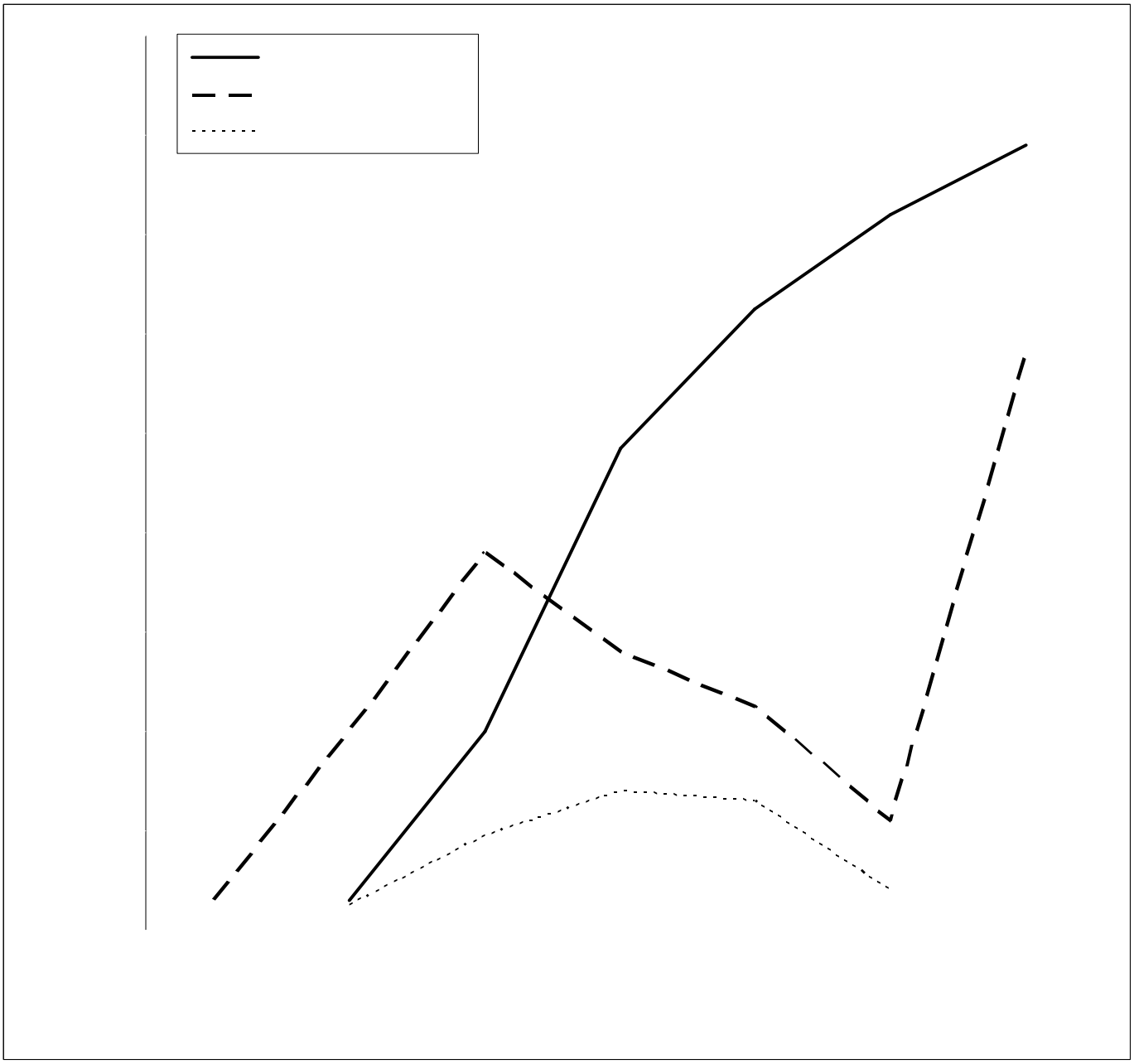

Розвиток ойконімів на -ани (-яни) міг відбуватися у ранішу епоху (X–XIVст.), ще до появи вичерпної документальної бази. Протягом X–XX ст. простежуємо тенденцію до постійного, хоч і досить нерівномірного, зростання кількості ойконімів. Стрімке зростання кількості ойконімів відбувалося у два етапи, перший з яких (XV–XVI ст.) був зумовлений, вірогідно, високою продуктивністю топонімного форманта -ани (-яни) у його первісному значенні „позначення груп людей за їх місцем проживання, походження чи іншою ознакою”, другий (XX ст.) – пояснюємо втратою його первісного значення і формальним уживанням ойконімів цієї моделі. Незначний занепад назв майже не позначився на загальній тенденції до постійного зростання назв.

Ойконімний формант -ани (-яни), будучи архаїчним, залишався продуктивним протягом усього періоду свого розвитку, і на сьогодні він є активним учасником номінації географічних об’єктів.

Варто визначити, як розвивалися ойконіми цієї моделі в інших слов’янських топонімічних системах. Адже, „зіставляючи між собою топонімікони споріднених мов, дослідник може проникнути в глибини історії, а вивчаючи архаїчні елементи топоніміконів живих мов [...], може побачити шляхи розвитку топонімії від сивої давнини до бурхливої сучасності” [17: 59].

Щодо статистики ойконімів на -ани (-яни) на інших слов’янських територіях маємо такі висновки вчених. Д . Подлявська за XII–XX ст. зафіксувала 226 топонімів на -any на теренах Польщі, з них на сучасному етапі (XIX–XX ст.) – 199 назв [120: 65, 73]. Кількість чеських географічних назв цієї моделі становить у наш час близько двохсот одиниць [128: 274]. Стосовно лужицьких назв, то Е. Ейхлер розглянув близько 75 давньолужицьких назв поселень на - ’ane [114: 371]. На території Хорватії цей тип назв представляють 60 топонімів, причому переважно ойконімів [112: 28]. У білоруській топонімії дослідники фіксують 666 назв поселень на -аны/-яны (типу Горяны, Озераны) і 82 топоніми з формантами -ане/-яне і -ата/-ята (типу Дорогляне, Ильяне) [32: 57–65].

Отже, у загальнослов'янському ономастичному контексті українські географічні назви на -ани (-яни) постають чи не найпродуктивнішими (поряд із білоруськими). Такий їх розвиток можна пояснити тим, що саме українська топонімія успадкувала цю словотвірну модель безпосередньо від східнослов'янських етнонімів, які виступали на теренах України у ранній період історії.

3.2. Географія назв

Географічні назви з формантом -ани (-яни) – це загальнослов'янська ойконімійна модель. Вони охоплюють території східних, західних і південних слов'ян. Важливо визначити український ареал цих ойконімів у загальнослов'янському контексті.

Дослідження географії архаїчних назв сприяють розв'язанню проблеми розселення слов'ян, зокрема, дають можливість установити зв'язок між розташуванням об'єктів найдавніших слов'янських географічних назв і заселенням земель, поставити питання співвідносності ареалу назв на -ани (-яни) з територією найдавнішого заселення слов'ян, здійснити спробу реконструкції міграції слов'ян. Топонімії належить значна роль у дослідженнях напрямків і шляхів слов'янського розселення як у ранній період, так і в епоху Середньовіччя [82: 28]. На думку О.А. Купчинського, „зведені дані зон ареалу, зокрема, таких архетипів, як назви на -ичі, *-jь, -ани (-яни), дають цінні відомості для дослідження історії слов'ян від найдавніших епох" [51: 123]. Як зазначає І. М. Желєзняк, „за географічним розміщенням топонімів можна з'ясувати етномовні відношення, що панували на цих територіях" [30: 8]. „Конкретне розташування ареалів давніх типів топонімів відображає характер поширення чи то родової, чи феодально -власницької колонізації, – вважає Д. Г. Бучко. – Ареальне вивчення топонімії визначає більшу чи меншу густоту заселення певної території у відповідні історичні періоди, а ядра ареалів вказують на максимальну густоту заселень певних регіонів" [10: 72]. „Географічне поширення топонімійного суфікса відображає історичні явища, перш за все – хід заселення. Тому їх ареали – цінне історичне джерело (це стосується не лише суфіксів, але й основ, якщо ті часто повторюються)" [63: 344]. Історичні основи топонімічних досліджень передбачають вивчення усієї сукупності історичних даних, які стосуються племінного складу давнього населення досліджуваного краю [70: 38].

Територія української зони ойконімів на -ани (-яни) розташована на південному сході загальнослов'янського ареалу і південному заході східної його частини. Особливості розташування ойконімів на теренах України такі: значна частина їх сконцентрована у південно-західних, західних, північно-західних регіонах, менші скупчення – на північно-східних і північних територіях. Найбільша кількість назв протягом згаданих періодів зосереджена у басейнах Дністра, Західного Бугу, Прип'яті у верхів'ях Південного Бугу, на середній течії Дніпра. Незначна кількість – у низов'ях Дніпра, Південного Бугу у басейнах Тиси, Сіверського Дінця.

За результатами вивчення територіально-просторового поширення ойконімів на -ани (-яни) на території України протягом X–XX ст. створено чотири картосхеми. Вони відображають чотири умовні періоди, що прийняли ми, виходячи з особливостей розподілу і розміщення назв: X–XIV ст., XV–XVI ст., XVII–XVIIIст., XIX–XX ст.

У першому періоді (X – XIV ст.) засвідчено поодинокі ойконіми на -ани (-яни). Один із них розташований у басейні річки Горині на Волині (Рв, Дубнівський р-н), три назви – у басейні Західного Бугу на Львівщині, ще дві – у басейні Дністра (ІФ) (див. Картосхему 1). Саме ці території стають у наступних періодах місцями найбільшого скупчення ойконімів на -ани (-яни), які становлять ядро ареалу назв цієї моделі. Вони засвідчують первісні контури просторового поширення ойконімів. Можливо, ці території і були у минулому місцями найбільш ранніх поселень, про що говорять учені О. М. Трубачов, Б. О. Рибаков, Г.П.Півторак, В. В. Сєдов [67; 79; 80; 82].

Питання про давній середньодніпровський ареал слов'ян як початковий ареал для подальшого розвитку власне східного слов'янства має велике значення [95: 40]. Первісні слов'янські племена розташовувалися, за визначенням Б.О.Рибакова, від Північного Придніпров'я на сході до Одеру на заході, вздовж схилу Карпат на півдні, а їх північний кордон проходив приблизно по широті Прип'яті [79: 13]. „Історичне ядро східного слов'янства протягом півтори тисячі років, аж до Київської Русі, визначається такими орієнтирами, як річка Рось, Переяславль, Київ на півночі і річка Тясмин на півдні, – стверджує Б. О. Рибаков. – Це був найбільш процвітаючий центр лісостепових слов'янських племен, з історії якого і слід починати історію Русі" [80: 72]. Зростання загальної культури слов'янських племен, удосконалення суспільних відносин, еволюція народного мовлення відбувалися у напрямку поступового виділення у східному ареалі давньої прабатьківщини слов'ян між Прип'яттю, Дніпром, диким степом і Карпатами, своєрідного етнокультурного і діалектного комплексу з помітними регіональними відмінностями між його північною й південно-західною зонами [67: 177]. У V–VI ст. слов'яни розселяються з басейну Вісли у східному, південному і західному напрямках, зокрема, освоюють області Прип'ятського Полісся і Верхнього Подністров'я [82: 117]. Слов'янська племінна група Подільсько-Дніпровського регіону сформувалася у межиріччі Дністра та Дніпра і у VI ст. почала активно освоювати значні території у південно-західному напрямку до придунайських земель Болгарії [82: 122–124]. Поховання давніх східнослов'янських племен зафіксовані поблизу таких поселень на -ани (-яни) на території України, Росії і Білорусі: с. Хлупляни – курганні могильники древлян на р. Словечна (ВС: 103); с. Жиляни, суч. Жуляни – курганні могильники полян, біля р. Ірпень у басейні Дніпра (ВС: 109); с. Замощани – слов'янські пам'ятники празько-пеньківської культури (V-VII ст.), між р. Сейм і Псел у басейні Дніпра (ПС: 107); с. Добровляни – безкурганні могильники з підплитовими похованнями хорватів – племені праслов'янського періоду, в басейні Дністра (ВС: 125); с. Варкляни – курган з похованнями волинян, північна половина ареалу цього племені у басейні Західної Двіни (ВС: 98–99); с. Векошани – курган IX–XIII ст. смоленсько-полоцьких кривичів, курганний могильник псковських кривичів, басейн Західної Двини (ВС: 161, 166); с. Верхоляни – курган IX-X ст. словен новгородських,

поблизу Чудського озера (ВС: 171); с. Вехрани – курганний могильник IX-XII ст. радимичів, у басейні Дніпра по р. Сож (ВС: 152–153); с. Горовляни – курган IX-XIII ст. смоленсько-полоцьких кривичів, у басейні Західної Двіни (ВС: 160–161); с. Дворчани – кам'яні могили дреговичів – погребальні пам'ятники X–XIII ст. у Верхньому Поніманні і Берестейській волості (ВС: 121); с. Листвяни – кургани XI–XIII ст. ареалу в'ятичів, у басейні Клязьми (ВС: 145); с. Ольшани – кам'яні могили дреговичів – погребальні пам'ятники X–XIII ст. Верхнього Понімання і Берестейської волості (ВС: 121–122); с. Угляни – кургани VIII–IX ст. племені бужан-волинян у районі Брестського Побужжя, у басейні Західного Бугу, а також могильник X–XIII ст. з кам'яним курганом дреговичів (ВС: 96, 121); с. Селяни – кургани IX–XIII ст. смоленсько-полоцьких кривичів у басейні Західної Двіни (ВС: 161).

Період XV–XVI ст. характеризується значним збільшенням кількості ойконімів на -ани (-яни), а відповідно й поширенням їх ареалу. Осередки їх поширення – Галичина, Волинь, периферійні зони цього періоду – Поділля, верхня течія Південного Бугу, середня течія Дніпра (див. Картосхему 2). Значні скупчення географічних назв на Волині є у басейнах рік Турія, Вижівка (Любомль, Ковель, Володимир-Волинський), у басейнах рік Стир, Іква, Горинь (Луцьк, Дубно, Рівне). У Галичині ойконіми зосереджені у басейні Західного Бугу (Червоноград, Жовква, Львів). Особливо поширені назви у верхів'ях Дністра у районі Самбора, Рудок, Миколаєва, Бібрки, Перемишлян, а також нижче по цій річці у районі Галича, Тисмениці, Солотвина, і на лівих її допливах, у басейнах рік Збруч, Смотрич, Тернава. Менше поселень на -ани (-яни) зосереджено у верхів'ях Південного Бугу (Деражня, Гнівань, Калинівка), на берегах Ірпеню, Росі. Поодинокими є назви у басейнах рік Ствига, Словечна, Жолонь. У південних, східних та північно-східних районах назв цієї моделі немає. Така ж ситуація на крайньому південному заході України.

Отже, з XV до XVI ст. сформувалися перші осередки ойконімів на -ани (-яни). Територія ареалу починає поширюватися із заходу на схід: до Дніпра на північних територіях і до Південного Бугу на південному сході.

У третьому періоді (XVII–XVIII ст.) назви на -ани (-яни) згущуються стосовно первинних осередків із минулого періоду (див. Картосхему 3). Це стосується ойконімів у басейнах річок Турії, Вижівки, а також Стиру, Ікви, Горині на Волині, басейну Західного Бугу. Численні назви з'являються у басейні Дністра, зокрема, у верхів'ях – по річках Зубря, Гнила Липа, Золота Липа, Стрипа, нижче – по Серету, Збручу, Смотричу, Тернаві, Ушиці, Немії. На Житомирщині з'являється нове скупчення ойконімів (Черняхів, Коростишів, Озерне). Аналогічні процеси відбуваються у районі середньої течії Дніпра (Ірпінь, Стугна, Рось, Вільшанка), у басейні Прип'яті (Словечна, Жолонь).Збільшується кількість назв у місцях колишніх вкраплень – у напрямку Хмельницький – Вінниця – Умань (верхів'я Південного Бугу), на Буковині у басейні Прута.

Скупчення ойконімів з формантом -ани (-яни) на сході Чернівеччини має, очевидно, продовження на молдавських теренах, оскільки саме у XVII ст. ця словотвірна модель відзначається особливою продуктивністю і займає перше місце з погляду словотворення у топонімії Буковини [37: 60]. Тож ареал назв поселень на -ани (-яни) виходить за межі слов'янських територій , що зумовлено, на думку Ю.О.Карпенка, міграцією назв, утворенням ойконімів за аналогією [36: 49]. Доказом цього може бути поширення ойконімів зазначеної моделі на території Румунії: Beberani, Blăjani, Veleni, Grăjdeni, Dumbrăveni, Izworani, які є, за твердженням І.Дуриданова, румунськими утвореннями слов'янського походження з суф. -ean (мн. -ani, -eni), що надійно увійшов у словотвірну систему румунської мови і до сьогодні залишається продуктивним [26: 44].

Особливістю цього періоду є те, що вперше зафіксовано ойконіми з формантом -ани (-яни) на Лівобережній Україні. Вони не утворюють скупчень, а виступають поодинокими вкрапленнями: на північному сході у басейні Десни (Чернігівщина, Новгород-Сіверське Полісся); на Лівобережному Середньому Придніпров'ї у басейнах річок Десна, Трубіж (район Київ – Переяслав-Хмельницький); у середній течії Південного Бугу (район Тульчин – Бершадь).

Заповнення простору ойконімами на -ани (-яни) продовжує свій фронтальний рух із заходу на схід, з правобережних регіонів України на лівобережні. Схід, південь, південний схід території характеризуються відсутністю назв зазначеної моделі у цей час.

У четвертому періоді (XIX–XX ст.) засвідчено найбільше ойконімів на -ани (-яни), тож згущення їх зросло (див. Картосхему 4). Значно збільшилася кількість назв у місцях попередніх скупчень, зокрема на Волині, у Галичині, на Буковині, Поділлі. Поряд з цим спостерігаємо загальне розширення ареалу ойконімів на -ани (-яни). З'являються контури нових зосереджень: на українсько-молдавському пограниччі на Одещині (Балта – Котовськ – Красні Окни), на Лівобережній Україні (Полтава – Суми – Харків, Хорол – Лубни – Лохвиця – Ромни). Невеликі вкраплення локалізуємо на південних територіях, зокрема, у низов'ях Дніпра (Дніпропетровщина, Харківщина), по річках Інгулу, Інгульцю, у Придністров'ї у басейні Дунаю, а також на крайньому південному заході – у басейні Тиси на Закарпатті. Поодинокі ойконіми зафіксовано на південному сході на узбережжі Азовського моря, на Запоріжжі, у басейні Сіверського Дінця на Луганщині.

Тож протягом X–XX ст. ойконіми на -ани (-яни) поширювалися нерівномірно, що дає можливість визначити основні і периферійні зони їх розташування.

У кожному з чотирьох періодів існували незмінні центри скупчення назв – Волинь, Галичина, Буковина, географічна суміжність яких становить основну зону поширення ойконімів цієї моделі. З них інтенсивно насиченим осередком є Галичина. Вже у першому періоді на її території була найбільша кількість назв. Протягом усього часу території поблизу Жовкви, Буська, Глинян, Львова, Самбора, Дрогобича, Жидачева, Перемишлян зберігали стабільність щодо виникнення нових ойконімів на -ани (-яни).

Найбільше населених пунктів на -ани (-яни) у басейнах Західного Бугу, Дністра, Дніпра і Південного Бугу, що можуть „підтвердити" ойконіми на -ани (-яни) відгідронімного походження: Бужани, Забужани, Прибужани, Побужани, Дніпряни, Жуляни, Задністряни, Піддністряни, Заушани, Луквяни, Залуквяни (р. Луква, притока Дністра, Галицьке староство, ЖІУР І: 96). У їх основах виступають власні назви водних об'єктів, поблизу яких розташовувалися поселенці або від яких ішло переселення людей.

Нові зони поширення – територія Поділля (Хмельницький – Вінниця – Умань), басейн середньої течії Дніпра (Ірпінь, Стугна, Рось, Вільшанка). Зона, яку локалізуємо на Лівобережній Україні (Полтава – Суми – Харків), утворена протягом XIX–XXст.

Упродовж X–XX ст. вирізняються три основні смуги зосередження ойконімів з формантом -ани (-яни). Це північно-західна смуга: Ковель – Володимир-Волинський – Луцьк; західна смуга: Рава-Руська – Мостиська – Львів – Золочів; південно-західна: Галич – Чернівці – Кам'янець-Подільський. У кожній з них є місця найбільшої густоти назв , зокрема, це райони Луцька, Львова, Самбора, Дрогобича, Жидачева, Золочева, Галича, Хотина, Кам'янця-Подільського. Тож ойконіми на -ани (-яни), як назви переважно невеликих об'єктів – сіл і селищ, сконцентровані поблизу середньовічних міст, розташованих на врожайних прирічкових і приозерних ґрунтах.

Виразно простежується тенденція до поширення ойконімів на -ани (-яни) на українських теренах із заходу на схід і на південь. Розгортання території назв помітне на південно-західному Поділлі у басейні Дністра, у верхів'ях Південного Бугу, на землях у басейні середнього Дніпра, де колишні периферійні смуги ойконімів поступово ставали новими центрами їх скупчення. Певні зосередження ойконімів спостерігаємо у північних (Ствига, Словечна, Жолонь) і північно-східних регіонах (Чернігівщина, Новгород-Сіверське Полісся, смуга Полтава – Суми – Харків). До периферії ареалу ойконімів на -ани (-яни) належать території у середній течії Південного Бугу, у низов'ях Дніпра. Вони є, можливо, землями пізнішого заселення, оскільки найдавнішими східнослов'янськими територіями, за визначенням учених, є Наддніпрянщина, Полісся, Галичина та Прикарпаття. Історія цього ареалу відзначається спадкоємністю, наступністю, зумовленими відсутністю будь-яких глобальних природничих чи суспільних катаклізмів, які б могли зруйнувати безперервний історичний ланцюг етномовного і культурного розвитку наших предків [67: 177]. Важливі висновки з цього приводу подано у Б. О. Рибакова: „Цікаві спостереження можна зробити над формою племінних назв всередині праслов'янського ареалу і за його межами: усередині праслов'янського ареалу всі назви великих племінних союзів мають закінчення -ани або -яни (поляни, вісляни, мазовшани, древляни). Імена ж племінних союзів, що перебувають за межами праслов'янського ареалу, тобто які стали результатом широкого розселення слов'ян, мають інші закінчення: -ичі, -ці (кривичі, радимичі, нелетичі, лютичі, тиверці)" [78: 186]. В. В. Сєдов, говорячи по слов'янське населення V–VII ст., зазначає, що у межиріччі Бугу і Дніпра вся культура ранньосередньовічних слов'ян не має генетичних коренів [81: 18].

Таким чином, українські ойконіми на -ани (-яни) локалізуються здебільшого на Правобережній Україні і, як зазначає Д. Г. Бучко, „передусім на західноукраїнських землях, тобто на території найбільш давніх і найкраще збережених в етнокультурному відношенні земель" [8: 86]. Ареал цих назв збігається зі східною частиною правітчизни слов'ян, яку вчені вбачають між Верхнім Дністром, Прип'яттю, Середнім Дніпром і південним Степом" [66: 22]. У VI ст. праукраїнська етномовна територія поділялася на два діалектно й етнографічно відмінні масиви. Північний охоплював Середню Наддніпрянщину, Полісся, Волинь, Наддністрянщину й Прикарпаття (від Прип'яті до витоків Стиру, Горині, Случі, Тетерева й Ірпеня), а південний сформувався у лісостеповій смузі Середньої Наддніпрянщини, включаючи середні течії Сули, Псла і Ворскли, а також у Надпоріжжі, по Дніпру між Тясмином, Россю та у Прутсько-Дністровському межиріччі [67: 59–61]. Унаслідок розпаду єдиної слов'янської спільноти у V ст. археологічно простежується розселення слов'ян у VI–VII ст. з їх прабатьківщини, обмеженої на сході Середнім Дніпром, на заході Карпатами, на півночі Прип'яттю, на півдні середніми течіями Дністра та Бугу [33: 224]. Ядро українських етнічних земель збігається зі слов'янською прабатьківщиною. Саме на українських етнічних територіях – на північно-західній Україні – простежується безперервний розвиток слов'янської людності. Немає або майже немає ойконімів з формантом -ани (-яни) на півдні і південному сході України. Це може бути аргументом поряд з іншими доказами того, що заселення її теренів відбувалося із заходу на схід, зокрема, підтвердженням думки О. М. Трубачова, що Правобережна Україна у І тис. до н. е. вже була частиною (периферією) праслов'янського лінгвоетнічного простору [96: 257].

Аргументом на користь висловленого можуть стати і результати досліджень географії російських топонімійних суфіксів. Так, у довіднику з адміністративно-територіального поділу Росії за 1968 рік засвідчена дуже обмежена кількість назв на -ани (-яни): Богучани (Рос АТД: 29), Лубяни (Рос АТД: 389). Заслуговують на довіру висновки російського ученого В. А. Никонова. Дослідник зібрав обширний топонімійний матеріал з територій Європейської частини колишнього Радянського Союзу і з деяких районів Сибіру, який становить більш як півмільйона назв [63]. Проте свідчень про існування топонімів із суфіксом -ани (-яни) немає.

3.3. Хронологія назв

Установлення відносного часу появи і функціонування ареалу географічних назв у межах однієї моделі є одним із ключових питань дослідження топонімії.

Словотвірна модель назв на -ани (-яни) дуже давня. Перші фіксації назв цього типу, а саме етнонімів, учені хронологізують IX ст. Стосовно цього Й.Доманський констатує: „Суфікс -'anie у польській мові засвідчений уже географом Баварським, який у другій половині IX ст. записав такі польські племінні назви, як вісляни, слензяни, дідошани" [113: 6]. Етноніми з формантом -ани (-яни) зафіксовані у початкових розділах „Літопису руського", у яких ідеться про події І тис. н. е.: бужани, деревляни, волиняни (Літоп. Руськ.: 2–12). Тож можна твердити, що назви цієї моделі з'явилися у давній період розвитку суспільства, коли вони були етнонімами, означали племінні групи людей, які заселяли певні території.

На давність географічних назв на -ани (-яни) вказують особливості розвитку форманта -ани (-яни) < *-jane як онімного елемента та формування його значення.

Прототип слов'янського форманта *-jane < -*janino-/ -*enino- – його первісний елемент *-n- – за результатами попереднього аналізу сягає індоєвропейської епохи (див. підрозділ 1.2). Як свідчать проведені дослідження, суфікс *-jane – продуктивний формант праслов'янської доби, за допомогою якого утворювалися назви

мешканців певних територій, назви племен, катойконіми.

Первинна функція форманта – етнічна. Вона з'явилася у ранній період життя слов'ян. Як пише Г. П. Ковальов, етнонімну модель на -ани (-яни) слов'янські мови успадкували від спільнослов'янської епохи [41: 38–41]. Будучи спільним для усіх слов'ян, формант -ани (-яни) не втратив свого значення в етнонімії і тим більше у катойконімії слов'янських мов [41: 48]. За твердженнями вченого, слов'янські катойконіми й етноніми на -ани (-яни) зберегли архаїчні морфологічні риси, тому й самі є давніми утвореннями. Архаїчні риси цієї групи слів збереглися завдяки їх широкому вжитку. Це свідчить про те, що катойконіми й етноніми на -ани (-яни) відображають давню осідлість слов'ян [41: 53].

Показовими для хронологізації є згадані раніше слов'янські етноніми з формантом -ани (-яни). Це назви племен, час існування яких – V–X ст. (див. підрозділ 1.3.1). Ареал ранньої східнослов'янської етномовної спільноти, за даними дослідників, цілком збігався зі східною частиною прабатьківщини слов'ян [66: 22], як і ареал ойконімів на -ани (-яни) (див. підрозділ 3.2). Незважаючи на етнічну диференціацію слов'ян, у назвах їх етноколективів формант *-jane знаходить свою матеріалізацію, а продуктивність утворень з цим суфіксом свідчить про рівень мовного зближення слов'янських племен (див. підрозділ 1.3.1). Протягом VII–VIII ст. у процесі економічної, культурної і мовної консолідації відбулося переростання окремих етнічно-політичних спільнот (так званих союзів племен) у феодальні князівства, внаслідок об'єднання яких на рубежі VIII–IX ст. виникла Київська Русь. З культури праукраїнських союзів племен і Київської Русі виросла матеріальна і духовна культура пізнішої України. В епоху феодальної роздрібненості, що настала на початку XII ст. після розпаду Київської Русі, на її території виникли самостійні князівства-держави – Київське, Чернігівське, Галицьке, Володимиро-Волинське. Ареали цих утворень збігалися з давнім племінним членуванням східнослов'янської етномовної території. На теренах України консолідація суміжних близькоспоріднених груп протоукраїнських територіальних племінних об'єднань у культурно-етнографічні масиви в той час відбувалася у двох ареалах: на Середній Наддніпрянщині і в Галичині та на Волині [66: 66]. Як бачимо, осередки поширення географічних назв на -ани (-яни) збігаються з ареалами давніх племінних утворень і їх пізніших об'єднань, що є доказом архаїчності словотвірної моделі.

Отже, становлення форманта -ани (-яни) простежено на рівні етнонімії. Воно відбувалося в епоху ранніх слов'ян, тобто не пізніше I тис. н. е. (див. раніше). Внаслідок історичного розвитку союзи слов'янських племен перестали існувати, зникли колективи-носії давніх етнонімів на -ани (-яни), проте збереглася традиція називати групи людей дериватами цієї моделі.

Слід також враховувати, що деякі ойконіми на -ани (-яни) є „переселенськими" або відкатойконімними: Бібрчани, Галичани, Богородчани, Тисменичани тощо [8: 84–85]. Вони утворилися семантичним шляхом від катойконімів у формі множини. Тож функція форманта -ани (-яни) утворювати назви на позначення колективів за їх походженням знайшла своє відображення у катойконімах. Так, поряд з моделлю на -ці „більшу частину давньоруських катойконімів становлять утворення на -ани (-яни)" [55: 141]. Регулярність цього суфікса зумовлюється тим, що він приєднується до твірної основи майже будь-якої структури (Сурож – сурожани, Київ – кияни). Цей процес спостерігається і тоді, коли нормативними з погляду сучасного словотвору є форми з іншими суфіксами (Новгород – новгорожани і сучасне новгородці, Москва – московляни і сучасне москвичі) [55: 141]. Високу продуктивність суфікса -ани (-яни) у катойконімах говорів Середнього Подніпров'я відзначає Т. А. Гаврилова [15]. За її спостереженнями, у багатьох випадках уживання цього афікса зумовлене не лише закономірностями поєднання з основою, але і традицією . За його допомогою назви жителів утворюються від 72 відсотків топонімів 28 видів, особливо широко він використовується у північних і північно-західних районах досліджуваного регіону [15: 7].

Активність архаїчної словотвірної моделі катойконімів на -ани (-яни) відіграла чималу роль у творенні ойконімів цієї моделі протягом усього періоду їх розвитку і може бути свідченням давності цієї словотвірної моделі.

На окрему увагу заслуговують композитні топооснови, засвідчені у відантропонімних назвах на -ани (-яни). Час утворення композит на слов'янській території, на думку вчених, припадає на останні століття до нашої ери, а їх продуктивність – до першої половини I тис. н. е. [51: 134]. В ойконімах на -ани (-яни) двочленних основ майже немає, тож продуктивний розвиток цих географічних назв проходив тоді, коли композитні утворення вже відмирали – починаючи з другої половини I тис. н. е.

Іншим критерієм встановлення хронології відантропонімних назв на -ани (-яни) може бути час прийняття слов'янами християнства, яке разом з державною релігією принесло на Київську Русь християнські імена. Нова доба в онімній номінації за релігійними мотивами настала після прийняття християнства в Київській Русі, хоч остаточно язичницький чинник був здоланий лише в XIV ст., принаймні в системі української антропонімії [57: 143]. Тож фіксації ойконімів на -ани (-яни) з іменами неслов'янського походження починаються від XV і тривають до XIX–XX ст., що може свідчити про порівняно пізнє поширення цих онімів і їх пізню продуктивність.

На теренах України перші назви поселень на -ани (-яни) з'явилися, вірогідно, у X–XIV ст., але не менш як за століття до їх фіксації у пам'ятках слов'янської писемності. За результатами статистичних підрахунків, у XV ст. кількість засвідчених українських ойконімів на -ани (-яни) зросла більш ніж у сім разів порівняно з XIV ст. Таке різке зростання назв пов'язане зі збільшенням кількості джерел, тож розвиток ойконімів почався до появи порівняно вичерпної документальної бази. У пам'ятках XV–XVI ст. українські географічні назви на -ани (-яни) становили доволі сформовану топонімійну модель, значно поширену на українських просторах (Волинь, Галичина, Буковина).

На інших слов'янських територіях ойконіми на -ани (-яни) фіксуються дещо раніше. За свідченнями науковців, польські назви на -any з'явилися у документальних джерелах наприкінці XII ст. [113: 20; 120: 74]. Так, Й. Доманський відносить їх виникнення до періоду раннього середньовіччя [113: 21]. Хорватські оніми цієї моделі зафіксовані у пам'ятках від XI ст. [112: 27]. Чеські назви на -any мовознавці теж зараховують до давніх утворень, бо найдавніші їх записи містять джерела XI ст. [128: 274]. Що стосується лужицьких назв цього типу, то Е. Ейхлер

пов'язує їх виникнення з періодом VI–IX ст., що „є першими сторіччями після заселення території слов'янами" [114: 375]. Топоніми на -jane, на думку вченого, відображають тип назв, характерний для областей давніх поселень [114: 351]. Стосовно білоруських назв, то маємо лише висновки дослідників, що суфікс -аны (-яны) був продуктивним у XVIII–XIX ст. [32: 57], хоч пам'ятки його фіксують на теренах Білорусії вже у XIV ст.: Любошаны, 1387 (Грамоти XIV: 75). Значного поширення він набуває з XVI ст.: Боровляне, 1501 (АЗР I: 284), Вешвяне, 1557 (Пам II: 527), Болочане, 1559 (Ревизия: 142), Дрыжане, Баландичане, 1559 (Ревизия: 12).

Узагальнюючи ці відомості, можна припустити, що зародження назв на -ани (-яни) < *-jane відбулося у VI–IX ст. й продовжило свій розвиток у X–XIV ст.

Говорячи про час найбільшої інтенсивності розвитку українських ойконімів на -ани (-яни), треба виділити два періоди: XV–XVI і XIX–XX ст.

Для польських ойконімів цього типу періодами найвищої продуктивності, за визначенням Д. Подлявської, є XIII–XV і XIX–XX ст. [120: 74], тобто вони майже збігаються у часі з українськими назвами.

Перший період високої активності форманта -ани (-яни) можна пов'язувати з переселенськими рухами, які були зумовлені, на думку Д. Подлявської, частими війнами, пошуком кращих географічних умов проживання, втечею від суворого господаря. Коли група людей заселяла певну територію, що вирізнялася з навколишнього світу якимись особливими ознаками, тоді й називалася таким іменем [120: 75]. Також поселенці могли принести назви поселень із собою : Mazowszanie, Pomorzanie [120: 76].

На думку Д. Подлявської, зростання назв у другому періоді зумовили такі чинники:

1. Назви, що постали у XIX–XX ст. за допомогою різних суфіксів, уже не були продуктивними формантами, а навіть могли бути мертвими. Нові назви, утворені за взірцем наявних, механічно набували суфіксів старих назв. З іншого боку, не можна відкидати, що певна частина назв на -ани (-яни) з XIX–XX ст. є справжніми етнічними топонімами.

2. Брак кількості джерел з деяких територій у певні періоди [120: 75].

Критерії розвитку зазначених топонімів прийнятні і для трактування особливостей розвитку українських ойконімів на -ани (-яни).

Велика кількість назв зафіксована на Лівобережній Україні, де заселення територій, особливо східних і південно-східних, відбувалося пізніше, ніж на Правобережній Україні – території основного насичення назвами цієї моделі. Це результат пізнього творення і номінації.

Розвиток ойконімів на -ани (-яни) відбувався у ранню епоху (X–XIV ст.) ще до появи вичерпної документальної бази. Протягом X-XX ст. простежуємо тенденцію до постійного, хоч і досить нерівномірного, зростання кількості географічних назв. Стрімке зростання кількості ойконімів відбувалося у два етапи, перший з яких (XV–XVI ст.) був зумовлений, вірогідно, високою продуктивністю топонімного форманта -ани (-яни) у його первісному значенні „позначення груп людей за їх місцем проживання, походження чи іншою ознакою", другий (XX ст.) – пояснюємо втратою його первісного значення і формальним уживанням форманта в ойконімах цієї моделі. Незначний занепад назв майже не позначився на загальній тенденції до постійного їх зростання.

Ойконімний формант -ани (-яни), будучи архаїчним, залишався продуктивним протягом усього періоду свого розвитку, і до останнього періоду розвитку топонімійної системи він є активним учасником номінації географічних об'єктів.

У загальнослов'янському ономастичному контексті українські географічні назви на -ани (-яни) постають чи не найпродуктивнішими (поряд із білоруськими). Такий розвиток можна пояснити тим, що саме українські ойконіми успадкували цю словотвірну модель безпосередньо від східнослов'янських етнонімів, які виступали на теренах України у ранній період історії.

Протягом X–XX ст. ойконіми на -ани (-яни) поширювалися на теренах України нерівномірно, що дає можливість визначити основні і периферійні зони їх розташування. Вирізняються три основні смуги зосередження ойконімів з формантом -ани (-яни). Це північно-західна смуга: Ковель – Володимир-Волинський – Луцьк; західна смуга: Рава-Руська – Мостиська – Львів – Золочів; південно-західна: Галич – Чернівці – Кам'янець-Подільський. У кожній з них є місця найбільшої густоти назв, зокрема, це райони Луцька, Львова, Самбора, Дрогобича, Жидачева, Золочева, Галича, Хотина, Кам'янця-Подільського. Тож ойконіми на -ани (-яни), як назви переважно невеликих об'єктів – хуторів, сіл і селищ, сконцентровані поблизу середньовічних міст, розташованих на врожайних прирічкових і приозерних ґрунтах.

Виразно простежується тенденція до поширення ойконімів на -ани (-яни) на українських теренах із заходу на схід і на південь. Локалізуються вони здебільшого на Правобережній Україні (Волинь, Галичина, Буковина, Поділля). Розгортання території назв помітне на південно-західному Поділлі у басейні Дністра, у верхів'ях Південного Бугу, на землях у басейні середнього Дніпра, де колишні периферійні смуги поступово ставали новими центрами скупчення назв. Певні зосередження ойконімів спостерігаємо у північних (Ствига, Словечна, Жолонь) і північно-східних регіонах (Чернігівщина, Новгород-Сіверське Полісся, смуга Полтава – Суми – Харків). До периферії ареалу ойконімів на -ани (-яни) належать території у середній течії Південного Бугу, у низов'ях Дніпра. Вони є, вірогідно, землями пізнішого заселення.

На теренах України перші назви поселень на -ани (-яни) з'явилися, очевидно, у X–XIV ст., але не менш як за століття до появи обширної документальної бази. У пам'ятках XV–XVI ст. українські географічні назви на -ани (-яни) представлені як сформована ойконімна модель, значно поширена на українських просторах. Узагальнюючи ці відомості, можна припустити, що зародження назв на -ани (-яни) < *-jane відбулося у VI–IX ст. і продовжило свій

розвиток у X–XIV ст.

ВИСНОВКИ

1.1. Ойконіми на -ани (-яни) є однією із найдавніших моделей географічних назв, утворених на загальнослов'янському мовному ґрунті Вони становлять особливий інтерес для дослідників. Проте, незважаючи на архаїчність утворень цієї моделі, їх цінність для вивчення історії заселення слов'янських теренів, історії мови, в українському мовознавстві такі назви ще не були об'єктом спеціального монографічного вивчення. Аналіз праць українських і зарубіжних ономастів у галузі топонімії показав, що географічні назви на -ани (-яни) як онімна модель вивчені частково. Вони не дають достатнього уявлення про весь ареал українських ойконімів на -ани (-яни) як цілісну систему та його зв'язки з інослов'янськими топонімійними системами. Ці ойконіми розглядали здебільшого принагідно у регіональних дослідженнях, тому стан їх опрацювання вимагає комплексного підходу.

1.2. Формант -ани (-яни) пройшов складну історію формування. Його виникнення, зокрема його первісний елемент *-n-, сягає індоєвропейської епохи. Суфікс -ани (-яни) < *-jane < *-janino/ *-ěnino – продуктивний формант праслов'янської доби. За його допомогою утворювалися назви племен, катойконіми, назви мешканців певних місцевостей, географічні назви. Первісно утворення на -ани (-яни) означали меншу чи більшу групу людей і були мотивовані характером місцевості, яку вони заселяли або з якої походили. Порівняно стабільний характер функціонування цього форманта склався ще у давню слов'янську епоху, про що свідчить різноманітне семантичне навантаження утворень з формантом -ани (-яни).

1.3.1. Суфікс -ани (-яни), однина -анин (-янин), тісно пов'язаний з топонімією. Регулярно утворюючи назви народностей і назви мешканців від назв населених пунктів на -*jь, -ичі, -ів (< -ов), -ин, суфікс виступає і у власне топонімійній функції, творячи, завжди у множині, назви поселень, які історично є назвами мешканців певної території . Ойконіми на -ани (-яни) утворювалися двома способами: 1) від загальних назв груп людей за особливостями їх поселення чи походження: від етнонімів і від катойконімів; 2) від особових назв. Первісною основою цих ойконімів була загальна назва колективу, яка переходила на назву місця, де проживав цей колектив, після чого назва місця (території) переходила на назву поселення.

Основна функція форманта -ани (-яни) локально-етнічна – вказівка на меншу чи більшу групу людей за певною ознакою території, де вони оселилися або з якої походили. Вона випливає з різних характеристик тієї місцевості, на якій розташовувалися й осідали люди, або зумовлена назвами населених пунктів, з яких ішло переселення. Так, за допомогою форманта -ани (-яни) назви на позначення території поширювалися на людей, а згодом означали і людей, і ті поселення, у яких вони жили. Апелятив поступово втратив своє загальне значення і набув значення одиничності. Основним при переході назв однієї категорії в іншу (назви поселенців на назву поселення) був факт колективного освоєння і заселення земель.

1.3.2. Окремі ойконіми на -ани (-яни) утворено від родових чи патронімних назв. Їх твірні основи первісно означали нащадків чи підданих певної особи і мотивовані власною назвою особи, що заснувала поселення або лише володіла об'єктом, у якому жив первісно споріднений колектив. Це значення вторинне. Такі ойконіми можуть також уважатися утвореними за аналогією до продуктивних ойконімійних дериватів на -ани (-яни), оскільки на первісному етапі свого розвитку ойконіми на -ани (-яни) виникали внаслідок семантичного переосмислення назв поселенців за місцем їх проживання чи походження. Причиною їх появи вважаємо змішування на рівні етнонімії давніх формантів -ани (-яни) та -ичі внаслідок великої продуктивності цих моделей при утворенні назв на означення колективів. У зв'язку зі змішуванням патронімної моделі на -*itji та етнонімної моделі на -ани (-яни) виникають відантропонімні утворення на -ани (-яни) на позначення колективу людей із вказівкою на засновника чи власника поселення.

Існує проблема розмежування омонімних ойконімів на -ан у множині (Білани, Шияни) та назв поселень на -ани (-яни) (Озеряни, Долиняни). Це спричинено омонімізацією антропонімійного форманта -ан + и (для множини родових назв) та топонімійного суфікса -ани (-яни). Таким чином, простежується явище омонімії у назвах pluralia tantum, що ускладнює їх етимологізування. Критерієм розмежування назв населених пунктів на -ани (-яни) та відродинних ойконімів на -и можна вважати наявність антропонімів із суфіксом -ан, їх засвідчення в українському ономастиконі. Виявлений ойконімний матеріал дає підстави для відновлення втраченого фонду особових назв (* Микитян, *Юран, *Іванчан, *Вікторян).

2. Українські ойконіми на -ани (-яни) за семантикою і походженням твірних основ поділяємо на локально-етнічні та відантропонімні.

2.1. Чисельнішими є назви, утворені від загальних назв груп людей за особливостями їх поселення чи походження, тобто локально-етнічні. Вони широко представлені на теренах України і становлять близько двох третин зафіксованих ойконімів. За семантикою і походженням ми класифікували їх на назви топографічного характеру, назви відгідронімного походження, відкатойконімні назви.

2.1.1. Назви топографічного характеру утворені від загальновживаних апелятивів. Здебільшого це ойконіми, в основі яких лежить указівка на особливості поселення, місце проживання людей, спосіб освоєння земель та ін., зокрема, це назви з твірними основами на означення властивостей рельєфу (Бережани, Долиняни), на означення характеру ґрунту і властивостей водного режиму (Озеряни, Поточани), на означення рослинного покриву (Вільшани, Дубровляни), на означення способу поселення, освоєння землі (Кучани, Огульчани), на означення понять руху, переміщення (Залишани, Ухожани), на означення місця проживання людей, утворені від прийменникових конструкцій (Нагоряни, Підлішани).

2.1.2. В основах ойконімів відгідронімного походження виступають назви водних об'єктів (Дніпряни, Луквяни). Вони вказують переважно на місце розташування поселення або на місце, з якого йшло переселення людей. Такі ойконіми могли виникати внаслідок збігу фонетичних і словотвірно-морфологічних елементів гідронімів і назв

поселень або ж тільки внаслідок збігу їх словотвірних основ. Серед зафіксованих ойконімів на -ани (-яни) відгідронімного походження є назви, утворені від прийменникових конструкцій типу „за Дністром”, „під Дністром”. Лексикалізуючись, такі прийменникові сполучення творили основи ойконімів (Забужани, Залуквяни, Заушани, Піддністряни).

2.1.3. В основах відкатойконімних ойконімів лежать назви інших поселень, країв, країн (Бібрчани, Перемишляни, Черкащани). Вони утворилися семантичним шляхом від катойконімів у формі множини, тому їх визначаємо як відкатойконімні ойконіми.

Основи локально-етнічних ойконімів мотивовані як апелятивами (корито, дерево), так і онімами (гідронімами Луква, Уша, ойконімами Берестя, Галич). Багатьом указаним назвам властива наявність відповідників у білоруській, російській, польській, чеській, словацькій, давньолужицькій топонімійних системах, що свідчить про загальнослов’янську традицію називання поселень похідними утвореннями на -ани (-яни), які виникли внаслідок топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за різними їх характеристиками.

2.2. Відантропонімні ойконіми становлять близько третини засвідчених географічних назв на -ани (-яни). Це утворення від особових назв. За походженням вони поділяються на дві групи: ойконіми, утворені від особових назв слов’янського походження, і ойконіми, утворені від особових назв іншомовного (неслов’янського) походження.

2.2.1. У складі відособових назв слов’янського походження залежно від груп слов’янських імен виділено підгрупи:

1) ойконіми, утворені від слов’янських імен-композит;

2) ойконіми, утворені від слов’янських імен відапелятивного походження.

2.2.1.1. Відантропонімні назви на -ани (-яни), утворені від слов’янських композитних імен, репрезентують у своїх основах двочленні імена-композити (Драгомирчани, Ждомисляни), відкомпозитні гіпокористичні імена: безсуфіксні утворення (Гошани, Збляни), суфіксальні утворення (Верчани, Будичани).

2.2.1.2. Відантропонімні ойконіми, утворені від слов’янських відапелятивних особових імен, – це назви слов’янського походження, твірні основи яких сформувалися здебільшого безсуфіксним, рідше – суфіксальним способом. Це найдавніші найменування, твірні основи яких мають різноманітне семантичне навантаження, що охоплює назви істот, частин тіла (Кокошани, Мусани), назви рослин (Капустяни, Лопушани), назви предметів широкого вжитку, знарядь праці (Кошани, Сокиряни), назви істот за психічними та фізичними ознаками (Дригани, Пузани), назви професій, суспільних станів (Ворничани, Козачани), назви видів праці (Дергани, Копани), народних страв (Бузяни, Крупяни), одягу (Козиряни, Кошуляни), назви абстрактних понять (Бідани, Рокошани) тощо.

2.2.2. Відантропонімні ойконіми, утворені від особових назв неслов’янського походження, виникли від християнських імен. У їх основах засвідчено християнські імена, які прийшли в українську мову з грецької, латинської, староєврейської мов: відповідно Микитяни, Тарашани; Вікторяни, Климани; Іванчани, Яківчани. Ойконіми на -ани (-яни), утворені від особових назв неслов’янського походження, поодинокі в українському ономастиконі. Їх фіксації починаються від XV і тривають до XX ст.

2.3. Виявлено неясні за семантичною структурою ойконіми на -ани (-яни): Бизмещани, Перлікани. Встановити семантику основ таких ойконімів важко, зважаючи на брак історичних фіксацій для обґрунтування версій походжень, їх багатозначність, відсутність топонімійних паралелей.

2.4. Серед досліджуваних українських ойконімів на -ани (-яни), крім простих, зафіксовано складені, так звані двохелементні назви, що виступають у формі словосполучень на зразок Великі Мокряни, Нижні Вільшани. Аналіз складених назв дає можливість зробити певні висновки щодо їх структури та поширення. Ойконіми на -ани (-яни) здебільшого прості. Засвідчені двохелементні назви об’єднують ад’єктивний і субстантивний типи словосполучень. Велика продуктивність характерна для ад’єктивних словосполучень у складі ойконімів на -ани (-яни). Частково вони антонімічні – містять у своєму складі лексичні антоніми, що виконують розрізнювальну функцію. Обмеженою кількістю відзначається субстантивний тип словосполучень. При обох способах творення граматичне навантаження припадає найчастіше на компонент, виражений іменником на -ани (-яни).

2.5. Важливим є дослідження твірних основ географічних назв, оскільки не тільки словотвір, але й основи ойконімів можуть указувати на їх архаїчність, географію поширення. Унаслідок вивчення структури і семантики слов’янських ойконімів на -ани (-яни) виділено типові твірні основи, які за семантикою класифікуємо на групи. Це переважно типові основи:

на означення особливостей рельєфу (укр. береж- (берег), пол. brzeż-, чеськ. břež-, словац. brež-, д.-луж. beržˇ-, хорват. brež-, болг. бреж-; укр. дол-, пол. dol-, чеськ. dol-, словац. dol-, д.-луж. dol-, хорват. dol-, болг. дол-; укр. гор-, блр. гар-, пол. gorz-, чеськ. hoř-, д.-луж. goŕ-, болг. гор-; укр. луж- (луг), блр. луж-, чеськ. luž-, д.-луж. luž-; укр. луч- (лук), чеськ. louč-, д.-луж. luč-, хорват. luč-, болг. луч-; укр. пол-, блр. пал-, рос. пол-, пол. pol-, хорват. pol-);

на означення особливостей ґрунту (укр. глин-, пол. glin-, чеськ. hliň-; укр. мокр-, блр. макр-, чеськ. mokř-, д.-луж. mokŕ-, болг. мокр-; укр. озер-, пол. jezior-, чеськ. jezeř-, хорват. jezer-; укр. піщ- (пісок), пол. ryescz-, чеськ. piesč-, словац. piešť-, болг. песч-/пещ-; укр. риж-/руж-, блр. руж-, д.-луж. ryž-);

на означення особливостей рослинного покриву (укр. берест-, чеськ. břešť-, пол. bresc-, хорват. brešt-, болг. брещ-; укр. вільш- (вільх, ольх), блр. альш-, пол. olcz-, чеськ. olš-, д.-луж. oľš-, хорват. jelš-, болг. елш-; укр. дубров-, чеськ. doubrav-, блр. дубрав-; укр. лип-, чеськ. lip-, словац. lip-, д.-луж. lip-; укр. лич- (лик), хорват. lič-, чеськ. lič-; укр. луб-, блр. луб-, пол. lub-, д.-луж. lub-).

Наявні так звані вторинні назви, що вказують на розташування одного об’єкта стосовно іншого, які розвинулися здебільшого з колишніх прийменникових конструкцій: за лісом, за рікою, на горі, під горою (укр. загор-, пол. zagórz-, чеськ. zahor-, словац. zahor-, болг. загор-; укр. заліш-/заліс-, блр. заляш-, пол. zalesz-, чеськ. zaleš-; укр. заріч-, блр. зарач-, пол. zarzecz-, чеськ. zařič-; укр. нагор-, пол. nagórz-, чеськ. nahoř-; укр. підгор-, пол. podgórz-, чеськ.

podhoř-, словац. podhor-, болг. подгор-; укр. подол-, блр. падал-, пол. podol-).

Виділені твірні основи можуть поповнити список східнослов'янських і спільнослов'янських архаїчних типових основ. Як показало дослідження, ойконіми зберегли свою первісну семантичну наповненість. Здебільшого вони походять від місцевих географічних термінів.

3. Одним із аспектів комплексного топонімічного дослідження є стратиграфічний аналіз. Він передбачає кількісну характеристику, просторову локалізацію географічних назв, встановлення хронології топонімів.

3.1. Розвиток ойконімів на -ани (-яни) відбувався у ранню епоху (X–XIV ст.) ще до появи вичерпної документальної бази. Протягом X–XX ст. простежуємо тенденцію до постійного, хоч і досить нерівномірного, зростання кількості назв. Стрімке збільшення кількості ойконімів відбувалося у два етапи, перший з яких (XV–XVI ст .) був зумовлений, вірогідно, високою продуктивністю топонімного форманта -ани (-яни) у його первісному значенні „позначення груп людей за їх місцем проживання, походження чи іншою ознакою", другий (XX ст.) – пояснюємо втратою його первісного значення і традиційним уживанням ойконімів цієї моделі. Незначний занепад назв майже не позначився на загальній тенденції до постійного їх зростання.

Ойконімний формант -ани (-яни), будучи архаїчним, залишався продуктивним протягом усього періоду розвитку топонімійної системи і сьогодні є активним учасником номінації географічних об'єктів.

У загальнослов'янському ономастичному контексті українські географічні назви на -ани (-яни) постають чи не найпродуктивнішими (поряд з білоруськими). Такий розвиток можна пояснити тим, що саме українські ойконіми успадкували цю словотвірну модель безпосередньо від східнослов'янських етнонімів, які виступали на теренах України у ранній період історії.

3.2. Упродовж X–XX ст. ойконіми на -ани (-яни) поширювалися на теренах України нерівномірно, що дає можливість визначити основні та периферійні зони їх розташування. Вирізняються три основні смуги зосередження ойконімів з формантом -ани (-яни). Це північно-західна смуга: Ковель – Володимир-Волинський – Луцьк; західна смуга: Рава-Руська – Мостиська – Львів – Золочів; південно-західна: Галич – Чернівці – Кам'янець-Подільський. У кожній з них є місця найбільшої густоти назв, зокрема, це райони Луцька, Львова, Самбора, Дрогобича, Жидачева, Золочева, Галича, Хотина, Кам'янця-Подільського. Тож ойконіми на -ани (-яни), будучи у своїй більшості назвами невеликих об'єктів – хуторів, сіл і селищ, сконцентровані поблизу середньовічних міст, розташованих на врожайних прирічкових і приозерних ґрунтах.

Виразно простежується тенденція до поширення ойконімів на -ани (-яни) на українських теренах із заходу на схід і на південь. Локалізуються вони здебільшого на Правобережній Україні (Волинь, Галичина, Буковина, Поділля). Розгортання території назв помітне на південно-західному Поділлі у басейні Дністра, у верхів'ях Південного Бугу, на землях у басейні середнього Дніпра, де колишні периферійні смуги поступово ставали новими центрами скупчення назв. Певні зосередження ойконімів спостерігаємо у північних (Ствига, Словечна, Жолонь) і північно-східних регіонах (Чернігівщина, Новгород-Сіверське Полісся, смуга Полтава – Суми – Харків). До периферії ареалу ойконімів на -ани (-яни) належать території у середній течії Південного Бугу, у низов'ях Дніпра. Вони є, вірогідно, землями пізнішого заселення.

3.3. На теренах України перші назви поселень на -ани (-яни) з'явилися, очевидно, у X–XIV ст., але не менш як за століття до появи обширної документальної бази. У пам'ятках XV–XVI ст. географічні назви на -ани (-яни) представлені як сформована ойконімна модель, значно поширена на українських просторах. Узагальнюючи ці відомості, можна припустити, що зародження назв на -ани (-яни) < *-jane відбулося у VI–IX і продовжило свій розвиток у X–XIV ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеева Р. А. Проблема топонимического субстрата // Этническая топонимика. – М., 1987. – С. 14–22.
2. Бірыла М. В. Аб узаемадзеянні антрапанімічных асно8 // Пытанні беларускай тапанімікі. Матэрыялы Першай беларускай тапанімічнай канферэнцыі (1-3 снежня 1967 г.). – Мінск, 1970. – С. 47–56.
3. Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. І: Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны по бацьку, прозвішчы. – Мінск, 1966.
4. Близнюк Б. Б. Непродуктивні моделі гуцульських прізвищ // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Мовознавство.– Тернопіль, 2002. – Вип. І. – С. 201–205.
5. Бучко Д. Г. Відродинні ойконіми польсько-українського пограниччя // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 34. Част. ІІ. – Львів, 2004. – С. 154–164.
6. Бучко Д. Г. Кілька уваг про атрибути в складених ойконімах // Студії з ономастики та етимології. 2004. – К., 2004. – С. 16–22.
7. Бучко Д. Г. Лексична база відапелятивних топонімів Покуття // Бучко Д. Г., Войтів А. В, Гринчишин Д. Г. та ін. Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К., 1991. – С. 137–145.
8. Бучко Д. Г. Ойконіми Покуття на -ани (-яни) на загальноукраїнському фоні // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Лінгводидактика. – Вип.1 – Тернопіль, 1997. – С. 83–86.
9. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття. – Львів, 1990. – 144 с.
10. Бучко Д. Г. Продуктивність і локалізація основних словотвірно-структурних моделей в ойконімії України // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Ономастика. Част. 1. – Тернопіль, 2003. – С. 68–73.
11. Бучко Д. Г. Украинские топонимы на -івці, -инці / Автореф. дис... канд. филол. наук. – Львов, 1972. – 22 с.
12. Варбот Ж. Ж. Древнерусское именное словообразование. – М., 1969. – 230 с.
13. Вербич С. О. Топоніми Карпатського регіону, мотивовані семантичною ознакою „дерти, корчувати, різати” // Вісник Уманського педуніверситету. Філологія (мовознавство). – К., 2004. – С. 28–33.
14. Вербич С. О. Українські власні особові назви з „непрозорою” мотивацією: структура, семантика, етимологія // Мовознавство. – 2004. – № 2-3. – С. 20–24.
15. Гаврилова Т. А. Словообразование катойконимов в говорах Среднего Поднепровья / Автореф. дис... канд. филол. наук. – К., 1988. – 17 с.
16. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв’язках / Желєзняк І. М., Корєпанова А. П., Масенко Л. Т., Непокупний А. П., Стрижак О. С., Франко З. Г. – К., 1981.
17. Горпинич В. А. Праславянские реликты в восточнославянских языках // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов’янських мовах / Ред. кол. В. О. Горпинич, І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко, В. В. Німчук. – К., 1986. – С. 59–64.
18. Горпинич В. А. Причины морфологического варьирования названий жителей в древнерусском языке // Ономастика / Під. ред. К. К. Цілуйко. – К., 1966. – С. 127–134.
19. Горпинич В. О. Прізвища степової України: Словник. – Дніпропетровськ, 2000. – 404 с.
20. Горпинич В. О. Словотвірні ресурси чеської катойконімії//Ономастика та етимологія. – К., 1997. – С. 45–60.
21. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. – К., 1999. – 207 с.
22. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. – К., 1958. – 298с.
23. Демчук М. О. Слов’янські автохтонні особові власні імена в українській антропонімії XIV–XVII ст. – К., 1988. – 170 с.
24. Дзендзелівський Й. О. Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу // Onomastica. Rocz. XVII. Zesz. 1–2. – Wrocław etc., 1972. – S. 109–151.
25. Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов’янські лексичні паралелі. – К., 1969. – 210 с.
26. Дуриданов И. Принципы установления славянских топонимических ареалов на Балканском полуострове // Перспективы развития славянской ономастики / Отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская. – М., 1980. – С. 40–44.
27. Єфименко І. В. Праслов. *Sъlg- / *sъlg- у слов’янській онімній иа апелятивній лексиці // Студії з ономастики та етимології. 2003 / Відп. ред. В. П. Шульгач. – К., 2003. – С. 14–22.
28. Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст. / Автореф. дис... канд. філол. наук.– К., 2001.
29. Желєзняк І. М. Гідронімія басейну Тетерева в контексті балканських та інших ономастичних зв’язків // Ономастика Полісся / Відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1999. – С. 110–139.
30. Желєзняк І. М. Роль і місце ономастичних досліджень у студіях з східнослов’янського етногенезу // Ономастика України і етногенез східних слов’ян. – К., 1998. – С. 5–17.
31. Жучкевич В. А. Местные географические термины в топонимиии Белоруссии // Вопросы географии. Сб. 81: Местные георафические термины. – М., 1970. – С. 138–145.
32. Жучкевич В. А. Топонимика Белоруссии. – Минск, 1968. – 183 с.
33. Залізняк Л. Л. Первісна історія України. – К., 1999. – 263 с.

34. Карпенко О. П. Гідронімікон Центрального Полісся. – К., 2003. – 317 с.
35. Карпенко Ю. О. Конспект лекцій. Топоніміка гірських районів Чернівецької області. – Чернівці, 1964. – 80 с.
36. Карпенко Ю. О. Признаки молодости топонимической системы // Перспективы развития славянской ономастики / Отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская. – М., 1980. – С. 48–57.
37. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. – К., 1973.
38. Карпенко Ю. О. Топонімія східних районів Чернівецької області. Конспект лекцій. – Чернівці, 1965. – 62 с.
39. Карпенко Ю. О. Топонімія центральних районів Чернівецької області. Конспект лекцій. – Чернівці, 1965. – 76 с.
40. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К., 1984.
41. Ковалев Г. Ф. Этнонимия славянских языков. Номинация и словообразование. – Воронеж, 1991. – 176 с.
42. Ковалик І. І. Словотворча будова збірних та одиничних іменників у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами // Питання слов'янського мовознавства. – 1958. – Кн. 6. – С. 18–50.
43. Ковалик І. І. Словотворча категорія слов'янських назв осіб за їх національною і територіальною приналежністю // Питання слов'янського мовознавства. Кн. 5. – Львів, 1958. – С. 139–163.
44. Корепанова А. П. Принципы организации словообразовательной семантики в ономастике // Вопросы слово- и формообразования в индоевропейских языках. – Томск, 1988. – С. 170–178.
45. Котович В. В. Ойконімія Опілля XII–XX ст. / Автореф. дис... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2000. – 20 с.
46. Котович В. В. Ойконімія Рогатинщини // Студії з ономастики та етимології. 2004. – К., 2004. – С. 96–106.
47. Кровицька О. В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір. – Львів, 2002. – 213 с.
48. Купчинська З. О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на -ин, -ів (Територія України X–XX ст.) / Автореф. дис... канд. філол. наук. – Львів, 1993. – 18 с.
49. Купчинский О. А. Украинские георафические названия на -ичі XIV–XX вв. / Автореф. дис... канд. филол. наук. – Одесса, 1974. – 33 с.
50. Купчинський О. А. Двочленні географічні назви України на -*jь // Питання історії української мови. – К., 1970. – С. 101–129.
51. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. Географічні назви на -ичі. – К., 1981. – 250 с.
52. Купчинський О. А. Статистика та географія двочленних відприсвійних географічних назв України на -*jь // Історичні джерела та їх використання. Вип. 4. – К., 1969. – С. 217–236.
53. Лемтюгова В. П. Восточно-славянская ойконимия апеллятивного происхождения. – Минск, 1983. – 197 с.
54. Лобода В. В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя. – К., 1976. – 231с.
55. Лучик В. В. Древнерусские элементы в катойконимической системе современного русского языка // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах / Ред. кол. В. О. Горпинич, І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко, В. В. Німчук. – К., 1986. – С. 140–144.
56. Лучик В. В. Ретроспективний і перспективний погляди на українську ойконімію та стан її вивчення // Linguistica slavica: Ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Желєзняк /Відп. ред. В. П. Шульгач. – К., 2002. – С. 90–95.
57. Лучик В. В. Становлення пропріальної лексики України у зв'язку з розвитком релігійних вірувань // Studia slovakistica. 3: Магічне світло імені / Упор. і відп. ред. С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 2003. – С. 138–144.
58. Мейе А. О. Общеславянский язык. – М., 1951. – 491с.
59. Мриглод М. П. Становлення і розвиток моделей ойконімів Правобережної України з християнськими іменами в основах / Автореф. дис... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2002. – 19 с.
60. Мурзаев Э. М. Местные географические термины и их роль в топонимии // Вопросы географии. Сб. 81: Местные георафические термины. – М., 1970. – С. 16–35.
61. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики. – М., 1974. – 382 с.
62. Нікана8 У. А. Геаграфія фарманта8 у тапанімії Беларусі – гісторыя мовы і народа? // Пытанні беларускай тапанімікі. Матэрыялы Першай беларускай тапанімічнай канферэнцыі (1-3 снежня 1967 г.). – Мінск, 1970. – С. 39–48.
63. Никонов В. А. География русских суффиксов // Onomastica. Rocz. IV. Zesz. II. – Wrocław – Kraków, 1959. – S. 321–345.
64. Никонов В. А. Русская адаптация иноязычных личных имен // Ономастика. – М., 1969. – С. 54–79.
65. Осташ Р. І. Власні особові імена з однофонемними суфіксами в українській антропонімії середини XVII століття // Linguistica slavica: Ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Желєзняк / Відп. ред. В. П. Шульгач. – К., 2002. – С. 104–113.

66. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі „спільної колиски". – К., 2001. – 152с.

67. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова. – К., 1993. – 197 с.

68. Подольская Н. В. Методы и приемы исследования ономастического материала // Суперанская А. В., Сталтмане В. Э., Подольская Н. В., Султанов А. Х. Теория и методика ономастических исследований. – М., 1986. – С. 180–235.

69. Подольская Н. В. Типовые восточнославянские топоосновы. Словообразовательный анализ. – М., 1983. – 159 с.

70. Попов А. И. Об историческом методе в топонимических исследованиях // Развитие методов топонимических исследований / Отв. ред. Е. М. Попов. – М., 1970. – С. 25–38.

71. Поспелов Е. М. Топонимика и картография. – М., 1971. – 254 с.

72. Пура Я. О. Походження назв населених пунктів Ровенщини. – Львів, 1990. – 144 с.

73. Радьо Л. Н. Ойконіми України на -*jь (-*ja, -*je) у X–XX ст. / Автореф. дис… канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2004. – 18 с.

74. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. – К., 1969. – 254 с.

75. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. – К., 1966.

76. Реєстр Війська запорізького 1649 року / Підгот. О. В. Тодійчук, В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода. – К., 1995. – 588 с.

77. Роспонд С. Структура и стратиграфия древнерусских топонимов // Восточнославянская ономастика. – М., 1972. – С. 9–89.

78. Рыбаков Б. А. Исторические судьбы праславян // История, культура, этнография и фольклор славянских народов. – М., 1978. – С. 182–196.

79. Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. – М., 1982. – 589 с.

80. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси. – М., 1987. – 782 с.

81. Седов В. В. Восточные славяне в VI–XIII вв. – М., 1982. – 325 с.

82. Седов В. В. Происхождение и ранняя история славян. – М., 1979. – 155 с.

83. Селищев О. М. Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ // Ученые записки Московского университета. – 1948. – № 128. – С. 128–152.

84. Словотвір сучасної української літературної мови / За ред. М. А. Жовтобрюха. – К., 1979.

85. Стрижак О. С. Етнонімія Геродотової Скіфії. – К., 1988.

86. Суперанская А. В. К проблеме типологии антропонимических основ.// Ономастика. Типологія. Стратиграфия / Ред. А. В. Суперанская – М., 1988. –С. 8–19.

87. Суперанская А. В. Ономастическая типология и стратиграфия // Ономастика. Типология. Стратиграфия / Ред. А. В. Суперанская. – М., 1988. – С.3–7.

88. Суперанская А. В. Структура имени собственного (Фонология и морфология). – М., 1969. – 206 с.

89. Суперанская А. В., Сталтмане В. Э. Теория ономастических исследований // Суперанская А. В., Сталтмане В. Э., Подольская Н. В., Султанов А. Х. Теория и методика ономастических исследований. – М., 1986. – С. 7–180.

90. Супрун В. І. Суффикс -анин в славянской этнонимии // Вопросы филологии. Вып. VII. – Ленинград, 1978. – С. 41–50.

91. Толкачев А. И. К истории словообразования форм со значением субъективной оценки личных собственных имен греческого происхождения в древнерусском языке… // Этимология 1975. – М., 1977. – С. 98–128.

92. Трубачев О. Н. Из исследований по праславянскому словообразованию: генезис модели на -ěninъ, -janinъ // Этимология 1980 / Отв. ред. О. Н. Трубачев. – М., 1982. – С. 3– 15.

93. Трубачев О. Н. О составе праславянского словаря (Проблемы и задачи) // Славянское языкознание. Доклады советской делегации. V Международный съезд славистов. София, сентябрь, 1963 г. – С. 159–196.

94. Трубачев О. Н. Ранние славянские этнонимы – свидетели миграции славян. // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С.48–67.

95. Трубачев О. Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. – М., 2003. – 487 с.

96. Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики // Славянское языкознание. – М., 1983. – С. 231–270.

97. Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен. – СПб., 1903. – 857 с.

98. Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX ст. (з етимологічним словником). – Львів, 2001. – 370 с.

99. Хабургаев Г. А. Этнонимия „Повести временных лет". – М., 1979. – 232с.

100. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). – Львів, 2004. – 535 с.

101. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (Утворення від слов'янських автохтонних відкомпозитних скорочених власних імен). – К., 1995. – 361 с.

102. Черняхівська Є. М. Словотворча структура топонімічних назв Львівщини // Питання українського мовознавства. Кн. 4. – Львів, 1960. – С. 144–149.

103. Черняхівська Є. М. Українські топоніми і топоантропоніми з суфіксами -ани, -ці // IV Республіканська ономастична конференція. Тези. – К., 1969. – С. 175–176.

104. Чучка П. П. Назви жителів Закарпаття за місцем їх проживання або народження // Питання ономастики / Ред. кол. А. Й. Багмут та ін. – К., 1965. – С.245– 251.

105. Чучка П. П. Проблеми дослідження середньовічної ономастики Карпат // Студії з ономастики та етимології. 2004 / Відп. ред. О. П. Карпенко. – К., 2004. – С.196–203.

106. Чучка П. П. Проблеми етимологічної інтерпретації прізвищ українців // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. Част. І.– Тернопіль, 2003. – С. 55–62.

107. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Пер. з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка. – Харків, 2002. – 1054 с.

108. Шило Г. Ф. Топонимы на -аны, -яны // Всесоюзная конференция по топонимике. Тезисы докладов. – Ленинград, 1965. – С. 132–135.

109. Шульгач В. П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник. – К., 2001. – 189 с.

110. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (Фрагмент реконструкції). – К., 1998. – 368 с.

111. Эйхлер Э. Проблемы исследования ономастического ареала // Перспективы развития славянской ономастики / Отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская. – М., 1980. – С. 76–78.

112. Barac-Grum V. Motiviranost toponomastičkih osnova tvorenih sufiksom -ane // Втора југословенска ономастичка конференција. Скопје, 6–9 окт., 1977 г. – Скопје, 1980. – С. 27–31.

113. Domański J. Śląskie nazwy miejscowe na -'anie (→ -'any) // Onomastica. Rocz. XIV. Zesz. I–II. – Wrocław, 1969. – S. 5–25.

114. Eichler E. Zur Deutung und Verbreitung der altsorbischen Bewohnernamen auf -jane // Slavia. – 1962. – S. 348–377.

115. Górnowicz H. Studia nad rodowymi nazwami miejscowymi w języku polskim na tle innych języków słowiańskich (synteza). – Gdańsk, 1968. – 204 s.

116. Jakus-Borkowa E. Zachodniosłowiańskie nazwy miejskowe z sufiksem -any // Językoznawstwo X. Wyższa szkoła pedagogiczna … w Opolu. – Opole, 1987. – S. 37-43.

117. Lindert B. Formanty służące do tworzenia nazw mieszkańców w językach słowiańskich. – Lublin, 1967.

118. Malec M. Budowa morfologiczna polskich złożonych imion osobowych. – Wrocław, 1971.

119. Moszyński Leszek Z zagadnień słowotwórstwa prasłowiańskich nazw plemiennych // Etnogeneza i topogeneza słowian. Materiały z konferencji naukowej … w Poznaniu w dniach 8-9 XII 1978 . – Warszawa – Poznań, 1980. – S. 65–74.

120. Podlawska D. Nazwy etniczne z sufiksami -any i -ice na terenie Polski // Onomastica. Rocz. XVII. Zesz. I–II. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1972. – S. 65–82.

121. Profous A. Místní jména v Čechách, jejich vznik, puwodní vyznam a změny. – Praha, 1947–1957. – Dil I–IV ; Svoboda J., Šmilauer V. – Dil V. – Praha, 1960.

122. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. – Wrocław, 1957. – 76 s.

123. Rospond S. Słownik etymologiczny miast i gmin RPL. – Wrocław, 1984. – 463 s.

124. Rospond S. Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych. Próbny atlas toponomastyczny. T. 1. – Wrocław etc., 1974. – 240 s.

125. Rospond S. Stratygrafia toponimiczna // Z polskich studiów sławistycznych. – Warszawa, 1958. – S. 159–186.

126. Rudnicki J. Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny. – Lwów, 1939. – 248 s.

127. Słownik prasłowiański / Pod red. F. Sławskiego. – Wrocław, 1974. – T. 1.

128. Spal J. K výkladu místních jmén na -any // Naše řeč. R. XXXVIII. № 9–10. – Praha, 1955. – S. 274–280.

129. Spal J. Místní jména obyvatelská zakončena na -any // Sbornik vyšši školy pedagogické v Plzni. I. – Plzno, 1958. – S. 5–133.

130. Stieber Z. Toponomastyka Łemkowszczyzny. Część I: Nazwy miejscowości. – Łódź, 1948.

131. Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmenĭ. – Praha, 1964. – 320 s.

132. Taszycki W. Nieetniczne nazwy miejscowe na -any // Taszycki W. Rozprawy i studia polonistyczne. V: Onomastica. – Wrocław etc., 1973. – S. 100–107.

133. Taszycki W. Słowiańskie nazwy miejscowe // Taszycki W. Rozprawy i studia polonistyczne. I: Onomastica. – Wrocław – Kraków, 1958. – S. 228–268.

134. Uhlár V. Z problematiky miestnych názvov patronymických so sufixom -ice (-ovce) a obyvateľských so sufixom -any (-ovany) v Ponitrí // IX. Slovenská onomastická konferencia Nitra 26.–28. júna 1985. Zborník referátov. – Bratislava, 1987. – S. 177–182.

ДОДАТКИ

Додаток А

Покажчик ойконімів на -ани (-яни)

Назва	Сторінка
Бабани	79
Бабани Старі	79, 137
Барчани	64
Батушани, Ботушани	129
Бахани	112
Бережани	48, 56, 102, 144, 147, 177
Берем’яни, Беремляни, Беремяни	79
Берестяни	97, 145
Бизмещани	134, 134, 149
Бібрчани	98, 169, 178
Бібщани, Бобощани,	127
Бідани	125, 130, 148, 179
Більчани	107
Богородчани, Богороджичани	79, 137, 169
Богородчани Старі	80, 137
Бочани	80
Брижани	57
Будичани	108, 110, 148, 178
Бужани	28, 44, 95, 165
Бузяни	123, 130, 148, 179
Веляни	105
Вендичани	132
Вербани	72
Верб’яни, Вербляни	72
Верхани, Вергуни	57
Верчани	107, 110, 148, 178
Вижняни, Вижляни	36, 58
Відани	105
Вікняни, Окняни	64
Вікторани, Вікторяни	28, 48, 52, 132, 149, 179
Вільшани	25, 72, 102, 145, 147, 177
Вільшани Вищі	73, 138
Вільшани Нижні	73, 136, 138, 149, 179
Воляни	52, 105
Ворничани	27, 120, 130, 148, 179
Гайжани	120
Галичани	26, 28, 36, 98, 169
Гіркани	117
Глиняни	44, 64, 139, 144
Глиняни-Замістє	139
Глиняни-Застав’є	139
Горани	105
Городчани	107
Горожани	80
Горчичани	123, 155
Горяни	58, 144, 156
Гошани	26, 48, 106, 110, 148, 178
Граждани	80
Гречани	73
Грещани	131
Грицани	52, 131
Дахани	109
Дебряни	59
Демидяни	131

Дергани	121, 148, 179
Дерев’яни, Деревляни	43, 74
Дзюмани	117
Дикани	112
Дніпряни	96, 102, 147, 165, 177
Долинки-Паньківчани	137, 138
Долиняни	48, 55, 59, 102, 147, 176, 177
Доляни	60, 144
Драгомирчани	26, 46, 103, 148, 178
Дригани	117, 130, 148, 179
Дрогичани	109
Дубляни	27, 74
Дубровляни, Добрівляни, Добровляни	75, 102, 147, 162, 177
Дудчани	126
Ждомисляни	48, 103, 104, 148, 178
Жебріяни	76
Жежеляни, Жужеляни	80
Желяни, Жиляни, Жуляни	96, 162, 165, 177
Житани	105
Забаряни	88
Забіляни	88
Забужани	95, 165, 178
Забуяни	89
Загоряни	89, 145
Задворани	89
Задністряни	96, 165
Заличани	90
Залишани	87, 147, 177
Залісяни, Залішани	89, 145
Залужани	90
Залуквяни	97, 165, 178
Залучани	91
Замшани	28, 91
Зарічани	91, 145
Зарожани	91
Зарубани	122
Заушани	97, 165, 178
Збляни	106, 110, 148, 178
Зозуляни, Зазуляни	111
Золяни	65
Зорани, Згорани	121
Зубани	113
Іванчани	25, 48, 52, 133, 149, 179
Імшани	66
Казимиряни	104
Калужани	65
Кам’янчани	65
Капрани	117
Капустяни, Капущани	114, 130, 148, 179
Карабани	117
Кирдани, Кердани	52, 118
Кияни	99
Клечани	99
Климани	133, 149, 156, 179
Кобани, Колбани	124
Кожани	52, 112
Козачани	120, 130, 148, 179
Козиряни	110, 124, 130, 148, 179
Кокошани	111, 130, 148, 179
Колибани	81, 155

Колиндяни, Колендяни	126
Колодняни	129
Комишани	76
Конищани	129
Копани	121, 130, 148, 179
Коритняни	60
Корчани	77
Костичани	133
Костяни	133
Котюжани	112
Кошани	115, 130, 148, 179
Кошлани	118
Кошуляни, Кощуляни, Коштуляни	124, 130, 148, 179
Красляни	106
Кривчани	60, 154
Криничани	65
Крупяни	123, 130, 146, 148, 179
Крутяни	99
Куряни	112
Кустляни	115
Кучани	81, 102, 147, 177
Ледчани	126
Летичани	128
Лещани, Ліщани	113
Липляни, Ліпляни	77, 145
Липовани	125
Липчани	126
Личани	78, 145
Лопляни	99
Лопушани	115, 130, 148, 179
Луб’яни	78, 137, 145
Луб’яни Великі	137
Лужани	27, 61, 144
Лукачани	133
Луквани, Луквяни	97, 102, 147, 165, 177
Лукчани	61
Лутани	115
Луцани	133
Лучани	61, 144
Ляшковичани	128
Мазани	52, 122
Маловани	108
Масани	134
Микитяни	25, 52, 131, 149, 179
Мисани	134
Могиляни	27, 44, 81, 146
Мокряни	66, 144
Мокряни Великі	66, 136, 137, 149, 179
Мокряни Малі	66, 137
Монастирчани, Манастирчани	44, 82
Мощани	87
Мусани	113, 130, 148, 179
Мшани	66
Нагоряни	27, 91, 102, 145, 147, 177
Нагоряни або Петрова гора	92
Огульчани	82, 102, 147, 177
Озерняни	67
Озеряни	25, 26, 27, 28, 44, 48, 55, 67, 102, 137, 138, 144 , 147, 176, 177
Озеряни-Лаврівські	68, 138

Озеряни Нові	67, 137
Олешвяни	131
Опішняни	99
Опришани	120
Орани	123
Острівчани	62
Острожани	83
Павучани	114
Перемишляни	28, 100, 102, 147, 178
Перлікани	134, 149, 179
Петрани	131, 155
Петрани або Ременна	131, 139
Петримани	131
Печеряни	62
Пильгани	125
Пиняни	118
Підгоряни	93, 145
Піддністряни	94, 165, 178
Підлішани	93, 102, 147, 177
Підлужани	93
Підшумляни	93
Піщани	69, 145
Плешкани	127
Плісняни	69
Побужани	95, 165
Подоляни	27, 93, 141, 146
Поляни	27, 44, 62, 144
Помазани	122
Поморяни	44, 100
Попеляни	69
Порічани	94
Поточани	69, 102, 147, 177
Прибужани	96, 165
Прилисяни	94
Прилужани	94
Примощани	87
Просокиряни	83
Пузани	52, 118, 130, 148, 179
Пчани	83
П’ятничани	24, 83
П’ятничани або Монастир	84, 139
Ретчани	107
Речичани	100
Ридоряни	133
Рижани, Ружани	70, 145
Різдвяни	84
Рогожани	78
Розворяни, Розваряни	85
Рокошани	125, 130, 148, 179
Росошани	63
Рубани	52, 122, 130
Сагани	63
Салгани	135
Саночани	100
Сербичани	128
Скотиняни	85
Смеречани	78
Совяни	112
Сокиряни	116, 130, 148, 179
Сорокани	114

Сохани	116
Ставичани	128
Ставищани	70
Ставчани	26, 44, 70, 137
Ставчани Нові	137
Стригани	118
Сучевани	101
Сушани	71
Сущани	127
Тарашани	132, 149, 179
Тисменичани	26, 36, 44, 101, 169
Требушани	109, 156
Туричани	28, 128
Турчани	127
Угляни	101, 146, 162
Ухожани	87, 147
Фогани	135
Хлівчани	31, 85
Хлупляни, Хлопляни	120, 162
Хоружани	121
Цюряни	116
Черкащани	101, 102, 147, 178
Черляни	71
Черничани	121
Чолгани	52, 135
Чучмани	119
Шагани	117
Шелестяни	110, 119
Шиндряни	131
Широчани	86
Шумани	52, 119
Шумляни	86, 137
Шумляни Малі	86, 137
Щербани	119
Юрани	48, 52, 132
Яківчани	48, 134, 149, 179

КАРТОСХЕМА №1 ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ З ФОРМАНТОМ **-ани (-яни)**

X – XIV ст.

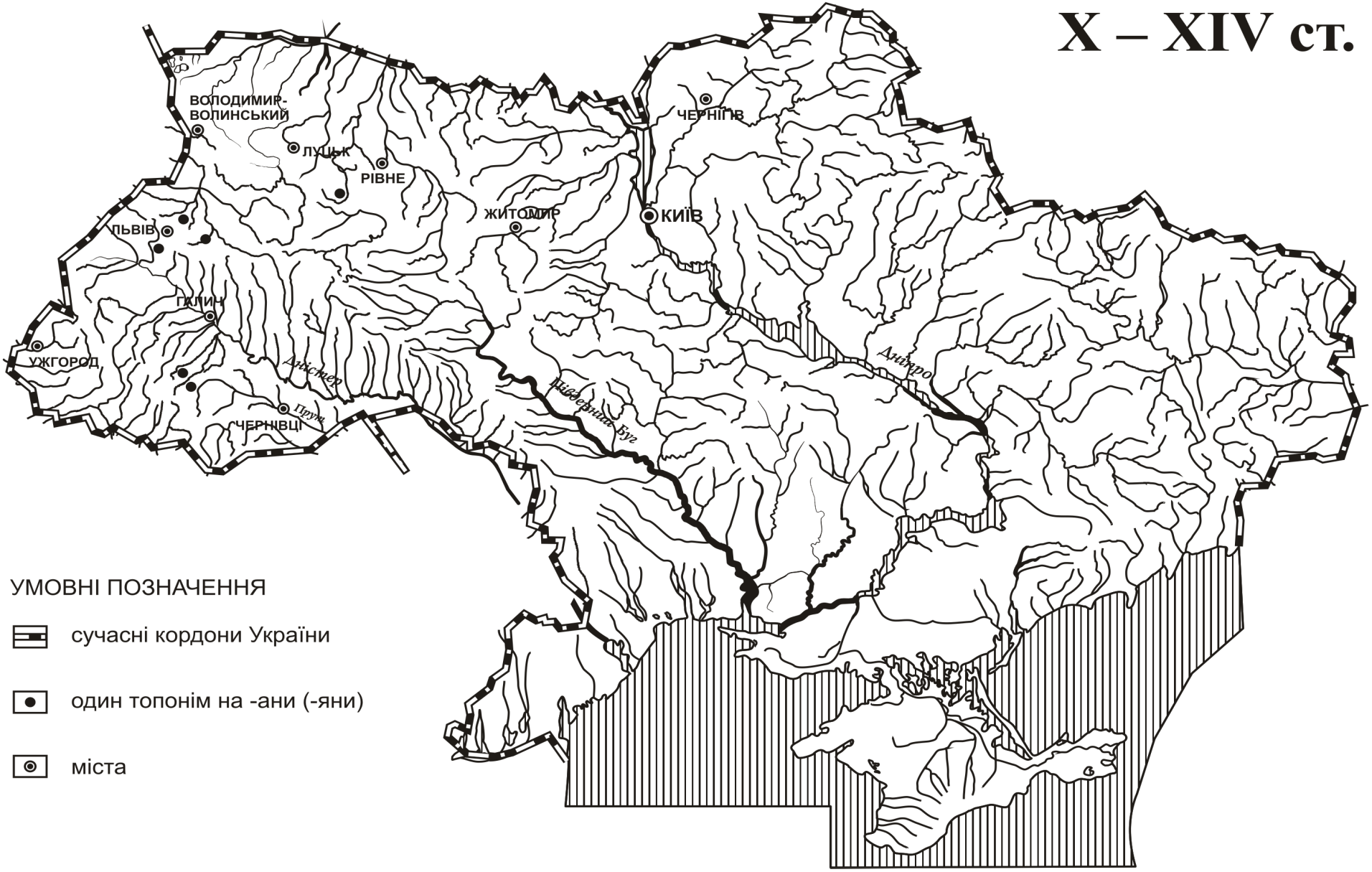

КАРТОСХЕМА №2 ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ З ФОРМАНТОМ **-ани (-яни)**

XV – XVI ст.

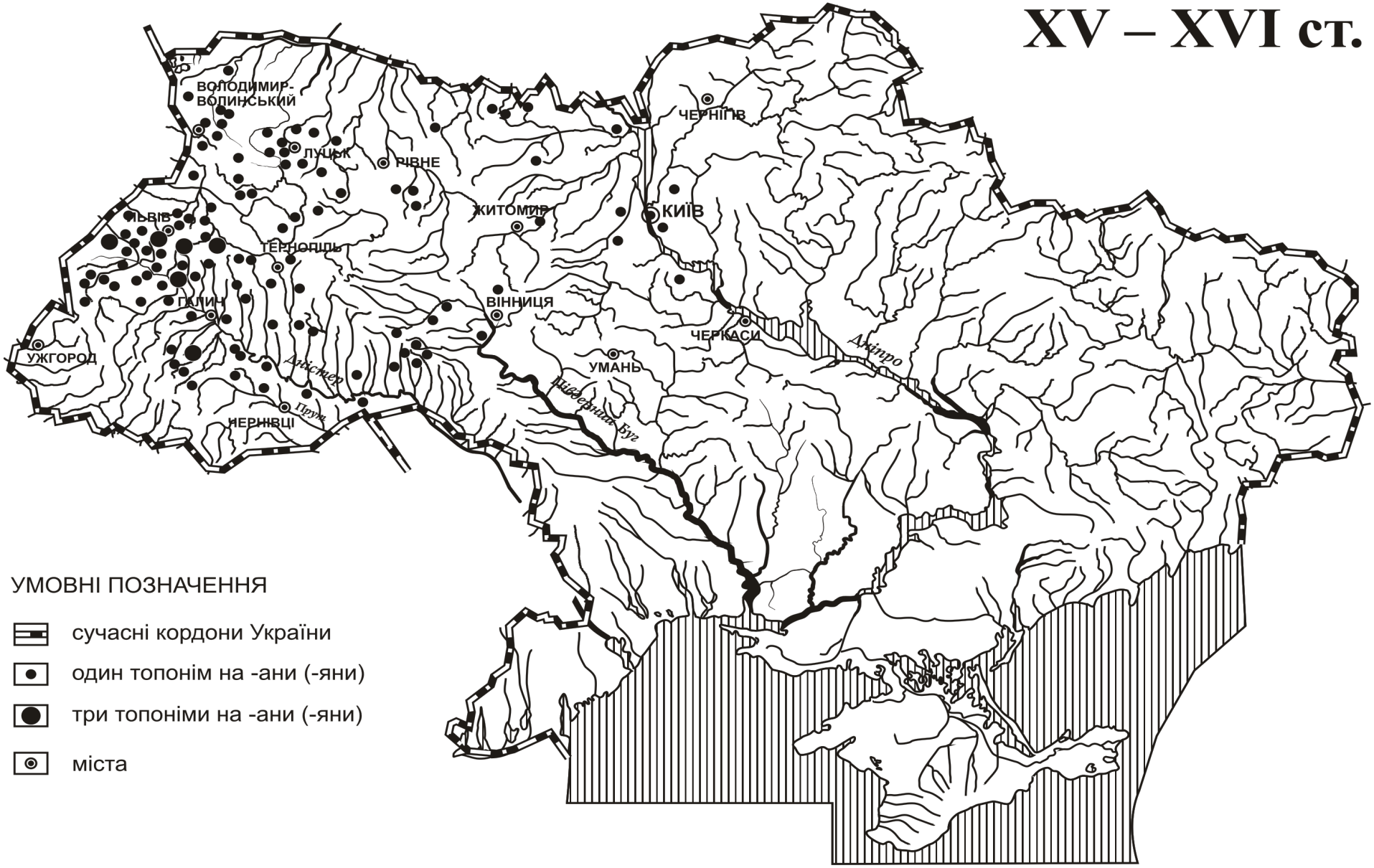

EMBED CorelDRAW.Graphic.11

КАРТОСХЕМА №3 ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ З ФОРМАНТОМ -ани (-яни)

XVII – XVIII ст.

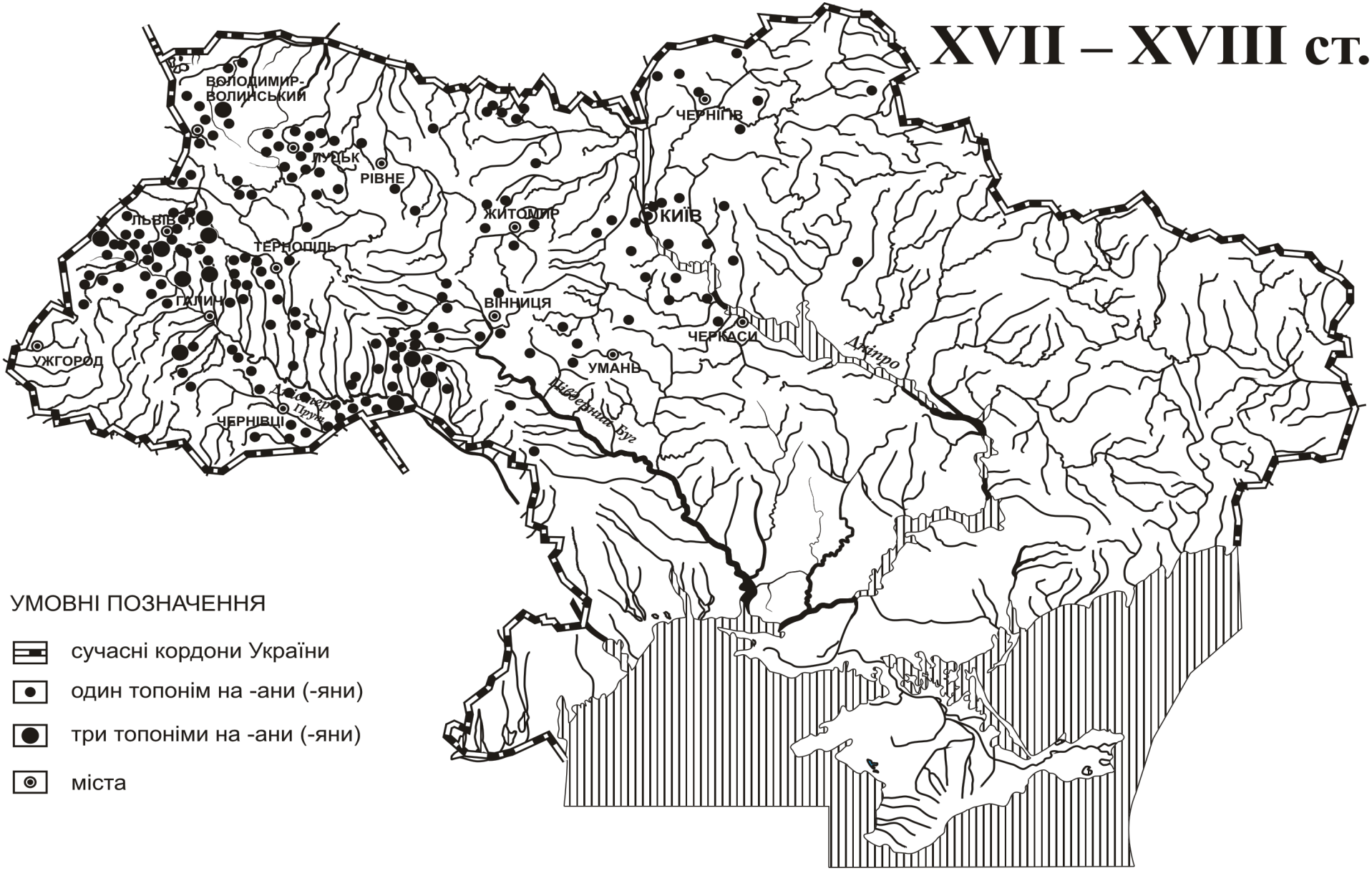

КАРТОСХЕМА №4 ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ З ФОРМАНТОМ -ани (-яни)
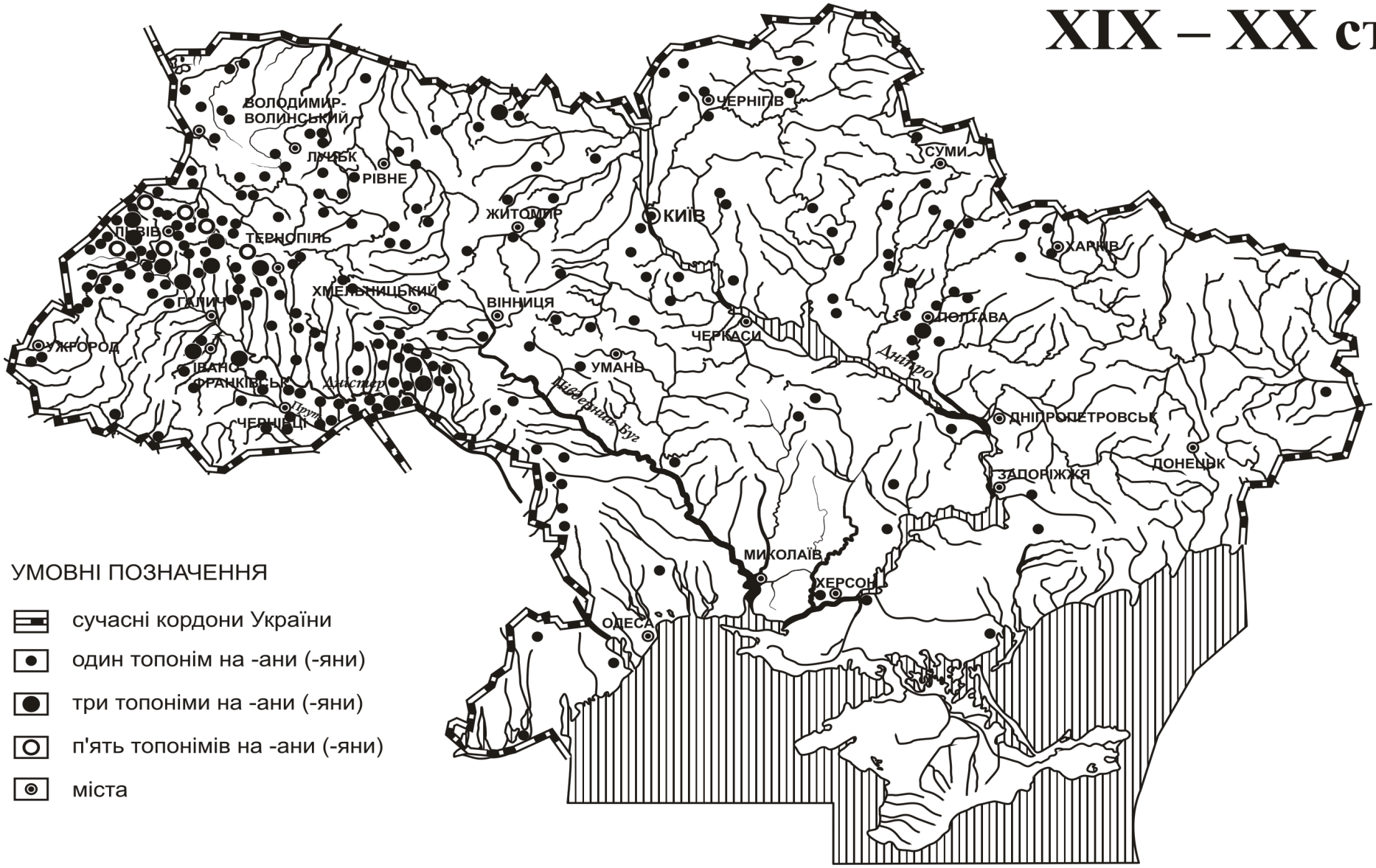
XIX – XX ст.